

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca

Ex Libris Joannis Nencini
1874

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.

TOMUS UNDECIMUS:

HOC VOLUMINE

continentur

EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBRI X.

M. TULLII CICERONIS OPERA.

Recensuit J. N. Lallemand.

TOMUS UNDECIMUS.

PARISIIS,

pud { Saillant, viâ S. Joannis Bellov.
Desaint, viâ Fœneâ.
Barbou, viâ Mathurinensium. }

M DCC LXVIII.

CICERONIS EPISTOLÆ AD FAMILIARES.

LIBER PRIMUS.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS S. D.

REX Ægypti Ptolemæus, a suis ejectus, ut ab Romanis restitueretur, cupidè largitionibus laboravit. Hujus reductio, anno superiore, a senatu decreta erat Lentulo consuli, cui in Ciliciam, quæ ei provincia obvenerat, profecto, calumnia religionis objecta est, ob Sibyllinum carmen, quod vetabat Ægyptium exercitu juvare. Quidam censuerunt, ut Lentulus sine exercitu reduceret: alii, ut Pompeius. Quid actum de his in senatu fuerit, Cicero perscribit. Anno *U. C.* 697. *CELLARIUS.*

1. EGO omni officio, ac potiùs pietate erga te ceteris satisfacio omnibus, mihi

ipſe numquam ſatisfacio: tanta enim magnitudo eſt tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, nisi perfectâ re de me, non conquieſti, ego quia non idem in tua cauſa efficio, vitam mihi eſſe acerbam putem. In cauſa hæc ſunt. Ammonius, regis legatus, apertè pecuniâ nos oppugnat: res agitur per eoſdem creditores, per quos, quum tu aderas, agebatur. Regis causâ si qui ſunt qui velint, qui pauci ſunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt: ſenatus religionis calumniam non religione, ſed malevolentiâ, & illius regiæ largitionis invidiâ comprobat. Pompeium & hortari, & orare, & jam liberiùs accuſare, & monere, ut magnam infamiam fugiat, non desiſtimus: ſed planè nec precibus noſtris, nec admonitionibus relinquit locum: nam quum in ſermone quotidiano, tum in ſenatu palam sic egit cauſam tuam, ut neque eloquentiâ majore quiſquam, neque gravitate, neque ſtudio, nec contentione agere potuerit, cum ſumma teſtificatione tuorum in ſe officiorum, & amoris erga te ſui. Marcellinum tibi eſſe iratum ſcis: is, hac regiâ causâ exceptâ, ceteris in rebus ſe acerrimum tui defenſorem fore oſtendit: quod dat, accipimus; quod inſtituit referre de religione, & ſæpe jam retulit, ab eo deduci non poteſt. Res ante Idus

acta sic est; nam hæc Idibus manè scripsi. Hortensii, & mea, & Luculli sententia cedit religioni de exercitu; teneri enim res aliter non potest: sed ex illo senatusconsulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas; quòd commodo rem facere possis; ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sunt. M. Bibulus tres legatos ex iis, qui privati sunt. Huic assentiuntur reliqui consulares, præter Servilium, qui omnino reduci negat oportere; & Volcatium, qui Lupo referente, Pompeio decernit; & Afranium, qui assentitur Volcatio: quæ res auget suspicionem Pompeii voluntatis: nam advertebatur Pompeii familiares assentiri Volcatio. Laboratur vehementer: inclinata res est. Libonis, & Hypsæi non obscura concursatio, & contentio; omniumque Pompeii familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quòd eum ornasti, non sunt amici. Nos in causa auctoritatem eò minorem habemus, quòd tibi debemus: gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quòd Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multò antè quàm

profectus es, ab ipso rege, & ab intimis, ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, & in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis præsentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus. Vale.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

SIGNIFICAT quid deinceps actum in senatu sit in causa regia Idibus Januariis: quæ sententiæ dictæ: quo Pompeius, quo ejus familiares animo: & quæ tribuni frustra moliti sint. Anno *U. C. 697.*

2. IDIBUS Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quòd dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis, & Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus; maximéque visi sumus senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatûs esse; quod quum dicendo, tum singulis appellandis, rogandisque perspexeram. Itaque quum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Horten-

sii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, quum Lupus, tribunus plebis, quòd ipse de Pompeio retulisset, intendere cœpit, antè se oportere discessionem facere, quàm consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim iniqua, & nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant: diem consumi volebant; id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros; quamquam apertè Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque idipsum consulibus invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversiâ usque ad noctem ductâ, senatus dimissus: & ego eo die casu apud Pompeium cœnavi; nactusque tempus hoc magis idoneum, quàm umquam antea, quòd post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu; ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum quum audio,

prorſus eum libero omni ſuſpicione cupiditatis; quum autem ejus familiares omnium ordinum video, perſpicio, id quod jam omnibus eſt apertum, totam rem iſtam jampridem a certis hominibus, non invito rege ipſo, consiliariiſque ejus, eſſe corruptam. Hæc ſcripsi ante diem XVI. kal. Febr. ante lucem. Eo die ſenatus erat futurus. Nos in ſenatu, quemadmodum ſpero, dignitatem noſtram, ut poteſt in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur eſſe conſecuti, ut ne quid agi cum populo aut ſalvis auſpiciis, aut ſalvis legibus, aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quàm hæc ſcripsi, ſenatûs auctoritas graviſsima intercessit: cui quum Cato & Caninius intercessiſſent, tamen eſt perſcripta. Eam ad te miſſam eſſe arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum, ſcribam ad te; & ut quàm rectisſimè agantur omnia, meâ curâ, operâ, diligentiâ, gratiâ providebo. Vale.

M. T. C. P. LENTULO S. D.

A. Trebonii negotia, quæ in provincia Cilicia habebat, proconſuli Lentulo diligentiſsimè commendat. Anno *U. C. 697.*

3. AULO Trebonio, qui in tua pro-

vincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is quum antea semper & suo splendore, & nostrâ, ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit; tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis litteris se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: in primisque, ut quæ T. Ampius de ejus re decrevit, ea comprobes; omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

M. T. C. P. Lentulo Procos S. D.

Conquestus de adversariorum calumniis, quæ peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat, obtinendæ causæ spe adjectâ, nisi vis, quam solam timet, interverterit. Anno *U. C. 697.*

4. Ante diem xvi. kal. Febr. quum in senatu pulcherrimè staremus, quòd jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta

eſt variis calumniis : cauſam enim frequenti ſenatu, in magna varietate, magnaque invidia eorum, qui a te cauſam regiam aliò transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem; Bibulum multò juſtiorem, penè etiam amicum. Caninius, & Cato negarunt ſe legem ullam ante comitia eſſe laturos. Senatus haberi ante kalendas Februarias per legem Pupiam, id quod ſcis, non poteſt; neque menſe Februario toto, niſi perfectis, aut rejectis legationibus. Hæc tamen opinio eſt populi Romani, a tuis invidis, atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam ut te impedirent, quàm ut ne quis propter exercitûs cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuæ nemo eſt quin exiſtimet habitam eſſe rationem ab ſenatu. Nemo eſt enim qui neſciat, quò minùs diſcessio fieret per adverſarios tuos eſſe factum: qui nunc populi nomine, re autem verâ ſceleratissimo latrocinio, si quæ conabuntur agere, ſatis proviſum eſt, ut ne quid ſalvis auſpiciis, aut legibus, aut etiam sine vi agere poſſint. Ego neque de meo ſtudio, neque de nonnullorum injuria ſcribendum mihi eſſe arbitror : quid enim aut me oſtentem? qui si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum aſſe-

cutus; aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistratuum, præstare nihil possum: at eâ exceptâ, possum confirmare, te & senatûs, & populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

Scribit de C. Catonis promulgatione, ut imperium Lentulo abrogaretur, de statu regiæ causæ, de suo Seliciique consilio, cujus non inhonorum eventum sperat. Anno *U. C.* 697.

5. Tametsi mihi nihil fuit optatius, quàm ut primùm abs te ipso, deinde a ceteris omnibus, quàm gratissimus erga te esse cognoscerer; tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut & meam, & ceterorum erga te fidem, & benevolentiam absens experirere. Te videre & sentire, eamdem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. Nos quum maximè consilio, studio, labore, gratiâ de causa regia niteremur, subitò exorta est nefaria Catonis promulgatio, quæ nostra studia impediret, & animos a minore cura ad summum timo-

rem traduceret. Sed tamen in hujusmodi perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quàm perfidiam timemus: & Catoni quidem, quoquo modo se res habeat, profectò resistimus. De Alexandrina re, causaque regia tantùm habeo polliceri, me tibi absenti, tuisque præsentibus cumulatè satisfacturum. Sed vereor, ne aut eripiatur causa regia nobis, aut deseratur; quorum utrum minùs velim, non facilè possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat; ut neque jacêre regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem propè jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter; ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus; nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tuæ sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quàm tibi futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi; utorque ad omnia Q. Selicio; neque enim prudentiorem

quemquam ex tuis, neque fide majore esse judico, neque amantiorem tui. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

NUNTIAT causam Alexandrinam videri a Pompeio depositam, & quid inde spei nascatur, significat. Anno U. C. 697.

6. HIC quæ agantur, quæque acta sint, ea te & litteris multorum, & nuntiis cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in conjectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere. Posteaquam Pompeius apud populum ante diem VIII. Idus Februarii, quum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus est, in senatuque a Catone asperè & acerbè nimiùm magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eamdem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo planè esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, quum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, assequi non posse; &, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abjectum fore, proficiscatur ad te: quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paulùm modò

oſtenderit ſibi placere, faciet. Sed noſti hominis tarditatem, & taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittimus. Ceteris injuriis, quæ propoſitæ ſunt a Catone, facilè, ut ſpero, reſiſtemus. Amicum ex conſularibus neminem tibi eſſe video, præter Hortenſium, & Lucullum: ceteri ſunt partim obſcuriùs iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, ſpereſque fore ut fracto impetu levissimi hominis tuam priſtinam dignitatem & gloriam conſequare.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

Et a temporis medela, & a ſuo exemplo ſolatur Lentulum in tardo ſperatæ rei progreſſu, & ad animi magnitudinem adhortatur. Anno *U. C. 697.*

7. Quæ gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit ſolùm, ſed præfuit. Me in ſummo dolore, quem in tuis rebus capio, maximè ſcilicet conſolatur ſpes, quòd valde ſuſpicor fore, ut infringatur hominum improbitas & conſiliis tuorum amicorum, & ipſa die, quæ debilitat cogitationes & inimicorum, & proditorum. Facilè ſecundo loco me conſolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video

in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas, quàm mea salus afflicta sit; tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quæ ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi a teneris (ut Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Illustrabit (mihi crede) tuam amplitudinem, hominum injuria. A me omnia summa in te studia, officiaque exspecta. Non fallam opinionem tuam. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

VARIA hæc responsoria epistola habet. Post moratum exordium agit de amicorum fide: de Alexandrina causa: de suis consiliis: de constantia tenenda: de reip. statu: de Tulliæ nuptiis: de Lentuli filio. Anno *U. C.* 698.

8. LEGI tuas litteras, quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quòd crebrò certior per me fias de omnibus rebus, & meam erga te benevolentiam facilè perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimùm diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum & temporum disjuncti sumus, per litteras tecum quàm sæpissimè colloquar. Quod si rariùs fiet, quàm

Ciliciam, Cyprumque teneas, quid efficere, & quid consequi possis: &, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam, atque Ægyptum tenere possis, esse & tuæ, & nostri imperii dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe, atque exercitu proficisci Alexandriam; ut, quum eam pace præsidiisque firmaris, Ptolemæus redeat in regnum: ita fore ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit; & sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc sententia sic & illi, & nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset ut volumus, & optamus, omnes te sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos & cupidè & temerè fecisse dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facilè est nobis, quàm tibi, cujus prope in conspectu Ægyptus est, judicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri; non esse cunctandum: si dubium; non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis; quum redieris, ab omnibus collaudere: offensionem esse periculosam propter interpositam auctorita-

tem, religionemque video. Sed ego te ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo, redeoque ad illud, quod initio ſcripsi, totius facti tui judicium non tam ex consilio tuo, quàm ex eventu homines eſſe facturos. Quòd si hæc ratio rei gerendæ periculoſa tibi eſſe videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam imperii tui pecunias ei crediſſent, fidem ſuam præſtitiſſet; & auxiliis eum tuis, & copiis adjuvares: eam eſſe naturam, & rationem provinciæ tuæ, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid cauſa, quid tempus ferat, tu facillimè optiméque perſpicies: quid nobis placuiſſet, ex me potissimùm putavi te ſcire oportere.

Quòd mihi de noſtro ſtatu, de Milonis familiaritate, de levitate, & imbecillitate Clodii gratularis, minimè miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari: quamquam eſt incredibilis hominum perversitas (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi cauſa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentissimis obtrectationibus nos ſcito de vetere illa noſtra diuturnaque ſententia propè jam eſſe depulſos,

non nos quidem ut noſtræ dignitatis ſimus obliti, ſed ut habeamus rationem aliquando etiam ſalutis. Poterat utrumque præclarè, si eſſet fides, si gravitas in hominibus conſularibus: ſed tanta eſt in pleriſque levitas, ut eos non tam conſtantia in republica noſtra delectet, quàm ſplendor offendat. Quod eò libentiùs ad te ſcribo, quòd tu non solùm temporibus iis, quæ per te ſum adeptus, ſed etiam olim naſcenti propè noſtræ laudi, dignitati, virtutique præfuiſti: ſimulque quòd video, non ut antehac putabam, novitati eſſe inviſum meæ: in te enim homine omnium nobilissimo ſimilia invidorum vitia perſpexi, quem tamen illi eſſe in principibus facilè ſunt passi, evolare altiùs certè noluerunt. Gaudeo tuam diſſimilem fuiſſe fortunam: multùm enim intereſt, utrùm laus imminuatur, an ſalus deſeratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tuâ virtute perfectum eſt: curaſti enim, ut plus additum ad memoriam nominis noſtri, quàm demptum de fortuna videretur. Te verò moneo quum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuiſti, omni curâ atque induſtriâ conſequare; magnitudinemque animi tui, quam ego ſemper ſum admiratus, ſemperque amavi, ne umquam in-

flectas cujusquam injuriâ. Magna est hominum opinio de te; magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatûs tui. Hæc profectò vides quantò expressiora, quantóque illustriora futura sint, quum aliquantum ex provincia, atque ex imperio, laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum, atque imperium gerenda sunt, ut hæc multò antè meditere, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillimè posse obtinere summum, atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres.

Quòd scribis te velle scire, qui sit reipublicæ status; summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentiâ valent, profecisse tantum mihi videntur stultitiâ, & inconstantiâ adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque perpaucis adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione se assequi posse arbitrabantur, per senatum con-

ſecuti ſunt. Nam & ſtipendium Cæſari decretum eſt, & decem legati; & ne lege Semproniâ ſuccederetur, facilè perfectum eſt. Quod ad te breviùs ſcribo, quia me ſtatus hic reipublicæ non delectat: ſcribo tamen, ut te admoneam, quod ipſe litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quàm diſcendo cognovi; tu rebus tuis integris diſcas, neque ſalutis noſtræ rationem habendam nobis eſſe ſine dignitate, neque dignitatis ſine ſalute. Quòd mihi de filia & de Craſſipede gratularis, agnoſco humanitatem tuam; ſperoque & opto nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum noſtrum, eximiâ ſpe ſummæ virtutis adoleſcentem, quum ceteris artibus, quibus ſtuduiſti ſemper ipſe, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac præſtantior diſciplinâ: quem nos, & quia tuus, & quia te dignus eſt filius, & quia nos diligit, ſemperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

M. T. C. P. Lentulo Procos. S. D.

De ſtatu rerum publico conqueritur: Lentulum ſolatur ſpe exiguâ cauſæ regiæ, aut propemodum exſtinctæ: certiorem ſpem ſupplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat. Anno *U. C.* 698.

9. De omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optimè ex M. Plætorio cognosces; qui non solùm interfuit his rebus, sed etiam præfuit; neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces; quæ quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certè in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi præcepisti, & ut me pietas utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non præterit, quàm sit difficile, sensum in republica præsertim rectum & confirmatum deponere. Verumtamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, a quo honestè dissentire non possum; neque id facio, ut forsitan quibusdam videor, simulatione: tantum enim animi inductio, & mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut quæ illi utilia sunt, & quæ ille vult, ea mihi omnia jam & recta & vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne ad-

versarii quidem ejus, si quum pares esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quòd ego is sum, cui vel maximè concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maximè lubet, ad nostra me studia referam litterarum; quod profectò faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, quum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capessenda; ea sublata tota: sed nec mihi magis, quàm omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam maximè scribo, ut jam tu quoque de tua ratione meditere. Commutata tota ratio est senatûs, judiciorum, rei totius publicæ. Otium nobis exoptandum est; quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi videntur, si quidam homines patientiùs eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis & constantis senatoris nihil est quòd cogitemus: amissa est culpâ eorum, qui a senatu & ordinem conjunctissimum, & hominem clarissimum abalienarunt. Sed ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, rever-

tar; Pompeium tibi valde amicum eſſe cognovi: eo tu conſule, quantum ego perſpicio, omnia quæ voles obtinebis; quibus in rebus me sibi ille affixum habebit: neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor ne sim ei moleſtus; cui jucundum erit etiam propter idipſum, quòd me eſſe gratum videbit. Tu velim tibi ita perſuadeas, nullam rem eſſe minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior sit, quàm meæ res omnes: idque quum ſentiam, ſedulitate mihimet ipſe ſatisfacere poſſum; re quidem ipsâ ideo mihi non ſatisfacio, quòd nullam partem tuorum meritorum non modò referendâ, ſed ne cogitandâ quidem gratiâ conſequi poſſum. Rem te valde bene geſſiſſe rumor erat. Exſpectabantur litteræ tuæ; de quibus eramus jam cum Pompeio locuti: quæ si erunt allatæ, noſtrum ſtudium exſtabit in conveniendis magiſtratibus, & ſenatoribus. Cetera, quæ ad te pertinebunt, quum etiam plus contenderimus, quàm poſſumus, minùs tamen faciemus, quàm debemus.

M. T. C. P. LENT. IMPERATORI S. D.

EXCUSABUNDUS reſpondet Lentulo, qui quæſierat, cur in gratiam eum Caſare, Vatinio, & Craſſo rediiſſet. Rationes conſilii ſui multis verbis exponit, & de Cæſare quidem, de

Vatinio, de Crasso denique. Tandem de scriptis suis respondet, & de Q. fratris negotio; quibus addit de Appii spe succedendi, & de publicanis non offendendis. Anno *U. C. 699.*

10. PERJUCUNDÆ mihi fuerunt litteræ tuæ, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, quum illud ipsum gravissimum & sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quòd autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantiâ quadam amoris in me tui, ut etiam grata sint ea, quæ prætermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multò notior, atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo disjuncti fuimus, & unà, & Romæ fuissemus. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum, quodque & in primis potes, & ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis, & in omni actione, atque administratione reipublicæ floruissemus. De qua ostendam equidem paulò pòst, qui sit meus sensus, & status; & rescribam tibi ad ea, quæ quæris. Sed certè & ego te auctore, amicissimo ac sapientissimo, & tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem & benevolo certè, usus esses;

esses: quamquam tuâ quidem causâ te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, lætor: sed certè qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores, & præstantiores præsens capere potuisses. In eis verò ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem & gloriam, mirificum me tibi comitem præbuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam, & debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese: est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modò dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus esse expertum, quàm etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo; eam fidem cognosse hominum non ita magnâ mercede, quàm ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quæ quæris. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Cæsare, & cum Appio esse in gratia; teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle

ostendis, quibus rebus adductus defenderim & laudarim. Quod tibi ut planiùs exponam, altiùs paulò rationem consiliorum meorum repetam necesse est. Ego me, Lentule, initio rerum, atque actionum tuarum, non solùm meis, sed etiam reipublicæ restitutum putabam: &, quoniam tibi incredibilem quemdam amorem, & omnia in te ipsum summa, ac singularia studia deberem; reipublicæ, quæ te in me restituendo multum adjuvisset, eum certè me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum præstitissem. Hac me mente fuisse, & senatus ex me, te consule, audivit, & tu in nostris sermonibus, collocutionibusque ipse vidisti: etsi jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus; quum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti; neque de vi nefaria, quâ cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quæ, quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariæ, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate senatûs

ſarciendis, eam voluntatem, quam exſpectaram, præſtiterunt. Quæ quum viderem (neque enim erant obſcura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quàm erant illa grata, quæ fecerant. Itaque quamquam & Pompeio plurimùm, te quidem ipſo prædicatore, ac teſte, debebam, & eum non ſolùm beneficio, ſed amore etiam, & perpetuo quodam judicio meo diligebam; tamen non reputans quid ille vellet, in omnibus meis ſententiis de republica priſtinis permanebam. Ego ſedente Cn. Pompeio, quum, ut laudaret P. Sextium, introiſſet in urbem, dixiſſetque teſtis Vatinius, me fortunâ & felicitate C. Cæſaris commotum illi amicum eſſe cœpiſſe, dixi me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victoriiſque anteferre: dixique eodem teſte, alio loco, eoſdem eſſe, qui Bibulum exire domo prohibuiſſent, & qui me coegiſſent. Tota verò interrogatio mea nihil habuit aliud, niſi reprehenſionem illius tribunatûs; in quo omnia dicta ſunt libertate, animoque maximo, de vi, de auſpiciis, de donatione regnorum. Neque verò hac in cauſa modò, ſed conſtanter ſæpe in ſenatu: quin etiam, Marcellino, & Philippo conſulibus, Nonis Aprilis mihi eſt ſenatus aſſenſus, ut de agro Campano, fre-

quenti senatu, Idibus Maii referretur. Num potui magis in arcem illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententiâ dictâ, magnus animorum factus est motus, quum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompeius, quum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam, & in Africam profectus est*, eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum antè vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sanè molestè Pompeium id ferre constabat: quod ego quum audissem ex aliis, maximè ex meo fratre cognovi, quem quum in Sardinia Pompeius paucis pòst diebus, quàm Lucâ discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio; nihil oportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset sæpissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit; seque, quæ de mea salute egisset, voluntate Cæsaris egisse,

ipsum meum fratrem testatus est : cujus causam, dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem, aut non possem tueri. Hæc quum ad me frater pertulisset, & quum antè tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem, collegi ipse me, & cum ipsa quasi republica collocutus sum ; ut mihi tam multa pro se perpesso, atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in bene meritos animum, fidemque fratris mei præstarem ; eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus, sententiisque omnibus, quæ Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me : qui quum illa sentirent in republica, quæ ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satisfacere Pompeio, Cæsaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum : sed multò illud magis, quòd inimicum meum (meum autem ? immo verò legum, judiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsente osculabantur, non illi

quidem, ut mihi ſtomachum facerent; quem ego funditus perdidi, ſed certè ut facere ſe arbitrarentur. Hìc ego, quantum humano consilio efficere potui, circumſpectis rebus meis omnibus, rationibuſque ſubductis, ſummam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam. Ego, si ab improbis, & perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut & Cinnanis temporibus ſcimus, & nonnullis aliis accidiſſe, non modò præmiis, quæ apud me minimùm valent, ſed ne periculis quidem compulſus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum cauſam me adjungerem, ne si ſumma quidem eorum in me merita conſtarent. Quum autem in republica Cn. Pompeius princeps eſſet, vir is, qui hanc potentiam, & gloriam maximis in rempublicam meritis, præſtantissimisque rebus geſtis eſſet conſecutus, cujuſque ego dignitatis ab adoleſcentia fautor, in prætura autem, & in conſulatu adjutor etiam exſtitiſſem; quumque idem auctoritate, & ſententiâ per ſe, consiliis, & ſtudiis tecum me adjuviſſet; meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum; non putavi famam inconſtantiæ mihi pertimeſcendam, si quibuſdam in ſententiis paulùm me immutaſſem,

meamque voluntatem ad summi viri, de meque optimè meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & causa & dignitate. Hic multum valuit quum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & litteris, & officiis perspecta nobis, & cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri; &, ne fieret, vehementer recusare. Gravissimè autem me in hac mente impulit & Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat; & fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoriâ, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi senatûs, ut neminem mirari oporteret, Nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem, & Bibulum consules, quum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum ferè sensum fuisse bo-

norum omnium. Poſtea quum tu Hiſpaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque reſpublica conſules haberet, ſed mercatores provinciarum, & ſeditionum ſervos, ac miniſtros; jecit quidam caſus caput meum, quasi certaminis causâ, in mediam contentionem, diſſenſionemque civilem. Quo in diſcrimine quum mirificus ſenatûs, incredibilis Italiæ totius, singularis omnium bonorum conſenſus in me tuendo exſtitiſſet; non dicam, quid acciderit; multorum eſt enim, & varia culpa: tantùm dicam brevi, non mihi exercitum, ſed duces defuiſſe. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor eſt in iis, qui reliquerunt: &, si accuſandi ſunt, si qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui ſe timere simularunt. Illud quidem certè noſtrum consilium jure laudandum eſt, qui meos cives & a me conſervatos, & me ſervare cupientes, ſpoliatos ducibus, ſervis armatis objici noluerim; declararique maluerim, quanta vis eſſe potuiſſet in conſenſu bonorum, si iis pro me ſtante pugnare licuiſſet, quum afflictum excitare potuiſſent. Quorum quidem animum tu non perſpexiſti ſolùm, quum de me ageres, ſed etiam confirmaſti, atque tenuiſti. Qua in cauſa (non modò non negabo, ſed etiam ſem-

per & meminero, & prædicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quàm fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, & constantissimis, atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto, quum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus & novis honoribus, ac judiciis senatûs, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sint consecuta. Primùm illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam, quàm tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui (quum tribunus plebis pœnas a seditioso cive per bonos viros judicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monumentum verò senatûs, hostili nomine, & cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quòd salvum esse voluerunt, est mihi gratissi-

mum : ſed vellem non ſolùm ſalutis meæ, quemadmodum medici, ſed, ut aliptæ, etiam virium, & coloris rationem habere voluiſſent. Nunc, ut Apelles Veneris caput, & ſumma pectoris politissimâ arte perfecit, reliquam partem corporis, inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo ſolùm elaborarunt; reliquum corpus, imperfectum, ac rude reliquerunt. In quo ego ſpem fefelli non modò invidorum, ſed etiam inimicorum meorum; qui de uno acerrimo, & fortissimo viro, meoque judicio, omnium magnitudine animi, & conſtantiâ præſtantissimo, Q. Metello Lucii filio, quondam falſam opinionem acceperunt, quem poſt reditum dictitant fracto animo, & demiſſo fuiſſe. Eſt verò probandum, qui & ſummâ voluntate ceſſerit, & egregiâ animi alacritate abfuerit, neque ſanè redire curarit, eum ob id ipſum fractum fuiſſe, in quo quum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, conſtantiâ & gravitate ſuperaſſet. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam ſuſpicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum; quum reſpublica majorem etiam mihi animum, quàm umquam habuiſſem, daret; quæ declaraſſet, ſe non potuiſſe me uno cive carere; quumque Metellum unius tribuni

plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italiâ, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque verò ego mihi postea quidquam assumpsi; neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum jure possit offendere: tantùm enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, operâ, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem & speciem hujus vitæ intuentur; sollicitudinem autem & laborem perspicere non possunt. Illud verò non obscurè queruntur in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi desciverim a pristina causa. Ego autem, quum illa sequor, quæ paulò antè proposui, tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eumdem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti; qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est; nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solùm fronte atque vultu, quibus simulatio facillimè sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur; sed etiam sensu

sæpe jam tabellâque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me & esse & numerari volo, & sententia & voluntas mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferre oportere.* Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ reipublicæ fuisse; quòd quum offendisset populum Atheniensem propè jam desipientem senectute, quumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, quum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quòd neque desipiente populo, neque integrâ re mihi ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen sum, quòd mihi liceret in eadem causa & mihi utilia, & cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quædam, & divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate, tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, quum a vobis, meæ salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cujus

officiis me tam esse devinctum non solùm confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatinio, & de Crasso requiris. Nam de Appio quòd scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere; gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primùm reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille prætor est factus; quum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius lædendi causâ, quàm defendendi, atque ornandi Catonis. Pòst autem Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras; ne tibi ego idem reponam, quum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Nec hos pertimueris; nam a me ipso laudantur, & laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in judicio, quum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuò. Si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comissatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc

Illius formam : tu hujus contrà. Denique
Par pro pari referto , quod eam mordeat.

Sic petivi a judicibus , ut , quoniam quidam nobiles homines & de me optimè meriti , nimis amarent inimicum meum ; meque inspectante sæpe eum in senatu modò severè seducerent , modò familiariter atque hilarè amplexarentur ; quoniamque illi haberent suum Publium ; darent mihi ipsi alium Publium , in quo possem illorum animos , mediocriter lacessitus , leviter repungere. Neque solùm dixi ; sed etiam sæpe facio , diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio : cognosce de Crasso. Ego quum mihi cum illo magna jam gratia esset , quòd ejus omnes gravissimas injurias , communis concordiæ causâ , voluntariâ quadam oblivione contriveram , repentinam ejus defensionem Gabinii , quem proximis superioribus diebus acerrimè oppugnasset , tamen si sine ulla mea contumelia suscepisset , tulissem : sed quum me disputantem , non lacessentem læsisset , exarsi non solùm præsenti , credo , iracundiâ (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset) sed quum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum , quod ego effudisse me omne arbitrabar , residuum tamen insciente me fuisset , omne

repentè apparuit. Quo quidem tempore ipſo, quidam homines, & iidem illi quos ſæpe nutu significationeque appello, quum ſe maximum fructum cepiſſe dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi eſſe viſum reipublicæ, qualis fuiſſem, reſtitutum; quumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet; gaudere ſe dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem cauſa eſſent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui ſermones quum ad me per homines honeſtissimos perferrentur; quumque Pompeius ita contendiſſet ut nihil umquam magis, ut cum Craſſo redirem in gratiam, Cæſarque per litteras maximâ ſe moleſtiâ ex illa contentione affectum oſtenderet; habui non temporum ſolùm rationem meorum, ſed etiam naturæ; Craſſusque, ut quasi teſtata populo Romano eſſet noſtra gratia, pene a meis laribus in provinciam eſt profectus. Nam quum mihi condixiſſet, cœnavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus cauſam, quod te ſcribis audiſſe, magnâ illius commendatione ſuſceptam defendi in ſenatu, sicut mea fides poſtulabat. Accepiſti quibus rebus adductus, quamque rem cauſamque defenderim; quique meus in republica sit pro mea parte capeſſenda ſtatus. De quo sic

velim ſtatuas, me hæc eadem ſenſurum fuiſſe, si mihi integra omnia ac libera fuiſſent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes; neque delendum, etiamsi id fieri poſſet, ſummorum civium principatum; neque permanendum in una ſententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis; ſed temporibus aſſentiendum. Numquam enim præſtantibus in republica gubernanda viris laudata eſt in una ſententia perpetua permansio: ſed ut in navigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiamsi portum tenere non queas; quum verò id possis mutatâ velificatione aſſequi, ſtultum eſt eum tenere cum periculo curſum quem ceperis, potiùs quàm, eo commutato, quò velis tandem pervenire: sic, quum omnibus nobis in adminiſtranda republica propositum eſſe debeat id, quod a me ſæpissime dictum eſt, *Cum dignitate otium;* non idem ſemper dicere, ſed idem ſemper ſpectare debemus. Quamobrem, ut paulò antè poſui, si eſſent omnia mihi ſolutissima, tamen in republica non alius eſſem atque nunc ſum. Quum verò in hunc ſenſum & alliciar beneficiis hominum, & compellar injuriis; facilè patior ea me de republica ſentire ac dicere, quæ quum maximè mihi, tum multum etiam reipublicæ rationibus putem con-

dúcere. Apertiùs autem hæc ago, ac ſæpiùs, quòd & Q. frater meus, legatus eſt Cæſaris, & nullum meum minimum dictum, non modò factum, pro Cæſare intercessit, quod ille non ita illuſtri gratiâ exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratiâ, quæ ſumma eſt, & opibus, quas intelligis eſſe maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuiſſe videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum præsidiis iis, quæ ſemper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxiſſem. His ego consiliis, si te præſentem habuiſſem, ut opinio mea fert, eſſem uſus eiſdem. Novi enim temperantiam & moderationem naturæ tuæ: novi animum tuum tum mihi amicissimum, tum nullâ in ceteros malevolentiâ ſuffuſum; contráque quum magnum & excelſum, tum etiam apertum & simplicem. Vidi ego quoſdam in te tales, quales tu eoſdem in me videre potuiſti. Quæ me moverunt, moviſſent eadem te profectò. Sed, quocumque tempore mihi poteſtas præſentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui ſalus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certè tuarum actionum, ſententiarum, voluntatum, rerum denique omnium ſocium comitem-

que habebis ; neque mihi in omni vitâ res tam erit ulla proposita , quàm ut quotidie vehementiùs te de me optimè meritum esse lætere. Quòd rogas ut mea tibi scripta mittam , quæ post discessum tuum scripserim ; sunt orationes quædam , quas Menocrito dabo , neque ita multæ , ut pertimescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus disjungo me ferè , referoque ad mansuetiores Musas , quæ me maximè , sicut jam a prima adolescentia delectarunt) scripsi igitur Aristoteleo more , quemadmodum quidem volui , tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore , quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis ; & omnem antiquorum , & Aristoteleam, & Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis , quos jam pridem ad te misissem , si esse edendos putassem. Sunt enim testes , & erunt sempiterni meritorum erga me tuorum , meæque in te pietatis. Sed quia verebar , non eos , qui se læsos arbitrarentur (etenim id feci parcè & molliter) sed eos , quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros , si quem cui rectè committam invenero , curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ

consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper amasti, libentissimè conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri; rogari verò sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore æstate, quòd morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum ut conficias; id scito esse ejusmodi, ut frater meus verè existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui nostrique studiis & exercitationibus, velim quàm familiarissimè certiorem & quàm sæpissime facias; existimesque, neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorem umquam fuisse, quàm te mihi; idque me non modò ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat esse facturum. Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset,

ſe paraturum cum collega, tibique ſucceſſurum: legemque curiatam conſuli ferri opus eſſe, neceſſe non eſſe: ſe, quoniam ex ſenatusconſulto provinciam haberet, lege Corneliâ imperium habiturum, quoad in urbem introiſſet. Ego quid ad te tuorum quiſque neceſſariorum ſcribat, neſcio; varias eſſe opiniones intelligo: ſunt qui putent poſſe te non decedere, quòd sine lege curiata tibi ſuccedatur; ſunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui poſſe qui provinciæ præsit. Mihi non tam de jure certum eſt (quamquam ne id quidem valde dubium eſt) quàm illud ad tuam ſummam amplitudinem, dignitatem, libertatem, quâ te ſcio libentissimè frui ſolere, pertinere, te sine ulla mora provinciam ſucceſſori concedere, præſertim quum sine ſuſpicione tuæ cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto eſſe, & quid ſentiam, oſtendere, & quod feceris, defendere.

Scriptâ jam epiſtolâ ſuperiore, accepi tuas litteras de publicanis; quibus æquitatem tuam non potui non probare. Felicitate quidem, vellem, conſequi potuiſſes, ne ejus ordinis, quem ſemper ornaſti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere; ſed noſti conſuetudinem homi-

num : ſcis , quàm graviter inimici ipsi illi Q. Scævolæ fuerint. Tibi tamen ſum auctor , ut , si quibus rebus possis , eum tibi ordinem aut reconcilies , aut mitiges. Id etsi difficile eſt , tamen mihi videtur eſſe prudentiæ tuæ. Vale.

M. T. C. S. D. L. VALERIO JURISCONSULTO.

Inter jocos significat Valerio ſe ejus nomine P. Lentulo gratias egiſſe , eumque ut domum redeat , hortatur. Anno *U. C. 699.*

II. Cur enim tibi hoc non gratificer, neſcio ; præſertim quum his temporibus audaciâ pro ſapientia liceat uti. Lentulo noſtro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim deſinas jam noſtris litteris uti , & nos aliquando reviſas ; & ibi malis eſſe ubi aliquo numero sis , quàm iſtic ubi ſolus ſapere videare. Quamquam qui iſtinc veniunt , partim te ſuperbum eſſe dicunt , quòd nihil reſpondeas: partim contumelioſum , quòd malè reſpondeas. Sed jam cupio tecum coràm jocari. Quare fac ut quamprimum venias , neque in Apuliam tuam accedas , ut possimus , ſalvum veniſſe , gaudere. Nam illò si veneris , tamquam Ulyſſes , cognoſces tuorum neminem. Vale.

EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBER SECUNDUS.

M. T. C. C. Curioni S. D.

Accusatus a Curione negligentiæ litterarum, se excusat, eique quòd absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, hortaturque, ut, quam exspectationem sui concitaverit, eam sustineat ac tueatur; & ipsum, cujus consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, jam propè senescentem, amore suo oblectet. Anno *U. C. 700.*

1. Quamquam me nomine negligentiæ suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quàm jucundum requiri; præsertim quum in quo accusabar, culpâ vacarem; in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præ te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem & optatum amorem tuum. Equidem neminem prætermisi, quem

quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim: etenim quis eſt tam ſcribendo impiger, quàm ego? A te verò bis terve ſummùm, & eas perbreves accepi. Quare ſi iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego te crimine: ſin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de litteris hactenus; non enim vereor ne non ſcribendo te expleam; præſertim ſi in eo genere ſtudium meum non aſpernabere. Ego te abfuiſſe tamdiu a nobis & dolui, quòd carui fructu jucundiſsimæ conſuetudinis tuæ; & lætor, quòd abſens omnia cum maxima dignitate es conſecutus; quódque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna reſpondit. Breve eſt quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit: tanta eſt exſpectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obſecrare obteſtarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut quam exſpectationem tui concitaſti, hanc ſuſtinere ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantæcumque tibi acceſsiones fient & fortunæ, & dignitatis, eas te non potuiſſe conſequi, niſi meis puer olim fidelissimis atque amantiſsimis consiliis paruiſſes. Quare hoc animo in

nos esse debebis, ut ætas nostra jam ingravescens, in amore atque in adolescentia tua conquiescat. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

PATRIS mortem filio absenti significat, ac se illi parentis loco fore pollicetur. Anno *U. C.* 700.

2. GRAVI teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro; qui quum suis laudibus, tum verò te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te antè videret, quàm e vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certè habebis, cui & carus æquè sis, & jucundus, ac fuisti patri. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

RUPAM libertum excusat, quòd in patris funere ludos populo non promiserit, quia amicis displicuerit: cujus consilii, coràm pluribus exponendi, jam summam perscribit, & quanta in exspectatione Curio filius sit, significat. Anno *U. C.* 700.

3. RUPÆ studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine; sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam

quidquam te absente fieri, quod tibi, quum venisses, non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad ea meditere, imparatum te offendam, corámque contra istam rationem, meam dicam; ut aut te in meam sententiam adducam, aut certè testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi naturâ, studio, fortunâ data sunt, faciliùs omnia, quæ sunt amplissima in republica, consequi possis, quàm muneribus; quorum neque facultatem quisquam admiratur (est enim copiarum, non virtutis) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in exspectatione te esse, eaque a te exspectari, quæ a summa virtute, summoque ingenio exspectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus (quod ita esse confido) plurimis maximisque muneribus & nos amicos, & cives tuos universos, & rempublicam afficies. Illud

cognosces profectò, mihi te neque cariorem, neque jucundiorem esse quemquam. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

DIVERSA dicit litterarum genera, quorum aliis nunc uti superfluum sit, aliis non deceat. Quapropter ad cohortationem transit, ut pergat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi adversaria, omnium exspectatio, constituta sit. Anno *U. C. 700.*

4. EPISTOLARUM genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causâ inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra aut ipsorum interesset. Hujus generis litteras a me profectò non expetis: tuarum enim rerum domesticarum habes & scriptores, & nuntios: in meis autem rebus nihil est sanè novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere delectant; unum familiare, & jocosum, alterum severum, & grave. Utro me minùs deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in

hoc genere hæc mea caufa eft, ut neque ea, quæ fentio, nec quæ non fentio, velim fcribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum fcribendi argumentum relictum eft, utar eâ claufulâ, quâ foleo; teque ad ftudium fummæ laudis cohortabor. Eft enim tibi gravis adverfaria conftituta, & parata, incredibilis quædam exfpectatio; quam tu unâ re facillimè vinces, si hoc ftatueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis effe laborandum. In hanc fententiam fcriberem plura, nisi te tuâ fponte fatis incitatum effe confiderem: & hoc quidquid attigi, non feci inflammandi tui causâ, fed teftificandi amoris mei. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

QUESTUS de publicis malis, Curioni gratulatur quòd ea non videat, & magnam ex benefactis laudem confequatur. Sed quoquo fe modo refpublica habeat, ad eam capeffendam, vindicandamque adhortatur. Anno *U. C.* 700.

5. HÆC negotia quomodo fe habeant, ne epiftolâ quidem narrare audeo. Tibi, etsi ubicumque es (ut fcripsi ad te antea) in eadem es navi, tamen quòd abes, gratulor; vel quia non vides ea, quæ nos; vel quòd excelfo & illuftri

loco sita sit laus tua, in plurimorum & sociorum, & civium conspectu, quæ ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed & clarissimâ & unâ omnium voce perfertur. Unum illud nescio gratulerne tibi, an timeam, quòd mirabilis est exspectatio reditûs tui: non quò verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed, mehercule, ne, quum veneris, non habeas jam quod cures: ita sunt omnia debilitata jam, propè & exstincta. Sed hæc ipsa nescio recténe sint litteris commissa: quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republica, sive desperas, ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi ac viro debent, qui sit rempublicam afflictam & oppressam miseris temporibus ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

CURIONI ex Asia adventanti, Milonis causam, consulatum petentis, diligentissimè commendat, ut gratiâ, quâ plurimùm polleat, petitionem ejus adjuvet, quo ipso non tam Milonem sibi, quàm Ciceronem, devincturus sit. Anno *U. C. 700.*

6. NONDUM erat auditum, te ad Italiam adventare, quum Servilium, Milo-

nis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen quum appropinquare tuus adventus putaretur, & te jam ex Asia Romam versùs profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis citò mitteremus, quum has quàm primùm ad te perferri litteras magnopere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solùm, Curio, tanta, quanta magis a te ipso prædicari, quàm a me ponderari solent, verecundiùs a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem: grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet; ne id, quod petat, exigere magis, quàm rogare, & in mercedis potiùs quàm beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me vel nota omnibus, vel ipsâ novitate meorum temporum clarissima & maxima beneficia exstiterunt; estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere; non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximéque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem; quum præsertim confiderem, nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, cumu-

landoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi, & locavi; statuique in eo me non officii solùm fructum, sed etiam pietatis laudem debere quærere. Neque verò cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse umquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu, propter nostram (ut spero te intelligere) causam: vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juventutis & gratiosorum in suffragiis studia; propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem, si minùs potentem, at probatam tamen, & justam, & debitam, & propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis & auctor opus est, & eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, & quasi gubernator; qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc

ipſo quòd tam vehementer de Milone laborem, exiſtimare potes: si dignum denique tuis beneficiis judicas; hoc a te peto, ut ſubvenias huic meæ ſollicitudini, ut huic meæ laudi, vel (ut veriùs dicam) propè ſaluti tuum ſtudium dices. De ipſo T. Annio tantùm tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, conſtantiæ, benevolentiæque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum eſſe neminem. Mihi verò tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eumdem te facilè agnoſcam fuiſſe in laude mea, qui fueris in ſalute. Ego, ni te videre ſcirem, quum ad te hæc ſcriberem, quantum officii ſuſtinerem, quantopere mihi eſſet in hac petitione Milonis omni non modò contentione, ſed etiam dimicatione elaborandum, plura ſcriberem. Nunc tibi omnem rem atque cauſam, meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto, si a te hanc rem impetraro, me pene plus tibi, quàm ipsi Miloni, debiturum. Non enim mihi tam mea ſalus cara fuit, in qua præcipuè ſum ab illo adjutus, quàm pietas erit in referenda gratia, jucunda: eam autem unius tui ſtudio me aſſequi poſſe confido. Vale.

M. T. C. PROCONSUL C. CURIONI, TRIBUNO PLEBIS, S. D.

Ex Cilicia Curioni de tribunatu pl. gratulatur, hortaturque. ne cujus consilium ſequatur, ſed quod rectum eſt, conſtanter faciat, nec patiatur sibi provinciam prorogari. Anno *U. C.* 702.

7. SERA gratulatio reprehendi non ſolet, præſertim si nullâ negligentiâ prætermiſſa eſt: longè enim abſum: audio ſerò. Sed tibi & gratulor, &, ut ſempiternæ laudi tibi sit iſte tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes & moderere prudentiâ tuâ; ne te auferant aliorum consilia. Nemo eſt, qui tibi ſapientiùs ſuadere poſsit, te ipſo: numquam labêre, si te audies. Non ſcribo hoc temerè: cui ſcribam, video: novi animum, novi consilium tuum: non vereor, ne quid timidè, ne quid ſtultè facias, si ea defendes, quæ ipſe recta eſſe ſenties. Quòd in id reipublicæ tempus non incideris, ſed veneris (judicio enim tuo, non caſu in ipſum diſcrimen rerum contuliſti tribunatum tuum) profectò vides, quanta vis in republica temporum sit, quanta varietas rerum, quàm incerti exitus, quàm flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in

vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura & cogita nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera. Alteri qui melius dare consilium possit, quàm tu, non facilè inveniri poteſt: tibi verò ipsi certè nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adſum vel ſpectator laudum tuarum, vel particeps, vel ſocius, vel miniſter consiliorum? tametsi hoc minimè tibi deeſt; ſed tamen efficeret magnitudo & vis amoris mei, consilio te ut poſſem juvare. Scribam ad te plura aliàs: paucis enim diebus eram miſſurus domeſticos tabellarios; ut, quoniam ſanè feliciter & ex mea ſententia rempublicam gessimus, unis litteris totius æſtatis res geſtas ad ſenatum perſcriberem. De ſacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque cauſa, cognoſces ex iis litteris, quas Thraſoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem moleſtiam temporis prorogari. Præſens tecum egi, quum te tribunum plebis iſto anno fore non putarem; itemque petivi ſæpius per litteras; ſed tum quasi a ſenatore nobilissimo, & adoleſcente gratiosissimo,

nunc a tribuno plebis, & a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi; quod solet esse difficilius: sed ut ne quid novi decernatur: & ut senatusconsultum & leges defendas; eaque mihi conditio maneat, quâ profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. PROCONSUL M. CÆLIO S. D.

M. Cælius, cujus est liber VIII. harum epistolarum, scripserat leviores res urbanas Ciceroni de gladiatoriis ludis, dilatione vadimoniorum, & furtis nonnullis, quæ ipsum nihil afficiebant. Reprehensâ ergo illâ sedulitate, monet ut severiores res, quem statum putet reip. futurum esse, perscribat. Addit, cum Pompeio fuisse, cui se ut Cælius det, hortatur; & cum Caninio Athenis. Denique sua commendat. Anno *U. C.* 702.

8. QUID? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, & Chresti compilationem mitteres, & ea quæ nobis, quum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide quantum tibi meo judicio tribuam; nec mehercule injuriâ: πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit.

Scribent alii : multi nuntiabunt : perferet multa etiam ipſe rumor. Quare ego nec præterita, nec præſentia abs te, ſed ut ab homine longè in poſterum proſpiciente, futura exſpecto ; ut ex tuis litteris quum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, ſcire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accuſem : neque enim fuit, quod tu plus providere poſſes, quàm quivis noſtrûm ; in primiſque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis, nisi de republica, ſermonibus verſatus ſum : quæ nec poſſunt ſcribi, nec ſcribenda ſunt. Tantùm habeto, civem egregium eſſe Pompeium, & ad omnia, quæ providenda ſunt in republica, & animo & consilio paratum. Quare da te homini : complectetur, mihi crede. Jam eidem illi & boni & mali cives videntur, qui nobis videri ſolent. Ego quum Athenis decem ipſos dies fuiſſem, multumque mecum Gallus noſter Caninius, proficiſcebar inde prid. Nonas Quint. quum hoc ad te litterarum dedi. Tibi quum omnia mea commendatissima eſſe cupio, tum nihil magis, quàm ne tempus nobis provinciæ prorogetur : in eo mihi ſunt omnia. Quod quando, & quomodo, & per quos agendum sit, tu optimè conſtitues. Vale.

M. T. C. CŒLIO RUFO, ÆDILI CURULI DESIGNATO, S. D.

GRATULATUR de ædilitate obtenta, Hirro competitore dejecto, in quem veteris poëtæ verbis facetè jocatur. Anno *U. C. 702.*

9. PRIMUM tibi, ut debeo, gratulor, lætorque quum præſenti, tum etiam ſperatâ tuâ dignitate, ſeriùs, non negligentiâ meâ, ſed ignoratione rerum omnium: in his enim ſum locis, quò & propter longinquitatem, & propter latrocinia, tardissimè omnia perferuntur. Et quum gratulor, tum verò quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quòd ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum ſcripſeras ad me, quem ſemper ridere poſſemus. Itaque, quum primùm audivi, ego ille ipſe factus ſum: ſcis, quem dicam: egique omnes illos adoleſcentes, quos ille jactitat. Difficile eſt loqui. *Te autem contemplans abſentem, & quasi tecum coràm loquerer, Non, ædepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris.* Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: *Incredibile hoc factum objicitur.* Repentè verò incessi *omnibus lætitiis.* In quo quum objurgarer, quòd nimio gaudio pene desiperem, ita me defendebam:

Ego voluptatem animi nimiam. Quid quæris? dum illum rideo, pene ſum factus ille. Sed hæc pluribus; multaque alia & de te, & ad te, quum primùm ero aliquid otii nactus. Te verò, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem non modò inimicorum, ſed etiam invidorum meorum; ut eos partim ſcelerum ſuorum, partim etiam ineptiarum pœniteret. Vale.

M. T. C. IMP. M. CŒLIO RUFO, ÆD. CUR. DESIGN. S. D.

QUERENDO de tabellariis, occultè Cœlium negligentiæ litterarum accuſat: res ſuas in Amano geſtas narrat, &, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri. Anno *U. C.* 702.

10. TU vide, quàm ad me litteræ non perferantur: non enim poſſum adduci, ut abs te, poſtea quàm ædilis es factus, nullas putem datas; præſertim quum eſſet tanta res, tantæ gratulationis: de te; quia quod ſperabam; de Hillo (balbus enim ſum) quod non putaram. Atqui ſic habeto, nullam me epiſtolam accepiſſe tuam poſt comitia iſta præclara, quæ me lætitiâ extulerunt: ex quo vereor ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum miſi unam epiſtolam,

quin esset ad te altera : nec mihi est te jucundius quidquam , nec carius. Sed balbi non sumus : ad rem redeamus. Ut optasti , ita est. Velles enim , ais , tantummodo ut haberem negotii , quod esset ad laureolam satis : Parthos times , quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit : nam Parthico bello nuntiato , locorum quibusdam angustiis & naturâ montium fretus , ad Amanum exercitum adduxi , satis probè ornatum auxiliis , & quadam auctoritate apud eos , qui me non norant , nominis nostri. Multum est enim in his locis : *Hiccine est ille , qui urbem ? quem senatus ?* nosti cetera. Quum venissem ad Amanum , qui mons mihi cum Bibulo communis est , divisus aquarum divortiis ; Cassius noster , quod mihi magnæ voluptati fuit , feliciter ab Antiochia hostem rejecerat : Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses , hostes sempiternos : multi occisi , capti , reliqui dissipati : castella munita , improviso adventu capta & incensa. Ita victoriâ justâ *Imperator* appellatus apud Issum (quo in loco sæpe , ut ex te audivi , Clitarchus tibi narravit , Darium ab Alexandro esse superatum) adduxi exercitum ad infestissimam Ciliciæ partem. Ibi quintum & vicesimum jam diem aggeribus , vineis , turri-

bus oppugnabam oppidum munitissimum Pindenissum, tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi; quod si, ut spero, cepero, tum verò litteras publicè mittam. Hæc ad te in præsenti scripsi, ut speres te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æstas habuit hunc exitum satis felicem: ea quæ sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila, primùm ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, quum præsentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare ut ad me omnia quàm diligentissimè perscribas, te vehementer rogo. Vale.

M. T. C. IMP. M. CŒLIO,
ÆDILI CURULI, S. D.

PROROGATIONIS metu sollicitus ob varias causas, de pantheris, in ludos ædilis Cœlii capiendis scribit: & sibi res urbanas perscribi postulat. Anno *U. C.* 703.

II. PUTARESNE umquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solùm ista vestra oratoria, sed hæc etiam levia, nostratia? Desunt autem propter hanc

causam, quòd mirificè sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui; satietas autem provinciæ: vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quàm fortuna metuenda sit; vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere & possimus, & soleamus; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris, per eos qui venari solent, agitur mandato meo diligenter: sed mira paucitas est; & eas, quæ sunt, valde aiunt queri, quòd nihil cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat: itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulò fit, & in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit; sed, quid esset planè, nesciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ est ædilitas tua: ipsa dies me admonebat: scripsi enim hæc ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicæ statu quàm diligentissimè perscribas: ea enim certissima putabo, quæ ex te cognovero. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cœlio, Ædili curuli, S. D.

Appropinquante discessu ex provincia, urbem desiderat; cujus fructus provincialibus præfert: & obviam sibi litteras mitti postulat. Anno *U. C. 703.*

12. Sollicitus equidem eram de rebus urbanis; ita tumultuosæ conciones, ita molestæ Quinquatrûs afferebantur: nam citeriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat, quàm in his molestiis non me, si quæ ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa; sed ea non audeo scribere. Illud molestè fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, quum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecero, tamen obviæ mihi velim sint litteræ tuæ, quæ me erudiant de omni republica, ne hospes planè veniam: hoc meliùs, quàm tu, facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit: iter habebant ad Lathurum regem; quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole; & in ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia judicavi) obscura, & sordida iis, quorum indus-

tria Romæ poteſt illuſtris eſſe. Quod quum probè ſcirem, utinam in ſententia permanſiſſem! cum una, mehercule, ambulatiuncula, atque uno ſermone noſtro omnes fructus provinciæ non confero. Spero me integritatis laudem conſecutum: non erat minor ex contemnenda, quàm ex conſervata provincia. Spem triumphi? inquis. Satis glorioſè triumpharem, si non eſſem quidem tamdiu in deſiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut ſpero) propediem te videbo. Tu mihi obviam mitte epiſtolas te dignas. Vale.

M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

De litterarum infrequentia modeſtè queſtus, Appio ſe amicum eſſe profitetur plures ob cauſas, quas enumerat. Curionis inconſtantiam ſe prævidiſſe, provinciam rectè confeciſſe, & urbis deſiderio nunc unicè teneri dicit. Anno *U. C. 703.*

13. RARAS tuas quidem (fortaſſe enim non perferuntur) ſed ſuaves accipio litteras: vel quas proximè acceperam, quàm prudentes, quàm multi & officii, & consilii? Etsi omnia sic conſtitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur noſtra consilia, quum ſentimus prudentibus fideliterque ſuadentibus idem

videri. Ego Appium (ut sæpe tecum locutus sum) valde diligo ; meque ab eo diligi statim cœptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam & honorificus in me consul fuit, & suavis amicus, & studiosus studiorum etiam meorum. Mea verò officia ei non defuisse, tu es testis; quoniam κωμικὸς μάρτυς (ut opinor) occidit Phania : & mehercule etiam pluris eum feci, quòd te amari ab eo sensi. Jam me Pompeii totum esse scis : Brutum a me amari intelligis. Quid est causæ, cur mihi non sit in optatis complecti hominem, florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis, collegam meum præsertim, & in ipsa collegii laude & scientiâ studiosum mei ? Hæc eò pluribus scripsi, quòd mihi significabant tuæ litteræ, subdubitare, quâ essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid : falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum, & rationum mearum, dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ : ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem, & temeritatem nostri Do-

labellæ, deprecatorem me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epiſtola veternus civitatis. Gaudebam ſanè, & congelaſſe noſtrum amicum lætabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Cæſarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret præter me? nam, ita vivam, putavi. Dii immortales! quàm ego riſum noſtrum deſidero! Mihi erat in animo, quoniam juriſdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam ſuperioris luſtri reliqua, sine ſociorum ulla querela, conſervaram, privatis, ſummis, infimis fueram jucundus, proficiſci in Ciliciam Nonis Maii; &, quum prima æſtiva attigiſſem, militaremque rem collocaſſem, decedere ex ſenatusconſulto. Cupio te ædilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, & omnes mei, tuque in primis. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cœlio,
Ædili curuli, S. D.

M. Fabium commendat diligenter : de urbanis rebus litteras exſpectat. Anno *U. C. 703.*

14. Marco Fabio, viro optimo & homine doctiſſimo, familiariſsimè utor; mirificéque eum diligo, quum propter ſummum ingenium ejus, ſummamque doctrinam, tum propter singularem mo-

destiam. Ejus negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestrâ operâ uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, quum tuâ operâ Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto, & desidero; in primisque quid agas, scire cupio. Nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. P. D.

AD plures Cœlii epistolas respondet, præsertim 11. & 13. libri octavi: hoc est de supplicatione; de filiæ & Dolabellæ nuptiis: quibus addit de quæstore Cœlio provinciæ præfecto; de Ocella, & aliis. Anno *U. C.* 703.

15. NON potuit accuratiùs agi, nec prudentiùs, quàm actum est a te cum Curione de supplicatione: &, mehercule, confecta res ex sententia mea est, quum celeritate, tum quòd is qui erat iratus, competitor tuus, & idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea quæ sequuntur; ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primùm laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quæ spe-

ras Tulliæ meæ prudentiâ temperari posse, scio, cui tuæ epistolæ respondeant. Quid si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica me valde sollicitat: faveo Curioni: Cæsarem honestum esse cupio: pro Pompeio emori possum: sed tamen ipsâ republicâ nihil mihi est carius; in qua tu non valde te jactas. Districtus enim mihi videris esse, quòd & bonus civis, & bonus amicus es. Ego de provincia decedens quæstòrem Cœlium præposui provinciæ. Puerum? inquies. At quæstorem, at nobilem adolescentem, at omnium ferè exemplo: neque erat superiore honore usus, quem præficerem: Pomptinus multò antè discesserat: a Quinto fratre impetrari non poterat; quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui, non me planè post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse; quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis præesse, qui antea non præfuissent; fratrem meum triennium Asiæ præfuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremò non tam meâ sponte,

quàm potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, hominem adolescentem non tam allicere volui, quàm alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est; mutari enim non potest. De Ocella parum ad me planè scripseras; & in actis non erat. Tuæ res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum etiam de matrimonio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

M. T. C. Imp. M. Cœlio
S. P. D.

Cicero ex provincia regressus, Cœlio videbatur nimiùm ad Pompeium propendere, quod dissuasit epist. 16. lib. 8. cui Cicero respondet, se pacem & otium malle, quàm castra sequi; etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit, & refutat. Anno *U. C.* 704.

16. Magno dolore me affecissent tuæ litteræ, nisi jam & ratio ipsa depulisset omnes molestias, & diuturnâ desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio: quid enim fuit in illis præter querelam temporum, quæ non animum meum magis

ſollicitum haberet, quàm tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipſe videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuiſſe te, qui me penitus noſſe deberes, ut me exiſtimares aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam & propè jacentem deſciſcerem; aut tam inconſtantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meque ipſe deficerem; &, quod initio, ſemperque fugi, civili bello intereſſem. Quod eſt igitur meum triſte conſilium? ut diſcederem fortaſſe in aliquas ſolitudines: noſti enim non modò ſtomachi mei, cujus tu ſimilem quondam habebas, ſed etiam oculorum, in hominum inſolentium indignitate, faſtidium. Accedit etiam moleſta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor: eo si onere carerem, quamvis parvis Italiæ latebris contentus eſſem. Sed incurrit hæc noſtra laurus non solùm in oculos, ſed jam etiam in voculas malevolorum. Quod quum ita eſſet, nihil tamen umquam de profectione, niſi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota ſunt: in his mihi neceſſe eſt eſſe, ne amicis moleſtus ſim. Quòd autem in maritimis ſum facillimè; moveo nonnullis ſuſpicionem, velle me navigare; quod tamen fortaſſe non nollem,

lem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem qui convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfecisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillimè perspicere potuisti jam ab illo tempore, quum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quàm abhorrerem ab urbe relinquenda, quum audissem. Nonne tibi affirmavi, quidvis me potiùs perpessurum, quàm ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potiùs, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quærere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quàm pacem: eâ desperatâ, nihil tam fugisse, quàm arma civilia. Hujus me constantiæ puto fore ut numquam pœniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quòd numquam bello civili interfuisset. Hæc nostra laus erit illustrior, quòd illi tribuebatur ignaviæ; de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi a te ad timorem fidissimè, atque amantissimè proponuntur: nulla est enim acerbitas, quæ non omni-

bus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur; quam quidem ego a republica meis privatis & domesticis incommodis libentissimè, vel istis ipsis, quæ tu me mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quòd rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihique carissimum; an dubitas, quum scias, quanti quum illum, tum verò Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissimè sollicitet? & eò magis, quòd in communibus miseriis hac tamen oblectabar speculâ, Dolabellam meum, vel potiùs nostrum, fore ab iis molestiis, quas liberalitate suâ contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quàm acerbos sibi, quàm mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis; nec quidquam astutè cogito. Si quando erit civitas, erit profectò nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor,

& hæc omnia meliores habebunt exitus: recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me: eos ego fortasse nunc imitor, & utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam prætextam texi Oppio puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc adspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellæ quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temerè faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra & tua fides postulabit. Vale.

M. T. C. IMP. CANINIO SALLUSTIO PROQUÆSTORI S. D.

SALLUSTII, qui Bibuli proconsulis Syriæ quæstor erat, binis litteris respondet: prioribus, ad singula eo ordine quo rogaverat; posterioribus, causas exponendo, quare illum Bibulo commendare non debeat; cui tamen morem gerit. Anno *U. C. 703.*

17. LITTERAS a te mihi stator tuus reddidit Tarsi ante diem XVI. Kal. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin

ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sanè arbitror. Rhodum, Ciceronum causâ puerorum, accessurum puto; neque id tamen certum. Ad urbem volo quàm primùm venire; sed tamen iter meum reipublicæ & rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullam referre; quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem. Sed id vix mihi videris per legem Juliam facere posse; quam Bibulus certâ quadam ratione non servat, tibi magnopere servandam censeo. Quòd scribis, Apameâ præsidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare; molestéque ferebam, de ea re minùs commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint, necne, præter te video dubitare neminem: itaque omnia præsidia, quæ magna & firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. Rationes mei quæstoris, nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ; eas nos Apameæ deponere cogitabamus. De præda mea, præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit, nec tac-

turus est quisquam. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut & mihi & populo cautum sit sine vecturæ periculo. Quòd scribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ; nihil est quod in isto genere cuiquam possim commodare: omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, a præfectis; quæ autem mihi attributa est, a quæstore curatur. Quòd quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam; antea dubitabam venturæne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturæ non sint. Marium quidem successorem tardè video esse venturum; propterea quòd senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolæ respondi. Venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quàm diligentissimè commendem: in quo mihi voluntas non deest; sed locus esse videtur tecum expostulandi: solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me numquam fecisti, quàm valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, quum magnus Antiochiæ metus esset, & magna spes in me, atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quàm videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quæstorio te adductum

reticere de prætore tuo, non moleſtè ferebam; quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, quum ad Thermum de Parthico bello ſcriberet, ad me litteram numquam misit; ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantùm de auguratu filii ſui ſcripsit ad me: in quo ego miſericordiâ commotus, & quòd ſemper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quàm humanissimè ſcriberem. Ille si omnibus eſt malevolus (quod numquam exiſtimavi) minùs offendor in me: sin autem a me eſt alienior, nihil tibi meæ litteræ proderunt. Nam ad ſenatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi ſoli attribuit: ſe ait curaſſe, ut cum quæſtu populi pecunia permutaretur: quod autem meum erat proprium, ut alariis Tranſpadanis uti negarem, id etiam populo ſe remisiſſe ſcribit: quod verò illius erat ſolius, id mecum communicat: *Equitibus auxiliariis*, inquit, *quum amplius frumenti poſtularemus*. Illud verò pusilli animi, & ipsâ malevolentiâ jejuni atque inanis, quòd Ariobarzanem, quia ſenatus per me regem appellavit, mihique commendavit, iſte in litteris non regem, ſed regis Ariobarzanis filium appellat. Hoc animo qui ſunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem

gessi: litteras ad eum ſcripsi, quas quum acceperis, facies quod voles. Vale.

M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO PROPRÆTORI S. D.

ASIÆ proprætori ſuadet, ut decedens quæſtorem potiùs, quàm legatum, provinciæ præficiat. Anno *U. C.* 703.

18. OFFICIUM meum erga Rhodonem, ceteraque mea ſtudia, quæ tibi ac tuis præſtiti, tibi homini gratissimo grata eſſe vehementer gaudeo: mihique ſcito in dies majori curæ eſſe dignitatem tuam; quæ quidem a te ipſo integritate & clementiâ tuâ sic amplificata eſt, ut nihil addi poſſe videatur. Sed mihi, magis magiſque quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Ariſtoni noſtro, ut ad me venit, oſtendi; graves te ſuſcepturum inimicitias, si adoleſcens potens & nobilis a te ignominiâ affectus eſſet; & hercle sine dubio erit ignominia: habes enim neminem honoris gradu ſuperiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipſo vincit viros optimos, homineſque innocentissimos, legatos tuos, quòd & quæſtor eſt, & quæſtor tuus. Nocere tibi iratum neminem poſſe perſpicio: ſed tamen tres fratres ſummo loco natos,

promptos, non indifertos, te nolo habere iratos, jure præfertim, quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis fcit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunitios, præfertim quum sine cujufquam reprehensione quæftoriis legatis quæftorem possis anteferre? Qui si dignum fe majoribus fuis præbuerit (ut fpero, & opto) tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quòd in Ciliciam proficifcebar, exiftimavi me ad te oportere fcribere. Tu quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, & pofteritatis otio confules. Vale.

M. T. C. Imp. C. Cœlio L. F. C. N. Caldo, Quæst. des. S. D.

C. Cælium, quæftorem sibi forte datum, hortatur, ut feftinet ad fe venire, antequam ipfe decedat. Anno *U. C. 703.*

19. QUUM optatissimum nuntium accepiffem, te mihi quæftorem obtigiffe; eò jucundiorem mihi eam fortem fperabam fore, quò diutiùs in provincia mecum

fuiſſes. Magni enim videbatur intereſſe, ad eam necessitudinem, quam nobis ſors tribuiſſet, conſuetudinem quoque accedere. Poſteaquam mihi nihil neque a te ipſo, neque ab ullo alio de adventu tuo ſcriberetur, verebar ne id ita caderet (quod etiam nunc vereor) ne antè, quàm tu in provinciam veniſſes, ego de provincia decederem. Accepi autem a te miſſas litteras in Cilicia, quum eſſem in caſtris, ante diem x. Kal. Quintiles, ſcriptas humanissimè, quibus facilè & officium & ingenium tuum perſpici poſſet: ſed neque unde, neque quo die datæ eſſent, atque quo tempore te exſpectarem, ſignificabant; nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo ſcirem quo ex loco, & quo tempore eſſent datæ. Quæ quum eſſent incerta, exiſtimavi tamen eſſe faciendum, ut ad te ſtatores meos & lictores cum litteris mitterem; quas si ſatis opportuno tempore accepiſti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quamprimum veneris. Nam quod ad me Curius, conſobrinus tuus, mihi (ut ſcis) maximè neceſſarius, quod item C. Virgilius propinquus tuus, familiarissimus noſter, de te accuratissimè ſcripſit, valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio: ſed tuæ litteræ,

de tua præsertim dignitate, & de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem quæcumque a me ornamenta in te proficiscentur; ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id faciliùs consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego & meâ, & reipublicæ, & maximè tuâ interesse arbitror. Vale.

EPISTOLARUM *AD* FAMILIARES

LIBER TERTIUS.

M. T. C. Appio Pulchro Imp. S. D.

Appio Pulchro brevitatem excuſat, quòd Phanias, ejus libertus, omnia narraturus ſit, quem æquè, ut ipſum Appium, laudat, nec non Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium juriſconſultum commendat. Anno *U. C.* 702.

1. Si ipſa reſpublica tibi narrare poſſet quo modo ſeſe haberet, non faciliùs ex ea cognoſcere poſſes, quàm ex liberto tuo Phania: ita eſt homo non modò prudens, verùm etiam (quod vidi) curioſus. Quapropter ille tibi omnia explanabit: id enim mihi & ad brevitatem eſt aptius, & ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etſi potes ex eodem Phania

cognoſcere, tamen videntur etiam aliquæ meæ partes. Sic eſt, tibi perſuade, cariſſimum te mihi eſſe, quum propter multas ſuavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ, tum quòd ex tuis litteris & ex multorum ſermonibus intelligo, omnia quæ a me profecta ſunt in te, tibi accidiſſe gratissima. Quod quum ita sit, perficiam profectò, ut longi temporis uſuram, quâ caruimus, intermiſsâ noſtrâ conſuetudine & gratiâ, & celebritate & magnitudine officiorum meorum ſarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invitâ Minervâ eſſe facturum: quam quidem ego, si fortè de tuis ſumpſero, non ſolùm Pallada, ſed etiam Appiada nominabo. Cilix, libertus tuus, antea mihi minùs fuit notus: ſed ut mihi reddidit a te litteras plenas & amoris, & officii, mirificè ipſe ſuo ſermone ſubſecutus eſt humanitatem litterarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit, quum de animo tuo, quum de ſermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris? biduo factus eſt mihi familiaris: ita tamen ut Phaniam valde sim desideraturus; quem quum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium juriſconſultum

valde tibi commendo : ſed ita etiam, si non eſt juriſconſultus. Meliùs enim ei cavere volo, quàm ipſe aliis ſolet. Valde hominem diligo : eſt ex meis domeſticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias : ſed idem ſcribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Proconsul Appio Pulchro Imp. S. D.

Ciliciam provinciam ſortitus, Appium ex ea deceſſurum rogat, ut sibi eam quàm maximè aptam explicatamque tradat. Anno *U. C. 702.*

2. Quum & contra voluntatem meam, & præter opinionem accidiſſet, ut mihi cum imperio in provinciam proficiſci neceſſe eſſet, in multis & variis moleſtiis, cogitationibuſque meis, hæc una conſolatio occurrebat, quòd neque tibi amicior, quàm ego ſum, quiſquam poſſet ſuccedere, neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quàm maximè aptam explicatamque tradere. Quòd si tu quoque eamdem de mea voluntate erga te ſpem habes, ea te profectò numquam fallet. A te maximo opere, pro noſtra ſumma conjunctione, tuaque singulari humanitate, etiam atque

etiam quæſo, & peto, ut quibuſcumque rebus poteris (poteris autem plurimis) proſpicias, & conſulas rationibus meis. Vides ex ſenatusconſulto provinciam eſſe habendam: si eam (quoad ejus facere potueris) quàm expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decurſus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii eſt. Ego te, quod tibi veniet in mentem meâ intereſſe, valde rogo. Pluribus verbis ad te ſcriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exſpectaret, aut id fieri noſtra amicitia pateretur, aut res verba desideraret, ac non pro ſe ipſa loqueretur. Hoc velim tibi perſuadeas, si rationibus meis proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem eſſe capturum. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

SIGNIFICAT ſe Appii legatum Brundisii inveniſſe, ſuum exſpectare, cum quo proximè navigaturus sit. Rogat interea, quum Sulpicius conſul, contra ſenatûs voluntatem, impediiſſet, ne ſupplementa ſcriberentur, ut Appius sibi commodet, nec milites, quos habeat, dimittat. Anno *U. C. 702.*

3. ANTE diem XI. Kalendas Junias Brundisium quum veniſſem, Q. Fabius,

legatus tuus, mihi præſtò fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modò mihi, ad quem pertinebant, ſed univerſo ſenatui venerant in mentem, præsidio firmiori opus eſſe ad iſtam provinciam: cenſebant enim omnes ferè, ut in Italia ſupplementum meis & Bibuli legionibus ſcriberetur. Id quum Sulpicius conſul paſſurum ſe negaret, multa nos quidem queſti ſumus; ſed tantus conſenſus ſenatûs fuit, ut maturè proficiſceremur, parendum ut fuerit; itâque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit, ut quæ ſucceſſori conjunctissimo & amicissimo commodare poteſt is, qui provinciam tradit, ea pro noſtra conſociatissima voluntate, curâ ac diligentiâ tuâ complectare; ut omnes intelligant, nec me benevolentiori cuiquam ſuccedere, nec te amiciori potuiſſe provinciam tradere. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misiſti, quas in ſenatu recitari voluiſti, sic intellexeram permultos a te milites eſſe dimiſſos: ſed mihi Fabius idem demonſtravit, id te cogitaſſe facere; ſed, quum ipſe a te diſcederet, integrum militum numerum fuiſſe. Id si ita eſt, pergratum mihi feceris, si iſtas exiguas copias, quas habuiſti, quàm minimè imminueris: qua de re ſenatus-

consulta, quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo quanti te facio; quidquid feceris approbabo: sed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maximè esse accommodata. Ego C. Pomptinum, legatum meum, Brundisii exspectabam; eumque ante Kal. Jun. Brundisium venturum arbitror. Qui quum venerit, quæ primùm navigandi nobis facultas data erit, eâ utemur. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

Exspectari a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit. Anno *U. C.* 702.

4. Pridie Nonas Junias, quum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sanè exspectabam, ut ea, quæ a te afferret, quàm primùm cognoscerem. Meum studium erga te, & officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maximè declarabo, quibus plurimùm significare potuero, tuam mihi existimationem & dignitatem carissimam esse. Mihi & Q. Fabius Virgilianus, & C. Flaccus L. filius, & diligentissimè M. Octavius Cn. filius, demonstravit me a te plurimi fieri; quod egomet multis ar-

gumentis jam antea judicaram, maximéque illo libro augurali, quem ad me amantissimè scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summæ necessitudinis officia constabunt. Nam quum te ipse, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci, tum accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. Duos enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiæ tuæ socerum, & M. Brutum, generum tuum. Collegii quoque conjunctio præsertim tam honorificè a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed &, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura; & ipse operam dabo, te ut quàm primùm videam. Quòd scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

APPIO gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat. Anno *U. C. 702.*

5. TRALLES veni ante diem VI. Kalendas Sextiles. Ibi mihi præstò fuit L. Lucilius cum litteris, mandatisque tuis; quo

quidem homine neminem potuisti nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scire volebam, aptiorem, prudentioremve mittere. Ego autem & tuas litteras legi libenter, & audivi Lucilium diligenter. Nunc quoniam & tu ita sentis (scribis enim, quæ de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) & revera, confirmatâ amicitiâ, & perspectâ fide, commemoratio officiorum supervacanea est; eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim, & didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque & præparares quodammodo omnia, quò mea ratio facilior & solutior esse posset. Hoc tuum officium quum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnæ curæ fore, atque esse jam, primùm ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse, quàm non intelligere videntur. Sed profectò intelligent; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri

meliùs, quàm dici, aut ſcribi volo. Quòd itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, viſurusne me sis in provincia; ea res sic ſe habet. Brundisii quum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum ſermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primùm eſſe venturum, quò te maximè velle arbitrarer: tunc mihi ille dixit, quòd claſſe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciæ navibus accessiſſem. Dixi me eſſe facturum; itáque feciſſem, nisi mihi L. Clodius noſter Corcyræ dixiſſet minimè id eſſe faciendum; te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multò brevius, multóque commodius, quum præſertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio poſtea eſt commutata. Nunc quid fieri possit, tu facillimè ſtatues: ego tibi meum consilium exponam. Prope Kalendas Sextiles puto me Laodiceæ fore: perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor: deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in ſcribendo (procul enim aberam ab re ipſa, & a locis) simul ac progredi cœpero, quàm celerrimè pote-

to, & quàm creberrimis litteris faciam; ut tibi nota sit omnis ratio dierum, atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrûm magni interest, priùs conveniamus, quàm decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum antè mandaturus per litteras, quàm desperaro coràm me tecum agere posse. Quod te a Scævola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciæ præesset; eum ego Ephesi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Sanè vellem potuisset obsequi voluntati tuæ; non enim arbitror noluisse. Vale.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

Ostendit congressum, a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum: qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiorem eum facit. Anno *U. C. 702.*

6. Quum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nos-

tra amicitia tuenda, quàm tibi, tamen multò magis meo facto delector, quàm tuo. Ego enim Brundisii quæsivi ex Phania, cujus mihi videbar & fidelitatem erga te perspexisse, & nosse locum quem apud te is teneret, quam in partem provinciæ maximè putaret te velle, ut in succedendo primùm venirem. Quum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quàm si ad Sidam navigassem; etsi minùs dignitatis habebat ille adventus, & ad multas res mihi minùs erat aptus, tamen ita me dixi facturum. Idem ego quum L. Clodium Corcyræ convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo quum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primùm venirem. Tunc ille mihi quum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quàm primùm decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quàm tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romæ acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar, quàm festinares decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum, ac multò quidem libentiùs,

quàm si illud eſſet faciendum, quod promiſeram Phaniæ. Itaque & consilium mutavi, & ad te ſtatim meâ manu ſcriptas litteras misi; quas quidem ex tuis litteris intellexi ſatis maturè ad te eſſe perlatas. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modò tu ibi non fuiſti, ubi me quàm primùm videre poſſes; ſed eò diſcessiſti, quò ego te ne perſequi quidem poſſem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Corneliâ conſtituti eſſent: ut tuum factum, illis qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissimè dicam) & fugientis congreſſum; meum verò conjunctissimi, & amicissimi, eſſe videatur. Ac mihi tamen antè, quàm in provinciam venirem, redditæ ſunt a te litteræ, quibus etsi te Tarſum proficiſci demonſtrabas, tamen mihi non dubiam ſpem mei conveniendi afferebas: quum interea, credo equidem, malevoli homines (latè enim patet hoc vitium, & eſt in multis) ſed tamen probabilem materiam nacti ſermonis, ignari meæ conſtantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam; qui te forum Tarsi agere, ſtatuere multa, decernere, judicare dicerent, quum poſſes jam ſuſpicari tibi eſſe ſucceſſum: quæ

ne ab iis quidem fieri ſolerent, qui brevi tempore sibi ſuccedi putarent. Horum ego ſermone non movebar: quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres, levari me putabam moleſtiâ; & ex annua provincia, quæ mihi longa videtur, propè jam undecim mensium provinciam factam eſſe gaudebam, si abſenti mihi unius mensis labor detractus eſſet. Illud (verè dicam) me movet, in tanta militum paucitate abeſſe tres cohortes, quæ sint plenissimæ, nec me ſcire ubi sint. Moleſtissimè autem fero, quòd, te ubi viſurus sim, neſcio; eóque ad te tardiùs ſcripsi, quòd quotidie te ipſum exſpectabam: quum interea ne litteras quidem ullas accepi, quæ me docerent quid ageres, aut ubi te viſurus eſſem. Itaque virum fortem, mihique in primis probatum, Antonium, præfectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes; ut, dum tempus anni eſſet idoneum, aliquid negotii gerere poſſem: in quo, tuo consilio ut me ſperarem eſſe uſurum, & amicitia noſtra & litteræ tuæ fecerant; quod ne nunc quidem deſpero. Sed planè quando, aut ubi te viſurus sim, nisi ad me ſcripſeris, ne ſuſpicari quidem poſſum. Ego ut me tibi amicissimum eſſe, & æqui & iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo

iniquis secus existimandi, videris nonnihil loci dedisse: id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et ut habere rationem possis, quo loco me, salvâ lege Corneliâ, convenias, ego in provinciam veni pridie Kal. Sex. Iter in Ciliciam facio per Cappadociam: castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembris. Nunc tu & ex diebus, & ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissimè fieri possit, & quo die. Vale.

M. T. C. S. D. Appio Pulchro.

Querelam Appii refellit; contràque ipse queritur: & virtutem extollens contra nobilium arrogantiam, se amicissimum ei fore confirmat. Anno *U. C.* 702.

7. Pluribus verbis ad te scribam, quum plus otii nactus ero. Hæc scripsi subitò, quum Bruti pueri Laodiceæ me convenissent, & se Romam properare dixissent: itaque nullas iis, præterquam ad te & ad Brutum, dedi litteras. Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quòd eorum ædificationem litteris meis impedissem. Eâdem autem epistolâ petebas, ut eos quàm primùm, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi, liberarem;

rarem; & simul peracutè querebare, quòd eos tributa exigere vetarem, priusquam ego re cognitâ permisissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, quum ego cognoscere non possem, nisi quum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe, & cognosce æquitatem expostulationis tuæ. Primùm, quum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi; quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent antè, quàm ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi verò ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longè? inquis. Quid? quum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quò minùs ante hiemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridiculè: quas enim litteras afferebant, ut opus æstate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito & multò plures esse, qui de tributis recusent, quàm qui exigi velint; & me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audivi quum diceret, te secum esse questum, quòd tibi obviam non prodissem. Scilicet contempsi te, nec potest fieri

me quidquam ſuperbius. Quum puer tuus ad me ſecundâ ferè vigiliâ veniſſet, iſque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiaſſet, incertumque utrâ viâ, quum eſſent duæ; alterâ Varronem, tuum familiarissimum, alterâ Q. Leptam, præfectum fabrûm meum, tibi obviam miſi: mandavi utrique eorum, ut antè ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire poſſem. Currens Lepta venit, mihique nuntiavit, te jam caſtra prætergreſſum eſſe: confeſtim Iconium veni: cetera jam tibi nota ſunt. An ego tibi obviam non prodirem? primùm Appio Claudio? deinde, imperatori? deinde, more majorum? deinde, quod caput eſt, amico? præſertim quum in iſto genere multò etiam ambitiosiùs facere ſoleam, quàm honos meus & dignitas poſtulat. Sed hæc hactenus. Illud idem Pauſania dicebat, te dixiſſe: quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quæſo, etiamne tu has ineptias, homo (meâ ſententiâ) ſummâ prudentiâ, multâ etiam doctrinâ, plurimo rerum uſu, addo urbanitate, quæ eſt virtus, ut Stoici rectissimè putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus, quàm ornamenta virtutis, exiſtimas? Quum ea conſecutus nondum eram, quæ ſunt hominum opinionibus

amplissima ; tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus : viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea verò quàm ita & cepi & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam putarem deesse ; superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipse antepono. Tu, si aliter existimas, nihil errabis, si paulò diligentiùs (ut, quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modò, verùm etiam amicissimum existimes velim : profectò omnibus meis officiis efficiam, ut ita verè possis judicare. Tu autem si id agis, ut minùs meâ causâ, dum ego absim, debere videaris, quàm ego tuâ laborarim ; libero te istâ curâ.

παρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι,
Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem naturâ es *φιλαίτιος*, illud non perficies quò minùs tuâ causâ velim : hoc assequêre, ut quam in partem tu accipias, minùs laborem. Hæc ad te scripsi

liberiùs, fretus conſcientiâ officii mei, benevolentiæque; quam a me certo judicio ſuſceptam, quoad tu voles, conſervabo. Vale.

M. T. C. PROCONSUL S. D. APPIO PULCHRO.

Refellit, quæ Appius objecerat, probatque, si quid egerit, quod iniquè interpretetur Appius, aut imprudenter illum facere, qui malevolorum ſermonibus credat; aut aſtutè nimis, qui, quæ sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi eſſe oſtendit, quod de urbanis rebus perſcripſerit, & promiſerit de ſuis: in quibus id maximè rogat, ne prorogari provinciam concedat. Tandem de bellicis provinciæ rebus addit, & crebras poſcit litteras. Anno *U. C.* 702.

8. ETSI, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam te hanc epiſtolam, quum ad urbem eſſes, eſſe lecturum, refrigerato jam levissimo ſermone hominum provincialium; tamen, quum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione ſcripsiſſes, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi reſponderem. Sed prima duo capita epiſtolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda ſunt: nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, niſi me vultu &

taciturnitate significasse; tibi non esse amicum; idque pro tribunali, quum aliquid ageretur, & nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed quum sit nihil, ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem scio, meos multos, & illustres, & ex superiore, & ex æquo loco, sermones habitos cum tua summa laude, & cum magna significatione nostræ familiaritatis, ad te verè potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius, aut justius, quàm ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantibus? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameæ quum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumptus decerni legatis nimis magnos, quum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi: primùm, te hominem non solùm sapientem, verùm etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari; idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primùm, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Myndensium testimonio (in ea enim civitate

mentio facta est) sed suâ sponte esse laudatum: deinde, me ista vidisse multis accidere, ut eorum causâ legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari: studia mihi eorum placere, quòd in te bene merito grati essent; consilium totum videri minimè necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum, quasi consultò ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Jam non tam mihi videntur injuriam facere ii, qui hæc disputant, quàm si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, quum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissimè scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum; quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc verò, ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid in quo te offenderem, translatitium est. Neque enim eram tam desipiens, ut

privatæ rei causâ legari putarem, qui & tibi non privato, & pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terræ consilio, id est, in senatu ut gratias agerent, mittebantur; neque quum edixi, ne quis injussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, & qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maximè in tuis litteris irridendum. Quid enim erat, quòd me persequerentur in castra, Taurumve transirent, quum ego Laodiceâ usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum diœcesium, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus, legationesque convenirent? Nisi fortè postea cœperunt legare, quàm ego Taurum transgressus sum; quod certè non ita est. Quum enim Laodiceæ, quum Apameæ, quum Synnadis, quum Philomeli, quum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo, aut remittendo, decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent; ne in venditionem tributorum, & illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum, atque ostiorum, inducerentur

ſumptus minimè neceſſarii. Ego autem quum hoc ſuſcepiſſem, non ſolùm juſtitiâ, ſed etiam miſericordiâ adductus, ut levarem miſeriis perditas civitates, & perditas maximè per magiſtratus ſuos, non potui in illo ſumptu non neceſſario negligens eſſe. Tu, quum iſtiuſmodi ſermones ad te delati de me ſunt, non debuiſti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas, genus ſermonis inducis in amicitiam minimè liberale. Ego si in provincia detrahere de tua fama umquam cogitaſſem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrûm Corcyræ, quem in locum me venire velles, retuliſſem. Quare potes, doctiſsimis hominibus auctoribus, quorum ſunt de amicitia gerenda præclarissimè ſcripti libri, genus hoc totum orationis tollere, *Diſputabant, ego contrà diſſerebam: Dicebant, ego negabam.* An mihi de te nihil eſſe dictum umquam putas? ne hoc quidem, quòd quum me Laodiceam venire voluiſſes, Taurum ipſe tranſiſti? quòd iiſdem diebus meus conventus erat Apameæ, Synnadis, Philomeli, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipſum videar imitari. Illud dicam, ut ſentio: Si iſta, quæ alios loqui

dicis, ipse sentis, tua summa culpa est; sin autem alii tecum hæc loquuntur, tua tamen, quòd audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperietur. Quòd si quis me astutiorem fingit, quid potest esse callidius, quàm quum te absentem semper defenderim, quum præsertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committere, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo persæpe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum malè dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures, quàm mecum Corcyræ Clodius est locutus; quum in eo genere maximè quereretur, te aliorum improbitate minùs felicem fuisse. Hos ego sermones, quòd & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bonâ fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me is pejus, quàm de te, existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia

non delectant, & quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum lædi se putat; quum uterque nostrûm rectè fecerit, sed non idem uterque secutus sit; hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latiùs in provincia patuit: nostra si angustior, & si de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus, propter quamdam tristitiam temporum; non debent mirari homines, quum & naturâ semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi. De rebus urbanis quòd me certiorem fecisti, quum per se mihi gratum fuit, tum quòd significasti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipuè rogo ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis; Hortensiumque nostrum collegam & familiarem roges, ut si umquam meâ causâ quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat, quâ mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus quod scire vis, Tarso Nonis Octobris Amanum versùs profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, quum castra haberem in agro Mopsuhestiæ. Si quid egero, scribam ad te; neque do-

mum umquam ad meos litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quòd quæris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quàm sæpissime & de tuis rebus scribas, & de meis, & de omni reipublicæ statu; de quo sum sollicitus eò magis, quòd ex tuis litteris cognovi, Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

APPII litteris humanissimè scriptis, humanitate pari respondet, eique de triumphi spe gratulatur, & ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet. Anno *U. C. 703.*

9. VIX tandem legi litteras dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiæ. Adspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere, antè quàm ex Asia egressus es, ad me litteras misisti; unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum ædificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientiâ meæ constantis erga te voluntatis, rescripsi tibi subiratus. Iis verò litteris lec-

tis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi, intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent; ad urbem verò ut accesseris, vel potiùs ut primùm tuos videris, cognosse te ex iis, quâ in te absentem fide, quâ in omnibus officiis tuendis erga te observantiâ & constantiâ fuissem. Itaque quanti illud me æstimare putas, quod est in tuis litteris scriptum, Si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu verò facilè facies: nihil est enim, quod studio & benevolentiâ, vel amore potiùs, effici non possit. Ego etsi & ipse ita judicabam, & fiebam crebrò a meis per litteras certior; tamen maximam lætitiam cepi ex tuis litteris de spe minimè dubia, & planè explorata triumphi tui: neque verò ob eam causam, quò ipse faciliùs consequerer (nam id quidem Ἐπικούρειον est) sed, mehercule, quòd tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quàm ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quòd te adeunt ferè omnes, si quid velis; gratissimum mihi feceris, si ad me simul atque adeptus eris, quod & tu confidis, & ego opto, litteras miseris. Longi subsellii (ut noster

Pompeius appellat) judicatio, & mora, si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit (quid enim potest ampliùs ?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quàm primùm lætitiâ afficiar, mittito. Et velim reliquum quod est promissi, ac muneris tui, mihi persolvas: quum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me, muneribusque delector. Quòd autem a me tale quiddam desideras, sanè mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimùm genere: nam profectò non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam, committere, ut negligens in scribendo fuisse videar; præsertim quum id non modò negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verùm hæc videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque, & pro nostra non instituta, sed jam inveterata amicitia cures, enitare, ut supplicatio nobis quàm honorificentissimè, quàm primúmque decernatur. Omnino seriùs misi litteras, quàm vellem; in quo quum navigandi difficultas fuit odiosa, tum in ipsum discessum senatûs incidisse credo litteras meas. Sed id feci adductus auctoritate & consilio

tuo; idque a me rectè factum puto; quòd non statim ut appellatus imperator sum, sed aliis rebus additis, æstivisque confectis, litteras miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum ostendis; meque totum, & mea, & meos commendatos habebis. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

APPIUM Dolabella, reversum e Cilicia, de majestate, & de ambitu accusaverat, quo tempore Tulliam duxerat, filiam Ciceronis. Id factum, insciente se, conatur probare. Præterea suspicionem impeditæ legationis, quæ ad laudandum illum decreta fuisset, conatur eripere. Addiderat quæ a se in provincia profecta, atque instituta essent in gratiam Appii: sed ea pars epistolæ desideratur. Tandem auguratur, censuram ei delatum iri. Anno *U. C.* 703.

10. QUUM est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quòd nihil tam præter opinionem meam accidere potuit; tamen ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quòd & in te ipso maximam spem, & in tuis magnam habebam; multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud planè molestè tuli, quòd certissimum & justissimum trium-

phum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam: quod tu si tanti facies, quanti ego semper judicavi faciendum esse, facies sapienter, & ages victor ex inimicorum dolore triumphum justissimum. Ego enim planè video fore nervis, opibus, sapientiâ tuâ, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ. De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto, atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quàm pro salute) in hac provincia, cui tu præfuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris, suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me & postules, & exspectes; vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt: injuriam enim mihi fieri putabam, quum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti ego te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo; plurimi, quanti Brutum facerem; quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicut perspicies: sed quoniam accidit, si quid a me prætermissum erit, commissum facinus, & admissum dedecus confitebor. Pomptinus, qui a te tractatus est præ-

ſtanti ac singulari fide, cujus tui beneficii ſum ego teſtis, præſtat tibi memoriam, benevolentiamque, quam debet; qui quum maximis rebus ſuis coactus a me invitissimo decessiſſet, tamen ut vidit intereſſe tuâ, conſcendens jam navem, Epheſo Laodiceam revertit. Talia te quum ſtudia videam habiturum eſſe innumerabilia, planè dubitare non poſſum, quin tibi amplitudo iſta ſollicitudo futura sit. Si verò efficis, ut cenſores creentur, & si ita geſſeris cenſuram ut & debes, & potes; non tibi ſolùm, ſed tuis omnibus, video in perpetuum ſummo te præsidio futurum. Illud pugna & enitere, ne quid nobis temporis prorogetur; ut quum hìc tibi ſatisfecerimus, iſtic quoque noſtram in te benevolentiam navare possimus. Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te ſtudiis ſcribis ad me, minimè mihi miranda, & maximè jucunda acciderunt, eademque ad me perſcripta ſunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, quum tibi, cujus mihi amicitia non ſolùm ampla, ſed etiam jucunda eſt, ea tribui, quæ debeantur; tum verò remanere etiam nunc in civitate noſtra ſtudia propè omnium conſenſu erga fortes & induſtrios viros; quæ mihi ipsi una ſemper tributa merces eſt laborum & vigiliarum mearum.

Illud verò mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitis judiciis summâ contentione defendi, ut tuis inimicitiis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum; præsertim quum tu omnibus vel ornamentis, vel præsidiis redundares, illi (ut levissimè dicam) multa deessent: cujus sermo stultus & puerilis erat jam antea ad me a M. Cœlio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citiùs cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quàm novam conciliassem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quædam, & dubitatio tua; de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quò minùs Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minùs, quod tibi obesset, facere? si clam, magis apertè inimicus esse? Quòd si essem eâ perfidiâ, quâ sunt ii, qui in nos hæc conferunt; tamen eâ stultitiâ certè non fuissem, ut

aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, qui dicerent, nimis magnos sumptus legatis decerni; quibus ego non tam imperavi, quàm censui, sumptus legatis quàm maximè ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quæque voluit, legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt? non modò sublatos sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos & ablatos, eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum, atque expostularem, ni (ut suprà scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quàm accusare te mallem; idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quòd credideris de me; quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis eâque doctrinâ, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes; nihil in me non modò perfidiosum, & insidiosum, & fallax in amicitia, sed ne humile quidem, aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me

astutum, & occultum juvat fingere; quid est, quod minùs cadere in ejusmodi naturam possit, quàm aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, quum te ex fratre meo ne tunc quidem, quum tibi propè necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Quum verò reditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu tuo frustrà mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses? quid mihi mandasti, quum te Puteolis prosequerer, in quo non exspectationem tuam diligentiâ meâ vicerim? Quòd si id est maximè astuti, omnia ad suam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quàm hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio, cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno vel ornamento, vel præsidio esse possent? Quæ tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutiâ quâdam, sed aliquâ potiùs sapientiâ, secutus sum. Quid?

illa vincula, quibus quidem libentissimè adſtringor, quanta ſunt, ſtudiorum ſimilitudo, ſuavitas conſuetudinis, delectatio vitæ atque victûs, ſermonis ſocietas, litteræ interiores? Atque hæc domeſtica. Quid illa tandem popularia? reditus illuſtris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari poteſt sine ſuſpicione perfidiæ: amplissimi ſacerdotii collegium? in quo non modò amicitiam violari apud majores noſtros fas non erat, ſed ne cooptari quidem ſacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio eſſet inimicus. Quæ ut omittam tam multa, atque tanta, quis umquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, ſocerum tuæ filiæ? Etenim si merita valent; patriam, liberos, ſalutem, dignitatem, memetipſum mihi per illum reſtitutum puto: si conſuetudinis jucunditas; quæ fuit umquam amicitia conſularium in noſtra civitate conjunctior? si illa amoris, atque officii signa; quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de ſe in ſenatu, quum ipſe abeſſet, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatiſſimum voluit amplissimè? quâ denique ille facilitate, quâ humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adverſan-

tem interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique texit suis? Quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modò ut Phrygi alicui, ajut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius quum sit gener tuus, quumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quàm sis Cn. Pompeio carus, quámque jucundus intelligam, quo tandem animo in te esse debeo? quum præsertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen; totumque me ad ejus viri ita de me meriti voluntatem, nutumque converterem. Sed hæc hactenus: pluribus enim etiam fortasse verbis, quàm necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quæ a me profecta, quæque instituta sunt, cognosce. ** Atque hæc agimus, & agemus magis pro dignitate, quàm pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus; cujus magistratûs officia, quæ sunt maximi animi, summique consilii, tibi diligentiùs, & accuratiùs, quàm hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO (*ut spero*) CENSORI, S. D.

GRATULATUR Appio de absolutione majestatis, & de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompeio & Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerant. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit; & excusatâ superiorum litterarum nonnullâ acerbitate, monet, ut proavum in censura imitetur. Anno *U. C. 703.*

I. QUUM essem in castris ad fluvium Pyramum, redditæ mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta Nonarum Aprilium; in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori priùs, in qua scribis ad me de absolutione majestatis: de qua, etsi permultum antè certior factus eram litteris, nuntiis, famâ denique ipsâ (nihil enim fuit clàrius; non quò quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscurè nuntiari solet) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ litteræ; non solùm quia planiùs loquebantur, & uberiùs, quàm vulgi sermo; sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, quum de te ex teipso audiebam,

Complexus igitur ſum cogitatione te abſentem: epiſtolam verò oſculatus, etiam ipſe mihi gratulatus ſum. Quæ enim a cuncto populo, a ſenatu, a judicibus, ingenio, induſtriæ, virtuti tribuuntur, quia mihi ipſe aſſentor fortaſſe, quum ea eſſe in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto: nec tam glorioſum exitum tui judicii exſtitiſſe, ſed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuiſſe mirabar. De ambitu verò quid intereſt, inquies, an de majeſtate? Ad rem nihil: alterum enim non attigiſti, alteram auxiſti. Verumtamen eſt majeſtas (& sic Sulla voluit) ne in quemvis impunè declamare liceret: ambitus verò ita apertam vim habet, ut aut accuſetur improbè, aut defendatur: quî enim facta, aut non facta largitio ignorari poteſt? tuorum autem honorum curſus cui ſuſpectus umquam fuit? Me miſerum, qui non affuerim! quos ego riſus excitaſſem? Sed de majeſtatis judicio duo mihi illa ex tuis litteris jucundissima fuerunt: unum; quòd te ab ipſa republica defenſum ſcribis; quæ quidem, etiam in ſumma bonorum & fortium civium copia, tueri tales viros deberet; nunc verò eò magis, quòd tanta penuria eſt in omni vel honoris, vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat:

alterum, quòd Pompeii & Bruti fidem, benevolentiamque mirificè laudas. Lætor virtute & officio quum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium seculorum & gentium principis, alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, quum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quòd ad me quasi formam communium temporum & totius reipublicæ misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim & pericula leviora, quàm timebam, & majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt: tuumque simul promptum animum & alacrem perspexi ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quòd in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrûm otium serva: ego enim a te quum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar: nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectas omnes exspectabo.

bo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me; nec erat jam quisquam mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo: bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo quod de me citò credidisses; quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici: sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, eæ litteræ non fuerunt disertæ, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat; sic tu (libet enim mihi jocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, & in censura, si jam es censor (ut spero) de proavo multum cogitato tuo.

M. T. C. Appio Pulchro S. D.

Gratulatur de absolutione ambitûs: nuptias Tulliæ excusat se insciente confectas, quibus ipse ad declarandam Appio benevolentiam moveatur. Anno *U. C. 703.*

12. Gratulabor tibi priùs (ita enim rerum ordo postulat) deinde ad me convertar. Ego verò vehementer gratulor de judicio ambitûs: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quòd quò melior civis, quò

vir clarior, quò fortior amicus es, quóque plura virtutis & induſtriæ ornamenta in te ſunt, eò mirandum eſt magis, nullam ne in tabellæ quidem latebra fuiſſe abſconditam malevolentiam, quæ te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum, atque morum negotium: nihil jam ſum pridem admiratus magis. De me autem, ſuſcipe paulisper meas partes, & eum te eſſe finge, qui ſum ego: si facilè inveneris quod dicas, noli ignoſcere hæsitationi meæ. Ego verò velim mihi, Tulliæque meæ (sicut tu amicissimè & ſuavissimè optas) proſperè evenire ea, quæ me inſciente facta ſunt a meis: ſed ita cecidiſſe, ut agerentur eo tempore, ſpero omnino cum aliqua felicitate, & opto: verumtamen plus me in hac ſpe, tua ſapientia & humanitas conſolatur, quàm opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus inſtitutæ orationis, non reperio: neque enim triſtius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipſe ominibus optimis proſequeris: neque non me tamen mordet aliquid; in quo unum vereor, ne tu parùm perſpicias ea, quæ geſta sint, ab aliis eſſe geſta, quibus ego ita mandaram, ut, quum tam longè abfuturus eſſem, ad me ne referrent; agerent, quod probaſſent. In hoc autem

mihi illud occurrit : Quid tu igitur, si affuisses? Rem probassem : de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda sunt, & te non offendam. Leva me igitur hoc onere : numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen : nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissimè confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse, tamen, hac mihi affinitate nuntiatâ, non majore equidem studio, sed acriùs, apertiùs, significantiùs dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi, & jam imperio annuo terminato, ante diem III. Nonas Sextiles, quum ad Sidam navi accederem, & mecum Q. Servilius esset, litteræ a meis sunt redditæ. Dixi statim Servilio (etenim videbatur esse commotus) ut omnia a me majora exspectaret. Quid multa? benevolentior tibi, quàm fui, nihilò sum factus; diligentior ad declarandam benevolentiam multò. Nam ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem fictè reconciliatæ gratiæ darem; sic affinitas novam curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. P. D.

APPIO gratias agit, quòd suos in supplicatione decernenda adjuvisset : parataque illi officia pollicetur. De Dolabellæ reconciliatione non desperat : censuram obtentam esse sperat. Anno *U. C.* 703.

13. QUASI divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, quum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen verè; plus quàm acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solùm auctoritate orationis, sententiâ tuâ, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam operâ, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multò sunt, quàm illa ipsa, propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt; talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiæ nostræ ipsam amicitiam, quâ nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrûm devinctus est. Nam tibi me profiteor & in republica socium, de qua idem sentimus, & in quotidiana vita conjunctum, quam his artibus studiisque

colimus. Vellem ita fortuna tulisset, ut quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses; quod tamen ipsum, nescio quâ permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas (quod intelliges) hac re novatâ additum potiùs aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quàm quidquam esse detractum. Quum hæc scribebam, censorem te jam esse sperabam: eò brevior est hæc epistola, &, ut adversùs magistrum morum, modestior. Vale.

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER QUARTUS.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

SULPICIO, congressum petenti, respondet, suamque cum illius voluntate convenire demonstrat, & desperatum reip. statum deplorat. Scripta est epistola quum Cæsar in Hispania Pompeii legatos oppugnaret. Anno *U. C.* 704.

1. CAIUS Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quæsisse quibus in locis essem; molesteque te ferre, quòd me propter valetudinem tuam, quum ad urbem accessissem, non vidisses; & hoc tempore velle te mecum, si propiùs accessissem, de officio utriusque nostrûm communicare. Utinam, Servi, salvis rebus (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos; profectò aliquid opis occidenti reipublicæ tulissemus. Cognoram enim jam absens, te hæc mala

multò antè providentem, defenſorem pacis, & in conſulatu tuo, & poſt conſulatum fuiſſe. Ego autem quum conſilium tuum probarem, & idem ipſe ſentirem, nihil proficiebam : ſerò enim veneram ; ſolus eram ; rudis eſſe videbar in cauſa ; incideram in hominum pugnandi cupidorum inſanias. Nunc, quoniam nihil jam videmur opitulari poſſe reipublicæ ; si quid eſt, in quo nobiſmetipsis conſulere possimus, non ut aliquid ex priſtino ſtatu noſtro retineamus, ſed ut quàm honeſtissimè lugeamus ; nemo eſt omnium, quicum potiùs mihi, quàm tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes eſſe debemus, exempla, neque doctissimorum, quos ſemper coluiſti, præcepta te fugiunt. Atque ipſe antea ad te ſcripsiſſem, te fruſtra in ſenatum, sive potiùs in conventum ſenatorum eſſe venturum, ni veritus eſſem, ne ejus animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me quum rogaret ut adeſſem in ſenatu, eadem omnia, quæ a te de pace & de Hiſpaniis dicta ſunt, oſtendi me eſſe dicturum. Rem vides quo modo ſe habeat : orbem terrarum, imperiis diſtributis, ardere bello : urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni & incen-

diis. Itaque mihi venire in mentem nihil poteſt non modò quid ſperem, ſed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile eſſe nos colloqui, quamquam longiùs etiam cogitabam ab urbe diſcedere, cujus jam etiam nomen invitus audio, tamen propiùs accedam: Trebatioque mandavi, ut si quid tu eum velles ad me mittere, ne recuſaret; idque ut facias velim: aut si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas; ne aut tibi exire ex urbe neceſſe sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, tantum mihi fortaſſe arrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos communi ſententiâ ſtatuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

QUÆRENTI Sulpicio, quid faciendum sit, reſpondet cum laude ejus, si recta ſequenda, certam rationem eſſe; non item, si utilia, quia Cæſaris cauſa firmior; honeſtior Pompeii. Longiùs ergo diſcedendum ab urbe, in qua quæ fiant, turpe sit probare, non probare periculoſum. Sed quò eundum, difficilem eſſe deliberationem. Qua de re si colloqui velit, quàm primùm rogat, adveniat. Anno *U. C. 704.*

2. ANTE diem III. Kal. Maias quum eſſem in Cumano, accepi tuas litteras;

quibus lectis, cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui quum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset; quas intellexi breviores fuisse, quòd eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit, & Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires; quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. Quòd meum consilium exquiris, id est tale, ut capere faciliùs ipse possim, quàm alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summâ auctoritate, summâque prudentiâ? Si, quid rectissimum sit, quærimus; perspicuum est: si, quid maximè expediat; obscurum: sin ii sumus, qui profectò esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quòd existimas meam causam conjunctam esse cum tua, certè similis in utroque nostrûm, quum optimè sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: quâ quum ipsi Cæsari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendendâ pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, & quem in locum res deducta sit, vides. Neque solùm ea perspicis, quæ

geruntur, quæque jam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quæ fiunt; aut interesse, etiamsi non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat, ut discedendum putem; in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca sequamur. Omnino quum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior: nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias; ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quàm primùm velim venias, sicut intellexi & Servio & Postumiæ placere. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

SULPICIUM, a Cæsare Achaiæ post aciem Pharsalicam præfectum, consolatur in dolore, quem ex calamitate reip. ceperat. Scripta post Africanum bellum Cæsaris, ante Hispaniense secundum. Anno *U. C.* 707.

3. VEHEMENTER te esse sollicitum,

& in communibus miſeriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minimè miror, & meum quodammodo agnoſco; doleo tamen, te ſapientiâ præditum propè singulari, non tuis bonis delectari potiùs, quàm alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie & peſte reipublicæ moleſtiam traxerit, tamen multa jam conſolantur, maximéque conſcientia conſiliorum meorum. Multò enim antè tamquam ex aliqua ſpecula proſpexi tempeſtatem futuram; neque id ſolùm meâ ſponte, ſed multò etiam magis monente & denuntiante te. Etsi enim abſui magnam partem conſulatûs tui, tamen & abſens cognoſcebam, quæ eſſet tua in hoc peſtifero bello cavendo & præcidendo ſententia; & ipſe affui primis temporibus tui conſulatûs, quum accuratissimè monuiſti ſenatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminiſſent; & ſcirent, quum ſuperiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuiſſent, quicumque poſtea rempublicam oppressiſſet armis, multò intolerabiliorem futurum. Nam quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant; ſed aliquid, atque adeo multa addunt, & afferunt de ſuo. Quare memi-

nisse debes, eos, qui auctoritatem & consilium tuum non sunt secuti, suâ stultitiâ occidisse, quum tuâ prudentiâ salvi esse potuissent. Dices, Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi parietinis reipublicæ? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. Sed tamen & Cæsar ipse ita de te judicat, & omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, exstinctis ceteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quòd autem a tuis abes, id eò leviùs ferendum est, quòd eodem tempore a multis & magnis molestiis abes; quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quàm nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem rectè adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, &, ut quidem ego sentio, multò maxima: quæ ego ipse experiens quotidie, sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis memoriâ teneo summè omnium doctrinarum studiosum

fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curâque didicisse; quæ quidem vel optimis rebus, & usui & delectationi esse possent; his verò temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientiâ, vel naturâ præditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dedisti: tantùm dicam, quod te spero approbaturum, me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci, neque in curia, neque in foro viderem, omnem meam curam atque operam ad Philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ excellenti ac singulari, non multò plus, quàm nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quæ etiam si minùs prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat. A me verò sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini; mihique ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facilè appareat, quum me colat & observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

SULPICII excusatione acceptâ ex parte, ipsiusque elegantiâ scribendi laudatâ, probat illius consilia, quibus Achaiæ administrationem non recusandam esse putarat. Narrat de senatûs in Marcelli restitutione officio, de studiis Servii filii, & aliis rebus. Anno *U. C.* 707.

4. ACCIPIO excusationem tuam, quâ usus es, cur sæpius ad me litteras uno exemplo dedisses; sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentiâ, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. Illam partem excusationis, quâ te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sæpiùs mittere, nec nosco, nec probo. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: εἰρωνεύεσθαι enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc εἰρωνευόμενος) facilè cedo tuorum scriptorum subtilitati, & elegantiæ. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, quum semper probavissem, tum multò magis probavi lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causæ, quas commemoras, justissimæ sunt, tuâque &

auctoritate & prudentiâ dignissimæ. Quòd aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis, id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio & confusio est rerum, ita perculsa & prostrata fœdissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, & sibi quisque, miserrimus esse videatur; propterea & tui te consilii pœnitet, & nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contrà nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quàm nostra, conditio, quòd tu, quid doleat, scribere audes: nos ne id quidem tutò possumus; nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. Uno te vicimus, quòd de Marcelli, collegæ tui, salute paulò antè, quàm tu, cognovimus; etiam, mehercule, quòd, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes, post has miserias, id est, postquam armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam & ipse Cæsar, accusatâ acerbitate Marcelli (sic enim appellabat) laudatâque honorificentissimè & æquitate tuâ, & prudentiâ, repentè præter spem dixit, se senatui, roganti de Marcello, ne hominis quidem causâ negaturum.

Fecerat autem hoc senatus, ut, quum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & quum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctus consurgeret, & ad Cæsarem supplex accederet. Noli quærere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque quum omnes ante me rogati Cæsari gratias egissent, præter Volcatium (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse) ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertiâ, sed desiderio pristinæ dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium & Cæsaris magnitudo animi, & senatûs officium. Itaque pluribus verbis egi Cæsari gratias; meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privatim, quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, si perpetuò tacerem, modicè hoc faciam, aut etiam intra modum; ut & illius voluntati, & meis studiis serviam. Nam etsi a prima ætate me omnis ars & doctrina liberalis, & maximè Philosophia delectavit; tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo & ætatis maturitate ad prudentiam, & his temporum vitiis, ut nulla

res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris : sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potiùs noster, summâ me observantiâ colit : cujus ego quum omni probitate, summâque virtute, tum studiis, doctrinâque delector. Is mecum sæpe de tua mansione, aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maximè Cæsar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut si Romæ sis, nihil te, præter tuos, delectare possit. De reliquis, nihil melius ipso est. Ceteri, & cetera ejusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quàm videre. Hoc nostrum consilium nobis minimè jucundum est, qui te videre cupimus : sed consulimus tibi. Vale.

SERVIUS SULPICIUS M. T. CICERONI S. D.

SULPICIUS, Græciæ præfectus, auditâ Tulliæ Ciceronis filiæ morte, mærentem patrem undique conquisitis argumentis consolatur, ut epistola hæc perfectæ & elaboratæ consolationis exemplum sit. Scripta, quum Cæsar in Hispania Pompeii liberos profligasset : quod ex initio epist. 20. lib. 13. ad Atticum constat. A Cæsare litteras accepi consolatorias, datas prid. Kal. Maj. Hispali. *Anno U. C. 708.*

5. POSTEA quàm mihi renuntiatum est de obitu Tulliæ, filiæ tuæ, sanè quàm pro eo, ac debui, graviter molestéque tuli; communemque eam calamitatem existimavi: qui si istic affuissem, neque tibi defuissem, cordámque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia per quos ea confieri debet, propinquos ac familiares, ipsi pari molestiâ afficiuntur, neque sine lacrymis multis id conari queunt; uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quàm aliis posse suum officium præstare: tamen quæ in præsentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quòd ea te fugere existimem, sed quòd forsitan, dolore impeditus, minùs ea perspicias. Quid est, quòd tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quæ hominibus non minùs quàm liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere jam debet, atque omnia minoris existimare? An illius vicem, cedo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est & tu veneris, & nos sæpe incidimus, hisce temporibus

non pessimè cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magnopere invitare posset.? quæ res? quæ spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta ætatem ageret? Licitum est tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum deligere, cujus fidei liberos tuos te tutò committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret, quos quum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent in republica? in amicorum negotiis liberalitate suâ uti? Quid horum fuit, quod non priùs, quàm datum est, ademptum sit? At verò malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc pejus sit, hæc sufferre & perpeti. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si fortè eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, quum ab Ægina Megaram versùs navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, antè Megara, dextrâ Piræeus, sinistrâ Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrûm interiit, aut

occisus est, quorum vita brevior esse debet; quum uno loco tot oppidûm cadávera projecta jaceant? Visne tu te, Servi, cohibere, & meminisse hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione eâ non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modò, uno tempore, tot viri clarissimi interierunt: de imperio præterea tanta deminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt: in unius mulierculæ animula si jactura facta est, tanto opere commoveris? quæ si hoc tempore non diem suum obiisset, paucis pòst annis tamen ei moriendum fuit; quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potiùs reminiscere, quæ digna tuâ personâ sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; unà cum republica fuisse: te patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis nuptam fuisse; omnibus bonis propè persunctam esse; quum respublica occideret, vitâ excessisse. Quid est, quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueveris præcipere & dare consilium; neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se Medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potiùs, quæ aliis tute

præcipere soles, ea tute tibi subjice, atque apud animum propone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat: hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientiâ tuâ te occurrere. Quòd si qui etiam inferis sensus est; qui illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certè illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ, da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore mœrent: da patriæ, ut, si qua in re opus sit, operâ & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit; noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quàm reipublicæ tempora & aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrimè te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æquè ferre posse, neque id majus, quàm debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, quum te tranquilliorem animo esse cognôro, de iis rebus quæ hîc geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

RESPONDET consolanti Sulpicio, gratum sibi ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris levamento: maximam tamen sibi levationem ex reditu & consuetudine Sulpicii fore. Anno *U. C. 708.*

6. EGO verò, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses. Quantum enim præsens me adjuvare potueris & consolando, & propè æquè dolendo, facilè ex eo intelligo, quòd litteris tuis lectis aliquantum acquievi. Nam & ea scripsisti, quæ levare luctum possent, & in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quæ illi tempori tribui potuerunt, declaravit & quanti ipse me faceret, & quàm suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cujus officia jucundiora scilicet sæpe mihi fuerint, numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solùm, & societas pene ægritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientiâ præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori, quòd ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exem-

pla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum & magnis rebus gestis amisit; & L. Paulus, qui duo septem diebus; & vester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summâ virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex republica consequebantur. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuratione impediebantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me & industriæ meæ fructus, & fortunæ perdidisse. Sed, quum cogitarem, hæc mihi tecum & cum quibusdam esse communia; & quum frangerem jam ipse me, cogeremque illa ferre toleranter; habebam quò confugerem, ubi conquiescerem, cujus in sermone & suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quæ consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a republica mœstum domus excipiebat, quæ levaret; sic nunc domo mœrens ad rempublicam con-

fugere possum, ut in ejus bonis acquiescam: itaque & domo absum, & foro, quòd nec eum dolorem, quem a republica capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respublica. Quò magis te exspecto, teque videre quàm primùm cupio. Major mihi levatio afferri nulla potest, quàm conjunctio consuetudinis, sermonumque nostrorum: quamquam sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem quum multis de causis te exopto quàm primùm videre, tum etiam ut antè commentemur inter nos, quâ ratione nobis traducendum sit hoc tempus; quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & (ut perspexisse videor) nec a me alieni, & tibi amicissimi. Quod quum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu & beneficio quiescendi. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

LAUDATO consilio, & prudentiâ Marcelli, qui abesse a patria perpetuò volebat; suadet nihilò minùs, ut revertatur, quia id facilè impetrare a Cæsare possit, nec tutiùs alibi, nec meliùs vivat, quàm in patriâ & apud suos. Anno *U. C.* 707.

7. ETSI eo te adhuc consilio usum intelligo,

telligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quòd eâ te sapientiâ esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo; tamen & amicitiæ nostræ vetustas, & tua summa erga me benevolentia, quæ mihi jam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ & saluti tuæ conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multò antè videris, consulatum magnificentissimè atque optimè gesseris, præclarè memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeii, nec genus exercitûs probare, semperque summè diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoriâ tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causâ, quæ erant in nobis superiora; sed lacertis & viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur; aut, si vinci dignitas non potest, fracti certè & abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maximè laudare, quòd cum spe vincendi simul abjecisti certandi etiam cupiditatem; ostendistique, sapientem & bonum civem ini-

tia belli civilis invitum ſuſcipere, extrema libenter non perſequi. Qui non idem consilium, quod tu, ſecuti ſunt, eos video in duo genera eſſe diſtractos. Aut enim renovare bellum conati ſunt, ii qui ſe in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori ſeſe crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortaſſe humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a pleriſque, vel dicam ab omnibus, ſapiens tuum consilium, a multis, etiam magni ac fortis animi judicatum. Sed habet iſta ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum; præſertim quum tibi nihil deeſſe arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud eſſe, quod dubitationem afferret ei, penes quem eſt poteſtas, nisi quòd vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid ſentiam, nihil attinet dicere; quum appareat ipſe quid fecerim. Sed tamen si jam ita conſtituiſſes, ut abeſſe perpetuò malles, quàm ea, quæ nolles, videre; tamen id cogitare deberes, ubicumque eſſes, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, poteſtate: qui si facilè paſſurus eſſet, te carentem patriâ & fortunis tuis, quietè & liberè vivere, cogitandum tibi tamen eſſet, Romæne & domi tuæ, cujuſmodi res eſſet,

an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed quum ita latè pateat ejus poteſtas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit; nonne mavis sine periculo domi tuæ eſſe, quàm cum periculo alienæ? Equidem, etiamsi oppetenda mors eſſet, domi atque in patria mallem, quàm in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes qui te diligunt, ſentiunt; quorum eſt magna, pro tuis maximis clarissimiſque virtutibus, multitudó. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam poteſt accipere injuriam, quæ futura perpetua sit; propterea quòd neque is, qui tenet rempublicam, patietur; neque ipſa reſpublica; tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui eſſent, auderem ſcribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius ſollicitudines, unius etiam multæ & assiduæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos curâ, & dolore proximi ſumus; precibus tardiores, quod jus adeundi, quum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus: gratiâ tantum poſſumus, quantum victi. Sed tamen consilio, ſtudio, Marcello non deſumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati ſumus. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

LAUDATA Marcelli prudentiâ, pollicetur officia sua; & , ut domum, quicumque status reip. sit, revertatur, iterum admonet. Anno *U. C. 707.*

8. NEQUE monere te audeo præstanti prudentiâ virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum; consolari verò nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio; gratulari magis virtuti debeo, quàm consolari dolorem tuum: sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam, præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præstò, ut me non solùm omnia debere tuâ causâ, quæ possum, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putent. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse; ut quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, judicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim li-

bertatem sequimur; qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum; quæ est domesticâ sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem verò & dignitates hominum, quantum ei res & ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quàm statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse: fore cum tuis, si modò erunt tui; sin minùs, me certè in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

REDITUM in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quòd nec aliter futurum fuisset, si vicissent Pompeiani. Anno *U. C.* 707.

9. ETSI perpaucis antè diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer; tamen quum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea republica, quæcumque est, quàm

primùm velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quàm audis quotidie. Non est porrò tuum uno sensu solùm oculorum moveri; quum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minùs laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primùm tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quæ sentias, non licet; tacere planè licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo: quod non multò secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, quum omnium nostrûm conjunctum esset periculum suo, certorum hominum minimè prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quàm incertis rebus fuisset? & qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus, quæ majores nostri, ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit. Sed

miserius nihil, quàm ipsa victoria; quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit; ut etiamsi naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quàm illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patriâ careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquies: ego enim ipse tenerem opes, & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de republica vehementiùs laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur, &, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quòd & initium belli necessariò secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris: fortunâ, quòd honesto otio tenueris & statum, & famam dignitatis tuæ. Nunc verò nec locus tibi ullus dulcior esse debet patriâ; nec eam diligere minùs debes, quòd deformior est, sed misereri potiùs; nec eam multis claris viris orbatam privare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi non esse supplicem victori; vide, ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: &, si sapientis est carere patriâ, duri non desiderare: &, si republicâ non possis frui, stultum est nolle

privatâ. Caput eſt illud, ut, si iſta vita tibi commodior eſſe videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna gladiorum eſt licentia: ſed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi ſalus tua tantæ curæ eſt, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certè proximus sim. Tuum eſt conſulere temporibus, & incolumitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

HORTATUR Marcellum, ut reditum maturet, jam a Cæſare impetratum, quum id ad rem ejus familiarem valde pertineat. Anno *U. C. 708.*

10. ETSI nihil erat novi, quod ad te ſcriberem, magiſque litteras tuas jam exſpectare incipiebam, vel te potiùs ipſum; tamen quum Theophilus proficiſceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quàm primùm venias: venies enim, mihi crede, exſpectatus, neque ſolùm nobis, id eſt, tuis, ſed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, ſubvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quòd si nullum haberes ſenſum nisi oculorum, prorsus tibi ignoſcerem, si quoſdam nolles videre; ſed quum leviora non multò eſſent

quæ audirentur, quàm quæ viderentur; suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuæ, te quàm primùm venire; idque in omnes partes valeret; putavi ea de re te esse admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret, ostendi; reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias. Vale.

M. MARCELLUS M. CICERONI, S. D.

MARCELLUS significat, se plus Ciceronis, quàm fratris, hortatu commotum in causa reditûs fuisse: litteras etiam, restitutionis nuntias, & gratulationem, & amicorum benevolentiam, maximè Ciceronis, sibi admodum placere, & gratam semper fore. Anno *U. C.* 707.

11. *PLURIMUM valuisse apud me tuam semper auctoritatem, quum in omni re, tum in hoc maximè negotio potes existimare. Quum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solùm consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret; non priùs mihi persuadere potuit, quàm tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimùm consilio. Res quemadmodum sit acta, vestræ litteræ mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quòd ab optimo sit animo; tamen hoc mihi multò jucundius est, & gratius, quòd in summa*

paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui verè meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam præstitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hæc erant tempora, facilè & æquo animo carebam. Hoc verò ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum & amicorum benevolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu verò ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

SER. SULPICIUS M. CICERONI S. D.

M. Marcelli cædem, perfecto narrationis exemplo ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia ordinatim exponat. Anno *U. C.* 708.

12. *Etsi scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum; tamen quoniam casus & natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores ut facerem. A. d. x. Kal. Jun. quum ab Epidauro Piræeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni; eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die quum ab eo digressus essem, eo consilio ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem; ille, uti aiebat,*

supra Maleas in Italiam versùs navigaturus erat. Postridie ejus diei, quum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter horâ decimâ noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cœnæ tempus, a P. Magio Cilone, familiari ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundùm aurem: sperare tamen eum vivere posse: Magium se ipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, & rogaret uti cogerem medicos. Coëgi, & e vestigio eò sum profectus primâ luce. Quum non longè a Piræeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulò ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissimâ morte est affectus; & cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos libertos, & paucùlos servos. Reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quòd dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, quâ ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre; ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum cu-

ravi. Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quòd religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus eum gymnasio sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ, locum delegimus, ibique eum combussimus: posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio & propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præstitimus. Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.

M. T. C. P. NIGIDIO FIGULO S. D.

EXSULANTEM Nigidium consolatur, quantum potest qui in eadem causa fuit. Spem tamen futuri reditûs ex certis signis facit; conditionis pristinæ facere non potest: ideoque utramque fortunam ex æquo ferendam hortatur. Anno *U. C. 707.*

13. QUÆRENTI mihi jamdiu quid ad te potissimùm scriberem, non modò certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem, & consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat; perfecerat-

que fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam, & miserum, & his temporibus consentaneum genus litterarum. Id quoque deficiebat me; in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat: ipse enim pari fortunâ abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam; sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quòd ita viverem, quàm gaudere, quòd viverem. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit; tamen nihilominus eis conficior curis, ut hoc ipsum quòd maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa respublica; versorque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus: nec audio solùm, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quò nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium exstinximus: & in qua urbe modò gratiâ, auctoritate, gloriâ floruimus, in ea nunc iis quidem

omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quàm vis & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & consuetudo assuefecerat, quum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro; nunc non modò agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo & sanctissimo, & maximâ quondam gratiâ, & mihi certè amicissimo, ne benignè quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, ut consoler, & afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione & doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti & sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego quod intelligere & sentire possum,

quia sum Romæ, & quia curo attendoque, id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primùm ipsius animum, qui plurimùm potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temerè. Quò minùs familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quò faciliùs, quibus est iratior, respondere tristiùs possit, hòc est adhuc tardior ad te molestiâ liberandum: familiares verò ejus, & ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur, & sentiunt. Accedit eódem vulgi voluntas, vel potiùs consensus omnium. Etiam illa, quæ minimùm nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, a quibus tenetur, de te propediem (mihi crede), impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primò omiseram: nam & complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt, & in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo; & certè omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quàm scribere

tia belli civilis invitum ſuſcipere, extrema libenter non perſequi. Qui non idem conſilium, quod tu, ſecuti ſunt, eos video in duo genera eſſe diſtractos. Aut enim renovare bellum conati ſunt, ii qui ſe in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori ſeſe crediderunt. Medium quoddam tuum conſilium fuit, qui hoc fortaſſe humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a pleriſque, vel dicam ab omnibus, ſapiens tuum conſilium, a multis, etiam magni ac fortis animi judicatum. Sed habet iſta ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum; præſertim quum tibi nihil deeſſe arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud eſſe, quod dubitationem afferret ei, penes quem eſt poteſtas, nisi quòd vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid ſentiam, nihil attinet dicere; quum appareat ipſe quid fecerim. Sed tamen si jam ita conſtituiſſes, ut abeſſe perpetuò malles, quàm ea, quæ nolles, videre; tamen id cogitare deberes, ubicumque eſſes, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, poteſtate: qui si facilè paſſurus eſſet, te carentem patriâ & fortunis tuis, quietè & liberè vivere, cogitandum tibi tamen eſſet, Romæne & domi tuæ, cujuſmodi res eſſet,

an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed quum ita latè pateat ejus poteſtas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit; nonne mavis sine periculo domi tuæ eſſe, quàm cum periculo alienæ? Equidem, etiamsi oppetenda mors eſſet, domi atque in patria mallem, quàm in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes qui te diligunt, ſentiunt; quorum eſt magna, pro tuis maximis clarissimiſque virtutibus, multitudó. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam diſſipari nolumus. Nam etsi nullam poteſt accipere injuriam, quæ futura perpetua sit; propterea quòd neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipſa reſpublica; tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui eſſent, auderem ſcribere, nisi te intelligere conſiderem. Hîc te unius ſollicitudines, unius etiam multæ & assiduæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos curâ, & dolore proximi ſumus; precibus tardiores, quod jus adeundi, quum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus: gratiâ tantum poſſumus, quantum victi. Sed tamen consilio, ſtudio, Marcello non deſumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati ſumus. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

LAUDATA Marcelli prudentiâ, pollicetur officia sua; & , ut domum, quicumque status reip. sit, revertatur, iterum admonet. Anno *U. C.* 707.

8. NEQUE monere te audeo præstanti prudentiâ virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum; consolari verò nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio; gratulari magis virtuti debeo, quàm consolari dolorem tuum: sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam, præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præstò, ut me non solùm omnia debere tuâ causâ, quæ possum, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putent. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse; ut quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, judicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim li-

bertatem sequimur; qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum; quæ est domesticâ sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem verò & dignitates hominum, quantum ei res & ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quàm statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse: fore cum tuis, si modò erunt tui; sin minùs, me certè in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

M. T. C. M. Marcello S. D.

Reditum in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quòd nec aliter futurum fuisset, si vicissent Pompeiani. Anno *U. C.* 707.

9. Etsi perpaucis antè diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer; tamen quum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea republica, quæcumque est, quàm

primùm velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quàm audis quotidie. Non est porrò tuum uno sensu solùm oculorum moveri; quum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minùs laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primùm tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quæ sentias, non licet; tacere planè licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo: quod non multò secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, quum omnium nostrûm conjunctum esset periculum suo, certorum hominum minimè prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quàm incertis rebus fuisset? & qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus, quæ majores nostri, ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit. Sed

miserius nihil, quàm ipsa victoria; quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit; ut etiamsi naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quàm illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patriâ careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquies: ego enim ipse tenerem opes, & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de republica vehementiùs laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur, &, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quòd & initium belli necessariò secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris: fortunâ, quòd honesto otio tenueris & statum, & famam dignitatis tuæ. Nunc verò nec locus tibi ullus dulcior esse debet patriâ; nec eam diligere minùs debes, quòd deformior est, sed misereri potiùs; nec eam multis claris viris orbatam privare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi non esse supplicem victori; vide, ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: &, si sapientis est carere patriâ, duri non desiderare: &, si republicâ non possis frui, stultum est nolle

privatâ. Caput eſt illud, ut, ſi iſta vita tibi commodior eſſe videatur, cogitandum tamen ſit, ne tutior non ſit. Magna gladiorum eſt licentia: ſed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi ſalus tua tantæ curæ eſt, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certè proximus ſim. Tuum eſt conſulere temporibus, & incolumitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

HORTATUR Marcellum, ut reditum maturet, jam a Cæſare impetratum, quum id ad rem ejus familiarem valde pertineat. Anno *U. C. 708.*

10. ETSI nihil erat novi, quod ad te ſcriberem, magiſque litteras tuas jam exſpectare incipiebam, vel te potiùs ipſum; tamen quum Theophilus proficiſceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quàm primùm venias: venies enim, mihi crede, exſpectatus, neque ſolùm nobis, id eſt, tuis, ſed prorſus omnibus. Venit enim mihi in mentem, ſubvereri interdum, ne te delectet tarda deceſſio. Quòd ſi nullum haberes ſenſum niſi oculorum, prorſus tibi ignoſcerem, ſi quoſdam nolles videre; ſed quum leviora non multò eſſent

quæ audirentur, quàm quæ viderentur; ſuſpicarer autem multum intereſſe rei familiaris tuæ, te quàm primùm venire; idque in omnes partes valeret; putavi ea de re te eſſe admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret, oſtendi; reliqua tu pro tua prudentia conſiderabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exſpectemus, certiorem facias. Vale.

M. MARCELLUS M. CICERONI, S. D.

MARCELLUS ſignificat, ſe plus Ciceronis, quàm fratris, hortatu commotum in cauſa reditûs fuiſſe: litteras etiam, reſtitutionis nuntias, & gratulationem, & amicorum benevolentiam, maximè Ciceronis, sibi admodum placere, & gratam ſemper fore. Anno *U. C.* 707.

II. *PLURIMUM valuiſſe apud me tuam ſemper auctoritatem, quum in omni re, tum in hoc maximè negotio potes exiſtimare. Quum mihi C. Marcellus, frater amantiſſimus mei, non ſolùm conſilium daret, ſed precibus quoque me obſecraret; non priùs mihi perſuadere potuit, quàm tuis eſt effectum litteris, ut uterer veſtro potiſſimùm conſilio. Res quemadmodum ſit acta, veſtræ litteræ mihi declarant. Gratulatio tua etsi eſt mihi probatiſſima, quòd ab optimo ſit animo; tamen hoc mihi multò jucundius eſt, & gratius, quòd in ſumma*

paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui verè meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam præstitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hæc erant tempora, facilè & æquo animo carebam. Hoc verò ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum & amicorum benevolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu verò ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

SER. SULPICIUS M. CICERONI S. D.

M. Marcelli cædem, perfecto narrationis exemplo ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia ordinatim exponat. Anno *U. C.* 708.

12. *ETSI scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum; tamen quoniam casus & natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores ut facerem. A. d. x. Kal. Jun. quum ab Epidauro Piræeum navi advectus essem; ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni; eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die quum ab eo digressus essem, eo consilio ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem; ille, uti aiebat,*

supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, quam ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter horâ decimâ noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cœnæ tempus, a P. Magio Cilone, familiari ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundùm aurem: sperare tamen eum vivere posse: Magium se ipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, & rogaret uti cogerem medicos. Coëgi, & e vestigio eò sum profectus primâ luce. Quum non longè a Piræeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulò ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissimâ morte est affectus; & cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos libertos, & paucùlos servos. Reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quòd dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lecticâ, quâ ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre; ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum cu-

ravi. Ab Athenienſibus locum ſepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quòd religione ſe impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam conceſſerant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus eum gymnasio ſepeliremus, nobis permiſerunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ, locum delegimus, ibique eum combussimus: poſteaque curavimus, ut iidem Athenienſes in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ noſtra officia fuerunt, pro collegio & propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præſtitimus. Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.

M. T. C. P. NIGIDIO FIGULO S. D.

EXSULANTEM Nigidium conſolatur, quantum poteſt qui in eadem cauſa fuit. Spem tamen futuri reditûs ex certis signis facit; conditionis priſtinæ facere non poteſt: ideoque utramque fortunam ex æquo ferendam hortatur. Anno *U. C. 707.*

13. QUÆRENTI mihi jamdiu quid ad te potissimùm ſcriberem, non modò certa res nulla, ſed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem, & conſuetudinem earum epiſtolarum, quibus ſecundis rebus uti ſolebamus, tempus eripuerat; perfecerat-

que fortuna, ne quid tale ſcribere poſſem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triſte quoddam, & miſerum, & his temporibus conſentaneum genus litterarum. Id quoque deficiebat me; in quo debebat eſſe aut promiſsio auxilii alicujus, aut conſolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat: ipſe enim pari fortunâ abjectus, aliorum opibus caſus meos ſuſtentabam; ſæpiuſque mihi veniebat in mentem queri, quòd ita viverem, quàm gaudere, quòd viverem. Quamquam enim nulla me ipſum privatim pepulit insignis injuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæſar detulerit; tamen nihilominus eis conficior curis, ut hoc ipſum quòd maneam in vita, peccare me exiſtimem. Careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut diſtraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam, te ſocio, defenſa reſpublica; versorque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus: nec audio ſolùm, quod ipſum eſſet miſerum, ſed etiam video, quò nihil eſt acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium exſtinximus: & in qua urbe modò gratiâ, auctoritate, gloriâ floruimus, in ea nunc iis quidem

omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quàm vis & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & consuetudo assuefécerat, quum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modò agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo & sanctissimo, & maximâ quondam gratiâ, & mihi certè amicissimo, ne benignè quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, ut consoler, & afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quâdam ratione & doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti & sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego quod intelligere & sentire possum,

quia sum Romæ, & quia curo attendoque, id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primùm ipsius animum, qui plurimùm potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temerè. Quò minùs familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quò faciliùs, quibus est iratior, respondere tristiùs possit, hòc est adhuc tardior ad te molestiâ liberandum: familiares verò ejus, & ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur, & sentiunt. Accedit eódem vulgi voluntas, vel potiùs consensus omnium. Etiam illa, quæ minimùm nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, a quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primò omiseram: nam & complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt, & in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo; & certè omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quàm scribere

audeo. Cetera, quæ tibi a multis prompta esse certò ſcio, a me ſunt paratissima: nihil in re familiari mea eſt, quod ego meum malim eſſe, quàm tuum. Hac de re, & de hoc genere toto, hoc ſcribo parciùs, quòd te, id quod ipſe confido, ſperare malo eſſe uſurum tuis. Extremum illud eſt, ut te orem & obſecrem, animo ut maximo sis; nec ea ſolùm memineris, quæ ab aliis magnis viris accepiſti, ſed illa etiam, quæ ipſe ingenio ſtudioque peperiſti. Quæ si colliges, & ſperabis omnia optimè, & quæ accident, qualiacumque erunt, ſapienter feres. Sed hæc tu meliùs, vel optimè omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, ſtudiosissimè omnia, diligentissiméque curabo; tuorumque triſtissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conſervabo. Vale.

M. T. C. Cn. Plancio S. D.

Plancius bis Ciceroni, & de recuperata per Cæſarem dignitate, & de nuptiis cum virgine, dimiſsâ Terentiâ, initis gratulatus fuerat. Utriſque litteris unâ epiſtolâ reſpondet Cicero: prioribus, non eſſe priſtinam dignitatem, quam receperat; alteris, quæ cauſa fuerit novi conſilii ineundi. Tandem ſolatur Plancium exſulantem, eique nihil, præter communem calamitatem, timendum eſſe confirmat, cui ſua denique officia pollicetur. Anno U. C. 707.

14. Binas a te accepi litteras Corcyræ datas; quarum alteris mihi gratulabare, quòd audisses me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quæ egissem, bene & feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de republica sentire, & bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam: sin autem in eo dignitas est, quod sentias, aut re efficere posse, aut denique liberâ oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis; agiturque præclarè, si nosmetipsos regere possumus, ut ea, quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderatè feramus: quod est difficile in ejusmodi bello, cujus exitus ex altera parte cædem ostentat, ex altera servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, quum recordor, hæc me tum vidisse, quum secundas etiam res nostras, non modò adversas, pertimescebam; videbamque, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. Quibus si vicissent ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram; tamen intelligebam, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium, quàm crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim am-

plissimorum, partim etiam optimorum; qui me hæc prædicentem, atque optimè consulentem saluti suæ, malebant nimiùm timidum, quàm satis prudentem existimari. Quòd autem mihi de eo quod egerim, gratularis; te ita velle certò scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilò meliores res domesticas, quàm rempublicam offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus & meæ fortunæ esse debebant; quum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimiùm multa. De tuis velim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi præcipuè timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim judices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam videam qui sim hoc tempore & quid possim; operâ tamen, & consilio, studio quidem certè, rei, famæ, saluti tuæ præstò futurum. Tu velim, &

quid agas, & quid acturum te putes, facias me quàm diligentissimè certiorem. Vale.

M. T. C. CN. PLANCIO S. D.

HORTATUR, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet: eoque in se animo sit, quo fuit semper. Anno *U. C.* 707.

15. ACCEPI perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui; cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit: nam quàm fortiter ferres communes miserias, non intellexi; quàm me amares, facilè perspexi: sed hoc scieram: illud si scissem, ad id meas litteras accommodassem. Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi, sumus. Quare non debes aut propriam fortunam & præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus: quod de te sperare, de me præstare possum. Vale.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER QUINTUS.

Q. METELLUS, Q. F. CELER, PROCOS. M. T. C. S. D.

QUERITUR Metellus Celer, qui, prætor superiore anno, Cicerone consule, ex prætura Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum esse. Anno *U. C. 691.*

1. *SI vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, neque me absentem ludibrio læsum iri, nec Metellum fratrem ob dictum, capite ac fortunis per te oppugnatum iri: quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiæ nostræ dignitas, vel meum studium erga vos remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minimè conveniebat. Itaque in luctu & squalore*

ſum, qui provinciæ, qui exercitui præſum, qui bellum gero: quæ quoniam nec ratione, nec majorum noſtrûm clementiâ adminiſtraſtis, non erit mirandum, si vos pœnitebit. Te tam mobili in me meoſque eſſe animo, non ſperabam. Me interea nec domeſticus dolor, nec cujuſquam injuria a republica abducet. Vale.

M. T. M. F. C. Q. Metello Q. F. Celeri Procos. S. D.

Respondet ſuperiori epiſtolæ, querelæ Metelli, commemorando ſua in eum officia, quibus ille non mutuò reſpondiſſet; nec fratrem ejus ſe oppugnaſſe, ſed oppugnanti reſtitiſſe: quem quòd Celer tueatur, laudat ejus pietatem: ſuæ autem amicitiæ conſtantiam pollicetur. Anno *U. C. 691.*

2. Si tu exercituſque valetis, bene eſt. Scribis ad me, te exiſtimaſſe, *pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, numquam te a me ludibrio læſum iri.* Quod cujuſmodi ſit, ſatis intelligere non poſſum: ſed tamen ſuſpicor ad te eſſe allatum, me, in ſenatu, quum diſputarem permultos eſſe, qui rempublicam a me conſervatam dolerent, dixiſſe, a te propinquos tuos, quibus negare non potuiſſes, impetraſſe, ut ea, quæ ſtatuiſſes tibi in ſenatu de mea laude eſſe di-

cenda, reticeres. Quod quum dicerem; illud adjunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in reipublicæ salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis, & ab intestino scelere; tu Italiam & ab armatis hostibus, & ab occulta conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti & tam præclari muneris societatem, a tuis propinquis labefactatam: qui, quum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur. Hoc in sermone, quum a me exponeretur, quæ mea exspectatio fuisset orationis tuæ, quantoque in errore versatus essem; visa est oratio non injucunda; & mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum; & quòd me abs te cupisse laudari, apertè atque ingenuè confitebar. Jam hoc non potest in te non honorificè esse dictum, me, in clarissimis meis atque amplissimis rebus, tamen aliquod testimonium tuæ vocis habere voluisse. Quod autem ita scribis, *pro mutuo inter nos animo*; quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, quum par voluntas accipitur, & redditur. Ego si hoc dicam, me tuâ causâ prætermisisse provinciam, tibi ipse levior videar esse: meæ

enim rationes ita tulerunt, atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primùm in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil dico de sortitione vestra; tantùm te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me insciente, esse factum. Recordare cetera; quàm citò senatum illo die, factâ sortitione, coëgerim, quàm multa de te verba fecerim, quum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solùm in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. Jam illud senatusconsultum, quod eo die factum est, eâ præscriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea verò quàm profectus es, velim recordere, quæ ego de te in senatu egerim, quæ in concionibus dixerim, quas ad te litteras miserim. Quæ quum omnia collegeris, tu ipse velim judices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, quum proximè Romam venisti, mutuè respondisse. Quod scribis de *reconciliata nostra gratia*; non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quæ numquam imminuta est. Quod scribis non oportuisse Metellum fratrem tuum *ob dictum* a me oppugnari; primùm hoc velim

existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari, & fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicæ causâ, restiterim, ut mihi ignoscas: tam enim sum amicus reipublicæ, quàm qui maximè. Si verò meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuriâ conqueri. Quem ego quùm comperissem, ómnem sui tribunatûs conatum in meam perniciem parare atque meditari; egi cum Claudia uxore tua, & cum vestra sorore Mucia, cujus erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa injuria deterrerent. Atque ille, quod te audisse certò scio, pridie Kal. Januarias, quâ injuriâ nemo umquam in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, eâ me consulem affecit, quum rempublicam conservassem; atque abeuntem magistratu concionis habendæ potestate privavit: cujus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam quum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permitteret, magnâ voce juravi verissimum pulcherrimumque jusjurandum; quod populus idem magnâ voce me verè jurasse, juravit. Hac acceptâ tam insigni injuriâ, tamen illo ipso die misi ad

ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret; quibus ille respondit, sibi non esse integrum: etenim paulò antè in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset indictâ causâ, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem, & civem egregium! qui, quâ pœnâ senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eâdem dignum judicaret eum, qui curiam cæde, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, præsenti, restiti. Nam in senatu, Kalendis Januariis, sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret sibi cum viro forti & constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non. Januar. quum agere cœpisset, tertio quoque verbo orationis suæ me appellabat, mihi minabatur: neque illi quidquam deliberatius fuit, quàm me, quacumque ratione posset, non judicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Hujus ego temeritati si virtute atque animo non restitissem; quis esset, qui me in consulatu non casu potiùs existimaret, quàm consilio, fortem fuisse? Hæc si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare te maximis de rebus a fratre esse cela-

tum: sin autem aliquid impertivit tibi fui consilii, lenis a te & facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non me dicto Metelli, ut fcribis, fed consilio ejus, animoque in me inimicissimo esse commotum; cognofce nunc humanitatem meam, si humanitas appellanda est in acerbissima injuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me umquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescumque aliquid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissimè sentire visi sunt. Addam illud etiam, quod jam ego curare non debui, sed tamen fieri non molestè tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut senatusconsulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non ego *oppugnavi* fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi; nec in te, ut fcribis, *animo fui mobili*, sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi pene minitanti nobis per litteras, hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solùm ignosco, sed summam etiam laudem tribuo: meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præbeas;

si acerbè, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modò non cedendum, sed etiam tuo atque exercitûs tui auxilio in ejusmodi causa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui: me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. Maneo in voluntate, &, quoad voles tu, permanebo; citiúsque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quàm illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham. Vale.

Q. METELLUS NEP. M. T. C. S. D.

DE contumeliis cujusdam necessarii, qui P. Clodius videtur esse, queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis perspectum, sibi optat esse, a quo petit, ut benevolentiam conservet. Anno *U. C. 697.*

3. HOMINIS *importunissimi contumeliæ, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur: &, ut sunt leves ab ejusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque commutatâ personâ, te mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus provinciæ, quid vellem fieri, ut is vos doceret, & commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.*

M. C. Q. METELLO MEPOTI COS. S. D.

Exsul opem implorat consulis, & memoriam beneficii pollicetur. Anno *U. C. 696.*

4. Litteræ Q. fratris, & T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minùs auxilii, quàm in tuo collega, mihi constitutum fuerit. Itaque ad te litteras statim misi; per quas, ut fortuna postulabat, & gratias tibi egi, & de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litteræ, quàm sermones eorum, qui hàc iter faciebant, animum tuum immutatum significabant; quæ res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; quâ inductus, ad te scribere sum conatus, & abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæsoque, ut tuos mecum serves potiùs, quàm propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te vicisti; alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceris? Quòd si mihi tuâ clementiâ opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo; sin mihi neque magistra-

tum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam vim, quæ me cum republica vicit, licuerit; vide, ne, quum velis revocare tempus omnium servandorum, quum qui servetur non erit, non possis. Vale.

M. C. C. ANTONIO, M. F.
IMPERATORI S. D.

DESIDERAT C. Antonii, sui nuper in consulatu collegæ, tum proconsulis Macedoniæ, officia mutua; deinde Pomponii Attici, in Macedoniam proficiscentis, negotium commendat. Silano, & Murenâ Coss. Anno *U. C. 691.*

5. ETSI statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendatitias; non quò eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem; tamen, quum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum & officiorum maximè conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; præsertim quum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat: omnia enim a me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem

pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis: contrà etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi: nam comperisse me, non audeo dicere, ne fortè id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falsò in me solere conferri. Sed ea, quæ ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minùs molesta fuerunt, quàm ex meis litteris, cognoscere. Meus in te animus quàm singulari officio fuerit, & senatus & populus Romanus testis est: tu quàm gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, ceteri existiment. Ego quæ tuâ causâ antea feci, voluntate sum adductus, posteaque constantiâ. Sed reliqua, mihi crede, multò majus meum studium, majoremque gravitatem, & laborem desiderant. Quæ ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo: sin autem ingrata esse sentiam, non committam ut tibi ipse insanire videar. Ea quæ sint, & cujusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut quamquam ipsius causâ confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

M. C. P. SEXTIO, L. F. PROQUÆSTORI, S. D.

NARRAT, quam adhibuerat diligentiam, ne P. Sextio, Proquæstore C. Antonii in Macedonia succederetur. Addit de sua emptione, non sine joco; & de Sextii ædificatione. Anno *U. C. 692.*

6. QUUM ad me Decius, librarius, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi & tibi amicum existimabam, tamen, quòd memoriâ tenebam cujusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini pudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam & Cornelia tua Terentiam convenit, & ego cum Q. Cornelio locutus sum; adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimúmque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, & ceteros, ad quos tu scripseras, cogerem potiùs mihi credere, quàm tuis litteris. Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat, sed facilè obtinebatur. Ego tuâ gratulatione commotus, quòd ad me pridem scripseras velle te bene evenire, quòd de Crasso domum emissem; emi eam ipsam domum XXXV, aliquantò

poſt tuam gratulationem. Itaque nunc me ſcito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, si quiſquam recipiat: ſed partim odio inducti me excludunt, & apertè vindicem conjurationis oderunt; partim non credunt, & a me insidias metuunt: nec putant ei nummos deeſſe poſſe, qui ex obsidione fœneratores exemerit. Omnino ſemiſſibus magna copia eſt: ego autem meis rebus geſtis hoc ſum aſſecutus, ut bonum nomen exiſtimer. Domum tuam atque ædificationem omnem perſpexi, & vehementer probavi. Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant, tamen in ſenatu graviſſimè ac diligentiſſimè defendi; ſenatumque vehementer oratione meâ, atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebriùs mittas. Vale.

M. T. M. F. C. Cn. Pompeio, Cn. F. Magno, Imp. S. D.

Pompeio de victoria Mithridatica gratulatur: contrà sibi illum de conjuratione disjecta nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei fore pollicetur. Anno *U. C. 691.*

7. Si tu exercituſque valetis, bene eſt: ego valeo. Ex litteris tuis, quas publicè misiſti, cepi unà cum omnibus incredibilem voluptatem. Tantam enim ſpem otii

ostendisti, quantam ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer litteris perculsos, atque ex magna spe deturbatos jacere. Ad me autem litteras quas misisti, quamquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse: nullâ enim re tam lætari soleo, quàm meorum officiorum conscientiâ, quibus si quando non mutuè respondetur, apud me plus officii residere facillimè patior. Illud non dubito, quin si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, respublica nos inter nos conciliatura conjunctura que sit. Ac ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam apertè, sicut & mea natura, & nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris, & nostræ necessitudinis & reipublicæ causâ, gratulationem exspectavi; quam ego abs te prætermissam esse arbitror, quòd vererere, ne cujus animum offenderes. Sed scito ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ judicio ac testimonio comprobari. Quæ, quum veneris, tanto consilio, tantâque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multò majori, quàm Africanus fuit, me non multò minorem, quàm Læ-

lium, facilè & in republica & in amicitia adjunctum esse patiare. Vale.

M. T. C. M. LICINIO, P. F. CRASSO S. D.

CRASSO, in Syriam profecto, scribit, quantâ eum contentione defenderit, & excusatâ, quæ intercesserat, simultate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam pollicetur adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassis, has litteras fœderis vim habituras esse sanciat. Anno *U. C. 699.*

8. QUANTUM meum studium exstiterit dignitatis tuæ, vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset præteriri. Nam & cum consulibus, & cum multis consularibus, tantâ contentione decertavi, quantâ numquam antea ulla in causa; suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis; veterique nostræ necessitudini jamdiu debitum, sed multâ varietate temporum interruptum officium cumulatè reddidi. Neque mehercule umquam mihi tui, aut colendi, aut ornandi voluntas defuit; sed quædam pestes hominum, laude alienâ dolentium, & te nonnumquam a me alienarunt, & me ali-

quando immutarunt tibi. Sed exſtitit tempus optatum mihi magis, quàm ſperatum, ut, florentissimis tuis rebus, mea perſpici poſſet & memoria noſtræ voluntatis, & amicitiæ fides. Sum enim conſecutus, non modò ut domus tua tota, ſed ut cuncta civitas me tibi amicissimum eſſe cognoſceret. Itaque & præſtantissima omnium feminarum uxor tua, & eximiâ pietate, virtute, gratiâ tui Crassi, meis consiliis, monitis, ſtudiis, actionibuſque nituntur; & ſenatus, populuſque Romanus intelligit, tibi abſenti nihil eſſe tam promptum, aut tam paratum, quàm in omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque agantur, domeſticorum tibi litteris declarari puto. De me sic exiſtimes, ac tibi perſuadeas vehementer velim, non me repentinâ aliquâ voluntate, aut fortuitò ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidiſſe; ſed ut primùm forum attigerim, ſpectaſſe ſemper, ut tibi poſſem quàm maximè eſſe conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoriâ teneo, neque meam tibi obſervantiam, neque mihi tuam ſummam benevolentiam ac liberalitatem defuiſſe. Si quæ interciderunt, non tam re, quàm ſuſpicione, violata; ea quum fuerint & falſa &

H vj

inania, sint evulsa ex omni memoria vitaque nostra. Is enim tu vir es, & eum me esse cupio, ut quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus, conjunctionem amicitiamque nostram utrique nostrûm laudi sperem fore. Quamobrem tu quantum tuo judicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse; &, ut spero, statues ex nostra dignitate. Ego verò tibi profiteor atque polliceor eximium & singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem & gloriam tuam spectet: in quo etiamsi multi mecum contendent, tamen quum reliquis omnibus, tum Crassis tuis judicibus, omnes facilè superabo: quos quidem ego ambo unicè diligo, sed in Marco benevolentiâ impari. Hòc magis sum Publio deditus, quòd me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maximè, sicut alterum parentem, & observat, & diligit. Has litteras velim existimes fœderis habituras esse vim, non epistolæ, meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, sanctissimè esse observaturum, diligentissiméque esse facturum. Quæ a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuæ, in ea iam ego non solùm amicitiæ nostræ; sed etiam constantiæ meæ causâ permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus

ſum hoc ad te ſcribere; me, si quid ipſe intelligerem aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, meâ ſponte id eſſe facturum: sin autem quippiam aut a te eſſem admonitus, aut a tuis, effecturum ut intelligeres, nihil neque te ſcripsiſſe, neque quemquam tuorum fruſtra ad me detuliſſe. Quamobrem velim ita & ipſe ad me ſcribas de omnibus minimis, maximis, mediocribuſque rebus, ut ad hominem amicissimum; & tuis præcipias, ut operâ, consilio, auctoritate, gratiâ meâ sic utantur in omnibus, publicis, privatis, forensibus, domeſticis, tuis, amicorum, hoſpitum, clientium tuorum negotiis, ut, quoad ejus fieri possit, præſentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Vale.

Vatinius Imp. Ciceroni suo S. D.

P. Vatinius, e conſulatu Illyrici rector a Cæſare dictatore conſtitutus, Ciceroni dignitatem ſuam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Cæſare quartùm conſule sine collega. Anno *U. C. 708.*

9. *Si vales, bene eſt: ego valeo. Si tuam conſuetudinem in patrociniis tuendis ſervas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro ſe cauſam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo re-*

cepisti. Ego autem quem potiùs adoptem, aut invocem, quàm illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtrectationes, & invidias non prosternat, atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum; atque hoc quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam, nescio quomodo, facilè obtrectatores invenire, non meo quidem mehercules merito; sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui fortè fuerit, qui nostræ dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem & liberalitatem in me absente defendendo mihi præstes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infrà tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardæis esse: de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen terrâ marique ut conquireretur, præmandavi: & profectò tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit: & inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. v. *Idus Quintiles, ex castris, Naronâ.*

P. VATINIUS CICERONI SUO S. D.

AGIT de servo fugitivo Dionysio : de Catilio pirata captivo : de rebus a se gestis , & decernendis supplicationibus. Anno *U. C.* 708.

10. *SI vales, bene est : ego quidem valeo. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico ; & eò minùs, quòd me frigus Dalmaticum, quod illinc ejecit, etiam hìc refrigeravit. Sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mihi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ. Apage te cum nostro Sexto Servilio : nam mehercule ego illum quoque amo. Sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas recipitis ? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamiliás, cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit, & eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia mehercule cupio, quæ tu mihi imperas. Meam animadversionem, & supplicium, quo usurus eram in eum quem cepissem, remitto tibi & condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, actiones expostulant ? Si mehercules Appii os haberem, in cujus locum*

ſuffectus ſum, tamen hoc ſuſtinere non poſſem. Quid ergo eſt? Faciam omnia ſedulò, quæ te ſciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo diſcipulo, si fortè ea res poterit adverſarios fugare; in eo maxima ſpes eſt. Nos, si quid erit iſtic opus, defendes. Cæſar adhuc mihi injuriam facit: de meis ſupplicationibus, & rebus geſtis Dalmaticis adhuc non refert: quasi verò non juſtissimi triumphi in Dalmatia res geſſerim. Nam si hoc exſpectandum eſt, dum totum bellum conficiam; viginti oppida ſunt Dalmatiæ antiqua; quæ ipsi sibi adſciverunt ampliùs ſexaginta: hæc nisi omnia expugno, si mihi ſupplicationes non decernuntur, longè aliâ conditione ego ſum, ac ceteri imperatores.

Ego poſt ſupplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus ſum: ſex oppida vi oppugnando cepi; unum hoc, quod erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres, & quatuor muros cepi, & arcem eorum totam; ex qua me nives, frigora, imbres detruſerunt: indignéque, mi Cicero, oppidum captum, & bellum jam confectum relinquere ſum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæſarem meam cauſam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes; hoc exiſtimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Nonis Decemb. Naronâ.

M. T. C. P. VATINIO IMPERATORI S. D.

RESPONDET epistolæ, quæ non exstat, laudando gratum animum; & studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo; & spe triumphi Dalmatici. Anno *U. C. 708.*

II. GRATA tibi mea esse officia non miror: cognovi enim te gratissimum omnium; idque numquam destiti prædicare: nec enim tu mihi habuisti modò gratiam, verùm etiam cumulatissimè retulisti. Quamobrem rèliquis tuis rèbus omnibus pari me studio ergà te, & eadem voluntate cognosces. Quòd mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam commendas; cum Sura nostro statim, tuis litteris lectis, locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: me omnia, quæ ea vellet, summo studio curâque facturum: itáque faciam, eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, & non laboriosa mihi, & honesta videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice:

quamcumque ei fidem dederis, præstabo: si verò improbus fuerit, ut est, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis dii malè faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur, & illustrabunt res tuas gestas; semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.

M. C. L. LUCCEIO, Q. F. S. D.

LUCCEIUM, historiarum scriptorem, rogat, ut de rebus suis, in consulatu gestis, & de exsilio redituque, singularem separatumque librum conficiat. Ipse ad Att. 4. 6. hanc valde bellam epistolam dicit, quia omni arte usus est ut Lucceio persuadeat. Anno *U. C.* 697.

12. CORAM me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam pene subrusticus, quæ nunc expromam absens audaciùs: epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendendâ, nomen ut nostrum scriptis illustretur & celebretur tuis; quod etsi mihi sæpe ostendis te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quàm celerrimè res nostras monumentis

commendari tuis. Neque enim me solùm commemoratio posteritatis ad spem quamdam immortalitatis rapit; sed etiam illa cupiditas, vel ut auctoritate testimonii tui, vel indicio benevolentiæ, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, hæc quum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum, & jam institutarum: sed quia videbam Italici belli & civilis historiam jam a te pene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri; deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjuncténe malles cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Græci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum; qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt; tu quoque item civilem conjurationem ab hostilibus externisque bellis sejungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse; sed ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare dum ad locum venias, ac statim causam illam totam, & tempus arripere. Et simul si uno in argumento, unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno jam animo, quantò omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quàm impudenter fa-

ciam, qui primùm tibi tantum oneris imponam (poteſt enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me, poſtulem. Quid, si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui ſemel verecundiæ fines transierit, eum bene & naviter oportet eſſe impudentem. Itaque te planè etiam atque etiam rogo, ut & ornes ea vehementiùs etiam, quàm fortaſſe ſentis, & in eo leges hiſtoriæ negligas: gratiamque illam, de qua ſuavissimè quodam in procœmio ſcripſiſti, a qua te flecti non magis potuiſſe demonſtras, quàm Herculem Xenophontium illum a voluptate, ea si me tibi vehementiùs commendabit, ne aſpernere; amorique noſtro pluſculum etiam, quàm concedet veritas, largiare. Quòd si te adducemus, ut hoc ſuſcipias, erit (ut mihi perſuadeo) materies digna facultate, & copiâ tuâ. A principio enim conjurationis uſque ad reditum noſtrum, videtur mihi modicum quoddam corpus confici poſſe; in quo & illâ poteris uti civilium commutationum ſcientiâ, vel in explicandis causis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, quum & reprehendes ea, quæ vituperanda duces; &, quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis; &, si liberiùs, ut conſueſti, agendum putabis, multorum in

nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo scripto retinere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quàm temporum varietates, fortunæque vicissitudines; quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ: habet enim præteriti doloris secura recordatio delectationem: ceteris verò nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, postea quàm ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum; ut, etiam in vulneris dolore, æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium in legendo non erectum Alcibiadis fugâ redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum: at viri sæpe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, lætitiam, molestiam, spem, timorem: si verò exitu notabili concluduntur, expletur animus jucundis-

simâ lectionis voluptate. Quò mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones & consiliorum & temporum. Ac non vereor, ne assentatiunculâ quâdam aucupari tuam gratiam videar, quum hoc demonstrem, me a te potissimùm ornari, celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, quid sis, nescias; & qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quàm eos qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. Neque enim Alexander ille gratiæ causâ ab Apelle potissimùm pingi, & a Lysippo fingi volebat; sed quòd illorum artem quum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Atque illi artifices, corporis simulacra ignotis nota faciebant; quæ vel si nulla sint, nihilò sint tamen obscuriores clari viri. Nec minùs est Spartiates Agesilaüs ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quàm qui in eo genere laborarunt: unus enim Xe-

nophontis libellus in eo rege laudando facilè omnes imagines omnium, ſtatuaſque ſuperavit. Atque hoc præſtantius mihi fuerit, & ad lætitiam animi, & ad memoriæ dignitatem, si in tua ſcripta pervenero, quàm si in ceterorum; quòd non ingenium mihi ſolùm ſuppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timæo, aut ab Herodoto Themiſtocli; ſed etiam auctoritas clarissimi & ſpectatissimi viri, & in reipublicæ maximis gravissimiſque causis cogniti, atque in primis probati; ut mihi non ſolùm præconium, quod, quum in Sigæum veniſſet Alexander, ab Homero Achilli tributum eſſe dixit; ſed etiam grave teſtimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Nævianus, qui non tantùm laudari ſe lætatur, ſed addit etiam, *a laudato viro.* Quod si a te non impetro, hoc eſt, si quæ te res impedierit (neque enim fas eſſe arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortaſſe facere, quod nonnulli ſæpe reprehendunt: ſcribam ipſe de me; multorum tamen exemplo, & clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc ſunt in hoc genere vitia: & verecundiùs ipsi de ſeſe ſcribant neceſſe eſt, si quid eſt laudandum; & præterèant, si quid reprehendendum eſt. Accedit etiam,

ut minor sit fides, minor auctoritas: multi denique reprehendant, & dicant; verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui quum ceteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magnâ voce pronuntiarint, quum ipsi ante ludorum missionem coronâ donentur, alium praeconem adhibeant, ne suâ voce ipsi se victores esse praedicent. Haec nos vitare cupimus; &, si recipis causam nostram, vitabimus; idque ut facias, rogamus. Ac, ne fortè mirere, cur, quum mihi saepe ostenderis te accuratissimè nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere & tam multis verbis petamus; illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quòd alacres animo sumus; ut & ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant, & nosmetipsi vivi gloriolâ nostrâ perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coràm tecum loquar. Tu interea non cessabis, & ea, quae habes instituta, perpolies, nosque diliges. Vale.

M. C.

M. C. L. Lucceio, Q. F. S. D.

Consolationi de obitu filiæ respondet, quâ se mirè levatum esse fatetur, ut forti animo sit, etsi de rep. desperet. Cæsare quartùm consule sine collega. Anno *U. C. 708.*

13. Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est; declarat enim summam benevolentiam conjunctam pari prudentiâ; tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quòd te præclarè res humanas contemnentem, & optimè contra fortunam paratum, armatumque cognovi. Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut malè vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio quum mihi non omnino excidisset (etenim penitus insederat) vi tamen tempestatum, & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata, atque convulsa: cui te opitulari & video, & id fecisse etiam proximis litteris, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibique non significandum solùm, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem quum illa valent, quæ eleganter, copioséque collegisti, tum nihil

plus, quàm quòd firmitudinem gravitatemque animi tui perſpexi, quam non imitari turpissimum exiſtimo. Itaque hòc etiam fortiorem me puto, quàm te ipſum præceptorem fortitudinis, quòd tu mihi videre ſpem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora: caſus enim gladiatorii, ſimilitudineſque eæ, tum rationes in ea diſputatione a te collectæ, vetabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minùs mirum, fortiorem te eſſe, quum aliquid ſperes; alterum mirum, ſpe ullâ teneri. Quid eſt enim non ita affectum, ut id non deletum exſtinctumque eſſe fateare? Circumſpice omnia membra reipublicæ, quæ notissima ſunt tibi; nullum reperies profectò, quod non fractum debilitatumve sit: quæ perſequerer, si aut meliùs ea viderem, quàm tu vides, aut commemorare poſſem sine dolore; quamquam tuis monitis præceptiſque omnis eſt abjiciendus dolor. Ergo & domeſtica feremus, ut cenſes, & publica paulò etiam fortiùs fortaſſe, quàm tu ipſe, qui præcipis. Te enim ſpes aliqua conſolatur, ut ſcribis: nos autem erimus etiam in omni deſperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris, & præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conſcientiæ noſtræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, ges-

simus. Præstitimus enim patriæ non minùs certè, quàm debuimus; plus profectò, quàm est ab animo cujusquam, aut consilio hominis postulatum. Ignosces mihi de me ipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam; transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur; tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo; & si esse unà minùs poterimus, quàm volumus, animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut numquam non unà esse videamur. Vale.

L. LUCCEIUS Q. F. M. T. CICERONI, M. F. S. D.

QUÆRIT, cur tamdiu ab urbe absit Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat; non probat, si propter mærorem ex morte filiæ. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, & modestè claudit. Anno *U. C. 708.*

14. *SI vales, bene est: valeo sicut soleo; paulò tamen etiam deteriùs, quàm soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem:*

Romæ quia postea non fuisti, quàm discesserat, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maximè retrahat. Si solitudine delectare, quum scribas, & aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo, neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse jucundius, non modò miseris his temporibus, & luctuosis, sed etiam tranquillis & optatis; præsertim vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quærat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hîc dum eras, lacrymis ac tristitiæ te tradidisti, doleo, quia doles, & angere; nec possum te, si concedis quod sentimus, ut liberiùs dicamus, non accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? Quòd si non possumus aliquid proficere suadendo, gratiâ contendimus, & rogando, si quid nostrâ causâ vis, ut istis te molestiis laxes, & ad convictum nostrum redeas, & ad consuetudinem, vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permaneas in incœpto,

quum duæ res istæ contrariæ me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes, aut in altera non offendas. Vale.

M. CICERO L. LUCCEIO, Q. F. S.

RESPONDET superiori epistolæ, lugere se non tam filiæ obitum, quàm reip. tempora, ob quæ ab urbe absit, in qua nihil jucundum, odiosa omnia: in studiis exiguam medicinam superesse. Anno *U. C. 708.*

15. OMNIS amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his litteris, quas a te proximè accepi; non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus & optatus: dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem: neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, & in qua me lenissimis & amantissimis verbis utens, re graviter accusas; sed quòd illius tanti vulneris quæ remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quàm multi sunt? habuimus enim ferè communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem, equidem & maximè vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria: quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni? Possumusne igitur esse unà? nec meher-

cule intelligo, quid impediat: ſed certè adhuc non fuimus, quum eſſemus vicini in Tuſculano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, quum forum commune ſit, vicinitas non requiritur. Sed caſu neſcio quo in ea tempora noſtra ætas incidit, ut quum maximè florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat eſſe perfugium, ſpoliato & domeſticis & forenſibus ornamentis, atque ſolatiis? litteræ, credo, quibus utor assiduè; quid enim aliud facere poſſum? ſed neſcio quomodo ipſæ illæ excludere me a portu & perfugio videntur, & quasi exprobrare, quòd in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miſerrimi temporis. Hîc tu eâ me abeſſe urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit? ſummum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic litteris utor, in quibus conſumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, ſed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quòd si id egiſſemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos motus, omne tempus unà fuiſſemus; neque me valetudo tua offenderet, neque te mœror meus: quod, quantum fieri poterit, conſequamur. Quid enim eſt utrique noſtrûm aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

M. T. CICERO TITIO S. D.

CONSOLATUR diligenter amicum, obitum liberorum immoderatiùs ferentem. Anno *U. C. 709.*

16. ETSI unus ex omnibus minimè ſum ad te conſolandum accommodatus, quòd tantum ex tuis moleſtiis cepi doloris, ut conſolatione ipſe egerem; tamen quum longiùs a ſummi luctûs acerbitate meus abeſſet dolor, quàm tuus, ſtatui noſtræ necessitudinis eſſe, meæque in te benevolentiæ, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu; ſed adhibere aliquam modicam conſolationem, quæ levare dolorem tuum poſſet, si minùs ſanare potuiſſet. Eſt autem conſolatio pervulgata quidem illa maximè, quam ſemper in ore atque in animo habere debemus, Homines nos ut eſſe meminerimus, eâ lege natos, ut omnibus telis fortunæ propoſita sit vita noſtra, neque eſſe recuſandum, quominus eâ, quâ nati ſumus, conditione vivamus; neve tam graviter eos caſus feramus, quos nullo consilio vitare possimus; eventiſque aliorum memoriâ repetendis, nihil accidiſſe nobis novi cogitemus. Neque hæ, neque ceteræ conſolationes, quæ ſunt a ſapientiſſimis viris uſurpatæ, memoriæque litteris proditæ, tantum videntur proficere

debere, quantum ſtatus ipſe noſtræ civitatis, & hæc prolatio temporum perditorum; quum beatissimi sint, qui liberos non ſuſceperunt, minùs autem miſeri, qui his temporibus amiſerunt, quàm si eoſdem bonâ, aut denique aliquâ republicâ perdidiſſent. Quòd si tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione mœres, non facilè exhauriri tibi iſtum dolorem poſſe univerſum puto: sin illa te res cruciat, quæ magis amoris eſt, ut eorum, qui occiderunt, miſerias lugeas; ea non dicam, quæ ſæpissime & legi & audivi, nihil mali eſſe in morte, in qua si resideat ſenſus, immortalitas illa potiùs, quàm mors ducenda sit; sin sit amiſſus, nulla videri miſeria debeat, quæ non ſentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare poſſum, ea miſceri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus eſſe videatur. Quid eſt enim jam non modò pudori, probitati, virtuti, rectis ſtudiis, bonis artibus, ſed omnino libertati ac ſaluti loci? Non, mehercule, quemquam audivi hoc gravissimo & peſtilentissimo anno adoleſcentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miſeriis, atque ex iniquissima conditione vitæ videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi poteſt,

ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse; permultum erit ex mœrore tuo deminutum: relinquetur enim simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum propriè referetur: in qua non est jam gravitatis ac sapientiæ tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatiùs casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te & privatis in rebus & publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, & constantiæ serviendum. Nam quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere consilio prudentiâque debemus. Etenim si nulla umquam fuit liberis amissis tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certè nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus; neque exspectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse assecutum: sin minùs fortè valuissent, officio tamen esse functurum benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi & fuisse semper existimes velim, & futurum esse confidas. Vale.

M. CICERO P. SEXTIO P. F. S. D.

EXCUSAT tarditatem litterarum, & Sextium hortatur, ut ſapienter & fortiter exsilium ferat, ad id vario uſus conſolationis argumento. Anno *U. C. 700. Corrado eſt hic Sextius, Ciceronis contra Clodium defenſor, ab eodem poſthac luculentâ oratione defenſus, ad quem epiſtola hujus libri ſexta: Manutius verò alium eſſe, multis argumentis contendit. CELLAR.*

17. NON oblivione amicitiæ noſtræ, neque intermiſſione conſuetudinis meæ, ſuperioribus temporibus ad te nullas litteras miſi, ſed quòd priora tempora in ruinis reipublicæ, noſtriſque jacuerunt; poſteriora autem me a ſcribendo tuis injuſtissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Quum verò & intervallum jam ſatis longum fuiſſet, & tuam virtutem, animique magnitudinem diligentiùs eſſem mecum recordatus, non putavi eſſe alienum inſtitutis meis hæc ad te ſcribere. Ego te, P. Sexti, & primis temporibus illis, quibus in invidiam abſens, & in crimen vocabare, defendi; & quum in tui familiarissimi judicio, ac periculo tuum crimen conjungeretur; ut potui, accuratissimè te, tuamque cauſam tutatus ſum; & proximè, recenti adventu meo, quum rem aliter inſtitutam offendiſſem, ac mihi placuiſſet, si adfuiſſem, tamen nullâ re ſa-

luti tuæ defui : quumque eo tempore invidia annonæ inimici non ſolùm tui, verùm etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus, quàm cauſa ipſa veritaſque, valuiſſent; Publio tuo neque operâ, neque conſilio, neque labore, neque gratiâ, neque teſtimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiæ diligenter a me ſanctéque ſervatis, ne hoc quidem prætermittendum eſſe duxi, te ut hortarer rogaremque, ut & hominem te, & virum eſſe meminiſſes, id eſt, ut communem incertumque caſum, quem neque vitare quiſquam noſtrûm, nec præſtare ullo pacto poteſt, ſapienter ferres, & dolori fortiter ac fortunæ reſiſteres; cogitareſque & in noſtra civitate, & in ceteris, quæ rerum potitæ ſunt, multis fortiſſimis atque optimis viris injuſtis judiciis tales caſus incidiſſe. Illud utinam ne verè ſcriberem, eâ te republicâ carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio vereor ne ſi nihil ad te ſcripſerim, debitum ejus virtuti videar teſtimonium non cepiſſe; ſin autem omnia, quæ ſentio, perſcripſerim, ne refricem meis litteris deſiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentiſſimè facies, ſi illius pietatem, virtutem, induſtriam, ubicumque eris, tuam eſſe, te-

cum esse duces : nec enim minùs nostra sunt, quæ animo complectimur, quàm quæ oculis intuemur. Quamobrem & illius eximia virtus, summusque in te amor, magnæ tibi consolationi debet esse ; & nos, ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus ; & maximè, animi tui conscientia, quum tibi nihil meritò accidisse reputabis : & illud adjunges, Homines sapientes turpitudine, non casu ; & delicto suo, non aliorum injuriâ commoveri. Ego & memoriâ nostræ veteris amicitiæ, & virtute atque observantiâ filii tui monitus, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me fortè scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere. Vale.

M. CICERO T. FADIO S. D.

T. Fadium, judicio damnatum, & ideo exsulem consolatur a miseria communi, & virtute propriâ, nec non a commodis exsilii, quo liber sit ab impendentibus malis ; tandem ab innocentiæ testimonio : quibus sua adjungit officia. Anno *U. C. 701.*

18. ETSI egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum ; propterea quòd nullam rem graviùs jamdiu tuli, quàm incommodum tuum ; tamen te ma-

gnopere non hortor solùm, sed etiam pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, & quâ conditione omnes homines, & quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quàm fortuna abstulit; propterea quòd adeptus es, quod non multi homines novi; amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optimè actum cum eo videatur esse, qui quàm levissimâ pœnâ ab hac republica discesserit. Tu verò, qui & fortunas, & liberos habeas, & nos ceterosque necessitudine & benevolentiâ tecum conjunctissimos; quique magnam facultatem sis habiturus nobiscum & cum omnibus tuis vivendi; & quum unum sit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod unâ sententiâ, eâque dubiâ, potentiæ alicujus condonatum existimetur; omnibus his de causis debes istam molestiam quàm lenissimè ferre. Meus animus erit in te, liberosque tuos semper, quem tu esse vis, & qui esse debet.

CICERO RUFO.

Pompeio Italiâ pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quæstor in provincia, in illius, tamquam reip. castra transire, non planè certus cogitabat: quem Cicero confirmat, & ut maneat in sententia, suadet. Anno *U. C.* 704.

19. Etsi mihi numquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quàm in provincia fuisses (etsi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest) quò liberius judicium esse posset tuum. Itaque me & superiores litteræ tuæ admodum delectaverunt, quibus & exspectatum meum adventum abs te amanter videbam, &, quum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse lætatum: & his proximis litteris magnum cepi fructum & judicii, & officii tui; judicii, quòd intelligo, te (id quod omnes fortes ac boni viri facere debent) nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quòd te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quò neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium captum jamdiu est; de quo ad te, non quò celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi quædam admonitio videtur esse officii, vel potiùs efflagitatio ad coeundam societatem, vel periculi, vel laboris. Quum verò ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga

me, libenter amplector talem animum: sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam; si non feceris, ignoscam; & alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profectò maxima. Quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni ac litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maximè conducant, quæ sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies: sin idem placebit, atque eódem, nec continuò poteris; omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum judicabo. Vale.

CICERO RUFO.

Excusat se Rufo, querenti per litteras, quòd rationes provinciæ ad ærarium, eo non exspectato, detulisset: ipsum enim vel addita quædam, vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus, & ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quæ alia vexata. Anno. *U. C.* 704.

20. QUO modo potuissem, te convenissem, si eò, quò constitueras, venire voluisses. Quare etsi mei commodi causâ

commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea quæ scripsisti, commodiùs equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset; a quo mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis (de ceteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam: dein, si rationum referendarum jus vetus & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quoniam lege Juliâ relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem; sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me pœnitebit: totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi: tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eumdem acceperim a fratre tuo. Si honor is fuit, majorem tibi ha-

bere non potui : si fides, majorem tibi habui, quàm pene ipsi mihi : si providendum fuit, ne quid aliter ac tibi & honeſtum, & utile eſſet, referretur; non habui cui potiùs id negotii darem, quàm cui dedi. Illud quidem certè factum eſt, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicenſem & Apameenſem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita neceſſe erat, rationes confectas & conſolidatas deponeremus. Itaque huic loco primùm reſpondeo, me quamquam juſtis de cauſis rationes deferre properarim, tamen te exſpectaturum fuiſſe, niſi in provincia relictas rationes pro latis haberem. Quamobrem de Voluſio quod ſcribis, non eſt id rationum : docuerunt enim me periti homines, in his quum omnium peritiſſimus, tum mihi amiciſſimus, C. Camillus, ad Voluſium transferri nomen a Valerio non potuiſſe ; ſed prædes Valerianos teneri : neque id erat H-S XXX, ut ſcribis, ſed XIX. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine : ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed ſic me & liberalitatis fructu privas, & diligentiæ, & (quod minimè tamen laboro) mediocris etiam prudentiæ. Liberalitatis, quòd mavis ſcribæ mei beneficio, quàm meo, legatum meum præfectumque maximâ calamitate levatos, quum præſertim

non deberent esse obligati : diligentiæ ; quòd existimas de tanto officio meo , tanto etiam periculo , nec scisse me quidquam , nec cogitavisse , scribam, quidquid voluisset , quum id mihi ne recitavisset quidem , retulisse : prudentiæ , quum rem a me non insipienter excogitatam , ne cogitatam quidem putes. Nam & Volusii liberandi meum fuit consilium ; & ut mulcta tam gravis Valerianis prædibus , ipsique T. Mario depelleretur , a me inita ratio est ; quam quidem omnes non solùm probant , sed etiam laudant : & , si verum scire vis , hoc uni scribæ meo intellexi non nimiùm placere. Sed ego putavi esse viri boni , quum populus suum servaret , consulere fortunis tot vel amicorum , vel civium. Nam de Lucceio est ita actum , ut , auctore Cn. Pompeio , ista pecunia in fano poneretur : id ego agnovi meo jussu esse factum : quâ pecuniâ Pompeius est usus , ut tuâ , quam tu deposueras , Sextius. Sed hæc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse molestè ferrem , ut adscriberem , te in fano pecuniam jussu meo deposuisse , nisi ista pecunia gravissimis esset , certissimisque monumentis testata , cui data , quo senatusconsulto , quibus tuis , quibus meis litteris P. Sextio tradita esset. Quæ quum viderem tot vestigiis impressa , ut in his errari non

poſſet, non adſcripsi id, quod tuâ nihil referebat: ego tamen adſcripsiſſe mallem, quum id te video desiderare. Sicut ſcribis tibi id eſſe referendum, idem ipſe ſentio; neque in eo quidquam a meis rationibus diſcrepabunt tuæ. Addes enim tu, meo juſſu, quod ego quidem non addidi; nec cauſa eſt cur negem; nec, si eſſet, & tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus, certè ita relatum eſt, ut tu, sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid eſt, quando de logeo parum gratum eſt, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim; de eo mihi, quum ſenatusconſulto non sim uſus, quid per leges liceat, considerandum eſt: te certè in pecunia exacta ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit; ſunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ intereſſe tuâ, aut etiam velle te exiſtimem, si ullo facere modo possim. Quod ſcribis de beneficiis, ſcito a me & tribunos militares, & præfectos, & contubernales dumtaxat meos delatos eſſe. In quo quidem ratio me fefellit: liberum enim mihi tempus ad eos deferendos exiſtimabam dari: poſtea certior ſum factus, triginta diebus deferri neceſſe eſſe, quibus rationes retuliſſem. Sanè moleſtè

tuli, non illa beneficia tuæ potiùs ambitioni reſervata eſſe, quàm meæ, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, & de tribunorum militarium contubernalibus, res eſt in integro; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum eſt de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrinâ litteras eſſe allatas, non mei errati, ſed tui: in quo peccatum videbatur eſſe, si modò erat, fratris tui & Tullii. Sed quum id corrigi non poſſet, quòd jam depoſitis rationibus ex provincia deceſſiſſemus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea ſpe facultatum, quam tum habebamus, quàm humanissimè potuerim reſcripsiſſe: ſed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto, neque tuam hodie epiſtolam de H-S centum sic accepiſſe, ut ii accipiunt, quibus epiſtolæ per hæc tempora moleſtæ ſunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quæ ad me ſalvis legibus perveniſſet, Ephesi apud publicanos depoſuiſſe: id fuiſſe H-S bis & vicies: eam omnem pecuniam Pompeium abſtuliſſe: quod ego sive æquo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum æquo animo ferre debes, & exiſtimare eo minùs ad te, vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate

perveniſſe. Quòd si mihi expenſa iſta H-S centum tuliſſes, tamen, quæ tua eſt ſuavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore æſtimationem accipere: nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hæc jocatum me putato, ut ego te exiſtimo. Ego tamen quum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epiſtolam cur non ſcindi velim, cauſa nulla eſt. Vale.

M. T. C. L. MESCINIO S. D.

MESCINIO Ruſo, ſui videndi cupido, mutuâ ſe teneri cupiditate significat, eumque hortatur, ut temporum acerbitatem litterarum ſtudiis & optimæ conſcientiæ recordatione mitiget. Anno *U. C.* 707.

21. GRATÆ mihi tuæ litteræ fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te ſummâ cupiditate affectum eſſe videndi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam tecum eſſe, ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. Etenim, quum eſſet major & virorum, & civium bonorum, & jucundorum hominum, & amantium mei copia, tamen erat nemo quicum eſſem libentiùs, quàm tecum, & pauci, quibuſ-

cum essem æquè libenter : hoc verò tempore, quum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum, medius fidius, tecum diem libentiùs posuerim, quàm hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessariò. Noli enim existimare, mihi solitudinem non jucundiorem esse, quâ tamen ipsâ uti non licet, quàm sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut summùm altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris; præterea conscientiâ etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillimè potes existimare, qui nihil umquam meâ potiùs, quàm meorum civium causâ fecerim : cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti (me enim amabas) & ipse beatus esset, & omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui, quàm honestum otium : idemque, quum illa ipsa arma, quæ semper timueram, plus posse sensi, quàm illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram, quâvis tutâ conditione pacem accipere malui, quàm viribus cum valentiore pugnare. Sed & hæc, & multa alia coràm brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nisi exspectatio rerum Afri-

canarum: videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem meâ nonnihil interesse (quamquam id ipsum, quid intersit, non sanè intelligo) verumtamen, quidquid illinc nuntiatum sit, non longè abesse velim a consiliis amicorum. Est enim res jam in eum locum adducta, ut quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed planè animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum; quem etiam tuæ superiores litteræ confirmarunt, quibus intellexi quàm fortiter injuriam ferres; juvitque me, tibi quum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam, teneriore mihi animo videbare, sicut omnes ferè, qui vitâ ingenuâ in beata civitate & in libera viximus. Sed ut illa secunda moderatè tulimus, sic hanc non solùm adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus, propterea quòd nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti, non modò contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis, fruère isto otio, tibique persuade, præter culpam

ac peccatum, quâ ſemper caruiſti, & carebis, homini accidere nihil poſſe, quod sit horribile aut pertimeſcendum. Ego, si videbitur rectè fieri poſſe, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam ſtatim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut iſtinc ne te moveas tam infirmâ valetudine, nisi ex me priùs quæsieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valetudinique tuæ, & tranquillitati animi ſervias.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER SEXTUS.

M. Cicero A. Torquato S. D.

Aulum Torquatum, qui Pompeio victo, cujus partes secutus fuerat, Athenis exsulabat, consolatur, ut absentiam ab urbe æquo animo ferat, quia turbata sint omnia, & qui præsentes sint, multa cernant, quæ nolint videre. Addit spem reditûs nonnullam, hortaturque ut virtute se sustentet & recti conscientiâ: etiam ex civitate, in qua exsulet, & Sulpicii consuetudine levamen petat. Scripta bello Hispaniensi. Anno *U. C. 707.*

1. Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suæ quemque fortunæ maximè pœniteat, nemoque sit, quin ubivis, quàm ibi ubi est, esse malit; tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore, bono viro Romæ esse miserrimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas ex interitu

rerum & publicarum & ſuarum ; tamen oculi augent dolorem, qui ea, quæ ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miſeriis cogitationem ſinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angi neceſſe eſt, tamen illo dolore, quo maximè te confici audio, quòd Romæ non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna moleſtia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quæ requiris, ſuum ſtatum tenent, nec meliùs, si tu adeſſes, tenerent, nec ſunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, quum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam poſtulare, aut communem recuſare. De te autem ipſo, Torquate, eſt tuum sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum deſperationem, aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc injuſtior, quàm tua dignitas poſtulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo ſalus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem ſalutis ſuæ. Quumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum eſſe perſpicio, quod quidem ſejunctum sit ab omnium interitu; ab altera te ipſum numquam timuiſſe certò ſcio. Reliquum eſt, ut te id ipſum, quod ego quasi conſolationis loco pono, maximè excruciet, com-

mune periculum reipublicæ ; cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne consolatio nulla possit vera reperiri, præter illam, quæ tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire, rectéque facere, satis est ad bene beatéque vivendum, vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientiâ sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror, victoriæ præmiis ductos, patriam olim, & liberos, & fortunas reliquisse ; sed quoddam nobis officium justum, & pium, & debitum reipublicæ, nostræque dignitati videbamur sequi ; nec quum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse, non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur eâ mente, quam ratio & veritas præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum præter culpam putemus ; eâque quum careamus, omnia humana placatè & moderatè feramus. Atque hæc eò pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, eâ tu, quicumque status est futurus, carere non

debes. Atque hæc mihi ſcribenti veniebat in mentem, me eum eſſe, cujus tu deſperationem accuſare ſolitus eſſes, quemque auctoritate tuâ cunctantem & diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego cauſam noſtram, ſed consilium improbabam. Serò enim nos iis armis adverſari videbam, quæ multò antè confirmata per noſmetipſos erant; dolebamque, pilis & gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus noſtris de jure publico diſceptari. Neque ego ea, quæ facta ſunt, fore quum dicebam, divinabam futura: ſed quod & fieri poſſe, & exitioſum fore, si eveniſſet, videbam, id ne accideret, timebam; præſertim quum, si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum eſſet, id futurum, quod evenit, exploratiùs poſſem promittere. Iis enim rebus præſtabamus, quæ non prodeunt in aciem; uſu autem armorum & militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæſo, quo me tum eſſe oportere cenſebas. Hæc eò ſcripsi, quòd mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem viſus eſt) narravit, te interdum ſollicitum ſolere eſſe vehementiùs: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut aliquâ republicâ sis futurus, qui eſſe debes; aut perditâ non afflictiore con-

ditione, quàm ceteri. Hoc verò tempus, quo exanimati omnes & ſuſpenſi ſumus, hòc moderatiore animo ferre debes, quòd & in urbe ea es, ubi nata & alta eſt ratio ac moderatio vitæ; & habes Ser. Sulpicium, quem ſemper unicè dilexiſti; qui te profectò & benevolentiâ, & ſapientiâ conſolatur: cujus si eſſemus & auctoritatem & consilium ſecuti, togati potiùs potentiam, quàm armati victoriam ſubiſſemus. Sed hæc longiora fortaſſe fuerunt, quàm neceſſe fuit: illa, quæ majora ſunt, breviùs exponam. Ego habeo, cui plus, quàm tibi, debeam, neminem: quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli caſus eripuit. Qui ſim autem hoc tempore, intelligo: ſed quia nemo eſt tam afflictus, qui, si nihil aliud ſtudeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid, & efficere; omne meum consilium, operam, ſtudium certè velim exiſtimes tibi tuiſque liberis eſſe debitum.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

CONSOLATUR ita, ut bene actum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vita deceſſerint. Miſerius enim morte eſſe, ita vivere, ut poſt alterutrius utrius partis victoriam vivendum eſſe divinat. Addit graviorem conſolationem, vivo, quòd vacuus sit culpâ, mortuo, quòd cariturus sit ſenſu. Anno. *U. C. 707.*

2. SUPERIORIBUS litteris benevolentiâ magis adductus, quàm quòd res ita postularet, fui longior: neque enim confirmatione nostrâ egebat virtus tua; neque erat ea mea causa, atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilò magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, præsertim quum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est, & idem exitus, quem ego tam video animo, quàm ea quæ oculis cernimus: nec verò quidquam video, quod non idem te videre certò sciam. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest; tamen & belli exitum video, &, si id minùs, hoc quidem certè, quum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria. Idque quum optimè perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel antè acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserrimum est: mori autem nemo sapiens miserum dixit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura, & ornatiora parie-

tes ipsi loqui poſſe videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis eſt conſolatio ex miſeriis aliorum, nihilò te nunc majore in diſcrimine eſſe, quàm quemvis aut eorum qui diſceſſerint, *aut eorum qui remanſerint* : alteri dimicant, alteri victorem timent. Sed hæc conſolatio levis eſt ; illa gravior, quâ te uti ſpero, ego certè utor : nec enim, dum ero, angar ullâ re, quum omni vacem culpâ ; &, si non ero, ſenſu omnino carebo. Sed rurſus Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maximæ curæ ſunt, &, dum vivam, erunt. Vale.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

EXCUSAT quòd rariùs ſcripſerit : ſolatur ex ſpe meliorum temporum, nihilque ei præcipuè timendum eſſe ſignificat. Anno. *U. C.* 707.

3. PETO a te, ne me putes oblivione tui rariùs ad te ſcribere, quàm ſolebam, ſed aut gravitate valetudinis, quâ tamen jam paulùm videor levari, aut quòd abſim ab urbe, ut, qui ad te proficiſcantur, ſcire non poſſim. Quare velim ita ſtatutum habeas, me tui memoriam cum ſumma benevolentia tenere, tuaſque omnes res non minori mihi curæ, quàm meas

esse. Quòd majore in varietate versata est adhuc tua causa, quàm homines aut volebant, aut opinabantur, mihi crede, non est, pro malis temporum, quòd molestè feras. Necesse est enim, aut armis urgeri rempublicam sempiternis; aut, his positis, recreari aliquando; aut funditus interire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus reciperis, vereri debes; nec eos, quos adjuvisti. Si armis aut conditione positis, aut defatigatione abjectis, aut victoriâ detractis, civitas respiraverit; & dignitate frui tibi, & fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus M. Antonius jam tum timebat, quum tantum instare malorum suspicabatur; misera est illa quidem consolatio, tali præsertim civi & viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipuè cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis. Quæ vis insit in his paucis verbis (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes, quod facis, profectò etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere, quod speres; nihil quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ statu timeas: omnia si interierint, quum superstitem te esse reipublicæ, ne, si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, præsertim quæ absit a culpa. Sed hæc hactenus. Tu velim scribas ad me quid agas,

& ubi futurus sis, ut, aut quò ſcribam, aut quò veniam, ſcire possim. Vale.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

APPROPINQUANTE belli Hiſpanienſis exitu, ſolatium, qualecumque poteſt in re trepida, adhibet; & ſtudium ac diligentiam ſuam pollicetur. Anno *U. C.* 707.

4. NOVI, quod ad te ſcriberem, nihil erat; & tamen si quid eſſet, ſciebam te a tuis certiorem fieri ſolere. De futuris autem rebus etsi ſemper difficile eſt dicere, tamen interdum conjecturâ possis propiùs accedere, quum eſt res ejuſmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantùm videmur intelligere, non diuturnum bellum; etsi id ipſum nonnullis videatur ſecus. Equidem quum hæc ſcribebam, aliquid jam actum putabam: non quò *ego certò ſciam*, ſed quòd *haud* difficilis erat conjectura. Nam quum omnis belli Mars communis, & quum ſemper incerti exitùs prœliorum ſunt; tum hoc tempore ita magnæ utrimque copiæ, ita paratæ ad depugnandum eſſe dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magiſque opinio hominum confirmatur, etiam si inter cauſas armorum aliquantum interſit, tamen inter victorias non multum interfuturum.

Alteros propemodum jam ſumus experti; de altero nemo eſt quin cogitet, quum ſit metuendus iratus victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem conſolando levare debeam; fateor me communium malorum conſolationem nullam invenire, præter illam quæ tamen, si poſſis eam ſuſcipere, maxima eſt, quaque ego quotidie magis utor; conſcientiam rectæ voluntatis, maximam conſolationem eſſe rerum incommodarum; nec eſſe ullum magnum malum, præter culpam. A qua quum tantum abſumus, ut etiam optimè ſenſerimus, eventuſque magis noſtri consilii, quàm consilium reprehendatur; & quum præſtitimus, quod debuimus, moderatè, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non ſumo, ut te conſoler de communibus miſeriis, quæ ad conſolandum, majoris ingenii, & ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud cuivis facile eſt docere, cur præcipuè tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quàm fore putaramus, non eſt mihi dubia de tua ſalute ſententia: de aliis autem non arbitror te exſpectare quid ſentiam. Reliquum eſt, ut te angat, quòd absis a tuis tamdiu. Res moleſta, præſertim ab iis pueris, quibus nihil poteſt eſſe feſtivius. Sed, ut ad te ſcripsi antea, tempus eſt hujuſmodi, ut ſuam quiſque con-

ditionem miserrimam putet, &, ubi quisque sit, ibi esse minimè velit. Equidem, nos quòd Romæ sumus, miserrimum esse duco; non solùm quòd in malis omnibus acerbius est videre, quàm audire, sed etiam quòd ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus, quàm si abessemus. Etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum litteræ, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quàm ceteros, quum cupiebam, quamvis iniquâ conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione meâ factum est, tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea republica avellar, quâ carendum esse doleam, præsertim quum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam ætas, & acta jam vita, quæ quum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quò nos jam natura ipsa pene perduxerit. Postremò, is vir, vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eamdem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed quum plus in me-

tuendo mali sit, quàm in ipſo illo quod timetur, desino; præſertim quum impendeat, in quo non modò dolor nullus, verùm finis etiam doloris futurus sit. Sed hæc ſatis multa, vel plura potiùs, quàm neceſſe fuit: facit autem non loquacitas mea, ſed benevolentia longiores epiſtolas. Servium diſceſſiſſe Athenis moleſtè tuli: non enim dubito, quin magnæ tibi levationi ſolitus ſit eſſe quotidianus congreſſus, & ſermo quum familiarissimi hominis, tum optimi & prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes & ſoles, tuâ virtute ſuſtentes. Ego, quæ te velle, quæque ad te, & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia ſtudiosè diligenterque curabo: quæ quum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non aſſequar. Vale.

M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

A. CÆCINA, Pompeii partes in bello ſecutus, etiam ſcripto libro Cæſarem offenderat. Ob id patriâ carentem ſolatur Cicero, & bene ſperare de ſe & fortunis ſuis jubet. Scripta videtur inter Africanum & Hiſpanienſe bellum medio tempore. Anno *U. C.* 707.

5. QUOTIESCUMQUE filium tuum video (video autem ferè quotidie) polliceor ei ſtudium quidem meum & operam ſine ulla exceptione aut laboris, aut oc-

cupationis, aut temporis; gratiam autem, atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus & lectus est, & legitur a me diligenter, & custoditur diligentissimè. Res & fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt; quæ quidem quotidie faciliores mihi & meliores videntur, multisque video magnæ esse curæ: quorum de studio, & de sua spe filium ad te perscripsisse certò scio. His autem de rebus, quas conjecturâ consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quàm te videre atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, & is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi, aut ceteris fortuna esse diuturna; neque hærere in tam bona causa, & in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solùm propter dignitatem & virtutem tuam (hæc enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia) accedunt tua præcipua, propter eximium ingenium summamque eruditionem; cui, mehercules, hic, cujus in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo,

quo delectatur, se violatum putasset: quod ipsum lenitur quotidie; significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimùm profuturam. Quapropter primùm fac animo forti atque magno sis: ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me verò tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim: id enim & vetustas nostri amoris, & mea consuetudo in meos, & tua multa erga me officia postulant. Vale.

M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

CONSOLATUR primùm divinatione melioris fortunæ, sumptâ ex ingenio Cæsaris & natura rerum ac temporum; deinde propositâ fortitudinis laude & conscientiæ rectè factorum; quibus addit communis calamitatis & turbatæ reipubl. argumentum. Anno *U. C. 707.*

6. VEREOR, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra & meritorum multorum, & studiorum, & partium conjunctione deesse non debet: sed tamen vereor, ne litterarum a me officium requiras, quas tibi & jam pridem & sæpe misissem, nisi quotidie melius

exſpectans, gratulationem, quàm confirmationem animi tui, complecti litteris maluiſſem. Nunc, ut ſpero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus id argumentum epiſtolæ differo. His autem litteris animum tuum, quem minimè imbecillem eſſe & audio, & ſpero, etsi non ſapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto; nec iis quidem verbis, quibus te conſoler ut afflictum, & jam omni ſpe ſalutis orbatum, ſed ut eum, de cujus incolumitate non plus dubitem, quàm te memini dubitare de mea. Nam quum me ex republica expuliſſent ii, qui illam cadere poſſe ſtante me non putarunt, memini me ex multis hoſpitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioſo & celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quædam Etruſcæ diſciplinæ, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro acceperas, non fefellit, ne nos quidem noſtra divinatio fallet, quam quum ſapientissimorum virorum monumentis atque præceptis, plurimoque, ut tu ſcis, doctrinæ ſtudio, tum magno etiam uſu tractandæ reipublicæ magnâque noſtrorum temporum varietate conſecuti ſumus. Cui quidem divinationi hòc plus confidimus, quòd ea nos nihil in his tam obſcuris rebus tamque perturbatis umquam

omnino fefellit. Dicerem, quæ antè futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes, me & initio, ne conjungeret se cum Cæsare, monuisse Pompeium, & postea, ne sejungeret: conjunctione frangi senatûs opes: disjunctione civile bellum exciari videbam. Atque utebar familiarissimè Cæsare, Pompeium faciebam plurimi: sed erat meum consilium quum fidele Pompeio, tum salutare utrique. Quæ præterea providerim, prætereo: nolo enim hunc de me optimè meritum existimare, ea me suasisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga, & princeps; sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hispaniam censui; quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnavi ut liceret, quàm ut, quoniam, ipso consule pugnante, populus jusserat, haberetur. Causa orta belli est: quid ego prætermisi aut monitorum, aut querelarum, quum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio (nam is movebatur) quàm ab iis, qui duce Pompeio freti peropportunam & rebus domesticis & cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est, quiescente

me : depulſum ex Italia, manente me, quoad potui : ſed valuit apud me plus pudor meus, quàm timor : veritus ſum deeſſe Pompeii ſaluti, quum ille aliquando non defuiſſet meæ. Itaque vel officio, vel famâ bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraüs, ſic ego prudens & ſciens ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit non prædicente me. Quare quum ut augures & aſtrologi ſolent, ego quoque augur publicus ex meis ſuperioribus prædictis conſtitui apud te auctoritatem augurii & divinationis meæ, debebit habere fidem noſtra prædictio. Non igitur ex alitis involatu, nec e cantu siniſtro oſcinis, ut in noſtra diſciplina eſt, nec ex tripudiis ſoliſtimis, aut ſoniviis tibi auguror : ſed habeo alia signa, quæ obſervem : quæ etsi non ſunt certiora illis, minùs tamen habent vel obſcuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam viâ ; quarum alteram duco a Cæſare ipſo, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Cæſare hæc ſunt : mitis clemenſque natura, qualis exprimitur præclaro illo libro Querelarum tuarum. Accedit, quòd mirificè ingeniis excellentibus, quale eſt tuum, delectatur. Præterea cedit multorum juſtis & officio incensis, non inanibus aut am-

maximè ſuccenſebat, cum ſumma illius dignitate reſtituit. Quò igitur hæc ſpectant? Rerum hoc natura & civilium temporum non patietur; nec manens, nec mutata ratio feret, primùm ut non in cauſa pari eadem sit & conditio, & fortuna omnium: deinde, ut in eam civitatem boni viri & boni cives, nullâ ignominiâ notati, non revertantur, in quam tot nefariorum ſcelerum condemnati reverterunt. Habes augurium meum; quo, si quid addubitarem, non potiùs uterer, quàm illâ conſolatione, quâ facilè fortem virum ſuſtentarem: te, si exploratâ victoriâ arma ſumpsiſſes pro republica (ita enim tum putabas) non nimis eſſe laudandum: sin, propter incertos exitus eventuſque bellorum, poſſe accidere, ut vinceremur, putaſſes; non debere te ad ſecundam fortunam bene paratum fuiſſe, adverſam ferre nullo modò poſſe. Diſputarem etiam, quanto ſolatio tibi conſcientia tui facti, quantæve dêlectationi in rebus adversis litteræ eſſe deberent. Commemorarem non ſolùm veterum, ſed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum gravissimos caſus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quasi legis, & humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam, quemadmodum hîc, & quanta in turba,

quantaque in confusione rerum omnium viveremus : necesse est enim minore desiderio perditâ republicâ carere, quàm bonâ. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te citò, ut spero, vel potiùs, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti, & huic, qui adest, imagini animi & corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum jampridem & pollicitus sum, & detuli; nunc hòc ampliùs, quòd me amicissimè quotidie magis Cæsar amplectitur : familiares quidem ejus, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate, vel gratiâ, valebo tibi. Tu cura, ut quum firmitudine te animi, tum etiam spe optimâ sustentes. Vale.

A. CÆCINA M. CICERONI S. D.

EXCUSAT quòd alterum librum filius non reddiderit. Queritur sibi Cæsarem irasci propter stilum, quum ignôrit iis qui contra ipsum Deos precati sint. Parcè & timidè de Cicerone æquè & de Cæsare scribere ait, ne hunc offendat. Rogat tandem, ut reditum sibi impetret; nec librum exire patiatur, nisi correctum ita, ne sibi noceat. Anno *U. C. 707.*

7. *QUOD tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro, & miserere temporis. Filius, ut audio, perti-*

muit, neque injuriâ, si liber exiſſet (quum non tam intereſt, quo animo ſcribatur, quàm quo accipiatur) ne ea res ineptè mihi noceret, quum præſertim adhuc ſtili pœnas dem. Qua quidem in re singulari ſum fato: nam quum mendum ſcripturæ liturâ tollatur, ſtultitia famâ multetur; meus error exsilio corrigitur, cujus ſumma criminis eſt, quòd armatus adverſario maledixi. Nemo noſtrûm eſt, ut opinor, quin vota victoriæ ſuæ fecerit; nemo, quin, etiam quum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipſo tempore, ut quàm primùm Cæſar ſuperaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix eſt: si ſcit, & perſuaſus eſt, quid iraſcitur ei, qui aliquid ſcripsit contra ſuam voluntatem, quum ignôrit omnibus, qui multa deos venerati sint contra ejus ſalutem? Sed, ut eòdem revertar, cauſa hæc fuit timoris. Scripsi de te parcè, medius fidius, & timidè, non revocans me ipſe, ſed pene refugiens. Genus autem hoc ſcripturæ, non modò liberum, ſed incitatum atque elatum eſſe debere, quis ignorat? Solutum exiſtimatur eſſe alteri maledicere; tamen cavendum eſt, ne in petulantiam incidas: impeditum, ſe ipſum laudare; ne vitium arrogantiæ ſubſequatur: ſolum verò liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, neceſſe eſt aut infirmitati, aut invidiæ assignetur.

Ac neſçio, an tibi gratiùs, opportuniùſque acciderit. Nam quod præclarè facere non poteram, primum erat non attingere; ſecundum beneficium, quàm parcissimè facere: ſed tamen ego quidem me ſuſtinui: multa minui, multa ſuſtuli, complura ne poſui quidem. Quemadmodum igitur ſcalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos malè hærentes relinquas, ruinæ periculum ſtruas, non adſcenſum pares; sic tot malis quum vinctum, tum fractum ſtudium ſcribendi, quid dignum auribus aut probabile poteſt afferre? Quum verò ad ipsius Cæſaris nomen veni, toto corpore contremiſco, non pœnæ metu, ſed illius judicii; totum enim Cæſarem non novi. Quem putas animum eſſe, ubi ſecum loquitur? hoc probabit: hoc verbum ſuſpicioſum eſt: quid si hoc muto? at vereor ne pejus sit. Age verò, laudo aliquem, num offendo? quum porrò offendam, quid si non vult? armati ſtilum perſequitur; victi & nondum reſtituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore *tuo caves tibi per Brutum, & ad excuſationem ſocium quæris. Ubi hoc omnium patronus facis, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem ſentire oportet? In hac igitur calumnia timoris, & cæcæ ſuſpicionis tormento, quum plurima ad alieni ſenſûs conjecturam, non ad ſuum judicium*

ſcribantur, quàm difficile ſit evadere, ſi minùs expertus es, quòd te ad omnia ſummum atque excellens ingenium armavit, nos ſentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret, & auferret; aut eâ conditione daret, ſi reciperes te correcturum, hoc eſt, ſi totum alium faceres. De Aſiatico itinere, quamquam ſumma neceſsitas premebat, ut imperaſti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus veniſſe, quo neceſſe ſit de nobis conſtitui. Nihil eſt, mi Cicero, quòd filium meum exſpectes: adoleſcens eſt, omnia excogitare vel ſtudio, vel ætate, vel metu non poteſt. Totum negotium tu ſuſtineas oportet: in te mihi omnis ſpes eſt. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæſar, tenes: a te omnia proficiſcantur, & per te ad exitum perducantur, neceſſe eſt. Apud ipſum multum, apud ejus omnes plurimùm potes. Unum tibi ſi perſuaſeris, non hoc eſſe tui muneris, ſi quid rogatus fueris, ut facias (quamquam id magnum & amplum eſt) ſed totum tuum eſſe onus; perficies: niſi fortè aut in miſeria nimis ſtultè, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excuſationem tuæ vitæ conſuetudo dat: nam quòd ita conſuêris pro amicis laborare; non jam ſic ſperant abs te, ſed etiam ſic imperant tibi familiares. Quod

ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te ne exeat, aut ita corrigas, ne mihi noceat. Vale.

M. CICERO A. CÆCINÆ S. D.

SIBI hoc datum a Balbo & Oppio scribit, ut Cæcinæ liceret in Sicilia esse; ibique ut commoretur suadet. Anno *U. C. 707.*

8. QUUM esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, Kalendas Januarias tibi præfinitas esse; quòd omnibus rebus perspexeram, quæ Balbus & Oppius absente Cæsare egissent, ea solere illi rata esse; egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare, & afferre rationem cur negarent, huic meæ rogationi protinus non responderunt; eodem die tamen ad me reverterunt, mihi hoc dederunt ut esses in Sicilia, quoad velles; se præstaturos, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi*permittatur, cognovisti; quid mihi placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus, litteræ a te mihi redditæ sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor, in Siciliane subsidas, an ad reliquias Asiaticæ

Asiaticæ negotiationis proficiſcare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire viſa eſt cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi conceſſum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc, sive illud eſt, in Sicilia cenſeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adjuvat, crebris litteris & nuntiis, vel ad reditûs celeritatem, re aut impetratâ, quod ſpero, aut aliquâ ratione confectâ. Quamobrem cenſeo magno opere commorandum. T. Furfanio Poſtumo, familiari meo, legatiſque ejus, item meis familiaribus, diligentissimè te commendabo, quum venerint: erant enim omnes Mutinæ: viri ſunt optimi, & tui similium ſtudiosi, & mei neceſſarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea meâ ſponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus omnium ſtudia vincam. Ego etsi coràm de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit: tamen, quoniam tuis placuit te habere meas litteras, quas ei redderes, morem his geſsi. Earum litterarum exemplum infrà ſcriptum eſt. Vale.

M. T. C. T. FURFANIO, PROCOS.
S. D.

BREVI, ſed perfecto commendationis exemplo, Cæcinam Furſanio commendat. Anno *U. C.* 707.

9. CUM A. Cæcina tanta mihi familiaritas conſuetudoque ſemper fuit, ut nulla major eſſe possit. Nam & patre ejus, claro homine & forti viro, plurimùm usi ſumus; & hunc a puero, quòd & ſpem magnam mihi afferebat ſummæ probitatis, ſummæque eloquentiæ, & vivebat mecum conjunctiſſimè, non ſolùm officiis amicitiæ, ſed etiam ſtudiis communibus, sic ſemper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctiùs viverem. Nihil attinet me plura ſcribere: quàm mihi neceſſe eſt ejus ſalutem & fortunas, quibuſcumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum eſt, ut, quum cognôrim pluribus rebus, quid tu & de bonorum fortuna, & de reipublicæ calamitatibus ſentires, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tuâ ſponte erga Cæcinam habiturus eſſes, tantus cumulus accedat commendatione meâ, quanti me a te fieri intelligo. Hòc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

M. T. C. Trebanio S. D.

Trebanium exsulem spe non dubiâ melioris fortunæ consolatur. Anno *U. C.* 707.

10. Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem: tali enim tempore, aut consolari amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quòd ex multis audiebam, quàm fortiter sapienterque ferres injuriam temporum, quámque te vehementer consolaretur conscientia factorum & consiliorum tuorum: quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum; idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul & illud tibi, homini peritissimo rerum, & exemplorum, & omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minùs fortasse, quàm vellem, at in rebus atque usu plus etiam quàm vellem, versatus, spondeo, tibi istam acerbitatem & injuriam non diuturnam fore. Nam & ipse qui plurimùm potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem & ad rerum naturam videtur; & ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica, quæ in perpetuum jacere non potest, necessariò reviviscat, atque recreetur: quotidieque aliquid fit lenius & liberalius, quàm timebamus.

Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus, neque ullum prætermittemus tui juvandi & levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim: id re, quàm verbis, faciam libentiùs. Tu velim existimes, & plures te amicos habere, quàm qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; & me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas & magnum, quod est in uno te: quæ sunt in fortuna, temporibus regentur, & consiliis nostris providebuntur. Vale.

M. T. C. TREBANIO S. D.

Hujus & superioris epistolæ idem argumentum; idem annus.

II. EGO quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam & consilium tuum, vel casus potiùs diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit; & hic eventus, quòd tardiùs, quàm est æquum, & quàm ego vellem, recuperas fortunam & dignitatem tuam, mihi non minori curæ est, quàm

tibi ſemper fuerunt caſus mei. Itaque & Poſtumuleno, & Sextio, & ſæpissime Attico noſtro, proximéque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci; & hæc his singulis ſæpe dixi, quacumque re poſſem, me tibi & liberis tuis ſatisfacere cupere; idque tu ad tuos velim ſcribas, hæc quidem certè, quæ in poteſtate mea ſunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res paratam putent. Si auctoritate & gratiâ tantum poſſem, quantum in ea republica, de qua ita meritus ſum, poſſe deberem, tu quoque is eſſes, qui fuiſti, quum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certè ordinis tui facilè princeps. Sed quum eodem tempore, eademque de cauſa, noſtrûm uterque cecidit, tibi & illa polliceor, quæ ſuprà ſcripsi, quæ ſunt adhuc mea; & ea, quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tamquam ex reliquiis priſtinæ dignitatis. Neque enim ipſe Cæſar, ut multis rebus intelligere potui, eſt alienus a nobis, & omnes ferè familiarissimi ejus, quasi devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter obſervant & colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id eſt, de tua incolumitate, in qua ſunt omnia, agendi, quod quidem quotidie magis ex eorum ſermonibus adducor ut ſperem, agam per

eſt tuæ ſapientiæ, magnitudiniſque animi, quid amiſeris oblivifci, quid recuperaris cogitare. Vives cum tuis, vives nobiſcum. Plus acquisiſti dignitatis, quàm amisiſti rei familiaris: quæ ipſa tum eſſet jucundior, si ulla res eſſet publica. Veſtorius noſter familiaris ad me ſcripsit, te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata eſt, eâque te uti facilè patior, quum apud alios, tum mehercule apud Syrònem, noſtrum amicum: quæ enim facimus, ea prudentissimo cuique maximè probata eſſe volumus. Te cupio videre quàm primùm. Vale.

M. T. CICERO AMPIO S. D.

GRATULATUR de reditu per Cæſaris amicos impetrato, ideoque ceſſare conſolationem, re confectâ. Eſſe tamen vel reſtituto aliquid ferendum, reip. ſcilicet calamitatem, in qua nullum ſolatium ſuperſit, nisi quòd èx litterarum ſtudiis capiatur. Anno *U. C.* 707.

13. GRATULOR tibi, mi Balbe, veréque gratulor: nec ſum tam ſtultus, ut te uſurâ falsi gaudii frui velim, deinde frangi repentè, atque ita cadere, ut nulla res ad æquitatem te animi possit poſtea extollere. Egi tuam cauſam apertiùs, quàm mea tempora ferebant: vin-

cebatur enim fortuna ipſa debilitatæ gratiæ noſtræ, tui caritate, & meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissimè. Omnia promiſſa, confirmata, certa & rata ſunt, quæ ad reditum & ad ſalutem tuam pertinent: vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæſaris familiares ſatis opportunè habeo implicatos conſuetudine & benevolentiâ, sic ut, quum ab illo diſceſſerint, me habeant proximum. Hoc Panſa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Poſtumius planè ita faciunt, ut me unicè diligant. Quod si mihi per me efficiendum fuiſſet, non me pœniteret pro ratione temporum ita eſſe molitum. Sed nihil eſt a me inſervitum temporis causâ: veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuſcum ego agere de te non deſtiti. Principem tamen habuimus Panſam, tui ſtudiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minùs auctoritate, quàm gratiâ. Cimber autem Tillius mihi planè ſatisfecit. Valent tamen apud Cæſarem non tam ambitioſæ rogationes, quàm neceſſariæ; quam quia Cimber habebat, plus valuit, quàm pro ullo alio valere potuiſſet. Diploma ſtatim non eſt datum, quòd mirifica eſt improbitas in quibuſdam, qui tuliſſent acerbiùs veniam tibi dari, quem illi appellant *tubam belli civilis*: multaque

ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultiùs agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum: sed id erit perbrevi; nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta jam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo & certus, non solùm confirmavit, verùm etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit hæc ad te perscribi: minùs enim te firmum sermo Epuleiæ tuæ, lacrymæque Ampiæ declarabant, quàm significant tuæ litteræ; atque illæ arbitrabantur, quum a te abessent ipsæ, multò in graviore te cura futurum. Quare magno opere putavi, angoris & doloris tui levandi causâ, pro certis ad te ea, quæ essent certa, perscribi. Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quàm ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, quum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus & magnum animum mihi semper ostendisti, & ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, quum recordarer, te & a primis temporibus ætatis in republica esse versatum, & tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis

fortunarumque communium ; & in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solùm uti victor, beatus; sed etiam, si ita accidisset, victus, ut sapiens esses. Deinde, quum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriæ prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum præbeas. Sed hæc oratio magis esset apta ad illa tempora, quæ jam effugisti. Nunc verò tantùm te para ad hæc nobiscum ferenda; quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eamdem traderem. Sed est unum perfugium, doctrina ac litteræ, quibus semper usi sumus; quæ secundis rebus delectationem modò habere videbantur, nunc verò etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint. Vale.

CICERO LIGARIO.

SOLATUR Ligarium exsulem, eumque bene sperare jubet, atque, ut interea forti animo sit, hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur. Anno *U. C.* 707.

14. ETSI tali tuo tempore me aut consolandi, aut juvandi tui causâ scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat,

tamen adhuc id non feceram ; quia neque lenire videbar oratione , neque levare posse dolorem tuum. Postea verò quàm magnam spem habere cœpi , fore ut te brevi tempore incolumem haberemus , facere non potui , quin tibi & sententiam , & voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam , quod intelligo & perspicio , non fore in te Cæsarem duriorem : nam & res eum quotidie , & dies , & opinio hominum , & , ut mihi videtur , etiam sua natura mitiorem facit ; idque quum de reliquis sentio , tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus , quibus ego ex eo tempore , quo primùm ex Africa nuntius venit , supplicare unà cum fratribus tuis non destiti : quorum quidem & virtus , & pietas , & amor in te singularis , & assidua & perpetua cura salutis tuæ tantum proficit , ut nihil sit , quod non ipsum Cæsarem tributurum existimem. Sed si tardiùs fit , quàm volumus , magnis occupationibus ejus , a quo omnia petuntur , aditus ad eum difficiliores fuerunt ; & simul Africanæ causæ iratior , diutius velle videtur eos habere sollicitos , a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum : sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissiùs & placatiùs ferre. Quare mihi crede , & memoriæ manda , me tibi id affirmasse , te

in iſtis moleſtiis diutius non futurum. Quum, quid ſentirem, expoſui; quid vellem tuâ causâ, re potiùs declarabo, quàm oratione: &, si tantum poſſem, quantum in ea republica, de qua ita ſum meritus, ut tu exiſtimas, poſſe debebam, ne tu quidem in iſtis incommodis eſſes: eadem enim cauſa opes meas fregit, quæ tuam ſalutem in diſcrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquiæ gratiæ valebunt; ſtudium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem ſemper habuiſti, primùm ob eas cauſas, quas ſcripsi; deinde, quòd ea de republica ſemper voluiſti atque ſenſiſti, ut non modò nunc ſecunda ſperare debeas; ſed etiam, si omnia adverſa eſſent, tamen conſcientiâ & factorum & consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo & maximo animo ferre deberes. Vale.

CICERO LIGARIO.

QUÆ cum Cæſare egerit de Ligarii reſtitutione, & quam ſpem ſalutis habeat, declarat; & ad lætitiam hortatur. Eodem anno.

15. ME ſcito omnem laborem, omnem operam, curam, ſtudium in tua ſalute

consumere : nam quum te semper maximè dilexi , tum fratrum tuorum , quos æquè atque te summâ benevolentiâ sum complexus , singularis pietas amorque fraternus , nullum me patitur officii erga te , studiique munus aut tempus prætermittere. Sed quæ faciam , fecerimque pro te , ex illorum te litteris , quàm ex meis , malo cognoscere. Quid autem sperem , aut confidam , & exploratum habeam de salute tua , id tibi a me declarari volo. Nam si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus , semperque magis adversos rerum exitus metuens , quàm sperans secundos , is ego sum ; & , si hoc vitium est , eo me non carere confiteor. Ego idem tamen quum a. d. v. Kal. intercalares priores , rogatu fratrum tuorum venissem manè ad Cæsarem , atque omnem adeundi & conveniendi illius indignitatem & molestiam pertulissem , quum fratres & propinqui tui jacerent ad pedes , & ego essem locutus , quæ causa , quæ tuum tempus postulabat ; non solùm ex oratione Cæsaris , quæ sanè mollis & liberalis fuit , sed etiam ex oculis & vultu , ex multis præterea signis , quæ faciliùs perspicere potui , quàm scribere , hanc in opinionem discessi , ut mihi tua salus dubia non esset. Quamobrem fac animo magno fortique sis : & , si turbidissima sa-

pienter ferebas, tranquilliora lætè feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis; neque Cæsari solùm, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissimè supplicabo. Vale.

CICERO BASILO S.

GRATULATIONEM, benevolentiam, officium significat. Anno incerto.

16. TIBI gratulor, mihi gaudeo, te amo, tua tueor. A te amari, & quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

BITHYNICUS CICERONI S.

COMMEMORATA suâ, & patris amicitiâ, rogat, ut se absentem tueatur. Anno *U. C. 709.*

17. *SI mihi tècum non & multæ & justæ causæ amicitiæ privatim essent, repeterem initia amicitiæ ex parentibus nostris; quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostrâ ipsorum amicitiâ, cujus fiduciâ peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.*

M. Cicero Bithynico S.

Respondet Bithynici cuidam epistolæ, quâ ille, constitutâ rep. cum Cicerone se futurum promiserat, quod gratum sibi fore significat, & se ejus esse amantissimum confirmat. Anno *U. C.* 709.

18. Quum ceterarum rerum causâ cupio esse aliquando rempublicam constitutam; tum velim mihi credas, accedere id etiam quò magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris: scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est, facisque nihil alienum necessitudine nostrâ, judiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, aut valeant, conjunctiores tecum esse, quàm me; necessitudine, neminem. Quamobrem grata mihi est & memoria tua nostræ conjunctionis, & ejus etiam augendæ voluntas. Vale.

Cicero Leptæ.

Quæstioni respondet ex lege de decurionibus. Addit de bello Hispaniensi, de Leptæ negotio, de Oratore suo, de Tulliola, de mansione urbana: postremò suadet Leptæ filio ut Hesiodum ediscat. Anno *U. C.* 708.

19. Simul accepi a Seleuco tuo litte-

ras, ſtatim quæsivi a Balbo per codicillos, quid eſſet in lege. Reſcripsit, Eos qui facerent præconium, vetari eſſe in decurionibus; qui feciſſent, non vetari. Quare bono animo sint & tui, & mei familiares: neque enim erat ferendum, quum, qui hodie aruſpicinam facerènt, in ſenatu Romæ legerentur, eos qui aliquando præconium feciſſent, in municipiis decuriones eſſe non licere. De Hiſpaniis novi nihil: magnum tamen exercitum Pompeium habere conſtat: nam Cæſar ipſe ad nos misit exemplum Paciæci litterarum, in quo erat, illi undecim eſſe legiones. Scripſerat etiam Meſſalla Q. Salaſſo, P. Curtium fratrem ejus, juſſu Pompeii, inſpectante exercitu, interfectum, quòd conſensiſſet cum Hiſpanis quibuſdam, si in oppidum neſcio quod Pompeius rei frumentariæ causâ veniſſet, eum comprehendere, ad Cæſaremque deducere. De negotio tuo, quòd ſponſor es pro Pompeio, si Galba conſponſor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit; quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic perſuadeo, me quidquid habuerim judicii de dicendo, in illum librum contuliſſe: qui si eſt talis, qualem tibi

videri ſcribis, ego quoque aliquid ſum; sin aliter, non recuſo, quin, quantum de illo libro, tantumdem de mei judicii fama detrahatur. Leptam noſtrum cupio delectari jam talibus ſcriptis: etsi abeſt maturitas ætatis, jam tamen perſonare aures ejus hujuſmodi vocibus non eſt inutile. Me Romæ tenuit omnino Tulliæ meæ partus. Sed quum ea, quemadmodum ſpero, ſatis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam pensionem: &, mehercule, non tam ſum peregrinator jam, quàm ſolebam. Ædificia mea me delectabant, & otium. Domus eſt, quæ nulli villarum mearum cedat; otium, omni deſertissimâ regione majus. Itaque ne litteræ quidem meæ impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione verſor. Quare, ut arbitror, priùs hîc te nos, quàm iſtic tu nos videbis. Lepta ſuavissimus ediſcat Hesiodum; & habeat in ore,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα.

CICERO LEPTÆ S. D.

QUUM Cæſar ludos regionatim daturus eſſet, curationem eorum Lepta ambiebat, cui id Cicero diſſuadet, diffiſus, propter multitudinem intimorum, impetrari poſſe. Anno *U. C. 708.*

20. MACULAM officio functum eſſe gau-

deo : ejus Falernum mihi ſemper idoneum viſum eſt deverſorio, si modò tecti ſatis eſt ad comitatum noſtrum recipiendum. Ceteroqui mihi locus non diſplicet, nec eâ re Petrinum tuum deſeram : nam & villa, & amœnitas illa, commorationis eſt, non deverſorii. De curatione aliqua munerum regionum, cum Oppio locutus ſum : nam Balbum, poſtea quàm tu es profectus, non vidi ; tantis pedum doloribus afficitur, ut ſe conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, ſapientiùs faceres, si non curares : quod enim eo labore aſſequi vis, nullo modo aſſequêre : tanta eſt enim intimorum multitudo, ut ex his aliquis potiùs effluat, quàm novo sit aditus, præſertim qui nihil afferat præter operam ; in qua ille ſe dediſſe beneficium putabit, si modò ipſum ſciet, non accepiſſe. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit ſpecies : aliter quidem non modò non appetendum, ſed etiam fugiendum puto. Ego me Aſturæ diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat. Vale.

CICERO TORANIO S.

TORANIUS exſul voluit Cæſarianis ex Hiſpania venturis occurrere, ut, captatâ illorum gratiâ, faciliùs Cæſari reconciliaretur : quod Cicero diſſuadet, & manere jubet, ubi erat,

quoad ſcire possit, quid agendum sit. Addit consolationem a communi calamitate, & recti conſcientiâ. Anno *U. C. 707.*

21. DEDERAM triduo antè pueris Cn. Plancii litteras ad te: eò nunc ero brevior, teque, ut antea conſolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi eſſe utilius, quàm ibidem opperiri, quoad ſcire possis quid tibi agendum sit. Nam præter navigationis longæ, & hiemalis, & minimè portuoſæ periculum, quod vitaveris; ne illud quidem non quantivis, ſubitò, quum certi aliquid audieris, te iſtinc poſſe proficiſci. Nihil eſt cur adventibus te offerre geſtias. Multa præterea metuo, quæ cum Cilone noſtro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo eſſe potuiſti, ex quo te, quocumque opus erit, facillimè & expeditissimè conferas. Quòd si recipiet ille ſe, ad tempus aderis: sin (quum multa accidere poſſunt) aliqua res eum vel impediet, vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia ſcire possis: hoc mihi prorſus valde placet. De reliquo, ut te ſæpe per litteras hortatus ſum, ita velim tibi perſuadeas, te in hac cauſa nihil habere, quod tibi timendum sit, præter communem caſum civitatis; qui etsi eſt gravissimus, tamen ita viximus, & id ætatis jam ſu-

mus, ut omnia, quæ non noſtrâ culpâ nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hîc tui omnes valent, ſummâque pietate te desiderant, & diligunt, & colunt. Tu & cura ut valeas, & te iſtinc ne temerè commoveas.

CICERO TORANIO S.

TORANIUM conſolatur ex ſuo exemplo, qui, quum antea idem quod ille ſentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis; moderatè nunc ferat quæ acciderant, oſtendens, quantum levamen sit, rectè veréque ſensiſſe: monetque, ut nihil de rebus ſuis, præterquam quod commune eſt, timeat. Anno *U. C. 707.*

22. ETSI, quum hæc ad te ſcribebam; aut appropinquare exitus hujus calamitosissimi belli, aut jam aliquid actum, & confectum videbatur, tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuiſſe aſſenſorem, & me tibi; ſoloſque nos vidiſſe, quantum eſſet in eo bello mali, in quo, ſpe pacis exclusâ, ipſa victoria futura eſſet acerbissima, quæ aut interitum allatura eſſet, si victus eſſes, aut si viciſſes, ſervitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri & ſapientes, Domitii & Lentuli, timidum eſſe dicebant (eram planè: timebam enim, ne evenirent ea quæ acciderunt) idem nunc nihil

timeo, & ad omnem eventum paratus ſum. Quum aliquid videbatur caveri poſſe, tum id negligi dolebam: nunc verò, everſis omnibus rebus, quum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderatè; præſertim quum omnium rerum mors sit extremum; & mihi sim conſcius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ conſuluiſſe; &, hac amiſsâ, ſalutem retinere voluiſſe. Hæc ſcripsi, non ut de me ipse dicerem, ſed ut tu, qui conjunctissimâ fuiſti mecum & ſententiâ, & voluntate, eadem cogitares. Magna enim conſolatio eſt, quum recordare, etiam si ſecus acciderit, te tamen rectè veréque ſensiſſe. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ ſtatu nos frui, inter noſque conferre ſollicitudines noſtras, quas pertulimus tum, quum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta ſunt. De tuis rebus nihil eſſe quod timeas, præter univerſæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, ſaluti tuæ, liberiſque tuis ſummo cum ſtudio præſtò ſemper futurum. Vale.

CICERO DOMITIO.

CN. Domitium, L. F. qui poſt pugnam in Theſſalia ab armis receſſerat, & ſeriùs tamen quàm Cicero, ſpe veniæ impetrandæ venerat in Ita-

liam, orat, ut quum reip. jam satisfecerit, incolumitati suæ consulat, & amicorum desiderium, quos belli casus eripuerat, æquo, saltem forti ferat animo. Anno *U. C.* 707.

23. NON ea res me deterruit, quò minùs, postea quàm in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quòd tu ad me nullas miseras; sed quia nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, quum mihimet ipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Hæc quamquam nihilò meliora sunt, nunc etiam atque etiam multò desperatiora; tamen inanes esse meas litteras, quàm nullas, malui. Ego si te intelligerem plus conatum esse suscipere reipublicæ causâ muneris, quàm quantum præstare potuisses, tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quæ daretur, quæque esset, hortarer. Sed quum consilii tui bene fortiterque suscepti, eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset; oro, obtestorque te pro vetere nostra conjunctione ac necessitudine, proque summa mea in te benevolentia, & tua in me pari, te ut nobis, parenti, conjugi, tuisque omnibus, quibus es, fuistique semper carissimus, salvum conserves:

incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quæ didicisti, quæque ab adolescentia pulcherrimè a sapientissimis viris tradita, memoriâ & scientiâ comprehendisti, his hoc tempore utare: quos conjunctos summâ benevolentiâ plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium si non æquo animo, at forti feras. Ego quid possim nescio, vel potiùs me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quæcumque saluti dignitatique tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio, & officio, in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero: sin autem tu minùs scripseris, ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitrabor, summo studio, diligenterque curabo. Vale.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER SEPTIMUS.

M. Cicero M. Mario S. D.

Ludos describit a Pompeiio secundo consulatu editos, quos quòd Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur : se quoque hujus generis vanitatibus non capi, & inter ludos Caninii causam egisse narrat, cujus occasione dimissionem sibi a judiciis exoptat, ut liberè possit in villis & cum Mario vivere. Anno *U. C.* 698.

1. Si te dolor aliquis corporis, aut infirmitas valetudinis tuæ tenuit, quò minùs ad ludos venires, fortunæ magis tribuo, quàm sapientiæ tuæ : sin hæc, quæ ceteri mirantur, contemnenda duxisti, & quum per valetudinem posses, venire tamen noluisti; utrumque lætor, & sine dolore corporis te fuisse, & animo valuisse, quum ea, quæ sine causa mirantur alii, neglexeris : modò ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi

tibi perfrui mirificè licuit, quum eſſes in iſta amœnitate pene ſolus relictus. Neque tamen dubito, quin tu in illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforaſti, & patefeciſti Sejanum, per eos dies matutina tempora lectiunculis conſumpſeris; quum illi interea, qui te iſtic reliquerunt, ſpectarent communes mimos ſemiſomni. Reliquas verò partes diei tu conſumebas his delectationibus, quas tibi ipſe ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quæ ſcilicet Sp. Mæcius probaviſſet. Omnino, si quæris, ludi apparatissimi, ſed non tui ſtomachi: conjecturam enim facio de meo. Nam primùm honoris causâ in ſcenam redierant ii, quos ego honoris causâ de ſcena decessiſſe arbitrabar. Deliciæ verò tuæ, noſter Æſopus, ejuſmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret: is jurare quum cœpiſſet, vox eum defecit in illo loco, *Si ſciens fallo*. Quid tibi ego alia narrem? noſti enim reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt, quod ſolent mediocres ludi. Apparatûs enim ſpectatio tollebat omnem hilaritatem; quo quidem apparatu non dubito quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent ſexcenti muli in Clytæmneſtra? aut in Equo Trojano cetrarum tria millia? aut armatura varia

peditatûs & equitatûs in aliqua pugna quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. Quòd si tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potiùs, quàm orationes meas legerit; næ tu haud paulò plus, quàm quisquam nostrûm, delectationis habuisti. Non enim te puto Græcos, aut Oscos ludos desiderasse; præsertim quum Oscos ludos vel in senatu nostro spectare possis; Græcos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam viâ Græcâ ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se & operam & oleum perdidisse. Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ, nemo negat; sed quæ potest homini esse polito delectatio, quum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? quæ tamen, si videnda sunt, sæpe vidisti; neque nos, qui hæc spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla exstitit: quin etiam misericordia quædam consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quamdam illi belluæ cum genere humano societatem. His

ego tamen diebus, ludis ſcenicis, ne fortè videar tibi non modò beatus, ſed liber omnino fuiſſe, dirupi me pene in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quòd si tam facilem populum haberem, quàm Æſopus habuit, libenter mehercule artem desinerem; tecumque, & cum similibus noſtri viverem. Nam me quum antea tædebat, quum & ætas & ambitio me hortabantur, & licebat denique, quem nolebam, non defendere; tum verò hoc tempore vita nulla eſt. Neque enim fructum ullum laboris ex his exſpecto: & cogor nonnumquam homines non optimè de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. Itaque quæro cauſas omnes aliquando vivendi arbitratu meo; teque, & iſtam rationem otii tui & laudo vehementer, & probo; quódque nos minùs intervisis, hoc fero animo æquiore, quòd, si Romæ eſſes, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si quis eſt in me) meo frui liceret, propter moleſtissimas occupationes meas: quibus si me relaxaro (nam ut planè exſolvam, non poſtulo) te ipſum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profectò, quid sit humaniter vivere. Tu modò iſtam imbecillitatem valetudinis tuæ ſuſtenta & tuere, ut facis, ut noſtras villas obire, & mecum simul lecticulâ

concurſare possis. Hæc ad te pluribus verbis ſcripsi, quàm ſoleo, non otii abundantiâ, ſed amoris erga te, quòd me quâdam epiſtolâ ſubinvitaras, si memoriâ tenes, ut ad te aliquid hujuſmodi ſcriberem, quò minùs te prætermisiſſe ludos pœniteret. Quod si aſſecutus ſum, gaudeo: sin minùs, hòc me tamen conſolor, quòd poſthac ad ludos venies, noſque viſes, neque in epiſtolis relinques meis ſpem aliquam delectationis tuæ. Vale.

M. T. C. M. MARIO S. D.

EMPTIONIS negotium, sibi mandatum, poſt jocos (nam & ipſe inter heredes bonorum erat, quæ emi volebat Marius) diligenter ſe curaturum dicit. Deinde reſpondet gratulationi de Planco Burſa, qui, Cicerone accuſante, damnatus fuerat, quo judicio quantum lætetur, significat, & Marium quoque gaudere jubet. Anno *U. C.* 701.

2. MANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo acutus, ei mandaſti potissimùm, cui expediret, illud venire quàm plurimo. Sed eò vidiſti multum, quòd præfiniſti, quò ne pluris emerem. Quòd si mihi permisiſſes, qui meus amor in te eſt, confeciſſem cum coheredibus: nunc, quum tuum pretium novi, lici-

tatorem potiùs apponam, quàm illud minoris veneat. Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursa te gaudere certò scio: sed nimis verecundè mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minùs me magnam illam lætitiam putare. Credas mhi velim, magis me judicio hoc, quàm morte inimici, lætatum. Primùm enim judicio malo, quàm gladio; deinde gloriâ potiùs amici, quàm calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi & potentissimi viri. Postremò, vix verisimile fortasse videatur, oderam multò pejus hunc, quàm illum ipsum Clodium: illum enim oppugnaram, hunc defenderam: & ille, quum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit; nec suâ sponte, sed eorum auxilio, qui, me stante, stare non poterant: hic simiolus, animi causâ, me, in quem inveheretur, delegerat; persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te: magna res gesta est: numquam ulli fortiores cives fuerunt, quàm qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipsi lecti judices erant, condemnare: quod fecissent numquam,

nisi iis dolori meus fuiſſet dolor. Nos hîc in multitudine, & celebritate judiciorum, & novis legibus ita diſtinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quàm primùm te videre poſſimus.

M. CICERO M. MARIO S. D.

UT diſceſſum ſuum civili bello poſt pugnam Pharſalicam excuſaret, quem vituperatores reprehendebant, totam cauſam belli recenſet, ut appareat, quibus adductus rationibus a continuando bello abſtinuerit. Scripta poſt bellum Africanum. Anno *U. C.* 707.

3. PERSÆPE mihi cogitanti de communibus miſeriis, in quibus tot annos verſamur, & (ut video) verſabimur, ſolet in mentem venire illius temporis, quo proximè fuimus unà: quin etiam ipſum diem memoriâ teneo. Nam a. d. III. Idus Maias, Lentulo, & Marcello conſulibus, quum in Pompeianum veſperi veniſſem, tu mihi ſollicito animo præſtò fuiſti. Sollicitum autem te habebat cogitatio, quum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deeſſem; ſi proficiſcerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidiſti profectò me quoque ita conturbatum, ut non expli-

carem, quid esset optimum factu: pudori tamen malui, famæque cedere, quàm salutis meæ rationem ducere: cujus me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quàm propter vitia multa, quæ ibi offendi, quò veneram. Primùm neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosque præterea (de principibus loquor) reliqui primùm in ipso bello rapaces; deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum virorum. Quid quæris? nihil boni præter causam. Quæ quum vidissem, desperans victoriam, primùm cœpi suadere pacem, cujus fueram semper auctor; deinde, quum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, & in ea sententia videbatur fore, & fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna cœpisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, nullus imperator fuit. Signa tirone & collectitio exercitu cum legionibus robustissimis contulit: victus turpissimè, amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci, nec putavi, quum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie caden-

dum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certè nihil fuit præterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsilio, præsertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitudo: addo etiam, quum eá urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quidquam nunc cujusquam est) etiam in meis esse malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quò optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicæ, tamquam in patria ut essem; si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est; cur optarem, multæ causæ. Vetus est enim, *Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere*. Sed tamen vacare culpâ magnum est solatium, præsertim quum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam, & maximarum rerum gloriam, quarum altera mihi vivo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Hæc ad te scripsi verbosiùs, & tibi molestus fui, quòd te, quum mei, tum reipublicæ cognovi aman-

tissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primùm scires, me numquam voluisse plus quemquam posse, quàm universam rempublicam: postea autem quàm alicujus culpâ tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu, & eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exsulem esse non incommodiore loco, quàm si Rhodum, aut Mitylenas contulissem. Hæc tecum coràm malueram, sed quia longiùs fiebat, volui per litteras eadem; ut haberes quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, quum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent esse, quòd vivam. Quibus ego certò scio non videri satis multos perisse: qui si me audissent, quamvis iniquâ pace, honestè tamen viverent: armis enim inferiores, non causâ fuissent. Habes epistolam verbosiorem fortasse, quàm velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si quæ volo expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo. Vale.

M. T. C. M. MARIO S. D.

PRÆMONET Marium de adventu ſuo in Pompeianum. Anno *U. C. 707.*

4. ANTE diem IX. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel noſtro potiùs. In Pompeianum ſtatim cogito : ſed faciam antè te certiorem. Te quum ſemper valere cupio, tum certè dum hìc ſumus. Quare si quod conſtitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas : & me hoc biduo aut triduo exſpecta.

CICERO CÆSARI IMPER. S. D.

C. Trebatium Teſtam, juriſconſultum, familiarem ſuum, Cæſari Galliarum proconſuli diligentiſsimè commendat. Anno *U. C. 699.*

5. VIDE, quàm mihi perſuaſerim, te me eſſe alterum, non modò in iis rebus, quæ ad me ipſum, ſed etiam in iis, quæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus ſtudiis, beneficiisque quàm ornatissimum domum reducerem. Sed poſtea quàm & Pompeii commoratio diuturnior erat, quàm putaram, & mea quædam tibi non ignota

dubitatio, aut impedire profectionem meam videbatur, aut certè tardare, vide, quid mihi sumpserim. Cœpi velle, ea Trebatium exspectare a te, quæ sperasset a me : neque mehercule minùs ei prolixè de tua voluntate promisi, quàm eram solitus de mea polliceri. Casus verò mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponsor humanitatis tuæ. Nam quum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratiùs domi meæ, litteræ mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat, M. Orfium, *quem mihi commendas, vel regem Galliæ faciam, vel hunc Leptæ delega. Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem.* Sustulimus manus & ego & Balbus : tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio meâ sponte, pòst autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Cæsar, sic velim omni tuâ comitate complectare, ut omnia, quæ per me possis adduci ut in meos conferri velis, in unum hunc conferas : de quo tibi homine hæc spondeo, non illo vetere verbo meo, quod, quum ad te de Milone scripsissem, jure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur, probiorem hominem,

meliorem virum, pudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit, in jure civili singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficii certum nomen peto: benevolentiam tuam & liberalitatem peto: neque impedio, quò minùs, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolæ insignibus: totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut aiunt) in manum tuam istam, & victoriâ & fide præstantem. Simus enim putidiusculi, quàm per te vix licet: verùm, ut video, licebit. Cura, ut valeas, & me, ut amas, ama.

CICERO TREBATIO S. D.

TREBATIUM desiderium urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provincia, laboretque, ut id consequatur, cujus causâ profectus fuerat. Anno *U. C. 699.*

6. IN omnibus meis epistolis, quas ad Cæsarem, aut ad Balbum mitto, legitima quædam est accessio commendationis tuæ, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meæ erga te benevolentiæ. Tu modò ineptias istas, & desideria urbis & urbanitatis depone; & quo consilio profectus es, id assiduitate & vir-

tute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quàm ignoverunt Medeæ, *quæ Corinthum arcem altam habebant matronæ opulentæ, optimates*: quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illæ verterent, quòd abesset a patria.

Nam multi suam
Rem bene gessere, & publicam, patriâ procul;
Multi domi qui ætatem egerunt, propterea
Sunt improbati.

Quo in numero tu certè fuisses, nisi te extrusissemus: sed plura scribemus aliàs. Tu qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto: & quando Medeam agere cœpi, illud semper memento, *Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit.* Cura ut valeas.

Cicero Trebatio.

Studium suum in commendando significat, monet ut Cæsari se dedat, ab eoque exspectet omnia. Anno *U. C. 699.*

7. Ego te commendare non desisto; sed quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo; ad quem de te diligentissimè & sæpissimè scribo. Illud soleo mirari, non me toties acci-

pere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferuntur. In Britannia nihil esse audio, neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quàm primùm recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quòd volumus, possumus; perfice ut sis in familiaribus Cæsaris: multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor & labor plurimùm. Imperatorem liberalissimum, ætatem opportunissimam, commendationem certè singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare. Vale.

CICERO TREBATIO.

QUID Cæsar ad se scripserit, & quid ipse Cæsari responderit, significat: deinde leniter reprehendit Trebatium, quòd tribunatum recusaverit. Anno *U. C. 699.*

8. SCRIPSIT ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certè fore: cui quidem ego rescripsi, quàm mihi gratum esset futurum, si quàm plurimùm in te studii, officii, liberalitatis suæ contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi præproperam quamdam festinationem tuam, & simul sum admiratus, cur

tribunatûs commoda, dempto præsertim labore militiæ, contempseris. Querar cum Vacerra & Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, quum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem & facultatem, quâ melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano jureconsulto, ego te ei non desino commendare: scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura ut sciam. Ego vestras litteras Britannicas exspecto.

M. Cicero Trebatio

Litterarum officium a Trebatio requirit; monet ne reditum in urbem præproperè cupiat. Anno *U. C. 699.*

9. Jamdiu ignoro, quid agas: nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram; quia cum Quinto fratre meo non eras: quò mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas, & ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Cæsare; sed ad eum propter ejus *occupationes* nihil sum ausus scribere: ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli. *Seriùs potiùs ad nos, dum plenior.* Quòd huc properes, nihil est, præsertim

Vacerrâ mortuo: ſed tibi consilium non deeſt. Quid conſtitueris, cupio ſcire. Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidem, tuus familiaris, ſummo genere natus, terræ filius, is me, quia ſcit tuum familiarem eſſe, crebrò ad cœnam invitat. Adhuc non potuit perducere: ſed mihi tamen gratum eſt. Vale.

M. CICERO TREBATIO S. D.

PER jocum agitat, quod ſcripſerat Trebatius, ſe Cæſari valde juriſconſultum videri: & timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare recuſaverit: deinde petit ut significet quid profecerint litteræ ad Cæſarem de eo diligenter ſcriptæ, utque de omnibus rebus ſuis plura ſcribat. Anno *U. C. 699.*

10. LEGI tuas litteras, ex quibus intellexi te Cæſari noſtro valde jureconſultum videri. Eſt quòd gaudeas, te in iſta loca veniſſe, ubi aliquid ſapere viderere. Quòd si in Britanniam quoque profectus eſſes, profectò nemo in illa tanta inſula peritior te fuiſſet. Verumtamen (rideamus, licet: ſum enim a te invitatus) ſubinvideo tibi, ultro te etiam arceſſitum ab eo, ad quem ceteri, non propter ſuperbiam ejus, ſed propter occupationem, adſpirare non poſſunt. Sed tu in iſta epiſtola nihil mihi ſcripsiſti de tuis

rebus, quæ mehercule mihi non minori curæ ſunt, quàm meæ. Valde metuo, ne frigeas in hibernis: quamobrem camino luculento utendum cenſeo. Idem & Mucio & Manilio placebat, præſertim qui ſagis non abundares: quamquam vos nunc iſtic ſatis calêre audio: quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multò es cautior, quàm in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris, ſtudiosissimus homo natandi; neque ſpectare eſſedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam ſatis jocati ſumus. Ego de te ad Cæſarem quàm diligenter ſcripſerim, tute ſcis; quàm ſæpe, ego. Sed mehercule jam intermiſeram, ne viderer liberalissimi hominis, meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his litteris, quas proximè dedi, putavi eſſe hominem commonendum: id feci: quid profecerim, facias me velim certiorem; & simul de toto ſtatu tuo, consiliiſque omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid exſpectes, quàm longum iſtum tuum diſceſſum a nobis futurum putes. Sic enim tibi perſuadeas velim, unum mihi eſſe ſolatium, quare faciliùs possim pati te eſſe sine nobis, si tibi eſſe id emolumento ſciam: sin autem id non eſt, nihil duobus nobis eſt ſtul-

tius; me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule noſtra, vel ſevera, vel jocoſa congressio pluris erit, quàm non modò hoſtes, ſed etiam fratres noſtri Ædui. Quare omnibus de rebus fac ut quàm primùm ſciam:

Aut conſolando, aut consilio, aut re juvero.

CICERO TREBATIO.

JOCATUR primùm de interregnis: deinde ſuadet, si e re ſua sit, maneat apud Cæſarem: sin minùs, Romam ſe recipiat. Anno *U. C.* 700.

II. NISI antè Româ profectus eſſes, nunc eam certè relinqueres: quis enim tot interregnis jureconſultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes poſtulent. Satiſne tibi videor abs te jus civile didiciſſe? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim te jam jocari per litteras. Hæc signa meliora ſunt, quàm in meo Tuſculano. Sed quid sit, ſcire cupio. Conſuli quidem te a Cæſare ſcribis; ſed ego tibi ab illo conſuli mallem: quod si aut fit, aut futurum putas, perfer iſtam militiam, & permane: ego enim desiderium tui, ſpe tuorum commodorum conſola-

bor : sin autem iſta ſunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hìc aliquid aliquando; aut si minùs, una mehercule collocutio noſtra pluris erit, quàm omnes Samarobrivæ. Denique si citò te retuleris, ſermo nullus erit: si diutius fruſtra abfueris, non modò Laberium, ſed etiam ſodalem noſtrum Valerium pertimeſco. Mira enim perſona induci poteſt Britannici jureconſulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: ſed de re ſeveriſſima tecum, ut ſoleo, jocor. Remoto joco, tibi hoc amiciſſimo animo præcipio, ut, si iſtic meâ commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas noſtri deſiderium; honeſtatem, & facultates tuas augeas : sin autem iſta frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen quæ vis, & tuâ virtute profectò, & noſtro ſummo erga te ſtudio conſequere. Vale.

CICERO TREBATIO.

PER jocum exagitat Epicureos, & ipſum Trebatium, quem Epicureum factum eſſe Panſa narraverat. Anno *U. C. 700.*

12. MIRABAR quid eſſet, quòd tu mihi litteras mittere intermiſiſſes. Indicavit mihi Panſa meus, Epicureum te eſſe factum. O caſtra præclara! quid tu feciſſes, si te Tarentum, & non Sama-

robrivam misissem ? Jam tum mihi non placebas, quum idem intuebare, quod & Titius familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes, quum omnia tuâ causâ facias, non civium ? Ubi porrò illa erit formula fiduciæ, *Ut inter bonos bene agier oportet ?* quis enim est, qui facit nihil, nisi suâ causâ ? Quod jus statues *Communi dividundo*, quum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate suâ metiuntur ? Quomodo autem tibi placebit, *Jovem Lapidem* jurare, quum scias, Jovem iratum esse nemini posse ? Quid porrò fiet populo Ulubrano, si tu statueris, πολιτεύεσθαι non oportere ? Quare si planè a nobis deficis, molestè fero: sin Pansæ assentari commodum est, ignosco: modò scribe aliquando ad nos quid agas, & a nobis quid fieri, aut curari velis. Vale.

M. CICERO TREBATIO S. D.

INTERMISSI litterarum officii excusationem affert, quam non accipiente Trebatio, liberiùs pro more jocatur. Anno *U. C. 700.*

13. ADEONE me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quòd parum mihi constans, & nimiùm cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te jamdiu non misisse ?

Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perſpiciebam, moleſtiam attulit: neque alia ulla fuit cauſa intermissionis epiſtolarum, nisi quòd, ubi eſſes, planè neſciebam. Hîc tu me etiam insimulas, nec ſatisfactionem meam accipis. Audi, Teſta mi. Utrùm ſuperbiorem te pecunia facit, an quòd te imperator conſulit? Moriar ni, quæ tua gloria eſt, puto te malle a Cæſare conſuli, quàm inaurari. Si verò utrumque eſt; quis te feret, præter me, qui omnia ferre poſſum? Sed, ut ad rem redeam, te iſtic invitum non eſſe, vehementer gaudeo; &, ut illud erat moleſtum, sic hoc eſt jucundum. Tantùm metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, ut audio, iſtic,

Non ex jure manu' conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt.

Et tu ſoles ad vim faciendam adhiberi? Neque eſt, quòd illam exceptionem in interdicto pertimeſcas, *Quòd tu prior vi hominibus armatis non veneris*: ſcio enim te non eſſe procacem in laceſſendo. Sed ut ego quoque te aliquid admoneam de noſtris cautionibus: Treviros vites cenſeo: audio capitales eſſe: mallem auro, ære, argento eſſent. Sed aliàs jocabimur. Tu ad me de iſtis rebus omnibus ſcribas velim quàm diligentissimè. A. d. IV. Non. Mart.

CICERO TREBATIO.

FAMILIARITER & jocosè Trebatium, qui litteras nullas miſerat, objurgat. Anno *U. C. 700.*

14. CHRYSIPPUS Vectius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei: ſalutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde jam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini præſertim propè domeſtico. Quòd si ſcribere oblitus es, minùs multi jam te advocato causâ cadent: sin noſtri oblitus es, dabo operam, ut iſtuc veniam antè, quàm planè ex animo tuo effluo: sin æſtivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut feciſti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chryſippo, te eſſe Cæſari familiarem. Sed mehercule mallem, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis litteris quàm ſæpiſſimè cognoſcerem: quod certè ita fieret, si tu maluiſſes benevolentiæ, quàm litium jura perdiſcere. Sed hæc jocati ſumus, & tuo more, & nonnihil etiam noſtro. Te valde amamus, noſque a te amari quum volumus, tum etiam confidimus. Vale.

CICERO TREBATIO.

Suum absentis Trebatii desiderium declarat, & de C. Matii familiaritate gratulatur. Anno *U. C. 700.*

15. Quam sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest: molestè ferebam antea te invitum istic esse; pungit me rursus, quòd scribis esse te istic libenter: neque enim meâ commendatione te non delectari facilè patiebar; & nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen malo, ferre nos desiderium, quàm te non ea, quæ spero, consequi. Quum verò in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quàm valde gaudeam: qui fac ut te quàm maximè diligat. Mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

M. CICERO TREBATIO S. D.

Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine, ut timiditatis simul arguat, & alia per jocum adjungat. Anno *U. C. 699.*

16. In Equo Trojano scis esse in extremo, *Serò sapiunt.* Tu tamen, mi ve-

tule, non serò. Primas illas rabiosulas sat fatuas dedisti: deinde, quòd in Britannia non nimis φιλοθέωρον te præbuisti, planè non reprehendo: nunc verò in hibernis inlectus mihi videris: itaque te commovere non curas. *Usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum.* Ego si foris cœnitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem: cui tamen dixi, quum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus est: vellem eum tecum abduxisses. Quid agatis, & ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac planè sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum: id utrùm Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, *Omnes esse divites, qui cœlo & terrâ frui possint*, postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quòd negent te percunctantibus respondere: sed tamen est quòd gaudeas: constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivæ juris peritiorem esse.

CICERO TREBATIO S. D.

URBIS desiderium quòd deposuerit, gratulatur, & ut Cæsaris amicitiam faciat plurimi, monet, quam fructuosam fore pollicetur. Anno *U. C. 699.*

17. Ex tuis litteris, & Quinto fratri gratias egi, & te aliquando collaudare possum, quòd jam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quòd mihi interdum (pace tuâ dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam, quòd a te alienissimus, & subimpudens videbare: tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic, pecuniâ ablatâ, domum redire properabas; nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maximè vellem: non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed quum te ex adolescentia tua in amicitiam & fidem meam contulisses, semper te non modò tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quæ ad te ultro detulerim, meminisse te credo. Postea quàm mea mutata ratio est, quum viderem me a Cæsare honorificentissimè tractari, &

unicè diligi, hominiſque liberalitatem incredibilem & singularem fidem noſſem; sic ei te commendavi & tradidi, ut gravissimè diligentissiméque potui. Quod ille ita & accepit, & mihi ſæpe litteris significavit, & tibi & verbis & re oſtendit, meâ commendatione ſeſe valde eſſe commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut ſapere aliquid, aut velle tuâ causâ putas, ne dimiſeris; &, si quæ te fortè res aliquando offenderit, quum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit viſus, perferto, & ultima exſpectato; quæ ego tibi & jucunda, & honeſta præſtabo. Pluribus te hortari non debeo: tantùm moneo, neque amicitiæ confirmandæ clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciæ, neque ætatis magis idoneum tempus, si hoc amiſeris, te eſſe ullum umquam reperturum. Hoc, quemadmodum vos ſcribere ſoletis in veſtris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non eſſe gaudeo, quòd & labore caruiſti, & ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, & quâ ſpe, aut conditione, perſcribas ad me velim. Vale.

CICERO TREBATIO S. D.

LAUDAT constantiam Trebatii, qui permanere in provincia apud Cæsarem constituerat. Jocatur in ejus parcimonia, quia scripserat in palimpsesto. Anno *U. C.* 700.

18. ACCEPI a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas, in quibus me cetera delectarunt: significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, & esse fortem virum & constantem: quæ ego paulisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te æstuare putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere: ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus a me discessus quàm fructuosissimus tibi sit, quàm mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, Græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias: ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera bellè: illud miror: quis solet eodem exemplo plures dare, qui suâ manu scribit? Nam quòd in palimp-

ſeſto, laudo equidem parcimoniam: ſed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc exſcribere, niſi fortè tuas formulas. Non enim puto te meas epiſtolas delere, ut reponas tuas. An hoc ſignificas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi ſuppeditare? Jam iſta tua culpa eſt, qui verecundiam tecum extuleris, & non hic nobiſcum relique-ris. Ego te Balbo, quum ad vos profi-ciſcetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus: eram enim abſuturus menſe Aprili. Has litteras ſcripsi in Pomptino, quum ad villam Metrilii Philemonis devertiſſem; ex qua jam au-dieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliaſti. Nam Ulubris honoris mei causâ vim maximam ranun-culorum ſe commôſſe conſtabat. Cura ut valeas. VI. Idus April. de Pomptino.

Epiſtolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conſcidi innocentem: nihil enim habebat, quod non vel in concione rectè legi poſſet. Sed & Arruntius ita te mandaſſe aiebat, & tu adſcripſeras. Ve-rùm illud eſto. Nihil te ad me poſtea ſcripsiſſe demiror, præſertim tam novis rebus.

CICERO TREBATIO S.

Antonio post Cæsaris necem remp. turbante, Cicero desperans libertatem, in Græciam abire constituit. In quo itinere Topicorum librum scripsit, eumque Trebatio misit ab Rhegio, ubi & hæ litteræ sunt datæ, de usu & interpretatione ejus libri. Anno *U. C. 709.*

19. VIDE quanti apud me sis; etsi jure id quidem: non enim te amore vinco. Verumtamen quod præsenti tibi propè subnegaram, non tribueram certè; id absenti debere non potui. Itaque, ut primùm Veliâ navigare cœpi, institui Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus, amantissimâ tui. Eum librum tibi misi Rhegio, scriptum quàm planissimè res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem litteris sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longè abieris: num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen, usumque desiderant. Quamquam tu si attentè leges, si sæpius, per te omnia consequere, ut certè intelligas: ut verò etiam ipsi tibi loci propositâ quæstione occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si

& ſalvi redierimus, & ſalva iſta offenderimus. v. Kal. Sext. Rhegio.

CICERO TREBATIO S. D.

De Veliensium in Trebatium amore significat; & ne paternas poſſessiones vendat, perfugium miseris temporibus futuras, admonet. Scripta ante ſuperiorem, ut dies adſcripta oſtendit. Anno *U. C. 709.*

20. AMABILIOR mihi Velia fuit, quòd te ab ea ſensi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita deſiderabatur, ut ſi eſſet unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum ad ædificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non eſt vilior, quàm Lupercal, tamen iſthuc malo, quàm hæc omnia. Tu, ſi me audies, quem ſoles, has paternas poſſeſſiones tenebis (neſcio quid enim Velienſes verebantur) neque Heletem nobilem amnem relinques, nec Papirianam domum deſeres: quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenæ teneri ſolent; quem tamen ſi excideris, multum proſpexeris. Sed in primis opportunum videtur, his præſertim temporibus, habere perfugium, primùm eorum urbem, quibus carus ſis; deinde tuam domum, tuoſque agros, eaque remoto,

ſalubri, amœno loco: idque etiam meâ intereſſe, mi Trebati, arbitror. Sed valebis, meaque negotia videbis, meque, diis juvantibus, ante brumam exſpectabis. Ego a Sext. Fadio, Niconis diſcipulo, librum abſtuli; Νίκωνος περὶ πολυφαγίας. O medicum ſuavem, meque docilem ad hanc diſciplinam! Sed Baſſus noſter me de hoc libro celavit; te quidem non videtur. Ventus increbeſcit. Cura ut valeas. XIII. Kal. Sext. Veliâ.

CICERO TREBATIO S. D.

SILII, amici ſui, cauſam Trebatio commendat, ut ad eum veniat, & adjuvet. Anno *U. C.* 709.

21. SILII cauſam te docui: is poſtea fuit apud me, quum ei dicerem, tibi videri ſponſionem illam nos sine periculo facere poſſe, *Si bonorum Turpiliæ poſſesſionem Q. Cæpio Prætor ex edicto ſuo mihi dedit*; negare aiebat Servium, tabulas teſtamenti eſſe eas, quas inſtituiſſet is, qui factionem teſtamenti non habuerit; hoc idem Offilium dicere: tecum ſe locutum negabat; meque rogavit, ut ſe & cauſam ſuam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Teſta, nec mihi amicior P. Silio quiſquam eſt, te tamen excepto. Gratiſſimum igitur mihi feceris, si ad

eum ultro veneris, eique pollicitus eris: sed, si me amas, quàm primùm. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

CICERO TREBATIO S. D.

De furto quaestionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum. Anno incerto.

22. ILLUSERAS heri inter scyphos, quòd dixeram, controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti rectè agere. Itaque, etsi domum bene potus seróque redieram, tamen id caput, ubi hæc controversia est, notavi & descriptum tibi misi; ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M'. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scævolæ & Testæ assentior. Vale.

CICERO FABIO GALLO S. D.

Signa quædam & statuas Ciceroni, potiùs tabulas pictas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emptionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quòd domum proximam velit conducere. Anno incerto.

23. TANTUM quòd ex Arpinati ve-

neram, quum mihi a te litteræ redditæ ſunt; ab eodemque accepi Aviani litteras; in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina ſe facturum, quum veniſſet, quâ ego vellem die. Fac, quæſo, qui ego ſum, eſſe te: eſtne aut tui pudoris, aut noſtri, primùm rogare de die; deinde plus annuâ poſtulare? Sed eſſent, mi Galle, omnia facilia, si & ea mercatus eſſes, quæ ego desiderabam, & ad eam ſummam, quam volueram. Ac tamen iſta ipſa, quæ te emiſſe ſcribis, non ſolùm rata mihi erunt, ſed etiam grata: planè enim intelligo, te non modò ſtudio, ſed etiam amore uſum, quæ te delectarint, hominem (ut ego ſemper judicavi) in omni judicio elegantissimum, quæque me digna putaris, coëmiſſe. Sed velim maneat Damasippus in ſententia: prorſus enim ex iſtis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus inſtituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non æſtimo, tanti iſta quatuor aut quinque ſumpsiſti. Bacchas iſtas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? Primùm, ipſas ego Muſas numquam tanti putaſſem; atque id feciſſem Musis omnibus approbantibus: ſed tamen erat aptum bibliothecæ, ſtudiiſque noſtris congruens. Bacchis verò ubi eſt apud me locus? At pulchellæ ſunt. Novi optimè, & ſæpe

N v

vidi : nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quæ ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palæstra locum. Martis verò signum quò mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse : hæc enim duo signa putarem mihi æs alienum attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset : feliciùs, puto, cum Aviano transigere possemus. Quod tibi destinaras trapezophoron, si te delectat, habebis : sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Istâ quidem summâ næ ego multò libentiùs emerim deversorium Tarracinæ, ne semper hospiti molestus sim Omnino liberti mei video esse culpam, cui planè res certas mandaram ; itemque Junii, quem puto tibi notum esse, Aviani familiarem. Exhedria quædam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani : ea volebam tabellis ornare : etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturæ. Si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem Pseudodamasippum vel cum jactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum, jam id ego proficiscens mandabam meæ Tulliæ : eâ enim ipsâ horâ acceperam tuas litteras :

egeram etiam cum tuo Nicia, quòd is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, priùs quàm tuas legi has proximas litteras, quæsivi de mea Tullia, quid egisset: per Liciniam se egisse dicebat: sed opinor Cassium uti non ita multum sorore: eam porrò negare se audere, quum vir abesset (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo & absente & insciente migrare. Est mihi gratissimum, tanti a te æstimatam consuetudinem vitæ, victûsque nostri; primùm, ut eam domum sumeres, ut non modò prope me, sed planè mecum habitare posses; deinde, ut migrare tantopere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis, quàm ego sum. Itaque omnia experiar: video enim quid meâ intersit, quid utriusque nostrûm. Si quid egero, faciam, ut scias. Tu & ad omnia rescribes, & quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem. Vale.

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

***EXPONIT** quàm injustè sibi Tigellius irascatur. Cæsare quartùm consule sine collega.* Anno *U. C. 708.*

24. AMORIS quidem tui, quoquò me verti, vestigia: vel proximè de Tigellio.

Sensi enim ex litteris tuis, valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipius (opinor) olim, *Non omnibus dormio*; sic ego non omnibus, mi Galle, servio: etsi quæ est hæc servitus? Olim, quum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quàm hoc tempore observor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patriâ suâ: eumque addictum jam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo præconio. At vide, quid succenseat. Phameæ causam receperam, ipsius quidem causâ; erat enim mihi sanè familiaris. Is ad me venit, dixitque, judicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Respondi nullo modo me facere posse, quum vellem: alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret se nepotem, bellum tibicinem habere, & sat bonum unctorem, discessit a me, ut mî videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorem. Cognosti meam causam, & istius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte; cupio enim legere: me adhuc non legisse, turpe utrique nostrûm est. Vale.

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

EPISTOLAM conscissam non esse nuntiat ; & monitus, ne incautiùs de Cæsare loquatur, gratias agit : & ut pergat stilum exercere, hortatur. Anno *U. C.* 708.

25. QUÒD epistolam conscissam doles, noli laborare : salva est ; domo petes quum libebit. Quòd autem me mones, valde gratum est ; idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, si istum habuerimus, rideamus γέλωτα Σαρδόνιον. Sed heus tu, manum de tabula : magister adest citiùs, quàm putaramus. Vereor ne in Catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quàm epistolæ tuæ partem ab eo loco : *cetera labuntur.* Secretò hoc audi ; id tecum habeto ; ne Apellæ quidem liberto tuo dixeris : præter duo nos loquitur isto modo nemo ; bene maléne, videro : sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur, nec transversum unguem (quod aiunt) a stilo : is enim est dicendi opifex : atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

CICERO GALLO S. D.

HERBAS in augurali cœna suaviter conditas sibi morbum attulisse narrat. Anno incerto.

26. QUUM decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem, neque iis, qui meâ operâ uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum; quum quidem biduum ita jejunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore & fame, magis tuum officium desideravi, quàm abs te requiri putavi meum. Ego autem quum omnes morbos reformido, tum quo Epicurum tuum Stoici malè accipiunt, quia dicat δυσουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη sibi molesta esse; quorum alterum, morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiæ. Sane δυσεντερίαν pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis morbi remissio profuisse. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim; lex sumptuaria, quæ videtur λιτότητα attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terrâ nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas quum incidissem iu cœna augurali apud Lentulum, tanta me διάῤῥοια arripuit, ut hodie primùm videatur cœpisse consistere. Ita ego, qui

me ostreis & murænis facilè abstinebam, a beta & a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen quum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem) non modò mittendi causam justam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam: nam & vires & corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facilè, ut spero, illa revocabo. Vale.

CICERO GALLO S. D.

GALLUS, alius fortè quàm Fabius, Ciceronem litteris accusaverat, quem vicissim litteris repungit. Anno *U. C.* 707.

27. MIROR cur me accuses, quum tibi id facere non liceat: quod si liceret, tamen non debebas. *Ego enim te in consulatu observaram.* Et ais, fore, ut te Cæsar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te meâ causâ petisse. Utinam semper esses tribunus, intercessorem non quæreres. Negas me audere, quod sentiam dicere. Quasi tibi, quum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. Hæc tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quòd si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me & facilè

purgassem: non enim ingrata mihi sunt; quæ fecisti; sed quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam si falsa fuerunt, quæ tu ad me, ut ais, detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

CICERO CURIO S. D.

PROBAT Curii consilium, quo, desperatâ rep. in Græciam se contulerat. Addit propter eamdem causam & se in bibliothecam abdi; nullam enim spem reliquam esse, aliquando meliùs fore. Anno *U. C. 707.*

28. MEMINI quum mihi desipere videbare, quòd cum istis potiùs viveres, quàm nobiscum: erat enim multò domicilium hujus urbis (quum quidem hæc urbs) aptius hûmanitati & suavitati tuæ, quàm tota Peloponnesus, nedum Patræ. Nunc contrà & vidisse mihi multum videris, quum, propè desperatis his rebus, te in Græciam contulisti, & hoc tempore non solùm sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus: quamquam quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, *ubi nec Pelopidarum...* nosti cetera; nos idem prope-

modum consequimur aliâ ratione. Quum enim salutationi nos dedimus amicorum; quæ fit hòc etiam frequentiùs, quàm solebat, quòd, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre; abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, quum meam mœstitiam & desperationem accusares, domi tuæ dicere te, ex meis libris animum meum desiderare. Sed mehercule & tum rempublicam lugebam, quæ non solùm suis erga me, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior; & hoc tempore, quamquam me non ratio solùm consolatur, quæ plurimùm debet valere, sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet, tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut, ne spes quidem, meliùs aliquando fore, relinquatur. Nec verò nunc quidem culpa in eo est, in cujus potestate omnia sunt (nisi fortè id ipsum esse non debuit) sed alia casu, alia etiam nostrâ culpâ sic acciderunt, ut de præteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. Quare ad prima redeo. Sapienter hæc reliquisti, si consilio; feliciter, si casu. Vale.

CURIUS M. CICERONI SUO S.

CURIUS laudat Ciceronis erga se beneficia, eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendet. Anno *U. C.* 708.

29. *SI vales, bene est. Sum enim* χρήσει μὲν *tuus,* κτήσει δὲ *Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem si inter senes coëmptionales venale proscripserit, egerit non multum. At illa nostra prædicatio quanti est? nos, quòd simus, quòd habeamus, quòd homines exsistimemur, id omne abs te habere? Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare; & Sulpicii successori nos de meliore nota commenda; quò faciliùs tuis præceptis obtemperare possimus, teque ad ver lubentes videre, & nostra refigere, deportareque tutò possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, & putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d.* IV. *Kal. Novemb.*

CICERO CURIO S. D.

OSTENDIT quàm miserè agatur cum rep. quum Cæsar Caninium ad aliquot horas consulem creaverit: & de litteris commendatitiis ad Acilium significat. Anno *U. C.* 709.

30. EGO verò jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipſe evolare cupio, & aliquò pervenire, *ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam.* Incredibile eſt, quàm turpiter mihi facere videar, qui his rebus interſim. Næ tu videris multò antè providiſſe quid impenderet, tum quum hinc profugiſti: quamquam enim hæc etiam auditu acerba ſunt, tamen audire tolerabilius eſt, quàm videre. In campo certè non fuiſti, quum horâ ſecundâ, comitiis quæſtoriis inſtitutis, ſella Q. Maximi, quem illi conſulem eſſe dicebant, poſita eſſet; quo mortuo nuntiato, ſella ſublata eſt. Ille autem, qui comitiis tributis eſſet auſpicatus, centuriata habuit: conſulem horâ ſeptimâ renuntiavit, qui uſque ad Kal. Jan. eſſet; quæ erant futuræ manè poſtridie. Ita, Caninio conſule, ſcito neminem prandiſſe: nihil tamen eo conſule mali factum eſt: fuit enim mirificâ vigilantiâ, qui ſuo toto conſulatu ſomnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur: non enim ades: quæ si videres, lacrymas non teneres. Quid si cetera ſcribam? ſunt enim innumerabilia generis ejuſdem: quæ quidem ego non ferrem, niſi me in philoſophiæ portum contuliſſem, & niſi haberem ſocium ſtudiorum meorum,

Atticum nostrum : cujus quum proprium te esse scribis mancipio & nexu ; meum autem usu & fructu ; contentus isto sum : id enim est cujusque proprium, quo quisque fruitur, atque utitur. Sed hæc aliàs pluribus. Acilius, qui in Græciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est : bis enim est a me judicio capitis, rebus salvis, defensus ; & est homo non ingratus, meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissimè scripsi, eamque epistolam cum hac conjunxi : quam ille quo modo acceperit, & quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas. Vale.

CICERO CURIO S. D.

INVITAT ad mutua officia, &, ut in urbem revertatur, veteris urbanitatis tuendæ causâ, rogat. Anno *U. C.* 709.

31. FACILE perspexi ex tuis litteris (quod semper studui) & me a te plurimi fieri, & te intelligere quàm mihi carus esses. Quod quum uterque nostrûm consecutus est, reliquum est ut officiis certemus inter nos ; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras facilè patior. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis litteris, non multum opus fuisse,

propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo jure possit dicere, *nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam.* Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quæso, ne tamen semen urbanitatis unà cum republica intereat.

Cicero Volumnio S. D.

Ex Cilicia P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de rep. de Dolabella nondum genero. Anno *U. C. 702.*

32. Quòd sine prænomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primùm addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus: deinde εὐτραπελία litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi perjucunda fuerunt, præter illud, quòd parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? nonne defendis? non resistis? Equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut

cognoſci ſuâ ſponte poſſent. Sed quando tanta fæx eſt in urbe, ut nihil tam ſit ἀκύθηρον, quod non alicui venuſtum eſſe videatur; pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβολὴ, nisi παράγραμμα bellum, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cetera, quæ ſunt a me in ſecundo libro de Oratore per Antonii perſonam diſputata de ridiculis, ἔντεχνα, & arguta apparebunt, ut ſacramento contendas mea non eſſe. Nam de judiciis quod quereris, multò laboro minùs. Trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut poſſit probare ſe liberum; non laboro. Urbanitatis poſſeſſionem, amabo, quibuſvis interdictis defendamus: in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas? Nunc demum intelligo te ſapere. Sed mehercules extra jocum, valde mihi tuæ litteræ facetæ, elegantesque viſæ ſunt. Illa quamvis ridicula eſſent, sicut erant, mihi tamen riſum non moverunt: cupio enim noſtrum illum amicum in tribunatu quàm plurimùm habere gravitatis: id quum ipsius causâ (eſt mihi, ut ſcis, in amoribus) tum mehercule etiam reipublicæ, quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quando & inſtituiſti, & mihi vides eſſe gratum, ſcribe ad me quàm

ſæpiſſime de rebus urbanis, de republica. Jucundus eſt mihi ſermo litterarum tuarum. Præterea Dolabellam, quem ego perſpicio & judico cupidiſſimum eſſe atque amantiſſimum mei, cohortare & confirma, & redde planè meum. Non mehercule quò quidquam desit; ſed quia valde cupio, non videor nimiùm laborare. Vale.

M. CICERO VOLUMNIO S. D.

DICIT, afflictâ rep. ſe cum Hirtio, Cassio & Dolabella declamationes exercere, & Volumnium ad eadem ſtudia invitat. Nam sibi deliberatum eſſe in litteras ſe abdere, Cæſare permittente. Anno *U. C. 707.*

33. QUÒD declamationibus noſtris cares, damni nihil facis. Quòd Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat cauſa invidendi; nisi fortè ipsius eloquentiæ magis, quàm quòd me audiret, invideres. Nos enim planè, mi ſuaviſſime Volumni, aut nihil ſumus, aut nobis quidem ipsis diſplicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, vigebamus, amiſſis: ut etiam, si quando aliquid dignum noſtro nomine emiſimus, ingemiſcamus, quòd hæc *pennigero, non armigero in corpore tela exerceantur*, ut ait Philoctetes apud Accium, abjectâ gloriâ. Sed tamen

omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venies, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum; quas si, ut volumus, exceperimus, ego verò multam salutem & foro dicam & curiæ, vivamque tecum multum, & cum communibus nostris amatoribus. Nam & Cassius tuus, & Dolabella noster, vel potiùs uterque noster, studiis iisdem tenentur, & meis æquissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo & polito tuo judicio, & illis interioribus litteris, quibus sæpe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim judicatum est, si modò hoc Cæsar aut patietur, aut volet, deponere illam jam personam, in qua me sæpe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere, tecumque & cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem, ne veritus esses, ne perinvitus legerem tuas litteras, si mihi (quemadmodum scribis) longiores fortè misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque, gratissimas fore. Vale.

EPISTOLARUM

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER OCTAVUS.

M. Cœlius M. Ciceroni S. D.

Commentarium mittit rerum urbanarum, & excusat se quòd alteri negotium illius colligendi dederit. Addit de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatum : de Pompeio cupere se aliquid cognoscere : de Cæsare varia dissipari, aliaque nonnulla. Huic epistolæ Cicero respondit eâ, quæ lib. 2. est octava. Anno *U. C. 702.*

1. *Quod tibi decedens pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissimè tibi perscripturum; datâ operâ paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimiùm arguta hæc sedulitas videatur. Tametsi tu, scio, quàm sis curiosus, & quàm omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores; tamen in hoc te deprecor,*

ne meum hoc officium arrogantiæ condemnes, quòd hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit, & occupato, & ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuæ memoriæ dare operam. Sed id ipsum volumen, quod tibi misi, facilè, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cujus otii esset, non modò perscribere hæc, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edicta, fabulæ, rumores: quod exemplum si fortè minùs te delectarit, ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiorem. Si quid in republica majus actum erit, quod isti operarii minùs commodè persequi possint, & quemadmodum actum sit, & quæ existimatio secuta, quæque de eo spes est, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere exspectatio est. Nam & illi rumores de comitiis Transpadanorum, Cumarum tenus caluerunt: Romam quum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. Præterea Marcellus quòd adhuc nihil retulit de successione provinciarum Galliarum; & in Kalendas Junias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem; sanè quàm eos sermones expressit, qui de eo tum fuerant, quum Romæ nos essemus. Tu, si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit, & quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem (solet

enim aliud sentire & loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat) fac mihi perscribas. Quod ad Cæsarem, crebri & non belli de eo rumores; sed susurratores duntaxat veniunt. Alius equitem perdidisse, quod opinor certè factum est; alius septimam legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu. Neque adhuc certi quidquam est; neque hæc incerta vulgò jactantur; sed inter paucos, quos tu nosti planè, secretò narrantur: at Domitius, quum manus ad os apposuit. Te ad IX. *Kal. Jun. subrostrani (quod illorum capiti sit) dissiparant periisse; & te urbe ac foro toto maximus rumor fuit a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem Q. Pompeium Baulis embæneticam facere, & usque eò, ut ego misererer ejus esuriei, non sum commotus: & hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennæ est: & magno congiario donatus a Cæsare, nec beatus, nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent. Vale.*

CŒLIUS CICERONI.

NUNTIAT de absoluto Messalla, ejusque defensore Hortensio a populo malè accepto. Addit de rep. & de suis in ædilitate competitoribus. Anno *U. C. 702.*

2. *Certe, inquam, absolutus est: me repræsentante pronuntiatum est, & quidem omnibus ordinibus, sed & singulis in unoquoque ordine sententiis. Vide modò, inquis. Non, mehercules: nihil enim umquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit: quin ego, quum pro amicitia validissimè faverem ei, & me jam ad dolendum præparassem; postquam factum est, obstupui; & mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis judices corripuerunt; & ostenderunt, planè esse quod ferri non posset. Itaque relictus lege Liciniâ, majore esse periculo videtur. Accessit huc, quòd postridie ejus absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit; puto, ut suum gaudium gauderemus. Hîc tibi* strepitus, fremitus, clamor, tonitruum & rudentum sibilus. *Hoc magis animadversum est, quòd intactus ab sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, & pœniteret eum jam vicisse. De republica quid tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt, non inertiâ, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, & nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, & C.*

Hirrus mecum petit. Hoc ideo ſcripſi, quòd ſcio te acriter propter Hirrum, nuntium noſtrorum comitiorum exſpectaturum. Tu tamen ſimul ac me deſignatum audieris, ut tibi curæ ſit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Caſtrinio Pæto; ſecundum ei, qui has litteras tibi dedit.

CŒLIUS CICERONI S.

SUUM in ſcribendo officium, ſuumque Ciceronis deſiderium ſignificat, necnon de ſuis comitiis & competitoribus: etiam de Milonis rebus. Tandem ſuam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit. Anno *U. C.* 702.

3. *ESTNE? vici? & tibi ſæpe, quod negaras diſcedens curaturum, litteras mitto? Eſt, ſi quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eò diligentiùs factito, quòd quum otioſus ſum, planè ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu quum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundiſſimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus conſumere; idque non mediocriter deſidero; ut non modò mihi ſolus eſſe, ſed Romæ, te profecto, ſolitudo videatur facta: & qui (quæ mea negligentia eſt) multos ſæpe dies ad te, quum hic eras, non accedebam,*

nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maximè verò, ut te dies noctesque quæram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratûs tuum competitorem dolere, & dissimulare, me certiorem, quàm se, candidatum? de quo ut, quem optas, quàm primum nuntium accipias, tuâ medius fidius magis quàm meâ causâ cupio. Nam me, si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque eò suave est, quod si acciderit, totâ vitâ risus nobis deesse non poterit. Sed tanti? sed mehercule. Non multum M. Octavius eorum odia, quæ Hirrum premunt, quæ permulta sunt, sublevat. Quod ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis attinet, dedimus operam, ut & Philotimus quàm honestissimè Miloni absenti, ejusque necessariis satisfaceret, & secundùm ejus fidem & sedulitatem existimatio tua conservaretur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ esse, σύνταγμα conscribas. Quî tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquod ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostræ amicitiæ memoriam posteris quoque prodat, velim. Cujusmodi, puto, quæris. Tu citiùs, qui omnem nosti disciplinam, quod maximè conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod & ad nos pertineat, & διδασκα-

λίαν quamdam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

M. Cœlius M. Ciceroni S. D.

Est varii argumenti: scribit enim de damnatione Messallæ & Servii tr. pl. designati: de C. Marcello cos. designato, de Dolabella XV. viro creato, Lentulo repulso, de Curione, de comitiis, de actis in senatu, de Pompeii animo erga Cæsarem, de suis tandem rebus, quas Ciceroni commendat. Anno *U. C.* 702.

4. *Invideo tibi: tam multa quotidie, quæ mirere, istoc perferuntur. Primum illud, absolutum Messallam; deinde eumdem condemnatum: C. Marcellum consulem factum: M. Calidium a repulsa postulatum a Galliis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, & Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At quâ spe, quàm certâ opinione descenderat? quàm ipso diffidente Dolabellâ? & Hercules, nisi nostri equites acutiùs vidissent, pene concedente adversario superasset. Illud te non arbitror miratum, Servium designatum tribunum plebis, condemnatum, cujus locum C. Curio petiit. Sanè quàm incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non norunt, magnum metum: sed, ut spero & volo, &, ut se fert ipse, bonos & sena-*

tum malet : totus, ut nunc est, hoc scaturit. Hujus autem voluntatis initium & causa est, quòd eum non mediocriter Cæsar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi quâlibet impensâ adjungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venustè cecidisse (quod a reliquis quoque usque eò est animadversum) ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione & insidiis usus videretur in evitandis consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: Lælios, & Antonios, & id genus valentes dico. Has ego tibi litteras eò majore misi intervallo, quòd comitiorum dilationes occupatiorem me habebant, & exspectare in dies exitum cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorem. Ad Kalendas Sextiles usque exspectavi. Prætoriis moræ quædam inciderunt. Mea porrò comitia quem eventum sint habitura, nescio: opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, ædilium plebis comitiis nacta sunt. Nam M. Cœlium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, & promulgatio de dictatore, subitò dejecit, & dejectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti ad non faciendum flagitare. Spero te celeriter & de nobis quod sperasti, & de illo quod vix sperare ausus es, auditurum. De republica jam novi quidquam exspectare desieramus. Sed quum senatus

habitus esset ad Apollinis, a. d. XI. *Kal. Sext. & referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari Pompeius, quo numero esset, quo appeteretur: quum ex Gallia coactus esset dicere Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem, & convicium obtrectatorum. Inde interrogatus de successione C. Cæsaris: de qua, hoc est, de provinciis, placitum est, ut quàm primùm ad urbem reverteretur Cn. Pompeius; ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus: & statim iit. Puto Idib. Sextil. de ea re factum iri. Profectò aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando conjecit illam vocem Cn. Pompeius,* Omnes oportere senatui dicto audientes esse. *Ego tamen sic nihil exspecto, quo modo Paulum consulem designatum primum sententiam dicentem. Sæpius te admoneo de syngrapha Sittiana: cupio enim te intelligere; eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cybiratas arcessas, curesque mihi ut vehantur. Præterea nuntiatum nobis, & pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum: quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Kal. Sex.*

CŒLIUS CICERONI S.

METUERE se Ciceroni significat ex Parthici belli fama ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque tarditate. Scripta paulò post superiorem: utrique etiam unà respondet Cicero, quæ est lib. 2. decima. Anno *U. C. 702.*

5. *QUA tu curà sis, quod ad pacem provinciæ tuæ finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque exsisteret magnitudo, & , quantum gloriæ triumphoque opus esset, assequeremur, periculosamque & gravem illam dimicationem evitaremus, nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem: tuus porrò exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem; sed omnia desiderantur ab eo (tamquam nihil denegatum sit ei, quò minùs quàm paratissimus esset) qui publico negotio præpositus est. Accedit huc, quòd successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere; tamen, quò maturiùs constitueres, quum hunc eventum providebam, visum est ut te*

facerem certiorem. Nosti enim hæc tralatitia: de Galliis constituetur: erit qui intercedat: deinde alius exsistet, qui, nisi liberè liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediat. Sic multum ac diu ludetur; atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moretur. Si quid novi de republica quod tibi scriberem haberem, usus essem meâ consuetudine, ut diligenter, & quid actum esset, & quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sanè tamquam in quodam incili jam omnia adhæserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Quòd si, hoc anno præterito, Curio tribunus, & eadem actio de provinciis introibit; quàm facile tunc sit omnia impedire, & quàm hoc Cæsari, qui suam causam, non reipublicæ curet, suppetat, non te fallit. Vale.

CÆLIUS CICERONI S. D.

SCRIBIT de Appio a Dolabella accusato: de Ciceronis officio, ne parum reconciliatus Appio videatur: de affinitate cum Dolabella jungenda: de republ. de suis item pantheris. Anno *U. C.* 703.

6. *NON dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum; sanè non eâ, quam existimaveram, invidiâ.*

Neque enim stultè Appius; qui simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. Quo facto retudit sermones, paratiorque visus est, quàm speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio: quàm velis eum obligare, in tua manu est; cum quo simultas si tibi non fuisset, liberiùs tibi de totâ re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter & candidè posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porrò tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari: nemo enim necessitudine & amicitiâ te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quòd inter postulationem, & nominis delationem, uxor a Dolabella discessit. Quid mihi discedens mandaris, memini: quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum, si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, & exspectes, quemadmodum exeat ex hac causa. Denique invidiosum tibi sit, si emanarit. Porrò, significatio ulla si intercesserit, clarius, quàm deceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quæ suæ spei tam opportuna acciderit; quæque in negotio conficiendo tantò illustrior erit:

erit: quum præsertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterutrum de filiis ad te missurum. Hîc nos omnes absolvimus: & hercule consepta omnia, fœda, & inhonesta sunt. Consules autem habemus summâ diligentiâ: adhuc senatusconsultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. Sed dici non potest quomodo hîc omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis & aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciunt, nos hîc frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo hîc omnia jaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. Quod tibi suprà scripsi, Curionem valde frigere, jam calet; nam ferventissimè concerpitur: levissimè enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, & pro Cæsare loqui cœpit: legemque Viariam, non dissimilem Agrariæ Rulli, & Alimentariam, quæ jubet ædiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat, quum priorem partem epistolæ scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. Et huic rei, de qua loquor, & dignitati tuæ, æquitatisque opi-

nioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Græcas me non habere. Vale.

CŒLIUS CICERONI S.

QUIA pridie scripserat, breviter nova quædam annuntiat de nuptiis Cornificii & filiæ Orestillæ, de Paulæ divortio, de Ocellæ adulteriis. Anno *U. C. 703.*

7. *QUAM citò tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eò magis, quò adhuc feliciùs rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subitò dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ sanè acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi, quæ certè vis. Cornificius adolescens Orestillæ filiam sibi despondit. Paula Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit: nuptura est D. Bruto: nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se mœchum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quæres ubi? ubi hercule ego minimè vellem: relinquo tibi, quod ab aliis quæras. Neque enim displicet mihi,*

imperatorem singulos percunctari, cum qua sit aliqui deprehensus. Vale.

M. Cœlius M. Ciceroni S. D.

Varia de judiciis, deinde de Senatusconsulto, & de suis tandem rebus scribit. Anno *U. C.* 702.

8. *Etsi de republica, quæ tibi scribam, habeo: tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo, quàm hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse: quæris qua in causa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotiâ de vi fecit, hoc consilio, quòd videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porrò illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quàm suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit, & Tuccium reum fecit. At ego, simulatque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio. Totum Sempronium usque eò perago, ut Vestorium quoque interponam, & illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid in Thuriis suis esset, ut Vestorius teneret. Hæc quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, postquam, ut*

cœperat, omnibus in rebus turbarat, nec; quod non venderet, quidquam reliquerat, maximâ nobis traditus erat invidiâ: neque Laterensis prætor, postulante Pausaniâ, nobis patronis, Quò ea pecunia pervenisset, *recipere voluit. Quòd Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit, magna illico fama surrexit, & de damnatione ferventer loqui est cœptum. Quo vento projicitur Appius minor, ut indicet pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, prævaricationisque causâ diceret depositum H-S.* LXXXI. *Admiraris amentiam. Quid si actiones stultissimas, quid si nefarias de patre confessiones audisses? Mittit in consilium eosdem illos, qui lites æstimarant, judices. Quum æquo numero sententiæ fuissent, Laterensis, leges ignorans, pronuntiavit quid singuli ordines judicassent: & ad extremum, ut solent,* Non redigam. *Postquam discessit, & pro absoluto Servilius haberi cœptus, legisque unum & centesimum caput legit, in quo ita erat:* Quod eorum judicum major pars judicarit, id jus, ratumque esto: *in tabulas absolutum non retulit, ordinum judicia perscripsit. Postulante rursus Appio, cum L. Lollio transegit, & se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus Servilius, de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de di-*

vinatione Appius, quum calumniam jurasset, contendere ausus non est, Pilioque cessit; & ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus, & præterea de vi reus a quodam emissario suo Titio factus est. Rectè hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus exspectatione Galliarum actum nihil est. Aliquando tamen sæpe re dilatâ, & graviter actâ, & planè perspectâ Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret, senatusconsultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ. Senatusconsulti Auctoritas. Prid. Kal. Octob. in æde Apollinis, scribendo affuerunt L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius Lucii filius Pompt. Annalis, C. Septimius T. filius Quirinâ, Caius Lucceius C. filius Pup. Hirrus, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Ateius L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentinâ. Quòd M. Marcellus consul. V. F. de provinciis consularibus, D. E. R. I. C. uti L. Paulus, C. Marcellus consules; quum magistratum iniissent, ex a. d. x. Kal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid priùs ex Kal. Mart. neve quid con-

junctim de ea re referretur a consulibus; utique ejus rei causâ per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: &, quum de ea re ad senatum referretur a consulibus, eorum, qui in CCC judicibus essent, sex abducere liceret. Si quid de ea re ad populum, ad plebemve lato opus esset, uti Serv. Sulpicius, M. Marcellus consules, prætores, tribunique plebis, quibus eorum videretur, ad populum, plebemve ferrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. A. d. prid. Kal. Octob. in æde Apollinis, scribendo affuerunt, L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius L. filius Pompt. Annalis, C. Septimius T. filius Quirinâ, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Ateius L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentinâ. Quòd M. Marcell. cos. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quò minùs de rep. Q. P. ad senatum referri, senatique consultum fieri possit. Qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatusconsulto intercesserit, senatui placere auctoritatem per-

fcribi, & de ea re ad fenatum, populumque referri. *Huic fenatusconfulto intercessit C. Cœlius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Panfa.* Item fenatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæfaris funt; qui eorum ftipendia emerita, aut caufas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, caufæque cognofcantur. Si quis huic S. C. intercefferit, fenatui placere auctoritatem perfcribi, & de ea re ad fenatum, populumque referri. *Huic fenatusconfulto intercessit C. Cœlius, C. Panfa, tribuni plebis.* Itemque fenatui placere, in Ciliciam provinciam, & in octo reliquas provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret, eos fortitò in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non effent, qui in eas provincias proficifcerentur: tum uti quodque collegium primum prætorum fuiffet, neque in provincias profecti effent, ita forte in provincias proficifcerentur. Si ii ad numerum non effent, tunc deinceps proximi cujufque collegii, qui prætores fuiffent,

neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. *Huic senatusconsulto intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis. Illa præterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quæ maximè confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret, se ante Kal. Mart. non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere; post Kal. Mart. se non dubitaturum. Quum interrogaretur, si qui tum intercederent; dixit, hoc nihil interesse, utrùm C. Cæsar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, & consul esse, & exercitum habere volet? At ille, quàm clementer: quid si filius meus fustem mihi impingere volet? His vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Cæsare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alterarumutram ad conditionem descendere vult Cæsar, ut aut maneat, neque hoc anno sui ratio habeatur; aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. Quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, & mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quæ ad lu-*

dos ei advectæ erant Africanæ, potuit supersederi. Nunc, quando dare necesse est, velim tibi curæ sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus; Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi, & Diogenem Græcum, quibus mandata & litteras ad te dedi. Eos tibi, & rem, de qua misi, velim curæ habeas: nam, quàm vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

CÆLIUS CICERONI S.

GLORIATUR ædilem se designatum; Hirrum repulsum: de rep. nihil actum; Feridium commendat: de Pompeii & Scipionis in Cæsarem animo addit, & de Calidio in defensione diserto, in accusatione frigido. Anno *U. C.* 702.

9. *SIC tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias, quàm facilè, quàm ne contentionis quidem minimum fuerit, pudeat te, ausum illum umquam esse incedere tamquam tuum competitorem. Post repulsam verò risus facit, civem bonum ludit, & contra Cæsarem sententias dicit: exspectationem corripit: Curionem prorsus non mediocriter objurgat; ac repulsâ se mutavit. Præterea qui numquam in foro apparuerit, non multum in judiciis versa-*

tus sit, agit causas liberales; sed rarò post meridiem. De provinciis quod tibi scripseram Id. Sextil. actum iri, interpellat judicium Marcelli, consulis designati. In Kal. rejectâ re, ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has litteras a. d. IV. *Non. Septemb. dedi, quum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa hæc integra in proximum annum transferetur: &, quantum divino, relinquendus tibi erit qui provinciam obtineat. Nam non expedietur successio; quando Galliæ, quæ habent intercessorem, in eamdem conditionem, quàm ceteræ provinciæ, vocantur. Hoc mihi non est dubium: quò tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. Ferè litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse; te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, & alias Africanas decem donavit; ne putes illum tantùm prædia rustica dare scire. Tu, si modò memoriâ teneas, & Cybiratas arcessieris, itemque in Pamphyliam litteras miseris (nam ibi plures capi aiunt) quod voles, efficies. Hoc vehementiùs laboro nunc, quòd seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curæ. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est,*

hoc est, imperandi & mandandi. Nam, simulatque erunt captæ, qui alant eas & deportent; habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si nullam spem mihi litteris ostenderis, me istò missurum alios. Marcum Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum & strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo; & te rogo ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio (quod tibi facile & honestum factu est) immunes esse. Gratos & bonos viros tibi obligâris. Nolo te putare Favonium a columnariis præteritum esse: optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus apertè Cæsarem vetat & provinciam tenere cum exercitu, & consulem esse. Tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatusconsultum faciendum. Scipio hanc, ut Kalendis Martiis de provinciis Galliis, neu quid conjunctim referretur. Contristavit hæc sententia Balbum Cornelium: & scio eum questum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus. Vale.

CŒLIUS CICERONI S.

SCRIBIT de belli Parthici rumore in urbe : de provinciis quid putet actum iri : de Curionis actione circa Campanum agrum : de suo studio, ne Ciceroni provincia prorogetur. Anno *U. C. 702.*

10. *SANE quàm litteris C. Cassii & Dejotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphratem copias Parthorum esse scripsit; Dejotarus, profectas per Commagenem in provinciam nostram. Ego quidem præcipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem quàm paratus ab exercitu esses. ne quod hic tumultus dignitati tuæ periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem: nunc hæc exiguitas copiarum, recessum, non dimicationem mihi tuam præsagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quàm probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc; neque priùs desinam formidare, quàm tetigisse te Italiam audiero. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim Pompeium mittendum, alius ab urbe Pompeium non removendum, alius Cæsarem cum suo exercitu, alius consules: nemo tamen ex senatusconsulto privatos. Consules autem, quia verentur ne illud senatusconsultum fiat, ut paludati exeant, aut*

aut contumeliosè præter eos ad alium res transferatur, omnino ſenatum haberi nolunt; uſque eò, ut parum diligentes in republica videantur: ſed honeſtè, sive negligentia, sive inertia eſt, sive ille, quem propoſui, metus, latet ſub hac temperantiæ exiſtimatione, nolle provinciam. A te litteræ non venerunt; & , nisi Dejotari ſubſecutæ eſſent, in eam opinionem Cassius venerat, quæ diripuiſſet ipſe, ut viderentur ab hoſte vaſtata, finxiſſe bellum, & Arabas in provinciam immisiſſe, eoſque Parthos eſſe, ſenatui renuntiaſſe. Quare tibi ſuadeo, quicumque eſt iſtic ſtatus rerum, diligenter & cautè perſcribas, ne aut velificatus alicui dicaris; aut aliquid, quod referret ſcire, reticuiſſe. Nunc exitus eſt anni; nam ego has litteras a. d. XIV. *Kal. Decemb. ſcripsi. Planè nihil video ante Kal. Jan. agi poſſe. Noſti Marcellum, quàm tardus & parum efficax sit; itemque Servium, quàm cunctator. Cujuſmodi putas hos eſſe? aut quî id, quod nolint, conficere poſſe, qui quæ cupiunt, tamen ita frigidè agunt, ut nolle exiſtimentur? Novis magiſtratibus autem, si Parthicum bellum erit, hæc cauſa primos menſes occupabit. Sin autem non erit iſtic bellum, aut tantum erit, ut vos aut ſucceſſores, parvis additis copiis, ſuſtinere poſsint; Curionem video ſe dupliciter jactaturum:*

primùm, ut aliquid Cæsari adimat; inde, ut aliquid Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. Paulus porrò non humanè de provincia loquitur: hujus cupiditati occursurus est Furnius noster: plures suspicari non possum. Hæc novi: alia, quæ possunt accidere, non cerno. Multa tempus afferre, & præparata multa esse scio: sed intra fines hos, quæcumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Cæsarem laborare; sed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Cæsari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum ut tibi succedatur: illud certè præstabo, ne ampliùs prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honestè a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est meminisse, quâ obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris. Vale.

CŒLIUS CICERONI S.

NUNTIANS, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cujusque merito & voluntate, gratias agat. Addit de successore Cæsaris quid actum sit, & commentarium urbanarum rerum mittit, Sittianumque negotium, de quo jam sæpius, commendat. Anno *U. C. 703.*

11. NON diu, sed acriter nos tuæ supplicationes torserunt: incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne, quod furore Pauli adeptus esset boni, suâ culpâ videretur amisisse, & prævaricator causæ publicæ existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus; & confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Planè, quòd utrisque consulibus gratias agas, est; Paulo magis certè: nam Marcellus sic respondit, se spem in istis supplicationibus non habere; Paulus, se omnino in hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum: non modò non fecit, sed, quum de hostibus ageretur, & posset rem impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit. Tantùm Catoni assensus est, qui de te locutus honorificè, non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cujusque natura, & instituto, gratiæ sunt agendæ: his, quòd tantùm voluntatem ostenderunt; pro sententia, quum impedire possent, non pugnarunt: Curioni verò, quòd de suarum actionum cursu tuâ causâ deflexit. Nam Furnius & Lentulus, ut debuerunt, quasi

eorum res esset, unà nobiscum circumierunt, & laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam & sedulitatem laudare possum: nam cum Curione vehementer locutus est; & eum, si aliter fecisset, injuriam Cæsari facturum dixit: tum ejus fidem in suspicionem adduxit. Decrerant quidem, qui neque transigi volebant, Domitii, Sciпiones; quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus, venustissimè Curio respondit, se eò libentiùs non intercedere, quòd quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. Quod ad rempublicam attinet, in unam causam omnis contentio conjecta est. De provinciis, inquam, adhuc est. Incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Cæsar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potiùs subire constituit, quàm id pati: ceteras suas abjecit actiones. Nostri porrò, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius hæc. Pompeius, tamquam Cæsarem non impugnet, sed, quod illi æquum putet, constituat, ait Curionem quærere discordias. Valde autem non vult, & planè timet Cæsarem consulem designari priùs, quàm exercitum & provinciam tradiderit. Accipitur satis malè a Curione, & totus ejus secundus consulatus exagitatur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Cæsar defendetur: intercessorem si

(quod videntur) reformidarint, Cæsar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum; ex quo tu, quæ digna sunt, selige. Multa transi, in primis ludorum explosiones. Et funerum, & ineptiarum ceterarum plura habet inutilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quæ non desideras, audias, quàm quidquam, quod opus est, prætermittatur. Tibi curæ fuisse de Sittiano negotio, gaudeo: sed, quando suspicaris minus certâ fide eos tibi visos, tamquam procurator sic agas, rogo. Vale.

Cœlius Ciceroni S.

Queritur de Appii Claudii censoris ingrato animo, & injuriis, quem quum accusationem cogitare comperisset, antevertit, & ipsum postulavit lege Scantiniâ. Anno *U. C.* 703.

12. *Pudet me tibi confiteri, & queri de Appii, hominis ingratissimi, injuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, cœpit: & quum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit; ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, & ipse facilè animadverterem, malè eum de me cogitare. Posteaquam verò comperi eum collegam tentasse; deinde apertè cum quibusdam locutum: cum L. Domitio, ut nunc*

est, mihi inimicissimo homine, deliberare: velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio: ipsum ut prehenderem, & ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. Quid ergo est? Tum quidem aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. Posteaquam illum, ne cui satisfaceret quidem me dignum habere sensi, malui collegæ ejus, homini alienissimo mihi, & propter amicitiam tuam non æquissimo, me obligare, quàm illius simiæ vultum subire. Id postquam rescìit, excanduit, & me causam inimicitiarum quærere clamitavit, quasi, quòd mihi in pecunia minùs satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consectarer. Postea non destitit arcessere Polam Servium accusatorem, inire cum Domitio consilia: quibus quum parum procederet, ut ullâ lege mihi ponerent accusatorem, compellari eâ lege me voluerunt, quâ dicere non poterant. Insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scantiniâ curant. Vix hoc erat Pola elocutus, quum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo, & non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quàm postulatio, attulerit. Præterea cœpi sacellum, in domo quod est, ab eo petere.

Conturbat me mora servi hujus, qui tibi litteras attulit: nam acceptis prioribus litteris, ampliùs quadraginta diebus mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis Domitio diem timori esse? Exspecto te valde, & quàm primùm videre cupio. A te peto, ut meas injurias proinde doleas, ut me existimas, & dolere, & ulcisci tuas solere. Vale.

CŒLIUS CICERONI S.

GRATULATUR de affinitate Dolabellæ, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, & de provinciis quid actum sit: & de morte Hortensii, de qua Cic. in Bruto, cap. 1. Anno *U. C.* 703.

13. *GRATULOR tibi affinitate viri medius fidius optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porrò, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, & ætate jam sunt decussa; & consuetudine, atque auctoritate tuâ, & pudore Tulliæ, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. Vides, Cicero, Curionem nostrum, lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse? Nam quum de intercessione referretur, quæ relatio fiebat ex senatusconsulto, primaque*

M. Marcelli ſententia pronuntiata eſſet; qui agendum cum tribunis plebis cenſebat; frequens ſenatus in alia omnia iit. Stomacho eſt Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod ſibi placeat, reperiat. Tranſierant illuc, ut ratio eſſet ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus eſt, quum cognoſcat, quidnam reipublicæ futurus sit? si autem non curet, vos ſenes divites videritis. Q. Hortenſius, quum has litteras ſcripsi, animam agebat.

CŒLIUS CICERONI S.

VARIA eſt. Domitii repulſam, Saturnini accuſationem, Pompeii & Cæſaris diſcordiam, Appii cenſoris ridiculam diligentiam narrat. Anno *U. C. 703.*

14. T*ANTI non fuit Arſacen capere, & Seleuciam expugnare, ut earum rerum, quæ hîc geſtæ ſunt, ſpectaculo careres. Numquam tibi oculi doluiſſent, si in repulſa Domitii vultum vidiſſes. Magna illa comitia fuerunt, & planè ſtudia ex partium ſenſu apparuerunt: perpauci neceſſitudinem ſecuti, officium præſtiterunt. Itaque mihi eſt Domitius inimiciſſimus; ut ne familiarem quidem ſuum quemquam tam oderit, quàm me; atque eò magis, quòd per injuriam sibi putat ereptum, cujus ego auctor fue-*

rim. Nunc furit, tam gavisos homines suum dolorem, unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sanè quàm superiore a vita invidiosum. Quod judicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe, post Sext. Peducæi absolutionem. De summa republica sæpe tibi scripsi, me annum pacem non videre; & quò propiùs ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eò clariùs id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi; quòd Cn. Pompeius constituit non pati C. Cæsarem consulem aliter fieri, nisi exercitum & provincias tradiderit; Cæsari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit. Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores, & invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obtrectationem, sed ad bellum se erumpit: neque mearum rerum quod consilii capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his & gratia & necessitudo est: tum causam illam, non homines odi. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quamdiu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem; ubi ad bellum & castra ventum sit, firmiorem; &

id melius ſtatuere, quod tutius ſit. In hac diſcordia video, Cn. Pompeium ſenatum, quique res judicant, ſecum habiturum; ad Cæſarem omnes, qui cum timore aut mala ſpe vivant, acceſſuros; exercitum conferendum non eſſe. Omnino ſatis ſpatii ſit ad conſiderandas utriuſque copias, & ad eligendas partes. Propè oblitus ſum, quod maximè fuit ſcribendum. Scis Appium cenſorem hîc oſtenta facere? de ſignis, & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrimè agere? Perſuaſum eſt ei, cenſuram, lomentum aut nitrum eſſe: errare mihi videtur: nam ſordes eluere vult, venas ſibi omnes & viſcera aperit. Curre per deos atque homines, & quàm primùm hæc riſum veni: legis Scantiniæ judicium apud Druſum fieri: Appium de tabulis & ſignis agere. Crede mihi, eſt properandum. Curio noſter ſapienter id, quòd remiſit de ſtipendio Pompeii, feciſſe exiſtimatur. Ad ſummam, quæris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere diſcordias; quas ferrum & vis judicabit: uterque animo & copiis eſt paratus. Si ſine ſummo periculo fieri poſſet, magnum & jucundum tibi fortuna ſpectaculum parabat.

CÆLIUS CICERONI S.

POMPEIUM vituperat, Cæsarem laudat: subjungit de sua cupiditate conveniendi & alloquendi Ciceronis; de itinere ad Alpes, de Domitio, Cæsaris hospite, interfecto. Anno *U. C.* 704.

15. *ECQUANDO tu hominem ineptiorem, quàm tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commôrit? Ecquem autem Cæsare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem, aut legisti, aut audisti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis & frigidissimis locis teterrimâ hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? Quid? jam, inquis, gloriosè omnia. Immo, si scias quàm sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas. Quæ tibi exponere nisi coràm non possum; idque celeriter fore spero. Nam me, quum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare: id quod jam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi. Peream, si minima causa est properandi istò mihi, quòd te videre, & omnia intima conferre discupio: habeo autem quàm multa! Hui vereor (quod solet fieri) ne, quum te videro,*

omnia oblivifcar. Sed tamen quodnam ob fcelus iter mihi neceffarium retro ad Alpes verfus incidit? Adeo quòd Intemelii in armis funt, neque de magna caufa. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum præsidio erat, Domitium quemdam, nobilem illic Cæfaris hofpitem, a contraria factione nummis acceptis, comprehendit, & ftrangulavit: civitas ad arma iit: eò cum quatuor cohortibus mihi per nives eundum eft. Ufquequaque, inquies, fe Domitii malè dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuiffet in veftro Domitio, quantum Pfecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

M. CŒLIUS M. CICERONI S.

PULSO ex Italia Pompeio, fuadet Ciceroni Cœlius, ne afflictam fortunam fequatur; fed in aliquam urbem a bello vacuam fe recipiat. Anno *U. C.* 704.

16. EXANIMATUS *tuis litteris, quibus te nonnihil trifte cogitare oftendifti; neque id quid effet, perfcripsifti; neque non tamen, quale effet quod cogitares, aperuifti; has ad te illico litteras fcripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obfecro, ne quid gravius de falute & incolumitate tua confulas. Nam deos, hominefque, amicitiamque noftram teftificor,*

me tibi prædixisse, neque temerè monuisse; sed postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset partâ victoriâ, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas eamdem rationem fore Cæsaris in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras: nihil nisi atrox & sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus planè incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus valet, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cujus victoria salus nostra est, odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subiisse. Nunc te contra victorem Cæsarem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti; & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quòd si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porrò tuum

consilium sit ad desperatos accedere; non medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non dicendo, mihi significasti, Cæsar audierat; ac, simul atque, Ave, mihi dixit, statim quid de te audisset, exposuit: negavi me scire; tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maximè ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit: nam, nisi ita faceret, ego priùs, quàm ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, & hoc a te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas; ne te sciens prudensque eò demittas, unde exitum vides nullum esse. Quòd si te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam & jactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris, & ego te sapienter fecisse judicabo, & Cæsarem non offendes.

CÆLIUS CICERONI S.

QUERITUR *se Curionis amore & Appii odio in eas pertractum partes esse, unde multa jam sibi incommoda. Cæsar enim, in bellum Pharsalicum profectus, Romæ Cælium prætorem reliquerat: quòd autem non huic, sed*

Trebonio, res urbanas mandaverat, hic ægrè ferens, æmulatione turbas dedit, quibus ipse gravius incucurrit malum. Excusat itaque, quòd cum Cicerone non profectus fuerit in Græciam, ad Pompeium. Anno *U. C.* 704.

17. *ERGO me potiùs in Hispania fuisse tum, quàm Formiis, quum tu profectus es ad Pompeium? Quod utinam aut non in ista parte Appius Claudius, aut non in hac C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit: nam mihi sentio bonam mentem iracundiâ & amore ablatam. Tum tu porrò, quum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Cæsarem; & mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque hæc dico, quòd diffidam huic causæ: sed, crede mihi, perire satius est, quàm hos videre. Quòd si timor vestræ crudelitatis non esset, ejecti jam pridem hinc essemus: nam hîc nunc, præter fæneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. Equidem jam effeci ut maximè plebs, &, qui antea noster fuit, populus vester esset. Cur hoc, inquis? Immo reliqua exspecta. Vos invitos vincere coëgero. Irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec hæc adhuc mihi videmini intelligere, quàm nos pateamus,*

& quàm simus imbecilli. Atque hoc nullius præmii ſpe faciam : ſed, quod apud me plurimùm ſolet valere, doloris atque indignitatis causâ. Quid iſtic facitis ? prœlium exſpectatis, quod firmissimum eſt ? Veſtras copias non novi. Noſtri valde depugnare, & facilè algere, & eſurire conſueverunt.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER NONUS.

M. T. Cicero M. Terentio Varroni S. D.

Varronis adventum exſpectat, ut ex conſuetudine ejus non minùs, quàm ex ſtudiis ac libris, cum quibus in gratiam redierit, ſolatium doloris petat, quem ex afflicta rep. ceperat. Anno *U. C.* 707.

1. Ex his litteris, quas Atticus a te miſſas mihi legit, quid ageres, & ubi eſſes, cognovi: quando autem te viſuri eſſemus, nihil ſanè ex iiſdem litteris potui ſuſpicari. In ſpem tamen venio appropinquare tuum adventum, qui mihi utinam ſolatio ſit; etsi tot tantiſque rebus urgemur, ut nullam allevationem quiſquam non ſtultissimus ſperare debeat: ſed tamen aut tu potes me, aut ego te fortaſſe aliquâ re juvare. Scito enim me,

posteaquam in urbem venerim, rediisse cum veteribus amicis, id est, cum libris nostris in gratiam: etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quòd iis succenserem; sed quòd eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, quum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, præceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam, teque, quòd in eo permanseris, sapientiorem, quàm me, dicunt fuisse. Quamobrem quum placatis his utor, videor sperare debere, si te viderim, & ea quæ premant, & ea quæ impendeant, me facilè transiturum. Quamobrem sive in Tusculano, sive in Cumano ad te placebit, sive (quod minimè velim) Romæ: dummodo simul simus, perficiam profectò, ut id utrique nostrûm commodissimum esse dijudicetur. Vale.

CICERO VARRONI.

RETENTÆ epistolæ causam exponit, deinde suadet, ut vitet oculos hominum, quod ipse facit, donec gratulatio Africanæ victoriæ defervescat: & suum juvandæ reip. desiderium declarat. Anno *U. C. 707.*

2. CANINIUS idem tuus & idem noster, quum ad me pervesperi venisset,

& se postridie manè ad te iturum esse dixisset; dixi ei me daturum aliquid manè; ut peteret, rogavi: conscripsi epistolam noctu; nec ille ad me rediit: oblitum credidi. Attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te manè e Tusculano exiturum. At tibi repentè paucis pòst diebus, quum minimè exspectarem, venit ad me Caninius manè; proficisci ad te statim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistola, præsertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui, eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, & homine docto, & tui amantissimo locutus ea sum, quæ pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilii do, quod mihimetipsi, ut vitemus oculos hominum, si linguas minùs facilè possumus. Qui enim victoriâ se efferunt, quasi victos nos intuentur; qui autem victos esse nostros molestè ferunt, nos dolent vivere. Quæres fortasse, cur, quum hæc in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentiâ vincis, omnia, credo, vidisti: nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem venit in mentem, bellum esse aliquò

exire, ut ea, quæ agebantur hîc, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed calumniabar ipse: putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum, etiam si non suspicaretur: Hic aut metuit, & eâ re fugit, aut aliquid cogitat, & habet navem paratam. Denique, levissimè qui suspicaretur, & qui fortasse me optimè novisset, putaret me idcircò discedere, quòd quosdam homines oculi mei ferre non possent. Hæc ego suspicans adhuc Romæ maneo: & tamen λιληθότως consuetudo diuturna callum jam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo, latendum tantisper ibidem, dum defervescit hæc gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum; quamquam, quò me conjectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. Te verò nolo, nisi ipse rumor jam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam quum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potiùs, quàm natatum. Sed hæc tu meliùs. Modò nobis stet illud, unà vivere in studiis nostris; a quibus antea delecta-

tionem modò petebamus, nunc verò etiam salutem: non deesse, si quis adhibere volet, non modò ut architectos, verùm etiam ut fabros, ad ædificandam rempublicam, & potiùs libenter accurrere: si nemo utetur operâ, tamen & scribere, & legere πολιτείας; & si minùs in curia atque in foro, at in litteris & libris, ut doctissimi veteres fecerunt, navare rempublicam, & de moribus, ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu quid sis acturus, & quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris. Vale.

Cicero Varroni.

Iturum se ad Varronem scribit: sed fore qui reprehendant, quòd in tanto incendio civitatis amœnitates locorum quærant: se verò barbarorum voces contemnere, & persequi propositum, ut in studiis unà vivant. Anno *U. C.* 707.

3. Etsi quid scriberem non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? quod velle te puto, citò me ad te esse venturum. Etsi vide, quæso, satisne rectum sit, nos hoc tanto incendio civitatis in istis locis esse. Dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eumdem cultum, eumdem

victum esse. Quid refert? tamen in sermonem incidemus. Valde id, credo, laborandum est, ne, quum omnes in omni genere & scelerum & flagitiorum volutentur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio vituperetur. Ego verò neglectâ barbarorum inscitiâ, te persequar. Quamvis enim hæc sint misera, quæ sunt miserrima, tamen artes nostræ nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quàm olim ferebant; sive quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive quòd gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus, eaque nunc appareat, cujus vim non sentiebamus, quum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus domi nascuntur? *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας.* Nihil scilicet, nisi ut, rescribens aliquid, me exspectares. Sic igitur facies. Vale.

CICERO VARRONI S.

De Varronis adventu ex Diodori philosophi sententia jocatur ita, ut ad Chrysippi sententiam accedat. Anno *U. C.* 707.

4. ΠΕρὶ δυνατῶν me scito *κατὰ Διόδωρον κρίνειν.* Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire: sin autem non es, *τῶν ἀδυνάτων* est te venire. Nunc vide, utra te *κρίσις* magis delectet, *Χρυσιππεία*-

ne, an hæc, quam noſter Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otioſi quum erimus, loquemur. Hoc etiam κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν eſt. De Coctio mihi gratum eſt: nam id etiam Attico mandaram. Tu ſi minùs ad nos, accurremus ad te. Si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil. Vale.

CICERO VARRONI.

PROBAT & diem, quo conventuri ſint, & ſuum Varroniſque conſilium, quòd ſemel a Cæſare victi ab armis diſceſſerint. Anno *U. C.* 707.

5. MIHI verò ad Non. bene maturum videtur fore, neque ſolùm propter reipublicæ, ſed etiam propter anni tempus. Quare diem iſtum probo: itaque eumdem ipſe ſequar. Conſilii noſtri, ne ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non pœniteret, nobis pœnitendum putarem. Secuti enim ſumus, non ſpem, ſed officium: reliquimus autem non officium, ſed deſperationem. Ita verecundiores fuimus, quàm qui ſe domo non commoverunt; ſaniores, quàm qui, amiſſis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil minùs fero, quàm ſeveritatem otioſorum; &, quoquo modo ſe res haberet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quàm hos curo, quibus non ſatisfacimus.

quia vivimus. Mihi si ſpatium fuerit in Tuſculanum ante Nonas veniendi, iſtic te videbo: sin minùs, perſequar in Cumanum; & antè te certiorem faciam, ut lavatio parata sit.

CICERO VARRONI.

CÆSARIS ex Africano bello adventum nuntiat, & belli civilis cauſam in Pompeium potiùs, quàm in Cæſarem confert. Varronem autem laudat, quòd ſe ab armis ad ſtudia, quasi a tempeſtate in portum, contulerit. Anno *U. C.* 707.

6. CANINIUS noſter me tuis verbis admonuit, ut ſcriberem ad te, si quid eſſet quod putarem te ſcire oportere. Eſt igitur adventus Cæſaris, ſcilicet, in exſpectatione; neque tu id ignoras. Sed tamen, quum ille ſcripsiſſet, ut opinor, ſe in Alsienſe venturum, ſcripſerunt ad eum ſui, ne id faceret: multos ei moleſtos fore, ipſumque multis: Oſtiæ videri commodius eum exire poſſe. Id ego non intelligebam quid intereſſet. Sed tamen Hirtius mihi dixit, & ſe ad eum, & Balbum, & Oppium ſcripsiſſe: ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco noſſe te volui, ut ſcires, hoſpitium tibi ubi parares, vel potiùs utrobique. Quid enim ille facturus sit, incertum eſt: & simul oſtentavi tibi, me

me iſtis eſſe familiarem, & conſiliis eorum intereſſe : quod ego cur nolim, nihil video. Non enim eſt idem, ferre, si quid ferendum eſt, & probare, si quid probandum non eſt. Etsi, quid non probem quidem, neſcio, præter initia rerum : nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) noſtros amicos cupere bellum ; hunc autem non tam cupere, quàm non timere. Ergo hæc consilii fuerunt : reliqua neceſſaria. Vincere autem aut hos, aut illos neceſſe eſſe. Scio te ſemper mecum in luctu fuiſſe, quum videremus, quàm illud ingens malum alterius utrius exercitûs & ducum interitu : tum verò extremum malorum omnium eſſe civilis belli victoriam ; quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus : crudeliter enim otiosis minabantur ; eratque iis & tua inviſa voluntas, & mea oratio. Nunc verò, si eſſent noſtri potiti, valde intemperantes fuiſſent. Erant enim nobis perirati, quasi quidquam de noſtra ſalute decreviſſemus, quod non idem illis cenſuiſſemus ; aut quasi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad beſtiarum auxilium confugere, quàm vel emori, vel cum ſpe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis negat ? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi ſubsidia ad om-

nes vitæ ſtatus paraverunt : huc enim ut venirem, ſuperior longiùs, quàm volui, fluxit oratio. Quum enim te ſemper magnum hominem duxi ; tum quòd his tempeſtatibus es propè ſolus in portu, fructuſque doctrinæ percipis eos, qui maximi ſunt, ut ea consideres, eaque tractes, quorum & uſus, & delectatio eſt omnibus iſtorum & actis, & voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe vitæ puto ; libenterque omnibus omnes opes conceſſerim, ut mihi liceat, vi nullâ interpellante, iſto modo vivere. Quod nos quoque imitamur, ut poſſumus, & in noſtris ſtudiis libentissimè conquieſcimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut, quum operâ noſtrâ patria sive non possit uti, sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortaſſe non rectè, ſed tamen multi, etiam reipublicæ præponendam putaverunt ? Quæ igitur ſtudia magnorum hominum ſententiâ vacationem habent etiam publici muneris, iis, concedente republicâ, cur non abutamur ? Sed plus facio, quàm Caninius mandavit. Is enim, si quid ego ſcirem, rogarat, quod tu neſcires ; ego tibi ea narro, quæ tu meliùs ſcis, quàm ipſe, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus ſum, ut eorum, quæ temporis hu-

jus sint, quæve audiero, ne quid ignores.

Cicero Varroni.

Jam maturum esse ait, ut ab urbe discedat: & de Cæsaris ex Africano bello redeuntis itinere diversos rumores nuntiat. Anno *U. C.* 707.

7. Cœnaram apud Sejum, quum utrique nostrûm redditæ sunt a te litteræ. Mihi verò jam màturum videtur. Nam, quòd antea calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam propè alicubi esse, si quid bonæ salutis, σεῖτε δὺ ἐρχομένω. Nunc, quando confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. Nam, ut audivi de L. Cæsaris filio, mecum ipse, *Quid hic mihi faciet patri?* Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cœnitare. Quid faciam? tempori serviendum est. Sed ridicula missa; præsertim quum sit nihil quod rideamus.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itaque nullum est ἀπροσποιητόν, quod non verear. Sed quod quæris, quando, quà, quò, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc prædium suum non inspexit: nec ullum habet deterius, sed tamen non còntemnit.

Ego omnino magis arbitror per Siciliam: vel jam sciemus; adventat enim Dolabella. Eum puto magistrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimùm ad tuum. Quare exspecto tuas litteras. Vale.

CICERO VARRONI.

PROMISERAT Varro Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet, missis quatuor libris Academicis. Anno *U. C. 708.*

8. ETSI munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus; tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos: nosti enim profectò os ejus adolescentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te fortè flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te priùs ipse quid scriberem, quàm aliquid accepissem, ut possem te remunerari quàm simillimo munere. Sed, quum tu tardiùs faceres, id

eſt, ut ego interpretor, diligentiùs, teneri non potui, quin conjunctionem ſtudiorum amoriſque noſtri, quo poſſem litterarum genere, declararem. Feci igitur ſermonem inter nos habitum in Cumano, quum eſſet unà Pomponius: tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexiſſe mihi videbar: mihi ſumpſi Philonis. Puto fore, ut, quum legeris, mirere, nos id locutos eſſe inter nos, quod numquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. Poſt hæc autem, mi Varro, quàm plurima, ſi videtur, & de nobis inter nos: ſerò fortaſſe: ſed ſuperiorum temporum fortuna reipublicæ cauſſam ſuſtineat. Hæc ipſi præſtare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu civitatis, hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus! Quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis & curas & actiones darent: nunc autem quid eſt, ſine his cur vivere velimus? Mihi verò cum his ipſis vix: his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coràm, & ſæpius. Migrationem & emptionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re conſilium probo. Cura ut valeas.

DOLABELLA CICERONI S. D.

DOLABELLA socero suo suadet, ut se vel cum Cæsare conjungat, vel in otium se referat; quod idem Cælius suaserat lib. 8. epist. 16. Anno *U. C. 705.*

9. *SI vales, gaudeo: & ipse valeo, & Tullia nostra rectè valet. Terentia minùs bellè habuit: sed certum scio jam convaluisse eam. Præterea rectissimè sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire, partium causâ potiùs, quàm tuâ, tibi suadere, ut te aut cum Cæsare nobiscumque conjungeres, aut certè in otium referres; præcipuè nunc jam inclinatâ victoriâ, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod piè tacere non possum. Tu autem, mi Cicero, sic hæc accipies, ut, sive probabuntur tibi, sive non probabuntur, ab optimo certè animo ac deditissimo tibi & cogitata, & scripta esse judices. Animadvertis, Cn. Pompeium nec nominis sui, nec rerum gestarum gloriâ, neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebrò solebat, esse tutum; & hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honestè effugere possit, pulso Italiâ, amissis Hispaniis, capto exercitu*

veterano, circumvallato nunc denique: quod nescio, an ulli umquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quid aut ille sperare possit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia: sic enim facillimè, quod tibi utilissimum erit, consilii capies. Illud autem a te peto, ut, si jam ille evitaverit hoc periculum, & se abdiderit in classem, tuis rebus consulas; & aliquando tibi potiùs, quàm cuivis, sis amicus. Satisfactum est jam a te vel officio, vel familiaritati: satisfactum etiam partibus, & ei reipublicæ quam tu probabas. Reliquum est, ubi nunc est respublica, ibi simus potiùs, quàm, dum illam veterem sequimur, simus in nulla. Quare velim, mi jucundissime Cicero, si fortè Pompeius pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quæcumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, quâ est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare: & meas tamen preces apud eum non minimùm auctoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei & humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, & a te mihi litteras referat. Vale.

M. Cicero P. Dolabellæ S. D.

Inter Niciam & Vidium judex in cauſa, ut videtur, pecuniaria, conſtitutus, quòd grammaticus Nicia erat, per jocum ad grammaticos alludit: etiam de P. Sullæ morte jocosè ſcribit. Anno *U. C. 708.*

10. Non ſum auſus Salvio noſtro nihil ad te litterarum dare: nec mehercule habebam, quid ſcriberem, niſi te a me mirabiliter amari; de quo, etiam nihil ſcribente me, te non dubitare certò ſcio. Omnino mihi magis litteræ ſunt exſpectandæ a te, quàm a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem ſcire curare; niſi fortè ſcire vis, me inter Niciam noſtrum & Vidium judicem eſſe. Profert alter (ut opinor) duobus verſiculis expenſum Niciæ: alter Ariſtarchus hos ὀβελίζει. Ego, tamquam criticus antiquus, judicaturus ſum, utrum ſint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι. Puto nunc dicere: Oblituſne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? & ingentium ſquillarum cum Sophia Septimiæ? Quid ergo? tu adeo mihi excuſſam ſeveritatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiæ priſtinæ frontis appareant? Sed tamen ſuaviſſimum συμβιώτην noſtrum præſtabo integellum; nec com-

mittam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ne habeat Bursa Plancus apud quem litteras discat. Sed quid ago? quum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello, in aliqua majuscula cura negotiove versere. Labor longiùs. Quum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullæ morte, antequam certum scierit. Nunc quærere desierunt, quomodo perierit: satis putant se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo æquo fero: unum vereor, ne hasta Cæsaris refrixerit. Vale.

CICERO DOLABELLÆ.

TULLIOLÆ mortem, Dolabellæ, etiam post divortium, significat; suos obtrectatores a Dolabella refutari vult, ab eodemque se amari. Anno *U. C. 708.*

II. VEL meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares, quàm eo casu, quo sum gravissimè afflictus; quem ferrem certè moderatiùs, si te haberem: nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis, multum levaret. Sed quum brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes,

ut multum a te possim juvari: non quò ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra, & suavitas, quæ te præter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen, & constantiam, si modò fuit aliquando in nobis, eamdem cognosces, quam reliquisti. Quòd scribis prœlia te meâ causâ sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quàm intelligi cupio, quod certè intelligitur, me a te amari: quod ut facias, te etiam atque etiam rogo, ignoscasque brevitati litterarum mearum. Nam & celeriter unà futuros nos arbitror, & nondum satis confirmatus sum ad scribendum.

CICERO DOLABELLÆ.

DOLABELLÆ gratulatur de Baiarum salubritate, & orationem pro Dejotaro mittit. Anno *U. C. 708.*

12. GRATULOR Baiis nostris, si quidem, ut scribis, salubres repentè factæ sunt; nisi fortè te amant, & tibi assentantur; & tamdiu, dum tu ades, sunt oblitæ sui. Quod quidem si ita est, minimè miror, cœlum etiam & terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere.

Oratiunculam pro Dejotaro, quam requirebas, habebam mecum; quod non putaram: itaque eam tibi misi: quam velim sic legas, ut causam tenuem & inopem, nec scriptione magnopere dignam. Sed ego hospiti veteri & amico munusculum mittere volui levidense, crasso filo, cujusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti, fortique sis; ut tua moderatio & gravitas aliorum infamet injuriam. Vale.

Cicero Dolabellæ S.

Rogat ut Suberino & Planio reditum in patriam a Cæsare impetret, eosque ita excusat, ut ostendat, casu quodam & necessitate coactos, Pompeii partes in Hispania secutos esse. Anno *U. C. 708.*

13. Caius Suberinus Calenus, & meus est familiaris, & Leptæ nostri familiarissimi pernecessarius. Is quum vitandi belli causâ profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrûm, post Afranium superatum, bellum ullum fore putarat; incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino; quod bellum, commotum a Scapula, ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nullâ ra-

tione se ab illa miseria eripere posset. Eadem causa ferè est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptæ nostri familiarissimus. Hosce igitur ambo tibi sic commendo, ut majore curâ, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causâ; meque in eo vehementer & amicitia movet, & humanitas. Lepta verò quum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in discrimen venire; non possum ego, non aut proximè atque ille, aut etiam æquè laborare. Quapropter, etsi sæpe expertus sum, quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maximè judicaturum. Peto igitur a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros, & fortunâ, quam vitare nemo potest, magis quàm culpâ calamitosos, conserves incolumes; velisque per te, me hoc muneris quum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere: res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter quum his Cæsar vitam suâ liberalitate concessit, nec est quod iis præterea magnopere possit adimi; reditum, si me tan-

tum amas, quantum certè amas, hominibus confice. In quo nihil est præter viam longam; quam idcircò non fugiunt, ut & vivant cum suis, & moriantur domi. Quod ut enitare, contendásque, vel potiùs ut perficias (posse enim te, mihi persuasi) vehementer te etiam atque etiam rogo.

CICERO DOLABELLÆ CONSULI S.

LAUDAT Dolabellam, quòd columnam, quasi aram mortuo Cæsari, ut deo, erectam, everterit, & animadversione in eos, qui contra libertatem tumultuabantur, usus fuerit. Scripta paulò post necem Cæsaris. Anno *U. C.* 709.

14. ETSI contentus eram, mi Dolabella, tuâ gloriâ, satisque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam; tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quòd vulgò hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causâ in hæc loca veniant; præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, quum te summis laudibus ad cœlum extulerunt, mihi continuò maximas gratias agant: negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis, & consiliis ob-

temperans, præstantissimum te civem & singularem consulem præbeas. Quibus ego quamquam verissimè possum respondere, te, quæ facias, tuo judicio & tuâ sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque planè assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quàm satis est, gloriæ. Et tamen non alienum dignitate tuâ, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi verò gloriosum, te juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ. L. quidem Cæsar, quum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen antequam me planè salutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ verò tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem post te consulem, solum possumus verè consulem dicere. Deinde multa de facto, ac de re gesta: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum umquam, nihil reipublicæ salutarius. Atque hæc una vox omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi

falſam hereditatem alienæ gloriæ ſinas cernere; meque aliqua ex parte in ſocietatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella (hæc enim jocatus ſum) libentiùs omnes meas, si modò ſunt aliquæ meæ, laudes ad te transfuderim, quàm aliquam partem exhauſerim ex tuis. Nam, quum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti; tum his tuis factis sic incenſus ſum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim (mihi crede) virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi (ut ſcis) M. Brutum, propter ejus ſummum ingenium, ſuavissimos mores, singularem probitatem, atque conſtantiam: tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe. Quare quid eſt quòd ego te horter, ut dignitati & gloriæ ſervias? Proponam tibi claros viros, quod facere ſolent qui hortantur? neminem habeo clariorem, quàm teipſum. Te imitere oportet: tecum ipſe certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus geſtis, non tui similem

esse. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria: gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modò non invidiosa, sed etiam popularis esset, & quum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortunâ quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine quum animi, tum etiam ingenii, atque consilii. Legi enim concionem tuam: nihil illâ sapientius. Ita pedetentim & gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur & urbem periculo, & civitatem metu; neque solùm ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes in te positam esse rempublicam, tibique non modò tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coràm plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam, nosque conservas, fac ut diligentissimè te ipsum, mi Dolabella, custodias.

CICERO PAPIRIO PÆTO S.

DUABUS epistolis respondet; priori, de valetudine, & illius in se amore, ac jucunditate: alteri, nihil referre, utrùm Romæ sit, an Neapoli, quum Romæ unius nutu regantur omnia. Scripta paulò antè, quàm Cæsar ad Hispaniense bellum exiret. Anno. *U. C.* 707.

15. DUABUS tuis epistolis respondebo: uni, quam triduo antè acceperam a Zetho; alteri, quàm attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi, pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuæ; quam tibi perspectam esse gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam quum a satis multis (non enim possum aliter dicere) & coli me videam, & diligi; nemo est illorum omnium mihi te jucundior. Nam quòd me amas, quòd id & jamprìdem & constanter facis, est id quidem magnum, atque haud scio an maximum; sed tibi commune cum multis: quòd tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus, id est propriè tuum. Accedunt non Attici, sed salsiores, quàm illi Atticorum, Romani veteres, atque urbani sales. Ego autem (existimes licet quod lubet) mirificè capior

facetiis, maximè noſtratibus, præſertim quum eas videam primùm oblitas Latio tum, quum in urbem noſtram eſt infuſa peregrinitas, nunc verò etiam braccatis & tranſalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis veſtigium appareat. Itaque te quum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios (verè ut dicam) Craſſos quoque, & Lælios videre videor. Moriar, si præter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ & vernaculæ feſtivitatis agnoſcere. Ad hos lepores quum amor erga me tantus accedat, miraris, me tantâ perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuiſſe? Quòd autem alterâ epiſtolâ purgas te, non diſſuaſorem mihi emptionis Neapolitanæ fuiſſe, ſed auctorem commorationis urbanæ; neque ego aliter accepi. Intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, non exiſtimaſſe te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, ſed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras, & illa tempora. Quid simile? Ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abeſſe ab reipublicæ cuſtodia. Sedebamus enim in puppi, & clavum tenebamus: nunc autem vix eſt in ſentina locus. An minùs multa ſenatusconſulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romæ quum ſum,

& urgeo forum, ſenatusconſulta ſcribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum: & quidem, quum in mentem venit, ponor ad ſcribendum; & antè audio ſenatusconſultum in Armeniam & Syriam eſſe perlatum, quod in meam ſententiam factum eſſe dicatur, quàm omnino mentionem ullam de ea re eſſe factam. Atque hoc nolim me jocari putes: nam mihi ſcito jam a regibus ultimis allatas eſſe litteras, quibus mihi gratias agant, quòd ſe meâ ſententiâ reges appellaverim; quos ego non modò reges appellatos, ſed omnino natos neſciebam. Quid ergo eſt? tamen quamdiu hìc erit noſter hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ: quum verò aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum ſi habebo, in denos dies, ſingulos ſumptuariæ legis dies conferam: ſin autem minùs invenero, quod placeat, decrevi habitare apud te; ſcio enim me nihil tibi gratius facere poſſe. Domum Sullanam deſperabam jam, ut tibi proximè ſcripsi: ſed tamen non abjeci. Tu velim, ut ſcribis, cum fabris eam perſpicias. Si enim nihil eſt in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur. Vale.

CICERO PAPIRIO PÆTO S.

Ostendit nihil a se prætermissum in Cæsarianorum concilianda sibi benevolentia; nec boni civis aut sapientis hominis officium in se desiderari posse: postremò ad Pæti jocationes respondet. Anno *U. C. 707.*

16. DELECTARUNT me tuæ litteræ, in quibus primùm amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset: de quo & tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facilè ut intelligerem te esse commotum; & ego tibi accuratè rescripseram, ut, quoquo modo, in tali re atque tempore, aut liberarem te istâ curâ, aut certè levarem. Sed, quum proximis quoque litteris ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res, sic, mi Pæte, habeto: quidquid arte fieri potuerit (non enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est) sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam, & colligendam, summo studio me consecutum esse; nec frustra, ut arbitror: sic enim color, sic observor ab omnibus his, qui a Cæsare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam etsi non facilè dijudicatur

amor verus, & fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cetera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi; quia & nostra fortuna ea est, & illorum, ut simulandi causa non sit. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam; nisi quòd omnia sunt incerta, quum a jure discessum est; nec præstari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nullâ re a me offensus est animus: est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar esse meum liberè loqui, cujus operâ esset in civitate libertas; sic, eâ nunc amissâ, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim nonnullorum acutè, aut facetè dictorum offensionem, fama ingenii mihi est abjicienda. Quòd si id possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium; &, ut Servius frater tuus, quem litteratissimum fuisse judico, facilè diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quòd tritas aures haberet notandis generibus poëtarum, ex

consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, quum volumina jam confecerit ἀποφθεγμάτων, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: quod eò nunc magis facit, quia vivunt mecum ferè quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, quum dixi, nec illitterata, nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur; ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Œnomao tuo nihil utor: etsi posuisti loco versus Accianos. Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verùm fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis præstare, nisi culpam; quâ mihi videor dupliciter carere; & quòd ea senserim, quæ rectissima fuerunt; & quia, quum viderem præsidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certè non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stultè, ne quid temerè dicam, aut faciam contra potentes: id quoque puto esse sapientis. Cetera verò, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille accipiat, aut

quâ fide mecum vivant ii, qui me assiduè colunt & obſervant, præſtare non poſſum. Ita fit, ut & consiliorum ſuperiorum conſcientiâ, & præſentis temporis moderatione me conſoler, & illam Accii similitudinem non modò jam ad invidiam, ſed ad fortunam transferam; quam exiſtimo levem & imbecillam, ab animo firmo & gravi, tamquam fluctum a ſaxo, frangi oportere. Etenim, quum plena sint monumenta Græcorum, quemadmodum ſapientissimi viri regna tulerint vel Athenis, vel Syracusis, quum, ſervientibus ſuis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi; ego me non putem tueri meum ſtatum sic poſſe, ut neque offendam animum cujuſquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas, quum tu ſecundùm Œnomaum Accii, non, ut olim ſolebat, Atellanum, ſed, ut nunc fit, mimum introduxiſti. Quem tu mihi Polypum, quem Denarium narras? quam Tyrotarichi patinam? facilitate meâ iſta ferebantur antea; nunc mutata res eſt. Hirtium ego, & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros. Puto enim te audiſſe (si fortè ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud eos cœnitare. Tu autem quòd mihi bonam copiam ejures, nihil eſt: tum enim quum

rem habebas, quæſticulis te ferebam attentiorem; nunc, quum tam æquo animo bona perdas, non eo sis conſilio, ut, quum me hoſpitio recipias, æſtimationem te aliquam putes accipere: etiam hæc levior eſt plaga ab amico, quàm a debitore. Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit, magnificum sit & lautum. Memini te mihi Phameæ cœnam narrare. Temperiùs fiat: cetera eodem modo. Quòd si perſeveras me ad matris tuæ cœnam vocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat iſta, quæ ſcribis, apponere, aut etiam Polypum Miniani Jovis similem. Mihi crede: non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimeſces. Neque eſt, quòd in promulside ſpei ponas aliquid; quam totam ſuſtuli. Solebam enim antea delectari oleis, & lucanicis tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modò iſtò venire. Tu verò (volo enim abſtergere animi tui metum) ad Tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum ſumptum afferam, quòd balneum calfacias oportebit: cetera more noſtro; ſuperiora illa lusimus. De villa Seliciana & curaſti diligenter, & ſcripsiſti facetissimè. Itaque puto me prætermiſſurum: ſalis enim ſatis eſt, ſannionum parum. Vale.

CICERO

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S.

CÆSAR militibus agros diviſurus dicebatur. Metuenti Pæto, ne diviſio ad ſuos agros perveniat, idque quærenti, Cicero reſpondet. Anno *U. C. 707.*

17. NON tu homo ridiculus es, qui, quum Balbus noſter apud te fuerit, ex me quæras, quid de iſtis municipiis & agris futurum putem? quaſi aut ego quidquam ſciam, quod iſte neſciat; aut, ſi quid aliquando ſcio, non ex iſto ſoleam ſcire. Immo verò, ſi me amas, tu fac, ut ſciam, quid de nobis futurum ſit: habuiſti enim in tua poteſtate, ex quo vel ex ſobrio, vel certè ex ebrio ſcire poſſes. Sed ego iſta, mi Pæte, non quæro; primùm, quia de lucro propè jam quadriennium vivimus, ſi aut hoc lucrum eſt, aut hæc vita, ſuperſtitem reipublicæ vivere: deinde, quòd ſcire quo[illegible] mihi videor quid futurum ſit. Fiet enim quodcumque volent, qui valebunt: valebunt autem ſemper arma. Satis igitur nobis eſſe debet quidquid conceditur. Hoc ſi quis pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum, & Capenatem metiuntur: hoc non longè abeſt a Tuſculano: nihil tamen timeo: fruor dum licet, opto ut ſemper liceat. Si id minùs contigerit;

tamen, quum ego vir fortis, idemque philoſophus, vivere pulcherrimum duxi, non poſſum eum non diligere, cujus beneficio id conſecutus ſum: qui ſi cupiat eſſe rempublicam, qualem fortaſſe & ille vult, & omnes optare debemus; quid faciat, tamen non habet: ita ſe cum multis colligavit. Sed longiùs progredior: ſcribo enim ad te. Hoc tamen ſcito, non modò me, qui consiliis non interſum, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum sit. Nos enim illi ſervimus, ipſe temporibus: ita nec ille, quid tempora poſtulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, ſcire poſſumus. Hæc tibi antea non reſcripsi, non quò ceſſator eſſe ſolerem, præſertim in litteris; ſed, quum explorati nihil haberem, nec tibi ſollicitudinem ex dubitatione mea, nec ſpem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adſcribam, quod eſt veriſſimum, me his temporibus adhuc de iſto periculo nihil audiſſe. Tu tamen pro tua ſapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcumque erunt. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

CAUSAS exponit, cur ludum quasi eloquentiæ aperuerit, aliosque declamando exerceat. Addit per jocum de cœnarum apparatu. Anno *U. C.* 707.

18. QUUM essem otiosus in Tusculano, propterea quòd discipulos obviam miseram, ut iidem me quàm maximè conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras, plenissimas suavitatis; ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quòd, ut Dionysius tyrannus, quum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego, sublatis judiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium: multa enim consequor: primùm, id quod maximè nunc opus est, munio me ad hæc tempora. Id cujusmodi sit nescio: tantùm video nullius adhuc consilia me huic anteponere; nisi fortè mori melius fuit: in lectulo; fateor: sed non accidit: in acie non fui. Ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœdè perierunt. At Cato præclarè. Jam istuc quidem, quum volemus, licebit; demus modò operam, ne tam necesse nobis sit,

quàm illi fuit ; id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud : ipſe melior fio, primùm valetudine, quam, intermissis exercitationibus, amiſeram : deinde ipſa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retuliſſem, exaruiſſet. Extremum illud eſt, quod tu neſcio an primum putes : plures jam pavones confeci, quàm tu pullos columbinos. Tu iſtic te Ateriano jure delectato : ego me hîc Hirtiano. Veni igitur, si vir es, & diſce jam προλεγομένας, quas quæris : etsi ſus Minervam. Sed quando, ut video, æſtimationes tuas vendere non potes, neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum eſt. Satius eſt hîc cruditate, quàm iſtic fame. Video te bona perdidiſſe : ſpero idem iſtic familiares tuos. Actum igitur de te eſt, nisi provides. Potes mulo iſto, quem tibi reliquum dicis eſſe, quando cantherium comediſti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidaſcalo, proxima : eam pulvinus ſequetur. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

SCRIPSERAT Pætus, Balbum tenui apparatu fuiſſe contentum : unde jocatur, malitiosè hæc dici, ut ipſe apparatu eodem, vel etiam minore contentus eſſet. Anno *U. C. 707.*

19. TAMEN a malitia non discedis: tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum: hoc videris dicere, quum reges tam sint continentes, multò magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum; rectà enim a porta domum meam venisse. Neque hoc admiror, quòd non ad tuam potiùs; sed illud, quòd non ad suam. Ego autem primis tribus verbis, Quid noster Pætus? At ille adjurans, Nusquam se umquam libentiùs. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minùs elegantes; sin autem obsonio, peto a te, ne pluris esse balbos, quàm disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam ut te serò a me certiorem factum putes. Vale.

CICERO PÆTO.

JOCATUR pro more, se Epicureum factum dicens, abjectâ reip. curâ, ideoque lautiùs, quàm antea, excipiendum esse. Deinde rationes suæ vitæ & studiorum perscribit. Anno *U. C.* 707.

20. DUPLICITER delectatus sum tuis litteris, & quòd ipse risi, & quòd te intellexi jam posse ridere. Me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse,

non molestè tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse: habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ovum affero; itáque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, O hominem facilem! ô hospitem non gravem! abierunt. Nam omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra conjecimus: nec tamen ad hanc insolentiam; sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, quum in sumptum habebas: etsi numquam plura prædia habuisti. Proinde te para: cum homine edaci tibi res est, & qui jam aliquid intelligat. Ὀψιμαθεῖς autem homines scis quàm insolentes sint. Dediscendæ tibi sunt sportellæ & artolagani tui. Nos jam artis tantum habemus, ut Verrium tuum, & Camillum, quâ munditiâ homines? quâ elegantiâ? vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam: etiam Hirtio cœnam dedi; sine pavone tamen: in ea cœna coquus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Hæc igitur est nunc vita nostra. Manè salutamus domi & bonos viros multos,

ſed triſtes, & hos lætos victores; qui me quidem perofficioſè & peramanter obſervant. Ubi ſalutatio defluxit, litteris me involvo, aut ſcribo, aut lego. Veniunt etiam, qui me audiunt, quaſi doctum hominem, quia paulò ſum, quàm ipſi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam & graviùs, & diutius, quàm ulla mater unicum filium. Sed cura, ſi me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua comedam. Statui enim tibi ne ægroto quidem parcere.

CICERO PÆTO S.

FULMINA verborum Pætus Ciceroni tribuerat, quæ imitari non poſſet, quod ridens confutat: etiam quòd Papirios ullos negaverat niſi plebeios fuiſſe. Anno incerto.

21. AIN' tandem? inſanire tibi videris, quòd imitere verborum meorum, ut ſcribis, fulmina? Tum inſanires, ſi conſequi non poſſes; quum verò etiàm vincas, me priùs irrideas, quàm te, oportet. Quare nihil tibi opus eſt illud a Trabea, ſed potiùs ἀπότευγμα meum. Verumtamen quid tibi ego in epiſtolis videor? nonne plebeio ſermone agere tecum? nec enim ſemper eodem modo. Qnid enim ſimile habet epiſtola aut ju-

S iv

dicio, aut concioni? Quin ipsa judicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, & eas tenues, agimus subtiliùs; capitis, aut famæ, scilicet ornatiùs: epistolas verò quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pæte, quid tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam umquam, nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, quum antè consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam CCCXII. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc, tredecim fuerunt sellâ curuli ante L. Papirium Crassum, qui primùm Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, factus est, annis post Romam conditam CCCCXV, & quadriennio pòst consul cum C. Duilio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus: deinde L. Masso, ædilitius: inde multi Massones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas volo. Deinde Carbones, & Turdi insequuntur. Hi plebeii fuerunt, quos contemnas censeo. Nam præter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem, & ejus fratrem scur-

ram: quid his improbius? De hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia: Caius, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. Is & tribunus plebis seditiosus, & P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc verò, qui Lilybei a Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo, meo judicio, fuit. Jam pater ejus accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. Plebeii quàm fuerint importuni, vides. Vale.

Cicero Pæto.

Pætus ita liberè jocatus in epistola fuerat, ut ne obscænum verbum vitaret. Unde occasio Ciceroni nata exponendæ Stoicorum sententiæ de licentia loquendi: quam ipse damnat; contrà, Platonis laudat verecundiam. Anno incerto.

22. Amo verecundiam, vel potiùs libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, Nihil esse obscœnum, nihil

turpe dictu. Nam si quod sit in obscœnitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modò in comœdiis res ipsa narratur; ut ille in Demiurgo modò (fortè nosti canticum; meministi Roscium.) *Ita me destituit nudum*... totus est sermo verbis tectus, re impudentior: sed etiam in tragœdiis. Quid est enim illud? *Quæ mulier una*.... quid, inquam, est? *usurpata duplex cubile*? Quid? *hujus Pherei hic cubile inire est ausus*. Quid est, *Virginem me quondam invitam per vim violat?* Jupiter bone, violat? atque idem significat: sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, quum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est; multò minùs in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potiùs? Si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potiùs. Caudam antiqui *penem* vocabant: ex quo est propter similitudinem penicillus. At hodie penis est in obscœnis. At verò Piso ille frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectiùs penem. Sed quia multi, factum est tam obscœnum, quàm

id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgò dicitur, *Quum nos te voluimus convenire*, num obscœnum est? Memini, in senatu disertum consularem ita eloqui: *Hanc culpam majorem, an illam dicam?* potuit obscœnius? Non, inquis: non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. Docui autem in re non esse. Nusquam igitur est. *Liberis dare operam*, quàm honestè dicitur? etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen: is Connus vocitatus est: num id obscœnum putas? Quum loquimur terni, nihil flagitii dicimus; at quum *bini*, obscœnum est. Græcis quidem, inquies. Nihil est ergo in verbo, quum & ego Græcè scio: & tamen tibi dico, *bini*: idque tu facis, quasi ego Græcè, non Latinè dixerim. *Ruta*, & *menta*, rectè utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo: non potes. Viden' igitur nihil esse, nisi ineptias: turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Igitur in verbis honestis obscœna ponimus. Quid enim? non honestum verbum est *divisio?* At inest obscœnum, cui respondet *intercapedo*. Num hæc ergo obscœna sunt? nos autem ridiculè. Si dicimus, ille patrem strangula-

vit, honorem non præfamur: sin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus est. Et quidem jam non etiam obscœna verba pro obscœnis sunt. *Batuit*, inquit, impudenter; *depsit* multò impudentiùs. Atqui neutrum est obscœnum. Stultorum plena sunt omnia. *Testes*, verbum honestissimum in judicio, alio loco non nimis. At honesti *Colei* Lanuvini, Cliternini non honesti. Quid? ipsa res modò honesta, modò turpis? *Suppedit*, flagitium est: jam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes scholam Stoicam. O σοφὸς εὐθυῤῥήμων ἔση. Quàm multa ex uno verbo tuo? Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo, & servabo (sic enim assuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt æquè liberos, ac ructus, esse oportere. Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges, & valebis.

CICERO PAPIRIO PÆTO.

QUAMQUAM pedibus laborare Pætum audierat, tamen adventum suum prænuntiat, quia non arbitretur etiam coquum arthriticum habere. Anno *U. C.* 707.

23. HERI veni in Cumanum: cras ad

te fortasse. Sed quum certum sciam, faciam te paulò antè certiorem. Etsi M. Ceparius, quum mihi in silva Gallinaria obviam venisset, quæsissemque quid ageres, dixit te in lecto esse, quòd ex pedibus laborares. Tuli scilicet molestè, ut debui: sed tamen constitui ad te venire, ut & viderem te, & viserem, & cœnarem etiam. Non enim arbitror, coquum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem quum minimè edacem, tum inimicum cœnis sumptuosis. Vale.

Cicero Pæto.

Rufum, a Pæto commendatum, sibi curæ fore ostendit: & ut ille ad amicorum convictum redeat, hortatur: nihilque sibi rep. carius esse concludit. Pansâ & Hirtio coss. Anno *U. C.* 710.

24. Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, quum te tantopere viderem ejus causâ laborare. Quum verò & ex tuis litteris, & ex illius ad me missis intelligam, & judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solùm tuâ commendatione, quæ apud me, ut debet, valet

plurimùm, sed etiam voluntate ac judicio meo. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis, & cautionis, & diligentiæ fuisse litteras tuas: quibus litteris congruentes fuerunt aliæ postea multorum. Nam & Aquini, & Fabrateriæ consilia sunt inita de me, quæ te video inaudisse; &, quasi divinarent, quàm his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent: quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicæ sit, ut ille me quàm gratissimum possit cognoscere. Sed hæc hactenus. Te ad cœnas itare desisse, molestè fero: magnâ enim te delectatione & voluptate privasti. Deinde etiam vereor (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, & obliviscare cœnulas facere. Nam si tum, quum habebas quos imitarere, non multum proficiebas: quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, quum ei rem demonstrassem, & vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summæ reipublicæ demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, quum Favonius flaret, revertisses: hoc tempore ferri posse, si fortè tu frigus ferre non

possès. Sed mehercule, mi Pæte, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beatè vivendum arbitror, ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui vivas. Nihil aptius vitæ, nihil ad beatè vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victûs, remissionemque animorum; quæ maximè sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus: ut sapientiùs nostri, quàm Græci; illi συμπόσια, aut σύνδειπνα, id est, compotationes, aut concœnationes: nos *convivia*, quòd tum maximè simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad cœnas? Cura ut valeas. Id foris cœnitando facillimè consequere. Sed cave, si me amas, existimes, me, quòd jocosiùs scribam, abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pæte, persuade, me dies & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi, liberique sint. Nullum locum prætermitto monendi, agendi, providendi. Hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, præclarè actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

Cicero Imperator Pæto.

Quum Ciliciæ Cicero pro consule praeesset, a Pæto litteras de re militari accepit: quas jocans his exagitat, & unà M. Fabium commendat. Anno *U. C. 703.*

25. Summum me ducem litteræ tuæ reddidere: planè nesciebam te tam peritum esse rei militaris: Pyrrhi te libros & Cineæ video lectitasse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc ampliùs, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis quocum imperatore tibi negotium sit. παιδείαν Κύρου, quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur aliàs coràm, ut spero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potiùs: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio (quod scire te arbitror) mihi summus usus est; valdeque eum diligo, quum propter summam probitatem ejus, ac singularem modestiam, tum quòd in his controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optimâ operâ ejus uti soleo. Is quum ad me Laodiceam venisset, mecumque ego eum esse vellem, repentè

percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fabius pergraviter tulit, existimavitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eò progressum esse. Nunc si me amas, mi Pæte, negotium totum suscipe, & molestiâ Fabium libera. Auctoritate tuâ nobis opus est, & consilio, & etiam gratiâ. Noli pati litigare fratres, & judiciis turpibus conflictari. Matonem & Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quàm mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. Id ille in te positum esse putat, mihique persuadet. Vale.

CICERO PÆTO S. D.

Descriptio & excusatio cœnæ liberioris, præsertim accumbente Cytheride meretrice. Anno *U. C.* 707.

26. ACCUBUERAM horâ nonâ, quum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? Apud Volumnium Eutrapelum, & quidem supra me Atticus, infrà Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? te consulo,

qui Philoſophum audis. Angar? excruciem me? quid aſſequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere cenſes? aut poſſem vivere, nisi in litteris viverem? Sed eſt earum etiam non ſatietas, ſed quidam modus. A quibus quum diſcessi, etsi minimum mihi eſt in cœna; quod tu unum ζήτημα Dioni philoſopho poſuiſti; tamen quid potiùs faciam, priuſquam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? *quem adſpectabant? cujus ob os Graii ora obvertebant ſua?* Non mehercule ſuſpicatus ſum illam affore: ſed tamen ne Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit, quum eſſet objectum, habere eum Laida: *Habeo*, inquit, *non habeor a Laide*. Græcè hoc meliùs. Tu, si voles, interpretabere. Me verò nihil iſtorum ne juvenem quidem movit umquam; ne nunc ſenem. Convivio delector: ibi loquor, quod in ſolum, ut dicitur; & gemitum in riſus maximos transfero. An tu id meliùs, qui etiam philoſophum irriſeris? quum ille, si quis quicquam quæreret, dixiſſet; cœnam te quærere a mane dixeris? Ille baro te putabat quæſiturum, unum cœlum eſſet, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule cœna

numquid ad te? ibi præſertim. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut ſcribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur unà non modò non contra legem, si ulla nunc lex eſt; ſed etiam intra legem, & quidem aliquantò. Quare nihil eſt, quòd adventum noſtrum extimeſcas. Non multi cibi hoſpitem accipies, ſed multi joci. Vale.

EPISTOLARUM *AD* FAMILIARES

LIBER DECIMUS.

CICERO PLANCO.

INVEHITUR in Antonii immoderatam potentiam, & Plancum transalpinæ Galliæ præsidem hortatur, ut in remp. incumbat: & tandem de Furnio benignè suscepto gratias agit. Anno *U. C. 709.*

I. ET absfui proficifcens in Græciam; & posteaquam de meo cursu reipublicæ sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui; cujus tanta est, non insolentia (nam id quidem vulgare vitium est) sed immanitas, non modò ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cujusquam. Itaque mihi maximæ curæ est, non de mea quidem vita, cui satisfeci vel ætate, vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloriâ: sed me patria sollicitat, in primis-

que, mi Plance, exſpectatio conſulatûs tui; quæ ita longa eſt, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus reipublicæ ſpiritum ducere. Quæ poteſt enim ſpes eſſe in ea republica, in qua hominis impotentissimi atque intemperatissimi armis oppreſſa ſunt omnia? & in qua nec ſenatus, nec populus vim habet ullam? nec leges ullæ ſunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac veſtigium civitatis? Sed quum acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat, quòd singulis de rebus ſcriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia ſuſceptum non ſervavì ſolùm, ſed etiam auxi, monere te, atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curâque incumberes. Quæ si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio eſt: ut perducatur autem, magnæ quum diligentiæ eſt, tum etiam fortunæ. Sed & te aliquantò antè (ut ſpero) habebimus, &, præterquam quòd reipublicæ conſulere debemus, tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne noſtrum consilium, ſtudium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillimè & reipublicæ, quæ mihi carissima eſt, & amicitiæ noſtræ, quam ſanctissimè nobis colendam puto, me intelligo ſatisfacturum. Furnium noſtrum tanti a

te fieri, quantum ipsius & humanitas & dignitas poſtulat, nec miror, & gaudeo; teque hoc exiſtimare volo, quidquid in eum judicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipſum te putem contuliſſe. Vale.

CICERO PLANCO S.

EXCUSAT, quòd in ſenatum ad agendam Planci cauſam non venerit, & officia ſua in aliis rebus pollicetur. Anno *U. C. 709.*

2. MEUM ſtudium honori tuo pro neceſſitudine noſtra non defuiſſet, si aut tutò in ſenatum, aut honeſtè venire potuiſſem. Sed nec sine periculo quiſquam, liberè de republica ſentiens, verſari poteſt in ſumma impunitate gladiorum; nec noſtræ dignitatis videtur eſſe, ibi ſententiam de republica dicere, ubi me & meliùs & propiùs audiant armati, quàm ſenatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque ſtudium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit in quo me intereſſe neceſſe sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici poſſunt, peto a te, ut me rationem habere velis & ſalutis, & dignitatis meæ. Vale.

CICERO PLANCO S. D.

VERITUS Cicero, ne, quod accidit, cum Antonio se Plancus conjungat, aucupatur laudibus ejusdem benevolentiam, hortaturque, ut remp. tueatur. Anno *U. C.* 710.

3. QUUM ipsum Furnium per se vidi libentissimè, tum hòc libentiùs, quòd illum audiens te videbar audire. Nam & in re militari virtutem, & in administranda provincia justitiam, & in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit, & præterea mihi non ignotam in consuetudine & familiaritate suavitatem tuam adjunxit; præterea summam erga se liberalitatem. Quæ omnia mihi jucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra antè aliquantò quàm tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmatâ jam ætate familiaritatem, quum studio meo, tum judicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo esse communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortunâ; eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriâque fregisti. Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi

vetuſtate necessitudinis potior possit eſſe, si audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ ſtatu acquires. Scis profectò (nihil enim te fugere potuit) fuiſſe quoddam tempus, quum homines exiſtimarent te nimis ſervire temporibus: quod ego quoque exiſtimarem, te si ea, quæ patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed quum intelligerem quid ſentires, te arbitrabar videre quid poſſes. Nunc alia ratio eſt: omnium rerum tuum judicium eſt, idque liberum. Conſul es designatus, optimâ ætate, ſummâ eloquentiâ, maximâ orbitate reipublicæ virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam & cogitationem, quæ tibi ſummam dignitatem & gloriam afferat. Unus autem eſt, hoc præſertim tempore, per tot annos republicâ devexatâ, reipublicæ bene gerendæ curſus ad gloriam. Hæc amore magis impulſus ſcribenda ad te putavi, quàm quòd arbitrarer te monitis & præceptis egere. Sciebam enim ex iiſdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipſe hauſeram. Quare modum faciam. Nunc tantùm significandum putavi, ut potiùs amorem tibi oſtenderem meum, quàm oſtentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, ſtudioſè diligenterque curabo.

PLANCUS

PLANCUS CICERONI.

GRATIAS agit Ciceroni, quòd se ad verissimæ gloriæ studium sit adhortatus, seque in reip. potestate fore pollicetur. Anno *U. C.* 710.

4. *GRATISSIMÆ mihi tuæ litteræ fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverto. Ego autem præteriti temporis excusationem affero, quòd te profectum audieram; nec multò antè rediisse scivi, quàm ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire; in quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel meæ a pueritia observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur ætas, persuade tibi, te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ summa est, videntur, quàm fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut aliter sentirem, certè admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc verò quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quæcumque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te*

propter amorem cariùs sunt æstimata, tamen vel inimicissimi judicio tanta sunt, ut, præter bonam famam, nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade; quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate movere potuero, hoc omne reipublicæ semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus; neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure possis. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Januario geratur, ut sciam. Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hæ gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certè & tibi, cui maximè cupio, & omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuò diligas.

CICERO PLANCO S.

Hic quoque Plancum ad suscipiendam tuendamque rempublicam similis gloriæ instigat. Anno *U. C. 710.*

5. BINAS a te accepi litteras eodem exemplo; quod ipsum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ: intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimæ

litteræ perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad judicandum, amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam pluris æstimandum putarem. Est omninò patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima; sed amor, voluntatisque conjunctio plus certè habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ necessitudinis, benevolentiæque ejus, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerunt. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus esses, mihi erat jucundissima; eóque major erat hæc lætitia, quòd ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solùm, mi Plance, sed planè etiam oro, quod feci his litteris, quibus tu humanissimè respondisti, ut totâ mente, omnique animi impetu in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructui gloriæque esse possit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis est præclarius, aut præstantius, quàm de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua summa humanitas, & sapientia, me, quod sentiam, liberè dicere. Fortunâ suffragante videris res maximas consecutus; quod quamquam sine virtute non

potuisses, tamen ex maxima parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis, reipublicæ quidquid subveneris, id erit totum & proprium & tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium. Magna spes in te, & in tuo exercitu magna exspectatio. Cujus, per deos, gratiæ, gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium; sic faveo, ut mihi; sic hortor, ut & pro patria, & amicissimum. Vale.

CICERO PLANCO.

PLANCUS litteris ad senatum scriptis pacem cum Antonio suaserat; quam Cicero ait armis potiùs, quàm pactione quærendam: hortaturque, ut sejungat se a societate malorum, totusque ad remp. transeat. Anno *U. C.* 710.

6. QUÆ locutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano probatissima: quæ autem recitatæ litteræ sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visæ sunt. Pacis enim auctor eras, quum collega tuus, vir clarissimus, a fœdissimis latronibus obsideretur: qui aut positis armis pacem petere debent, aut, si pugnantes eam postulant, victoriâ pax, non pac-

tione parienda eſt. Sed de pace litteræ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo, fratre tuo, & ex C. Furnio poteris cognoſcere. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deeſſet, & fratris Furniique benevolentiâ, fideliſque prudentia tibi præſtò eſſet futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis noſtris necessitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plànce, omnes, quos adhuc gradus dignitatis conſecutus sis (es autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani, & cum ſenatûs auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quæſo, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum judicium, ſed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ conſules dicti, quorum nemo conſularis habitus, nisi qui animo exſtitit in rempublicam conſulari. Talem igitur te eſſe oportet, qui primùm te ab impiorum civium, tui dissimillimorum, ſocietate ſejungas, deinde & ſenatui boniſque omnibus auctorem, principem, ducem præbeas; poſtremò, ut pacem eſſe judices non in armis positis, ſed in abjecto armorum & ſervitutis metu. Hæc si &

ages, & senties, tum eris non modò consul & consularis, sed magnus etiam & consul & consularis: sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modò dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Hæc, impulsus benevolentiâ, scripsi paulò severiùs; quæ tu in experiendo eâ ratione, quæ te digna est, vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Aprilis.

PLANCUS CICERONI.

CAUSAM brevitatis indicat, & studii in remp. sui seriùs patefacti; suamque dignitatem Ciceroni commendat. Anno 710.

7. *PLURA tibi de meis consiliis scriberem, rationemque omnium rerum redderem verbosiùs, quò magis judicares, omnia me reipublicæ præstitisse, quæ & tuâ exhortatione excepi, & meâ affirmatione tibi recepi (non minùs enim a te probari, quàm diligi, semper volui; nec te magis in culpa defensorem mihi paravi, quàm prædicatorem meritorum meorum esse volui) sed breviorem me duæ res faciunt; una, quòd publicis litteris omnia sum persecutus; altera, quòd M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire jussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non, medius fidius, mediocri do-*

lore afficiebar, quum alii occupare possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum perducerem eò rem, ut dignum aliquid & consulatu meo, & vestrâ exspectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum, ut maximo præsidio reipublicæ nos fuisse & nunc sentiant homines, & in posterum memoriâ teneant. A te peto ut dignitati meæ suffrageris; & quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minùs posse te, quàm velle, exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuò diligas.

PLANCUS IMP. COS. DES. COSS. PR. TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R. S. D.

CAUSAS affert, cur se serò libertatis defensorem profiteatur; & de exercitu & provinciæ statu significat. Anno *U. C.* 710.

8. *SI cui fortè videor diutius & hominum exspectationem, & spem reipublicæ de mea voluntate tenuisse suspensam, huic priùs excusandum me esse arbitror, quàm de insequenti officio quidquam ulli pollicendum: non enim præteritam culpam videri volo redemisse, sed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore enuntiare. Non*

me præteribat, in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis, magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, quum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut, celeriter pollicendo, magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperavissem, majores occasiones ad opitulandum haberem; expeditius iter communis salutis, quàm meæ laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quæ mea est, & ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, & magni laboris, & multæ impensæ opus fuit, ut quæ reipublicæ bonisque omnibus polliceremur, exitu præstaremus; neque ad auxilium patriæ nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmiis sollicitatus, ut ab republica potiùs moderata, quàm ab uno infinita speraret. Confirmandæ complures civitates, quæ superiore anno largitionibus concessionibusque præmiorum erant obligatæ, ut & illa vana putarent, & eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent. Eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui

finitimis provinciis exercitibusque præfuerunt, ut potiùs cum pluribus societatem defendendæ libertatis iniremus, quàm cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi verò nosmetipsi fuimus, aucto exercitu, auxiliisque multiplicatis, ut, quum præferremus sensus apertè, tum etiam, invitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita numquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, & simulasse invitum, & dissimulasse cum dolore; quòd, præmatura denuntiatio boni civis imparati quàm periculosa esset, ex casu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quàm scripturâ, mandata dedimus; ut & tectiùs ad vos perferrentur, & nos essemus tutiores; quibusque rebus & communem salutem muniri, & nos armari conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi potest, curam reipublicæ summæ defendendæ jampridem apud nos excubare. Nunc, quum deûm benignitate ab omni re sumus paratiores, non solùm bene sperare de nobis homines, sed exploratè judicare volumus. Legiones habeo quinque sub signis, & suâ fide virtuteque reipublicæ conjunctissimas, & nostrâ liberalitate nobis obsequentes: provinciam omnium civitatum consensu paratissimam, & summâ conten-

tione ad officia certantem : equitatûs, auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam ſuam ſalutem libertatemque conficere poſſunt. Ipſe ita ſum animo paratus, ut vel provinciam tueri, vel ire quò reſpublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere non recuſem, si modò meo caſu aut confirmare patriæ ſalutem, aut periculum possim morari. Hæc si jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque ſtatu civitatis pollicear, in damno meæ laudis, reipublicæ commodo lætabor : sin ad ſocietatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam, consilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate ſatis magnus eſt paratus. Eos verò, qui meam auctoritatem, & multò magis veſtram fidem ſecuti, nec ullâ ſpe decipi, nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

Plancus Ciceroni S.

Suum ſtudium erga remp. præ ſe fert : dignitatem ſuam commendat : quid egerit & acturus sit, exponit : exercitum laudat. Anno *U. C. 710.*

9. *NIHIL me tibi temerè, aut te ceteris de me frustra recepisse lætor. Certè hoc majus habes testimonium amoris mei, quò maturiùs tibi, quàm ceteris, consilia mea volui esse nota. In dies verò meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero, cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero (ita ab imminentibus malis respublica, me adjuvante, liberetur) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certè cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis, & opera præcipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestrâ. Concupisco autem nihil mihi, contráque ipse pugno. Et temporis, & rei te moderatorem facilè patior esse. Nihil aut serò, aut exiguè a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. sextum Kal. Maias Rhodanum trajeci, magnis itineribus. Viennâ equites mille viâ breviore præmisi. Ipse, si ab Lepido non impediar, celeritate satisfaciam: si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco & numero, & genere, & fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuò me factuum scis, rogo. Vale.*

T vj

CICERO PLANCO.

LAUDAT Planci præclaram voluntatem ſtudiumque juvandi remp. ideoque præmia ſperare ab ſenatu jubet, in qua re ſuam operam pollicetur, hortaturque ut pergat in tuenda republ. Anno *U. C. 710.*

10. ETSI ſatis ex Furnio noſtro cognoram, quæ tua voluntas, quod consilium de republica eſſet; tamen, tuis litteris lectis, liquidiùs de toto ſenſu tuo judicavi. Quamobrem, quamquam in uno prœlio omnis fortuna reipublicæ diſceptat, quod quidem, quum hæc legeres, jam decretum arbitrabar fore; tamen ipsâ famâ, quæ de tua voluntate percrebuit, magnam es laudem conſecutus. Itaque si conſulem Romæ habuiſſemus, declaratum eſſet ab ſenatu cum tuis magnis honoribus, quàm gratus eſſet conatus & apparatus tuus: cujus rei non modò non præteriit tempus, ſed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem judicio, fuit: is enim denique honos mihi videri ſolet, qui non propter ſpem futuri beneficii, ſed propter magna merita claris viris defertur & datur. Quare, sit modò aliqua reſpublica, in qua honos elucere possit; omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui

verè appellari poteſt honos, non invitamentum ad tempus, ſed perpetuæ virtutis eſt præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem, ſubveni patriæ, opitulare collegæ, omnium gentium conſenſum & incredibilem conſpirationem adjuva. Me tuorum consiliorum adjutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum, fidelissimumque cognoſces. Ad eas enim cauſas, quibus inter nos amore ſumus, officiis, vetuſtate conjuncti, patriæ caritas accessit, eaque effecit ut tuam vitam anteferrem meæ. III. Kal. April.

PLANCUS CICERONI.

GRATIAS agit beneficentiæ Ciceronis, & de ſuo in remp. ſtudio pollicetur omnia. Anno *U. C.* 710.

II. *IMMORTALES ago tibi gratias, agamque, dum vivam: nam, relaturum me, affirmare non poſſum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi reſpondere poſſe; niſi fortè (ut tu gravissimè diſertissiméque ſcripsiſti) ita ſenſurus es, ut me referre gratiam putes, quum memoriâ tenebo. Si de filii tui dignitate eſſet actum, amabilius certè nihil facere potuiſſes. Primæ tuæ ſententiæ infinitis cum muneribus, poſteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum*

compositæ, oratio assidua & perpetua de me, jurgia cum obtrectatoribus propter me; notissima mihi sunt. Non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præstem; in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere, & me, si quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Quum Rhodanum copias trajecissem, fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem; in itinere, de prælio facto, Brutoque & Mutinâ obsidione liberatis, audivi. Animadverti nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus; duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitûs. Quòd quædam pars exercitûs non minus furiosa est, quàm qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi. Ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem, ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius conferet, facilè mihi videor per me sustinere posse, remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur: si verò copiarum aliquid secum adducet, &, si decima legio veterana, quæ nostrâ operâ revocata cum reliquis est, ad eumdem furorem redierit; tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur

opera a me: idque me præstaturum spero, dum istinc copiæ trajiciantur, conjunctæque nobiscum faciliùs perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, nec diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed si fuerit, nec animo, nec benevolentiæ, nec patientiæ cujusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad hujus rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modò rempublicam respicere volet. Utor in hac re adjutoribus, interpretibusque, fratre meo, & Laterense, & Furnio nostro. Non me impedient privatæ offensiones, quò minùs pro reipublicæ salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quòd si nihil profecero, nihilominus maximo sum animo, & majore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuò diligas.

Cicero Planco.

Gratas senatui Planci litteras fuisse, & quæ ejus causâ in senatu acta sint, significat, & ad liberandam remp. diligentissimè hortatur. Anno *U. C.* 710.

12. Etsi reipublicæ causâ maximè gaudere debeo, tantum ei te præsidii, tantum opis attulisse extremis pene tempo-

ribus; tamen, ita te victorem complectar, republicâ recuperatâ, ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas affert, quam & esse jam, & futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes ullas umquam litteras graviores, quàm tuas, in senatu esse recitatas; idque contigit quum meritorum tuorum in rempublicam eximiâ quadam magnitudine, tum verborum, sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minimè novum, qui & te nossem, & tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem, & haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita. Sed senatui majora visa sunt, quàm erant exspectata, non quòd umquam de tua voluntate dubitasset; sed nec, quantum facere posses, nec, quò progredi velles, exploratum satis habebat. Itaque quum a. d. VII. Idus April. manè mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: quumque magna multitudo optimorum virorum & civium me de domo deduceret, feci continuò omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster ut consuerat: at ego ei litteras tuas; nihil dum enim sciebat: nam ad me primùm Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulò pòst idem mihi Munatius

eas litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, & eas, quas publicè. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum, prætorem urbanum, litteras deferremus; qui, quòd consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum. Senatus est continuò convocatus, frequensque convenit propter famam, atque exspectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse; idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio; qui quum gratiâ effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit; meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, quum frequens assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipsi iniquus, cujus in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim, quantâque contentione Titium intercessorem abjecerim, ex aliorum te litteris malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quàm tum fuit. Nec verò tibi senatus amicior, quàm cuncta civi-

tas: mirabiliter enim populus Romanus universus, & omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati; atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, collecta inanissimis splendoris insignibus, contemne, brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est; quæ maximè illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam: quam quando complexus es, tene; perfice, ut ne minùs respublica tibi, quàm tu reipublicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modò fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces: id quum reipublicæ, quæ mihi vitâ est meâ carior, tum nostræ necessitudini debere me judico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quòd bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam, & fidem, magis etiam perspexi in ejus incredibili erga te benevolentia & diligentia. III. Id. April.

CICERO PLANCO.

DE S. C. pro dignitate Planci facto scribit, eumque hortatur ut Antonianum bellum conficiat. Anno *U. C.* 710.

13. UT primùm poteſtas data eſt augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, quod positum eſſet aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipſo ſenatusconſulto poteris cognoſcere: ita enim eſt perſcriptum, ut a me de ſcripto dicta ſententia eſt; quam ſenatus frequens ſecutus eſt ſummo ſtudio, magnoque conſenſu. Ego quamquam ex tuis littèris, quas mihi misiſti, perſpexeram te magis judicio bonorum, quàm insignibus gloriæ delectari; tamen considerandum exiſtimavi, etiam si tu nihil poſtulares, quantum tibi a republica deberetur. Tu contexes extrema cum primis: qui enim M. Antonium oppreſſerit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Ajacem, nec Achillem, ſed Ulyſſem appellavit πτολίπορθον.

CICERO PLANCO S.

LAUDAT Planci ſtudium & celeritatem in auxiliis Bruto collegæ ferendis, hortaturque ut belli reliquias exſtinguat. Anno *U. C.* 710.

14. O GRATAM famam biduo ante victoriam, de ſubsidio tuo, de ſtudio, de celeritate, de copiis. Atque etiam hoſtibus fusis, ſpes omnis in te eſt: fugiſſe enim ex prœlio Mutinensi dicuntur

notissimi latronum duces: est autem non minùs gratum extrema delere, quàm prima depellere. Equidem exspectabam jam tuas litteras, idque cum multis. Sperabamque etiam Lepidum, reipublicæ temporibus admonitum, tecum & reipublicæ fatis esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quæ scintilla teterrimi belli relinquatur. Quod si erit factum; & rempublicam divino beneficio affeceris, & ipse æternam gloriam consequere. D. III. NON. Maii.

PLANCUS CICERONI

NUNTIAT quæ ad opprimendum Antonium & egerit, & acturus sit. Anno *U. C.* 710.

15. *HIS litteris scriptis, quæ postea accidissent, scire te, ad rempublicam putavi pertinere. Sedulitas mea (ut spero) & mihi, & reipublicæ tulit fructum. Namque assiduis internuntiis cum Lepido egi, ut, omissâ omni contentione, reconciliatâque voluntate nostrâ, communi consilio reipublicæ succurreret: se, liberos, urbemque pluris, quàm unum perditum abjectumque latronem, putaret; obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. Profeci itaque per Laterensem internuntium: fidem mihi dedit, se Antonium, si prohi-*

bere provinciâ suâ non potuisset, bello persecuturum : me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit; eòque magis, quòd & Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, & Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate ejus, non multis antè diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum : in cursu bonorum consiliorum Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi : vel quòd equitatu meo persequi atque opprimere equitatum ejus possem; vel quòd exercitûs Lepidi eam partem, quæ corrupta est, & ab republica alienata, & corrigere, & coërcere præsentiâ mei exercitûs possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte, uno die facto, exercitum a. d. quartum Idus Maii traduxi. Quum verò mihi nuntiatum esset, L. Antonium præmissum cum equitibus & cohortibus ad Forum Julii venisse; fratrem cum equitum quatuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. quintum Idus Maii. Ipse maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis, & reliquo equitatu subsequar. Si nos mediocris modò fortuna reipublicæ adjuverit, & audaciæ perditorum, & nostræ sollicitudinis hîc finem reperiemus. Quòd si latro, præcognito nostro adventu,

rursus in Italiam se recipere cœperit, Bruti erit officium, occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuò diligas.

CICERO PLANCO.

GRATISSIMAS senatui fuisse Planci litteras, factumque S. C. significat, & ut in subitis senatûs consilium ne exspectet, sed ipse a sese consilium capiat, auctor est. Anno *U. C.* 710.

16. NIHIL post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quàm tuas, Plance, litteras. Redditæ sunt enim frequenti senatu Cornuto, quum is frigidas sanè & inconstantes recitasset litteras Lepidi: sub eas statim recitatæ sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus. Quum rebus enim ipsis essent, & studiis, beneficiisque in rempublicam gratissimæ, tum erant gravissimis verbis, & sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare velle. Quum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebis retulerunt. Servilius rogatus rem distulit: ego eam

ſententiam dixi, cui ſunt aſſensi ad unum. Ea quæ fuerit, ex ſenatusconſulto cognoſces. Tu, quamquam consilio non eges, vel abundas potiùs; tamen hoc animo eſſe debes, ut nihil huc rejicias; neve in rebus tam ſubitis, tamque anguſtis a ſenatu consilium petendum putes. Ipſe tibi sis ſenatus; quocumque te ratio reipublicæ ducet, ſequare: cures, ut antè factum aliquid a te egregium audiamus, quàm futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id ſenatum non modò ut fideliter, ſed etiam ut ſapienter factum, comprobaturum.

PLANCUS CICERONI.

PRÆSENTEM belli ſtatum deſcribit, cum excuſatione fratris a ſe dimissi, & commendatione ſuæ dignitatis. Anno *U. C.* 710.

17. *ANTONIUS Id. Maii ad Forum Julii cum primis copiis venit. Ventidius bidui ſpatio abeſt ab eo. Lepidus ad Forum Voconii caſtra habet, qui locus a Foro Julii quatuor & viginti millia paſſuum abeſt, ibique me exſpectare conſtituit, quemadmodum ipſe mihi ſcripsit. Quòd si omnia mihi integra & ipſe, & fortuna ſervarit, recipio vobis celeriter me negotium ex ſententia confecturum. Fratrem meum,*

assiduis laboribus concursationibusque confectum, graviter se habuisse, antea tibi scripsi: sed tamen quum primùm posse ingredi cœpit, non magis sibi, quàm reipublicæ, se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusabat. Sed ego eum non solùm hortatus sum, verùm etiam coëgi istò proficisci; quòd & illâ valetudine magis conficere se, quàm me juvare posset in castris; & quòd acerbissimo interitu consulum rempublicam nudatam, tali cive prætore in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si quis vestrûm non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit ut Apellam ad me mitteret, quo obside fide illius & societatis in republica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius, de tribus fratribus Sex. Gaviano probavit: quo ego interprete novissimè ad Lepidum sum usus. Amicum eum reipublicæ cognosse videor; libenterque ei sum testimonio, & omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuò diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

PLANCUS

Plancus Ciceroni.

Narrat quibus causis ad Lepidum proficiscatur.
Anno *U. C.* 710.

18. *Quid in animo habuerim, quum Lævus Nervaque discesserunt a me, & ex litteris, quas eis dedi, & ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti & cupido satisfaciendi reipublicæ bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quàm tutum, quod habere posset obtrectationem. Itaque post discessum legatorum, quum binis continuis litteris & Lepidus me ut venirem rogaret, & Laterensis multò etiam magis, propè implorans, obtestaretur, non ullam rem aliam extimescens quàm eamdem, quæ mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitûs ejus; non dubitandum putavi quin succurrerem, meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus trajiceret exercitum, & cum collega consentiente, exercitu concordi, & bene de republica sentiente, hostibus obviam ire; tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciæ*

meæ, aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, conjunctum cum republica non sublevassem; aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. Itaque potiùs periclitari volui, si posset mea præsentia & Lepidum tueri, & exercitum facere meliorem, quàm nimis cautus videri. Sollicitiorem certè hominem non suis contractis neminem puto fuisse. Nam, quæ res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego & mihi confido, & sic perculsas illius copias, Ventidiique Mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod priùs nocere potest, quàm sciri, curarique possit. Sed certè nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitûs adiret, quæ bene de republica sentit: magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quæ si adventus meus represserit, agam gratias fortunæ, constantiæque meæ, quæ me ad hanc experientiam excitavit. Itaque a. d. XII. Kal. Jun. ab Isara castra movi: pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita posi-

tis, reliqui, præsidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto, exercituique ejus sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me conjungam. Vale.

CICERO PLANCO.

GRATIARUM actionem sibi gratam fuisse, & litteris ejus senatum delectatum, significat, & ut reliquias belli conficiat, hortatur. Anno *U. C. 710.*

19. QUAMQUAM gratiarum actionem a te non desiderabam, quum te re ipsâ atque animo scirem esse gratissimum; tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi perjucunda: sic enim vidi, quasi ea quæ oculis cernuntur; me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem; sed numquam illustriùs. Litteræ tuæ mirabiliter gratæ sunt senatui, quum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ & maximæ, fortissimi animi, summique consilii; tum etiam gravitate sententiarum, atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias: in hoc erit summa & gratia, & gloria. Cupio omnia reipublicæ causâ: sed, mehercules, in ea conservanda jam defatigatus, non multò plus patriæ faveo, quàm tuæ gloriæ; cujus maximam facultatem tibi dii

immortales, ut spero, dedere; quam complectere, obsecro: qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit. Vale.

CICERO PLANCO.

Petit, ut de Lepidi fide significet, utrum remp. sequatur, an Antonium: hortaturque, ut reliquias belli opprimat. Anno *U. C. 710.*

20. Ita erant omnia, quæ istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret: modò enim quæ vellemus de Lepido, modò contrà nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse, nec vinci; quorum alterius fortuna partem habet quamdam; alterum proprium est prudentiæ tuæ. Sed accepi litteras a collega tuo, datas Idibus Maiis, in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. Sed minùs audes fortasse propter inanem lætitiam litterarum superiorum. Verùm, ut errare id, Plance, voluisti (quis enim id effugerit) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc verò etiam jam erroris causa sublata est: culpa enim illa, *Bis ad eumdem*, vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet,

omni curâ liberati ſumus : nec tamen erimus, priuſquam ita eſſe tu nos feceris certiores. Mea quidem, ut ad te ſæpiùs ſcripſi, hæc ſententia eſt : Qui reliquias hujus belli oppreſſerit, eum totius belli confectorem fore : quem te & opto eſſe, & confido futurum. Studia mea erga te, quibus certè nulla eſſe majora potuerunt, tibi tam grata eſſe, quàm ego putavi fore, minimè miror, vehementerque lætor. Quæ quidem tu, si rectè iſtic erit, majora & graviora cognoſces. IV. Kal. Jun.

Plancus Ciceroni.

Perfidiam Lepidi, conjunctionemque cum Antonio nuntiat : ſubſidium copiarum mitti poſtulat : ſuam dignitatem commendat. Anno *U. C.* 710.

21\. *Puderet me inconſtantiæ mearum litterarum, si non hæc ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore ſollicitudine veſtrâ, perditis resiſterem. Omnia ei petenti recepi, & ultro pollicitus ſum, ſcripsique tibi biduo antè, confidere me, bono Lepido eſſe uſurum, communique consilio bellum adminiſtraturum. Credidi chirographis ejus, affirmationi præſentis Laterensis, qui tum apud me erat ;*

reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certè cavi, & cavebo, ne meâ credulitate respublica summa fallatur. Quum, in Isara flumine uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quòd petierat per litteras ipse, ut maturarem venire; præstò mihi fuit stator ejus cum litteris, quibus ne venirem denuntiabat; se posse per se conficere negotium; interea ad Isaram exspectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existimans eum socium gloriæ vitare. Putabam posse me nec de laude jejuni hominis delibare quidquam, & subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras, in eisque desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum: in quibus apertè denuntiat, videam ne fallar; suam fidem solutam esse; reipublicæ ne desim. Exemplar ejus chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, & quibus credidi, & ea quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. Accessit eò, ut milites ejus, quum Lepidus concionaretur, improbi

per se, corrupti etiam per eos qui præsunt Canidios, Rufrenosque, & ceteros, quos, quum opus erit, scietis, conclamarint viri boni, pacem se velle, neque esse cum ullis pugnaturos, duobus jam consulibus singularibus occisis, tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus judicatis, bonisque publicatis. Neque hoc aut vindicarat Lepidus, aut sanarat. Huc me venire, & duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliæ, provinciam cunctam, summæ dementiæ & temeritatis esse vidi: mihique, si ita oppressus essem, remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modò honorem, sed misericordiam quoque defuturum. Itaque rediturus sum, nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiam si ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis, parique felicitate rempublicam hîc vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, pro vobis, paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum quàm primùm cures; & matures priùs, quàm hostes magis corroborentur, & nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita,

respublica in possessione victoriæ, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortissimum civem & ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam & satis molestam. Quum primùm poterit istuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicæ desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet: habeo te & amantissimum mei, &, quod optavi, summæ auctoritatis. Tu videris, quantum & quando tuum munus apud me velis esse. Tantùm te rogo in Hirtii locum me subdas, & ad tuum amorem, & ad meam observantiam.

CICERO PLANCO.

RESPONDET Planco, qui agris dividendis præfici cupiebat. Anno *U. C. 710.*

22. IN te & in collega omnis spes est, diis approbantibus. Concordiâ vestrâ, quæ senatui declarata litteris vestris est, mirificè & senatus & cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria; si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem: qui certè ego fuissem. Sed, propter tarditatem sententiarum, moramque rerum,

quum ea, quæ consulebantur, ad exitum non pervenirent; commodissimum mihi Plancoque fratri visum est, uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. Sed sive in senatusconsulto, sive in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimæ dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, & quidem tales, quales maximè opto. Vale.

PLANCUS CICERONI.

EXCUSAT se, quòd Lepido crediderit: accepto de conjunctione Lepidi & Antonii nuntio, suas copias retraxisse significat: auxilium postulat. Anno *U. C.* 710.

23. *NUMQUAM mehercules, mi Cicero, me pœnitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentiâ me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem: credulitas enim error est magis, quàm culpa, & quidem in optimi cujusque mentem facillimè irrepit. Sed ego non hoc vitio pene sum deceptus: Lepidum enim pulchrè noram,*

Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maximè est periculosus, hunc casum coëgit subire. Nam si uno loco essem, verebar ne cui obtrectatorum viderer & nimiùm pertinaciter Lepido offensus, & meâ patientiâ etiam alere bellum. Itaque copias propè in conspectum Lepidi Antoniique adduxi, quadragintaque millium passuum spatio relicto consedi, eo consilio, ut vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me possem. Adjunxi hæc, in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitûs esset: Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca mihi fideliter pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio conjunxit a. d. IV. *Kal. Junias; eodemque die ad me castra moverunt. Viginti millia passuum quum abessent, res mihi nuntiata est. Dedi operam deûm benignitate, ut & celeriter me reciperem, & hic discessus nihil fugæ simile haberet; non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum omitteretur, aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Non. Jun. omnes copias Isaram trajeci, pontesque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent, & ego me interea cum collega conjungerem, quem triduo, quum has dabam litteras, exspectabam. Laterensis nostri &*

fidem, & animum singularem in rempublicam semper fatebor : sed certè nimia ejus indulgentia in Lepidum ad hæc pericula perspicienda fecit eum minùs sagacem. Qui quidem quum in fraudem se deductum videret, manus, quas justiùs in Lepidi perniciem armasset, sibi afferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus, & adhuc vivit, & dicitur victurus : sed tamen de hoc mihi parum certum est. Magno cum dolore parricidarum elapsus sum his. Veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant ; quòd Lepidum castigare non desiteram, ut exstingueret bellum ; quòd colloquia facta improbabam ; quòd legatos, fide Lepidi missos ad me, in conspectum venire vetaveram ; quòd C. Catium Vestinum, tribunum militum, missum ab Antonio ad me cum litteris, exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quòd certè, quò magis me petiverunt, tantò majorem his frustratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem præsta, ut vigilanter nervoséque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Cæsar cum copiis, quas habet firmissimas ; aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur ; cujus ipsius magnum agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne jam conve-

nit. Pro urbis verò salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quòd si vos istic non defueritis, profectò, quod ad me attinet, omnibus rebus abundè reipublicæ satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariorem; sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore, aut ex judicio tuo perdam. Opto, ut mihi liceat jam, præsenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo Idus Jun. Cularone, ex finibus Allobrogum.

PLANCUS IMP. COS. DESIGN. CICERONI S. D.

Se memorem beneficiorum pollicetur: suas copias narrat: subsidium Cæsariani aut Africani exercitûs poscit: Octavianum, ut parum reipub. amantem, carpit. Anno *U. C.* 710.

24. *FACERE non possum, quin in singulas res meritaque tua tibi gratias agam. Sed mehercules facio cum pudore: neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem: neque ego libenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis; & malo præsens observantiâ, indulgentiâ, assiduitate, memorem*

me tibi probare. Quòd si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates, in tui observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrùm mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facilè dixerim. De militum commodis fuit tibi curæ; quos ego non potentiæ meæ causâ (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu: sed primùm, quòd ita meritos judicabam; deinde, quòd ad omnes casus conjunctiores reipublicæ esse volebam; novissimè, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos, tales vobis præstare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hîc omnia integra sustinuimus: quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine causa, talis victoriæ, scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia respublica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias verò nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranæ tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimiùm sæpe ex-

pertum habemus. Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Cæsaris accessisset, æquo animo summam rempublicam in discrimen deduceremus. Aliquantò autem propiùs esse, quod ad Cæsarem attinet, videbamus. Nihil destiti eum litteris hortari, neque ille intermisit affirmare, se sine mora venire; quum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi, si quid fortè proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Cæsaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum: vel quòd in familiaritate Cæsaris, vivo illo, jam tueri eum & diligere fuit mihi necesse: vel quòd ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensûs: vel quòd ex tam insigni amicitia mea, atque Cæsaris, hunc filii loco, & illius & vestro judicio substitutum, non proinde habere turpe mihi videtur. Sed quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis, quàm inimicè, facio. Quòd vivit Antonius hodie, quòd Lepidus unà est, quòd exercitus habent non contemnendos, quòd sperant, quòd audent, id omne Cæsari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum

jam bellum eſſet, aut in adversissimam illi Hiſpaniam cum detrimento eorum maximo detruſum. Quæ mens eum, aut quorum consilia a tanta gloria, sibi verò etiam neceſſaria ac ſalutari, avocarint, & ad cogitationem conſulatûs bimeſtris, ſummo cum terrore hominum, & inſulſa cum efflagitatione tranſtulerint, exputare non poſſum. Multum in hac re mihi videntur neceſſarii ejus, & reipublicæ, & ipsius causâ proficere poſſe; plurimùm, ut puto, tu quoque, cujus ille tanta merita habet, quanta nemo, præter me: numquam enim obliviſcar, maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quòd si, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimùm ipſum juvero. Nos interea duriore conditione bellum ſuſtinemus, quòd neque expeditissimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commiſſuri ſumus, ut majus detrimentum reſpublica accipere possit. Quòd si aut Cæſar ſe reſpexerit, aut Africanæ legiones celeriter venerint, ſecuros vos ab hac parte reddemus. Tu, ut inſtituiſti, me diligas rogo, propriéque tuum eſſe, tibi perſuadeas. V. *Kal. Sext. ex caſtris.*

CICERO FURNIO S. D.

MODESTÈ reprehendit in Furnio præproperam adipiſcendæ præturæ feſtinationem. Anno *U. C.* 710.

25. SI intereſt, id quod homines arbitrantur, reipublicæ te, ut inſtituiſti atque feciſti, navare operam, rebuſque maximis, quæ ad exſtinguendas reliquias belli pertinent, intereſſe; nihil videris melius, neque laudabilius, neque honeſtius facere poſſe: iſtamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam celeritati præturæ anteponendum cenſeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem conſecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci teſtimonio, præterea famâ, ſententiâque omnium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc reſtat, id maximo opere cenſeo perſequendum: quid enim honeſtius? aut quid honeſto anteponendum? Sin autem ſatisfactum reipublicæ putas, celeriter ad comitia, quando maturè futura ſunt, veniendum cenſeo; dummodo ne hæc ambitioſa feſtinatio aliquid imminuat ejus gloriæ, quam conſecuti ſumus. Multi clarissimi viri, quum reipublicæ darent operam, annum petitionis ſuæ non obierunt. Quod eò facilius nobis eſt, quòd non

eſt annus hic tibi deſtinatus; ut, si ædilis fuiſſes, poſt biennium tuus annus eſſet. Nunc nihil prætermittere videbere usitati, & quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem, Planco conſule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen ſplendidiorem petitionem tuam fore, si modò iſta ex ſententia confecta eſſent. Omnino plura me ſcribere, quum tuum tantum consilium judiciumque sit, arbitrabar non ita neceſſe; ſed tamen ſententiam meam tibi ignotam eſſe nolebam. Cujus eſt hæc ſumma, ut omnia te metiri dignitate malim, quàm ambitione; majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quàm in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus ſum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, & Cæcinâ, & Calvisio, ſtudiosissimis tui, quum Dardanus, libertus tuus, intereſſet: omnibus probari videbatur oratio mea: ſed tu optimè judicabis. Vale.

M. Cicero Furnio S. D.

Scripserat Furnius, ſe ad comitia prætoria venturum. Diſſuadet Cicero, comitiaque dilata significat. Anno *U. C. 710.*

26. Lectis tuis litteris, quibus declarabas, aut omittendos Narbonenſes, aut cum periculo dimicandum; illud ma-

gis timui : quod vitatum non moleſtè fero. Quod de Planci & Bruti concordia ſcribis, in eo vel maximam ſpem pono victoriæ. De Gallorum ſtudio nos aliquando noſcemus, ut ſcribis, cujus id operâ maximè excitatum sit; ſed jam (mihi crede) cognovimus. Itaque jucundissimis tuis litteris ſtomachatus ſum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, citò te; sin jam confecta, citiùs, ne diutius cum periculo fatuus sis. O mi Furni, quàm tu cauſam tuam non noſti, qui alienas tam facilè diſcas! Tu nunc candidatum te putas, & id cogitas, ut aut ad comitia curras; aut, si jam confecta, domi tuæ sis; ſcilicet ne cum maximo periculo, ut ſcribis, ſtultissimus sis. Non arbitror te ita ſentire : omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quòd si, ut ſcribis, ita ſentis; non magis te, quàm de te judicium reprehendo meum. Te adipiſcendi magiſtratûs levissimi & divulgatissimi, si ita adipiſcare, ut plerique, præpropera feſtinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cœlum jure & verè ferunt? Scilicet id agitur, utrùm hac petitione, an proximâ prætor fias; non, ut ita de republica mereare, omni honore ut dignissimus judicere? Utrùm neſcis, quàm altè adſcenderis? an pro nihilo id putas? Si

nescis, tibi ignosco; nos in culpa sumus: sin intelligis; ulla tibi est prætura, vel officio, quod pauci, vel gloriâ, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re & ego, & Calvisius, homo magni judicii, tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere possumus, quòd multis de causis reipublicæ arbitramur conducere, in Januarium mensem protrudimus. Vince igitur, & vale.

CICERO LEPIDO S.

LEPIDUM leviter objurgat, quòd summis honoribus ornatus ab senatu, gratias non egerit: & ne pacem cum Antonio conciliare nitatur, admonet. Anno *U. C.* 710.

27. QUÒD mihi, pro summa erga te benevolentia, magnæ curæ est, ut quàm amplissimâ dignitate sis, molestè tuli, te senatui gratias non egisse, quum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse lætor: eam si a servitute sejungis, consules & reipublicæ, & dignitati tuæ: sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatûs restitutura est, hoc animo scito esse omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. Itaque sapientiùs, meo qui-

dem judicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones, quæ neque senatui, nec populo, neque cuiquam bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

CICERO TREBONIO S.

DOLET se non fuisse participem conjurationis in Cæsarem, quia superstes Antonius exitium reip. moliatur: deinde suum libertatis recuperandæ studium declarat. Anno *U. C. 710.*

28. QUAM vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quòd verò a te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis; interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor: mihi enim negotii plus reliquisti uni, quàm, præter me, omnibus. Ut enim primùm post Antonii fœdissimum discessum senatus haberi liberè potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum cive acerrimo, patre tuo, in ore & amore semper habuisti. Nam, quum senatum a. d. XIII. Kal. Januarias tribuni plebis vocavissent,

deque alia re referrent, totam rempublicam ſum complexus, egique acerrimè, ſenatumque jam languentem & defeſſum ad priſtinam virtutem conſuetudinemque revocavi, magis animi, quàm ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, ſpem primùm populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec verò ipſe poſtea tempus ullum intermiſi de republica non cogitandi ſolùm, ſed etiam agendi. Quòd niſi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipſe perſcriberem; quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognoſces ex aliis; a me pauca, & ea ſummatim. Habemus fortem ſenatum; conſulares partim timidos, partim malè ſentientes. Magnum damnum factum eſt in Servio. L. Cæſar optimè ſentit: ſed, quòd avunculus eſt, non acerrimas dicit ſententias. Conſules egregii: præclarus D. Brutus: puer egregius Cæſar, de quo ſpero equidem reliqua. Hoc verò certum habeto, niſi ille veteranos celeriter conſcripsiſſet, legioneſque duæ de exercitu Antonii ad ejus ſe auctoritatem contuliſſent, atque is oppositus eſſet terror Antonio, nihil Antonium ſceleris, nihil crudelitatis præteriturum fuiſſe. Hæc tibi etsi audita eſſe arbitrabar, volui tamen notiora eſſe. Plura ſcribam, si plus otii habuero. Vale.

CICERO AMPIO BALBO.

De studio suo erga Ampium exsulantem scribit, eumque bonam spem habere jubet. Anno *U. C.* 707. Collocari hanc epistolam oportuit ante duodecimam lib. 6.

29. De meo studio erga salutem & incolumitatem tuam, credo te cognosse ex litteris tuorum; quibus me cumulatissimè satisfecisse certò scio: nec his concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentiâ, ut te salvum malint, quàm ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quàm ipsi, hoc tempore prodesse possim; quod quidem nec destiti facere, nec desistam: & jam in maxima re feci, & fundamenta jeci salutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque sis, meque tibi nullâ re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quintiles.

GALBA CICERONI S.

Galba prælium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam. Anno *U. C.* 710.

30. *Septimo-decimo Kalend. Maii; quo die Pansa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram (nam ei obviam processeram millia passuum centum, quò maturiùs veniret) Antonius legiones edu-*

xit duas, ſecundam, & quintam-triceſimam, & cohortes prætorias duas, unam ſuam, alteram Silani, evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quòd nos quatuor legiones tironum habere ſolùm arbitrabatur. Sed noctu, quò tutiùs venire in caſtra poſſemus, legionem Martiam, cui ego præeſſe ſolebam, & duas cohortes prætorias miſerat Hirtius nobis. Quum equites Antonii apparuiſſent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætoriæ potuerunt; quas ſequi cœpimus coacti, quoniam eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum ſuas copias continebat; neque ſciri volebat, ſe legiones habere, tantùm equitatum, & levem armaturam oſtendebat. Poſteaquam vidit ſe invito legionem ire Panſa, ſequi ſe duas legiones juſſit tironum. Poſteaquam anguſtias paludis, & ſilvarum tranſivimus, acies eſt inſtructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ. Repentè Antonius in aciem ſuas copias de vico produxit, & ſine mora concurrit. Primò ita pugnatum eſt, ut acriùs non poſſet ex utraque parte pugnari; etſi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem triceſimam-quintam Antonii, ut ampliùs paſſus quingentos ultra aciem, quo loco ſteterat, proceſſerit. Itaque, quum equites noſtrum

cornu circuire vellent, recipere me cœpi; & levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video me esse inter Antonianos, Antoniumque post me esse aliquantò. Repentè equum immisi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex castris, scuto rejecto. Antoniani me insequi: nostri pila conjicere velle. Ita nescio quo fato sum servatus, quòd sum citò a nostris cognitus. In ipsa Æmilia, ubi cohors Cæsaris prætoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiæ legionis duæ cohortes erant, & cohors prætoria, pedem referre cœperunt, quòd ab equitatu circuibantur, quo vel plurimùm valet Antonius. Quum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus cœpi ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putavit se posse capere. Quò quum venit, complures ibi amisit, nec egit quidquam. Auditâ re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque ejus omnes delevit, fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus horâ noctis quartâ se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. Sic partem majorem suarum

rum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua jactura cohortium prætorianarum nostrarum, & legionis Martiæ fieri potuit. Aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. XII. *Kal. Maii, ex castris.*

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

EXCUSATIONEM affert, quòd studium erga remp. suum nondum declaraverit: seque libertatis recuperandæ percupidum ostendit An. *U. C.* 710.

31. *MINIMÈ mirum tibi debet videri, nihil me scripsisse de republica, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, & retinent. Itaque, nisi nave perlatæ litteræ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc verò nactus occasionem, posteaquam navigari cœptum est, cupidissimè, & quàm creberrimè potero, scribam ad te. Ne movear ejus sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen nequaquam proinde ac dignus est, oderunt homines, periculum non est: adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea, & studia trahunt me*

ad pacis & libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli sæpe deflevi: quum verò non liceret mihi nullius partis esse, quia utrobique magnos inimicos habebam; ea castra fugi, in quibus planè tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum. Compulsus eò, quò minimè volebam, ne in extremis essem, planè pericula non dubitanter adii. Cæsarem verò, quòd me in tanta fortuna, modò cognitum, vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate & fide. Quæ meâ sententiâ gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maximè probarit: quod jussus sum eo tempore, id ita feci, ut appareret invito imperatum esse. Cujus facti injustissima invidia erudire me potuit, quàm jucunda libertas, & quàm misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint, quicumque is est, ei me profiteor inimicum: nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam, aut deprecer. Sed consules neque senatusconsulto, neque litteris præceperant mihi, quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam, me & exercitum in potestate ejus futurum; quod, quum Lepidus concionaretur, atque omnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maximè contrarium fuit.

Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpes poteram transvolare, quæ præsidio illius tenentur? Adde huc, quòd perferri litteræ nullâ conditione potuerunt: sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii. Illud me Cordubæ pro concione dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione tricesima tradenda quantas habuerim contentiones, quid ego scribam? quâ traditâ, quantò pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare. Quare eum me existima esse, qui primùm pacis cupidissimus sim; omnes enim cives planè studeo esse salvos: deinde, qui & me, & rempublicam vindicare in libertatem paratus sim. Quòd familiarem meum tuorum numero habes, opinione tuâ mihi gratius est. Invideo illi tamen, quòd ambulat & jocatur tecum. Quæres, quanti æstimem? si umquam licuerit vivere in otio, experieris: nullum enim vestigium abs te recessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis satisfacere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minùs laborio-

sum est manere, tamen, quia video tali tempore multò magis legionibus opus esse, quàm provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Pansæ misi, cognosces omnia: nam earum tibi exemplar misi. XVII. *Kal. April. Cordubæ. Vale.*

C. Asinius Pollio Ciceroni.

Balbi quæstoris sui flagitia exponit: deinde de suo in remp. studio addit. Anno *U. C.* 710.

32. *Balbus quæstor, magnâ numeratâ pecuniâ, magno pondere auri, majore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus, & triduum tempestate retentus ad Calpen, Kal. Juniis trajecit sese in regnum Bogudis, planè bene peculiatus. His rumoribus, utrùm Gades referatur, an Romam (ad singulos enim nuntios turpissimè consilia mutat) nondum scio. Sed præter furta, & rapinas, & virgis cæsos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum, in* XIV *sessum deduxit; ut enim fecerat ordines equestris loci: quatuorviratum sibi prorogavit: comitia biennii biduo*

habuit, hoc eſt, renuntiavit quos ei viſum eſt: exſules reduxit, non horum temporum, ſed illorum, quibus a ſeditioſis ſenatus trucidatus, aut expulſus eſt, Sex. Varo proconſule. Illa verò jam ne Cæſaris quidem exemplo; quòd ludis Prætextam de ſuo itinere ad L. Lentulum proconſulem ſollicitandum poſuit. Et quidem, quum ageretur, flevit, memoriâ rerum geſtarum commotus. Gladiatoribus autem Fadium quemdam, militem Pompeianum, quia, quum depreſſus in ludum bis gratis depugnaſſet, auctorari ſeſe nolebat, & ad populum confugerat; primùm Gallos equites immiſit in populum (conjecti enim lapides ſunt in eum, quum abriperetur Fadius) deinde abſtractum defodit in ludo, & vivum combuſſit; quum quidem pranſus, nudis pedibus, tunicâ ſolutâ, manibus ad tergum rejectis, inambularet, & illi miſero quiritanti, Civis Romanus natus ſum, *reſponderet:* Abi nunc, populi fidem implora. *Beſtiis verò cives Romanos, etiam in his circulatorem quemdam auctionum, notiſſimum hominem Hiſpali, quia deformis erat, objecit. Cum hujuſcemodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coràm. Nunc, quod præſtat, quid me velitis facere, conſtituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam vicesimam octavam quum ad ſe initio belli arceſſiſſet*

Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum; in victoria verò eadem præmia, quæ suis legionibus (quorum quis ullum finem, aut modum futurum putavit?) incitatissimam retinui, ægrè mehercules; nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote quum singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris, atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec verò minùs Lepidus ursit me & suis, & Antonii litteris, ut legionem tricesimam mitterem sibi. Itaque quem exercitum neque vendere ullis præmiis volui, nec eorum periculorum metu, quæ victoribus illis portendebantur, diminuere, debetis existimare retentum & conservatum reipublicæ esse; atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod jussistis, feci. Nam & provinciam in otio, & exercitum in mea potestate tenui: finibus meæ provinciæ nusquam excessi: militem non modò legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi; & si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quarum rerum fructum satis magnum, republicâ salvâ, tulisse me putabo. Sed respublica si me satis novisset, & major pars senatûs, majores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, quum etiam nunc in provincia esset, scripsi,

legendam tibi misi: etiam Prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI. *Idus Junias, Cordubâ.*

POLLIO CICERONI S. P.

DEPLORAT acceptam prælio Mutinensi reip. calamitatem; seque communi incendio occurrere paratum ostendit. Anno *U. C.* 710.

33. *SI vales, bene est: ego quoque valeo. Quò tardiùs certior fierem de præliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios, novem dies retinuit: tamenetsi tantam calamitatem reipublicæ quàm tardissimè audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. Atque utinam eodem senatusconsulto, quo Plancum & Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque jussissetis venire: profectò non accepisset respublica hoc vulnus: quo si qui lætantur in præsentia, quia videntur & duces & veterani milites Cæsaris partium interiisse; tamen postmodum necesse est doleant, quum vastitatem Italiæ respexerint. Nam & robur & soboles militum interiit, si quidem quæ nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem: omnem enim cunctationem ejus discussissem, præsertim adjutore Planco. Sed scribenti ad me ejus-*

modi litteras, quas leges, & concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes, palparer planè necesse erat, si vellem commeatus, per provinciam ejus iter faciens, habere. Præterea verebar, ne, si antequam ego incœpta perficerem, prælium confectum esset, pium meum consilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non major tamen quàm Planco, fuit. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis, & tibi, & consulibus, & Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimùm possem prodesse reipublicæ. Sed, ut rationem ineo, quo die prælium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longè remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultûs, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaram. Ita porrò festinavit uterque confligere, tamquam nihil pejus timerent, quàm ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. Nam hæc mihi scribuntur ex Gallia Lepidi, & nuntiantur, Pansæ exercitum concisum esse: Pansam ex vulneribus mortuum: eodem prælio Martiam legionem interiisse, & L. Fabatum, & C.

Peducæum, & D. Carfulenum. Hirtiano autem prælio & secundam legionem, & omnes peræquè Antonii cæsas: item Hirtii. Quartam verò, quum castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione concisam esse. Ibi Hirtium quoque periisse, & Pontium Aquilam: dici etiam Octavianum cecidisse. Quæ si (quod dii prohibeant) vera sunt, non mediocriter doleo. Antonium turpiter Mutinæ obsessionem reliquisse, sed habere equitum XV. *legiones sub signis armatas tres, & P. Bagienni unam, inermes bene multos. Ventidium quoque se cum legione septima, octava, nona conjunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema, & non modò nationes, sed etiam servitia concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupasse. Quæ si vera sunt, nemini nostrûm cessandum est; neque exspectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes* XVII, *& duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum spei puto esse; præsertim quum nihil sit periculosius, quàm spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni*

autem tempus libertatem majorem mihi dat; propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expedietur. Nam neque deesse, neque superesse reipublicæ volo. Maximè tamen doleo, adeo & longo & infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo pòst, aut ultrà etiam, quàm facta sunt, omnia nuntientur.

M. LEPIDUS IMP. ITERUM, PONT. MAX. M. T. C. S. P. D.

NARRAT, Antonio adveniente, quid egerit, & agit gratias Ciceroni, quòd iniquis de se rumoribus non crediderit. Anno *U. C.* 710.

34. *SI vales, bene est: ego valeo. Quum audissem Antonium cum suis copiis, præmisso L. Antonio cum parte equitatûs, in provinciam meam venire; cum exercitu meo ab confluente Rhodano castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Vocontium veni, & ultrà, castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres conjunxit cum eo, & ultra me castra posuit. Habebat antea legionem secundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum: nam omnis ex prœlio integer decessit, ita ut sint ampliùs equitum* XV. *Itaque ad me complures milites, & equi-*

tes ab eo transierunt, & in dies singulos ejus copiæ minuuntur. Silanus & Culleo ab eo discesserunt. Nos etsi graviter ab his læsi eramus, quòd contra nostram voluntatem ad Antonium ierant, tamen nostræ humanitatis & necessitudinis causâ, eorum salutis rationem habuimus: nec tamen eorum operâ utimur, neque in castris habemus, neque ulli negotio præfecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec reipublicæ deerimus. Quæ postea egerimus, faciam te certiorem. Etsi omni tempore summa studia officii, mutuò inter nos certatim constiterunt, pro nostra inter nos familiaritate, & proinde diligenter ab utroque conservata sunt; tamen non dubito, in tanto & tam repentino reipublicæ motu, quin nonnulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata sint, quæ tuum animum magnopere moverent, pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderatè accepisse, neque temerè credendum judicasse, a meis procuratoribus certior sum factus; quæ mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim & illa superiora, quæ abs tua voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam & ornandam; quæ perpetuò animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, si meam vitam, & studium diligentissimè superioribus temporibus in republica administranda, quæ

Lepido digna ſunt, perſpecta habes, ut paria, aut eò ampliora reliquo tempore exſpectes; & proinde tuâ auctoritate me tuendum exiſtimes, quò tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI. *Kal. Jun. ex caſtris, ex Ponte Argenteo.*

Lepidus Imp. iterum, Pont. Max. Senat. Pop. Pl. Q. R. S. D.

Recepti Antonii cauſam in ſuos milites cónfert, diſſensionem civium iniquè ferentes. An. *U. C.* 710.

35. *Si vos, liberique veſtri valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Deos, hominesque teſtor, Patres conſcripti, quâ mente & quo animo ſemper in rempublicam fuerim, & quàm nihil antiquius communi ſalute ac libertate judicarim; quod vobis brevi probaſſem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsiſſet. Nam exercitus cunctus conſuetudinem ſuam in civibus conſervandis, communique pace, ſeditione factâ, retinuit; meque tantæ multitudinis civium Romanorum ſalutis atque incolumitatis cauſam ſuſcipere, ut verè dicam, coëgit. In qua re ego vos, Patres conſcripti, oro atque obſecro, ut privatis offensionibus omissis, ſummæ reipublicæ conſulatis, neve miſericordiam noſtram, exercitûſque noſtri, in civili diſſensione, ſceleris loco ponatis. Quòd si ſalutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, meliùs & vobis & reipublicæ conſuletis. Data* III. *Kal. a Ponte Argenteo. Valete.*

NOTANDA ET CORRIGENDA.

Inserta est vocum Græcarum Latina interpretatio.

Prior numerus paginam, alter lineam indicat.

P. 2. l. 3. *Ut quoniam tu.* Ita omnino legendum, ut vidit Grævius, ex veteribus editis, & ex mss. in quibus compendiosè scribitur *qm.* Gebhardus post Gruterum maluit, *ut qui tu*, quod hìc nullum locum habet. *Nisi perfectâ re de me*, scil. in patriam revocando.

Ibid. 12. *Religionis calumniam.* Ægypti regem cum exercitu reduci vetabant Sibyllæ versus, quos non invito senatu protulerat C. Cato, tribunus plebis, ut reductionem regis impediret.

Ibid. 25. *Amoris erga te sui.* Gulielmii codices, ut alter e duobus regiis, quos in recensendis epistolis adhibuimus, scriptum habent *amoris erga se tui.*

Ibid. 26. *Tibi esse iratum.* Videtur legendum esse cum Corrado, *regi esse iratum*, idque flagitant ea, quæ sequuntur.

3, 19. *Advertebatur.* Ita cum veteribus editis regii codices, pro vulgato *advertebantur.*

Ibid. 28. *Quòd tibi debemus.* Ab exsilio per te revocati.

4, 5. *Amorem tui absentis præsentes tui cognoscent.* Sic. ep. 6. hujus libri, *tantùm habeo polliceri, me tibi absenti præsentibusque tuis satisfacturum.* Malè in vulgatis legitur *præsentisque tui cognoscent.*

5, 3. *Divideretur.* Ut fcil. de religione & de tribus legatis feparatim referretur ac deliberaretur, ne utrumque simul rejici, aut utrumque simul probari necesse esset.

Ibid. 11. *Discessionem facere.* De sua relatione rogare sententias, priusquam de sententia Hortensii deliberaretur. Discessio fiebat, quum pronuntiatis aliquot senatorum sententiis, ceteri jubebantur transire ad eum, cujus sententiam probabant.

6, 17. *Senatûs auctoritas.* Decretum, cui quum intercessissent tribuni, non *senatûs consultum*, sed *auctoritas* dicebatur.

7, 14. *Decrevit.* Ita rectè regii, pro vulgato *decrerit.* Præfuerat anno superiore Ciliciæ T. Ampius.

8, 12. *Rejectis.* In aliud tempus dilatis. Mense autem Februario postulata & legationes provinciarum audiri solitas testis est Cicero Att. 1, 14.

9, 5. *At eâ exceptâ.* Ita regius uterque, cum plerisque aliis mss. Vulgò editur, *vi exceptâ.*

Ibid. 20. *Fidem & benevolentiam.* Quum referuntur ad *meam*, retinent suam nativam significationem: si ad *ceterorum*, notant perfidiam & malignitatem. Frid. Gronovius.

10, 9. *Causa regia.* Has voces pro glossemate habet Grævius, easque abjecerunt Manutius & Lambinus, sed invitis mss.

11, 7. *Hic quæ agantur.* Res ipsa clamat hoc esse initium epistolæ, ac proinde disjungendæ a superiori. Et verò nonnullis in mss. hæ epistolæ uno tenore scribuntur, nullo inter eas spatio relicto.

12, 2. *Hominis.* Pompeii, cujus simulationem in occultanda sententia non semel carpit Cicero.

18, 11. *Laudi, dignitati, virtutique præfuisti.* Locus mutilus in mss. etiam regiis, qui habent tantùm *laudi dignitatique*, nullo relicto spatio duarum vocum, quæ in editis sequuntur, quæque non videntur esse Ciceronis. Fortè cum Frid. Gronovio legendum, *laudi dignitatique serviisti.*

21, 22. *Me conformo ad ejus voluntatem.* Ita Frid. Gron. & Grævius ex duobus mss. quibus accedit unus e regiis. Gebhardo placuit ex aliis mss. *confirmo.*

22, 19. *Ut jam tu quoque de tua ratione meditere.* Ita regii cum Grævio; idque præstat vulgato, *ut jam de tua quoque ratione meditere.*

24, 13. *In me tui.* Addidit Grævius e suis mss. hæc verba, quæ servat unus e regiis; omittit alter cum vulgatis.

25, 5. *Uberiores & præstantiores.* Ita cum plerisque mss. & editis vetustioribus codices regii. Est a Victorio vulgatum *præsentiores.*

27, 1. *Sarciendis.* Vulgò *resarciendis*, sed invitis codicibus, & veteribus editis.

30, 10. *Sicut & Cinnanis temporibus.* Ita cum Grævio dedimus ex mss. in quibus scribitur, *sicut & cinneis temporibus.* Sic Redit. 1, 4. *excepto illo Cinnano tempore.* Vulgò *sicut & meis temporibus scimus, & nonnullis aliis accidisse accepimus.* Sed ultimæ vocis ne vestigium quidem in mss.

31, 15. *In hac mente.* i. e. in hoc proposito. Ita cum Victorio codices regii, Minùs rectè Manutius & Lambinus, *in hanc mentem.*

35, 5. *Hominibus incumbentibus.* Priorem vocem delendam censet Grævius, quam ignorant nonnulli codices; servant regii.

36, 13. *Quumque eum nec persuadendo &c.* Habet nonnihil intricatum hæc constructio, cui vitio

medeberis, si legeris, *tum eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, quum &c.*

38, 1. *Par pro pari referto.* Ita ex Vaticano hic & apud Terentium Victorius. Vulgò *par pari referto.*

40, 30. *Quæ quum maximè mihi, tum multum etiam &c.* Ita e regiis mſſ. alter, ut e vestigiis suorum voluit Grævius. Vulgati transpositis vocibus omittunt *multum.*

42, 7. *Neque ita multæ, ut pertimescas.* Ita regii codices cum vetustioribus editis. Gebhardus e suis quibusdam mſſ. maluit *ne pertimescas.*

Ibid. 24. *Quia verebar.* Priorem vocem rectè delet Frid. Gronovius: reddit enim Cicero rationem, cur eos libros non putarit edendos.

44, 16. *Libertatem.* Ita codices & veteres editi, præter Lambinum, qui dedit *liberalitatem.*

Ibid. 26. *Non potui non probare.* Posteriorem negationem dele cum Frid. Gronovio. Sensus enim est, Non potui probare publicanis, seu impetrare a publicanis, ut probarent æquitatem tuam.

47, 12. *Et dolui.* Ita Victorius, & codices adstruunt. Alii malunt *& doleo.*

49, 4. *Aut ne ad ea meditere.* Ne argumenta conquiras ad ea refellenda, quæ ego scripsissem. Ita legit Frid. Gronovius. Mendosa lectio vulgata, *ne ad eam meditere*, in qua prima littera vocis ultimæ adhæsit præcedenti.

50, 18. *Tuarum enim rerum domesticarum habes . . . nuntios.* Ursinus e veteri libro reponit *domesticos.*

51, 1. *Ut neque ea, quæ sentio, nec quæ non sentio velim scribere.* Ita regius optimus. Alter cum vulgatis, *ut neque ea, quæ non sentio velim scribere*, omissis per incuriam librarii ceteris.

52, 29. *Quum Servilium.* Ita Corradus & Grævius, præeunte Ursino, & sic duo regii codices, pro vulgato, *quum Sex. Villium.*

57, 17. *Rempublicam gessimus.* Rectiùs videtur *rem gessimus*, ut habet Ursini liber vetus.

58, 25. Civilis regiminis peritiorem, in ratione rerum publicarum oculatiorem.

59. 13. *Sermonibus.... quæ &c.* Generis mutatio, per intellectum τῶν *de negotiis quæ &c.* Vide Frid. Gron. Obferv. 3, 2.

61, 1. *Ego voluptatem animi nimiam.* Supple fummum effe errorem puto. Vide Fin. 2, 4, & Tufc. 4, 15.

63, 13. *Spissius.* Alii legunt *ferius*: fed nihil mutandum. Nam *fpiffo* præter denfitatis notionem, etiam tarditatis eft; & quoniam *fpissis* liquida opponuntur, factum eft, ut *liquidò* pro facilè ufurpetur.

64, 10. *Et possimus & foleamus.* Ita regii codices. Vulgò *possim & foleam.*

65, 24. *Ad Lathurum regem.* Mendosè vulgati *ad Dejotarum regem.* Correximus e veftigiis regii mf. in quo fcribitur *ad latum regem*, & ex conjectura Corradi. Designatur autem rex Ptolemæus, Lathuri filius, cum quo Cœlius nefcio quid habuiffe negotii videtur ex ep. 4. lib. 8.

67, 8. Comicus teftis. *Phania* nomen fcenicis perfonis imponi folitum.

Ibid. 11. *Jam me Pompeii totum effe fcis.* Appii filias duxerant Pompeii filius & Brutus.

Ibid. 19. *Quòd mihi significabant.* Scribitur in Mediceo codice, *quòd nihil significabant*: unde Victorius fufpicatur legendum, *quòd nonnihil significabant.*

Ibid. 31. *Dolabellæ.* Qui, futurus mox gener

Ciceronis, Appium ex Cilicia decedentem reum fecerat.

68, 16. *Militaremque rem collocassem.* Meliùs Ursini liber vetus, *militemque in ea collocassem.*

71, 9. *De matrimonio.* De nuptiis Tulliæ Ciceronis filiæ cum Dolabella, conciliante Cœlio: quam rem Cicero jocosè reponit in rebus gestis Cœlii. Vulgò editur, *de Matrinio*: sed quis sit ille Matrinius, & qua de re agatur, nemo docet. Regii codices id habent, quod dedimus.

73, 26. *Hæc nostra laus.* Ita regius codex uterque. Pro vulgato *hòc nostra laus.*

74, 20. *Quas liberalitate suâ contraxerat.* Ita regii codices cum Manutio & Frid. Gronovio, hoc est, Dolabellam, intermissis ob civile bellum judiciis, fore liberum a vexantibus creditoribus ob æs alienum, quod profusis sumptibus contraxerat. Lambinus ex unico, quem appellat, codice, maluit *libertate*, hoc est, inquit, accusatione Appii, quem in judicium vocaverat, Pompeio, Bruto, aliisque indignantibus.

76, 12. *Te nullam referre.* Ursinus censet auctoribus libris veteribus legendum *te nullas referre.*

77, 9. *A quæstore curatur.* Ita rectè regii codices. Minùs bene vulgati, *a quæstore curetur.*

78, 24. *Ampliùs frumenti.* Vetus liber, Ursino teste, habet *ampliùs supplementi.*

83, 5. *Quod vidi.* Ita regii codices cum duobus Grævianis. Est a Victorio vulgatum, *quod juvet*, i. e. ut interpretatur Frid. Gronovius, utiliter, & in rebus dignis curiosus.

84, 14. *Non invitâ Minervâ.* Non sine litteris nostris. Tacitè promittit se scriptum aliquod ipsi dicaturum, perinde ut Appius ad Ciceronem de auguratu scripserat. Gronovius. Vide infrà epp. 4, & 9.

Ibid. 16. *Appiada.* Erat in foro monumentum Clodiorum, in quo statuæ dearum, in his, ut videtur, Minervæ, quæ *Appiades* dicebantur.

88, 6. *C. Pomptinum.* Ita nomen constanter scribitur in regiis codicibus. Magna in eo varietas est in Gruteriana & Græviana editione. Modò enim dicitur *Pontinius*, modò *Pomtinius*, aut *Pomtinus.*

90, 1. *Quo quidem homine neminem.* Ita regius codex uterque. Vulgati minùs rectè, *quo quidem hominem neminem.*

91, 12. *Ad illam maritimam partem.* Fortasse legendum, *ad Sidam maritimam partem.* Vide ep. quæ proximè sequitur.

92, 6. *Priùs conveniamus, quàm decedas.* Ita regius codex optimus. In aliis mss. locus est, teste Victorio, mutilus. Legitur in vulgatis, *priùs ut te conveniam.*

99, 2. *Viros eos, qui ea vobis reliquissent.* Ita regii codices cum Grævianis, pro vulgato, *viros esse, qui &c.*

Ibid. 5. *Ut mihi nihil... ad gloriam putarem deesse.* Ita regius optimus, sine voce *acquirendum*, quam servant vulgati, omisso verbo *deesse.*

Ibid. 14. Generis præstantia *seu* bonitas.

Ibid. 25. Apud me sane & alii sunt, qui me colant, maximè autem prudens consiliarius Jupiter. Il. á 174.

Ibid. 27. Querulus, criminandi cupidus.

104, 14. *Ad generum tuum Lentulum.* Mendum est in nomine, quod aut mutandum, aut delendum. Appio duo generi, Pompeii filius & Brutus: Lentuli nusquam mentio.

106, 25. *Sententia bima.* Ut provinciæ ab iisdem obtinerentur per biennium.

107, 1. *Ad meos litteras mittam.* Ita regii codices, pro vulgato ; *ad me litteras mittam.*

108, 23. Hominis Epicurei, ad se omnia revocantis.

Ibid. 31. *Longi subsellii... judicatio*, hoc est, ad quam decernendam multi requiruntur, qui judices sedeant.

112, 24. *Quum tibi... ea tribui.* Addunt quidam verbum *video*, sed invitis codicibus, nec sententiâ postulante.

116, 31. *Adversantem.* Ita codices & plerique editi, & vox ex mente Ciceronis refertur ad *contentionem.* Lambinus dedit *adversante.*

122, 16. *Sed ita cecidisse.* Frid. Gronovius legendum censet, *& ita cecidisse.* Sic enim cohæret oratio.

124, 28. *In quotidiana vita... quam his artibus studiisque colimus.* Ita Grævii codices & e duobus regiis alter, idque probat Frid. Gronovius, ut multò elegantius vulgatâ lectione, *cum iis artibus studiisque, quæ colimus.* Mox idem codex regius habet, ut voluit Ursinus, *vellem ita fortuna tulisset, ut quanti ego... tanti tu meos facere posses.* Minimè Tulliana videtur esse vulgata lectio, *velim ita fortuna tulisset, quanti ego... uti tu meos facere posses.*

127. 27. *Rem vides quo modo se habeat.* Ita probante Frid. Gronovio codices regii cum Manutianis. Vulgò editur, *res vides quo modo se habeat.*

131, 18. *In hoc... bello cavendo & praecidendo.* Ita dedimus ex conjectura Heumanni, licet regii codices retineant vulgatum *prædicendo*, quod videtur locum hîc habere non posse.

134, 9. *Uno exemplo.* h. e. iisdem verbis scriptas.

Ibid. 21. Dissimulare, dissimulanter loqui.

Ibid. 22. Simulans, ironicè loquens.

136, 10. *Is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse.* Nec malè unus e regiis mss. *is enim id eo loco negavit &c.*

138, 27. *Minoris existimare.* Ita cum Grævio codices regii. Vulgò *minoris æstimare.*

Ibid. 28. *An illius vicem, cedo, doles?* Ita regius optimus. Vulgatum, *an illius vicem, credo, doles*, sic emendabat Vobkensius, *at illius, credo, vicem doles.*

143, 28. *Consanuisse.* Duxisse cicatricem. Ita regii & optimi quique codices. In quibusdam malè scribitur *consenuisse*, quod tamen Manutio probabatur.

146, 31. *Cujusmodi res esset.* Frid. Gronovius mallet, *cuicuimodi res esset*, & sic solet Tullius.

149, 26. *Iisdem igitur te rebus... hortor.* h. e. iisdem momentis, rationibus. Ita Frid. Gronovius e mss. in quibus scribitur, *iisdem igitur de te rebus.* Abundat præpositio *de*, quam tamen servant regii. Lambinus transpositis vocabulis dedit, *iisdem igitur te de rebus... hortor.*

154, 20. *Natura in nobis dominatur.* Ita cum Grævio codices regii. Vitiosè vulgati ex quibusdam mss. *natura in bonis dominatur.*

155, 7. *A P. Magio Cilone.* Ita nomen scribitur in mss. etiam regiis, non, ut vulgò editur, *Chilone.*

157, 5. *In quo debebat esse.* Frid. Gronovius, & post eum Grævius ex uno codice reponunt *debeat.* Paulò pòst iidem ex eodem codice, pro *fortunâ abjectus*, malunt *fortunâ adfectus.* Regii utroque loco vulgatum servant.

159, 20. *A quibus tenetur.* Ita regii. Vulgati præpositionem omittunt.

161, 9. *Quod sentias, aut re efficere posse, aut denique &c.* Ita regius optimus, cui consentit alter, additâ tamen voculâ *si* ante voces, *quod sentias*, quam Grævius quoque deletam voluit. Vulgati a correctoris manu, *quod sentias, aut re efficere si possis &c.*

163, 15. *Accommodassem.* Vulgò *accommodavissem.* Leve est, sed regiis codicibus obsequimur. *Sed tamenetsi.* Vide Muretum Var. Lect. 11, 17.

168, 20. *In aliquo magistratu.* Ita cum vulgatis regii. Grævii codex unus scribit *in aio magistratu*, unde proclive est cum Frid. Gronovio legere, *in minimo magistratu.*

172, 1. *Q. Metello Mepoti.* Error typographicus. Lege *Nepoti.*

173, 4. *Omnium servandorum.* Vulgati *reservandorum*, aut *conservandorum*; sed invitis melioris notæ codicibus.

155, 14. *Homini pudenti.* i. e. homini frugi. Ita edidit R. Stephanus, probantque Frid. Gronovius & Grævius præ vulgato, *prudenti.*

Ibid. 28. XXXV. Supple centenis millibus, nostræ pecuniæ 437500. libellis Turonensibus.

176, 9. *Omnino semissibus &c.* Regii codices scribunt *omni* vel *omnis semissibus*, idque favet conjecturæ Frid. Gronovii legentis *bonis semissibus*, i. e. iis, quorum fides non laborat, parata facultas est pecuniæ mutuæ, sub semissibus usuris, vel fœnore annuo sex nummorum in centenos.

180, 17. *Sed in Marco benevolentiâ impari.* Hæc non immeritò suspecta Frid. Gronovio, legendumque conjicit, *sed ut Marco benevolentiam impertio, hòc magis sum Publio deditus.*

188, 13. *A qua te flecti.* Ita Victorius, proxi-

mè ad codices, in quibus vitiosè scribitur *affecti.* Alii legunt *affici*, *allici*, *deflecti.*

189, 5. *In legendo scripto.* Unus e regiis habet, *in legendo te scriptore.* Ultimam vocem delendam censet Grævius.

Ibid. 24. *Alcibiadis fugâ.* Vulgò *Themistoclis.* Sed hoc nomen pluribus in mss. teste Gebhardo, non comparet, & hoc loco aut scripsit Cicero, aut debuit scribere, *Alcibiadis.*

194, 3. *Itàque hòc etiam fortiorem me puto.* Ita quidem regii codices cum vulgatis: sed Ursinus rectè præfert e veteri libro, *atque hoc etiam fortiorem me puto.*

Ibid. 27. *In omni desperatione fortes.* Ita regii mss. cum veteribus editis. Malè Gebhardus ex quibusdam codicibus reposuit *in omnibus desperatione fortes*; quæ tamen lectio mirum quantum ipsi placet.

196, 1. *Quàm discesserat.* Nempe Cæsar. Ita e codice Vaticano Victorius. Nam regii vitiosè cum vulgatis, *quàm a me discesseras.*

197, 3. *Non offendas.* Passivè pro non offendaris. Sic. ep. 1. lib. 1. ad Q. Fratrem, *si quis est in quo jam offenderis*; & Verr. 1, 25. *veritus ne quid in ipso se offenderit.*

198, 26. *Propter quotidianos motus.* Ita codices regii cum Grævianis. Alii, *propter quotidianos metus.*

200, 2. *Hæc prolatio temporum..* Regii codices ab emendatrice, ut videtur, manu, *hæc perturbatio temporum.*

201, 27. *Esse functurum.* Ita regii cum Gebhardo & Grævio. Alii minùs rectè *esse functum.*

202, 24. *Tuum crimen.* Vocem posteriorem cum Gulielmio rectè deleveris.

203, 1. *Invidia annonæ inimici.* h. e. cujus auctor is erat, qui esset non solùm tuus, sed & amicorum tuorum inimicus. Vulgati malè distinguunt post vocem *annonæ.*

Ibid. 25. *Testimonium non cepisse.* Locus non videtur sanus. Manutius & Lambinus reponunt *non dedisse.* Grævius affert ex uno codice *non accepisse.*

204, 10. *Et illud adjunges.* Ita cum vulgatis codices regii. Grævius dedit, *si & illud adjunges*: sed voculam *si*, quæ potiùs obest sententiæ, quàm prodest, delevimus.

208, 18. *Quoniam lege Juliâ.* Vulgò *quum lege Juliâ.* Regios codices sequimur.

209, 13. *Rationes deferre.* Frid. Gronovius censet legendum, *rationes referre*: & paulò pòst, ubi *pro latis*, reponit *pro collatis.*

210, 18. *Nam de Lucceio.* Vox corrupta. Veteres editi habent, teste Victorio, *nam de logeo*; & sic legendum esse censet Lambinus, remque eamdem paulò pòst attingi, *sed. . . . quando de Logeo parum gratum est.* Logeum, sive λογεῖον videtur fuisse fanum, in quo pecuniæ deponerentur.

211, 17. *In pecunia exacta ita efferre.* Plures mss. Grævio inspecti habent *in pecuniæ exactæ*, unde ille suspicatur legendum esse, *in pecuniæ exactu ista referre.* Frid. autem Gronovius pro *ita efferre*, reponit *ita efferri*, h. e. ex rationibus a me relatis causam capere, cur mihi succenseres.

212, 14. *Decessissemus.* Ita regii codices, pro vulgato, *decessimus* aut *decessemus.*

Ibid. 26. *Bis & vicies.* Libellis Tur. 275000. Ita pecuniæ istius summa exprimitur ep. 1. libri 11. ad Atticum. Malè in vulgatis effertur signis numeralibus XXII.

213,

213, 23. *Tecum esse ita communia mihi omnia, quæ opto contingant, ut &c.* Ita regii codices, & primus Grævii, qui voculâ unâ transpositâ legendum censet, *nam tecum esse communia mihi omnia, ita quæ opto contingant, ut vehementer velim.* Nam vocem *communia* delere invitis tot mss. videtur esse temerarium.

219, 8. *Vereor, ne... nefas sit dicere.* Vulgati, *non vereor:* quam negationem cum Grævio, ita sensu flagitante, delevimus, & abesse a veteri codice testatur Victorius.

Ibid. 15. *Videbamur sequi.* Ita Grævius & regii codices. Vitiosè vulgati, *videbatur.*

Ibid. 23. *Quam ratio & veritas præscribit.* Ita Grævii codices, quibus accedunt etiam regii, quæ lectio præstat vulgatæ, *quâ ratio & virtus præscribit.*

220, 1. *Atque hæc mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse.* Est hæc lectio vulgata, quam adstruunt regii codices. In Græviana editione legitur *veniebant*, fortasse errore typographico.

221, 27. *Alterutrius utrius.* Dele vocem posteriorem.

222, 1. *Superioribus litteris.* Hæc epistola in regio optimo rectè ponitur secundo loco: præcessit eam, quæ proximè sequitur, & quæ in vulgatis locum occupat non suum.

Ibid. 27. *Ut eum sit vivendum.* Vulgò, *ut non sit vivendum.* Correxit Grævius e suis mss. quibus accedunt regii.

223, 5. *Aut eorum, qui remanserint.* Notat Victorius hæc verba notha esse & supposititia, quibus omnes codices etiam regii destituuntur.

Ibid. 11. Noctuam Athenas. Supple porto,

mitto : proverbium in eos, qui rem tamquam novam afferunt eò, ubi ejusdem rei magna copia est. Noctuæ Palladi quum essent sacræ, innumerabiles Athenis erant noctuæ, vivæ, pictæ, sculptæ, tamquam insigne ipsius deæ.

225, 18. *Ego certò sciam... haud.* Hæc verba, quæ alio caractere dedimus, nulli codices, ne regii quidem agnoscunt, ab iis intrusa, qui lacunas omnes ex ingenio supplere, in animum induxerant.

229, 27. *Summamque eruditionem.* Ita emendavit Frid. Gronovius. Vulgò *summamque virtutem*, quæ vox præcessit, & oscitanti librario imposuit.

230, 25. *Studiorum & partium.* In codicibus etiam regiis deest conjunctio, unde Manutio videtur legendum *studiorum parium.* Suprà nonnulli addunt negantem particulam ante vocem *vereor*, sed invitis codicibus, & sensu recusante.

232, 21. *Quàm ut, quoniam... populus jusserat.* Ita regius unus; alter vitiosè, *quàm ut*, *quomodo.* Vulgò *quàm ut*, *quum &c.*

238, 20. *Laudo aliquem, num offendo?* Si fortè quempiam alium honestè appello, quid scio, an eum laudari ferat? *Quum porrò offendam &c.* Si quid fortè dixi in alicujus præjudicium, aut contumeliam, unde scio, an eum taxari nolit? Ita Frid. Gronovius interpretatur locum, quem alii variis conjecturis sollicitant.

240, 20. *Protinus non responderunt.* Vulgò *potiùs non continuò responderunt*, ut mendosè habent regii codices. Correxit Grævius, deletâ voce *continuò*, quæ fuit ab aliquo margini adscripta explicatio vocis *protinus.*

241, 14. *T. Furfanio.* Ita hìc, & in epistola;

quæ proximè ſequitur, ſcribendum eſſe nomen conſtat ex veteribus libris, non autem, ut in vulgatis eſt, *Furſano.*

243, 1. *Trebanio.* Ita nomen ſcribendum eſſe duximus ex auctoritate nummi argentei, quem laudat Urſinus. Ex regiis codicibus alter habet cum vulgatis *Trebiano*, alter *Trebatio*, mendosè quidem, ſed proximè ad verum nomen.

Ibid. 4. *Antea miſiſſem &c.* Patet ex quibuſdam mſſ. & editis hoc eſſe initium epiſtolæ, & quidem ſcriptæ ante proximam ſequentem, cùi tamen in vulgatis annectitur.

Ibid. 22. *Non diuturnam fore.* Ita regius uterque, pro vulgato *non diuturnè fore.*

245, 10. *Fidem... paratam putent.* Vulgò *parata*, ſed invitis codicibus etiam regiis.

Ibid. 25. *Quasi devincti.* Ita cum pluribus editis alter e regiis. Alii vitiosè *caſu devincti.*

248, 13. *Quod ſi mihi per me efficiendum fuiſſet.* Ita Manutius & Grævius. Alii *per te.* At Frid. Gronovius reponit *pro te*, quod rectum videtur.

Ibid. 26. *Quam quia Cimber habebat.* Scil. rogationem neceſſariam, quòd propinquus eſſet Ampii. Ita codices, & plures editi. In quibusdam mendosè legitur *quas*, quia præceſſit vox *rogationes.*

249, 10. *Hæc ad te perſcribi.* Lambinus & Grævius cenſent addendam vocem *oportere*, quæ per oſcitantiam omiſſa ſit a librariis, quia paulò pòſt idem verbum *perſcribi* ſine illa voce iteratur.

253, 17. *Kal. intercalares priores.* Hoc anno Cæſar faſtos correxit, utque Romanus annus, qui valde perturbatus erat, in eam formam componeretur, quam nunc obtinet, præter menſem Merke-

donium, qui ex instituto Numæ in Februarium insertus fuit, duos menses intercalari jussit ante mensem Decembrem. Hinc *Kal. intercalares priores* & *posteriores*.

255, 14. *Patris tui*. De quo Brut. 68.

257, 23. Ante virtutem sudorem *dii posuerunt immortales*.

258, 8. *Munerum regionum*. Victorius præfert *regiorum*, & sic vocari ludos illos Cæsaris putat in ipsius invidiam.

Ibid. 21. *In quo sit species*. i. e. dignitas & honestas. Ita cum Victorio Grævius, & sic etiam habent regii codices. Alii malunt *in quo sit spes*, nempe venturum te in eorum numerum, qui sunt intimi Cæsaris.

259, 14. *Adventibus*. Ita Victorius, quem sequitur Grævius. Vulgò *advenientibus*.

260, 24. *Si victus esses*. Mallet Frid. Gronovius, *si vicisses... interitum*, propter proscriptiones & cædes denuntiatas a Pompeianis, *aut si victus esses, servitutem*, nempe sub Cæsare, quod evenit.

265, 4. *Seabianum perforasti, & patefecisti Sejanum*. Nomina sunt prædiorum vicinorum, in quæ prospectum sibi Marius aperuerat. Sed in ultimo mirè variant codices. Lambino & Gebhardo placebat *Misenum*. Suprà dedimus *in illo cubiculo tuo*, pro vulgato, *ex illo cubiculo tuo*, qui error non insolens librariis, quia proximè sequitur eadem præpositio.

Ibid. 23. *Nosti enim reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt*. Ita regius optimus, ut conjecturâ præceperant Ursinus & Gulielmius. Vulgò editur, *nosti enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt*.

Ibid. 31. *Cetrarum tria millia.* Clypeorum ex corio elephantino exsectorum. Ita cum Grævio dedimus e vestigiis mss. in quibus scribitur *cretera-rum* aut *createrarum.* Vulgata lectio *craterarum*, quæ est tamen regiorum codicum, planè mendosa: quid enim eo numero *crateræ* in equo Trojano? Paulò pòst Ursinus rectè reponit *in Iliaca pugna*, pro *in aliqua pugna.*

267, 1. *Ludis senicis.* Has voces vacare censet Victorius, & ex annotatione marginali temerè a librariis huc insertas.

272, 27. *Maximarum rerum gloriam.* Hanc Victorianam lectionem servant regii, quæ præstat vulgatæ ab Grutero & Grævio, *maximam rerum gloriam*, nisi fortè error est typographicus.

274, 8. *Dum hic sumus.* Addunt vulgati, *Vides enim quantò pòst unà futuri simus:* quas voces ignorant meliores mss. delevitque Grævius, cum ceteris vix satis cohærentes. Has tamen servant codices regii.

275, 15. *Vel hunc Leptæ delega.* Regii codices scriptum habent *vel Leptæ delegam*, unde firmatur conjectura Rutgersii reponentis, *vel Leptide legatum.* Fuit autem in Africa Leptis colonia Julia, in qua ejus regionis præfecti sedem ac domicilium habebant.

276, 2. *Quod familiam ducit.* Quod est inter ejus bona primum ac præcipuum: metaphora ducta a philosophis, quos auctores ac duces alii ejusdem sectæ sequuntur.

277, 5. *Manibus gypsatissimis.* Manibus gypso, ut candidiores sint, illitis gubernans vocem. Ita locum interpretatur Frid. Gronovius. At Samuel Petitus censet mendum esse in voce *manibus*, reponitque *quibus III anibus gypsatissimis*, ut

fensus sit, in Medea Euripidis Corinthiacas matronas opulentas & primarias fuisse, quibus illa *tribus anibus gypsatissimis*, h. e. canis non folùm, fed & albo colore candentibus, Medea *perfuasit &c.*

Ibid. 8. *Nam multi fuam rem &c.* De his versibus vide Muretum Var. Lect. 8, 17.

279, 24. *Propter ejus occupationes.* Codices, excepto uno regio, non agnofcunt vocem ultimam, neque ea defectui fupplendo idonea videtur. Mallet Victorius *propter ejus luctum.* Conftat enim eo tempore mortuam effe Juliam Cæfaris filiam, quæ Pompeio nupta erat. Vide ep. 1. libri 3. ad Q. fratrem.

280, 5. *Terræ filius.* Convenit in hominem ignobilem & nullis majoribus.

281, 12. *Quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus.* Qui adeo delectaris fpectaculis amphitheatralibus & muneribus gladiatorum, ut ne andabatis quidem, in quibus minima voluptas eft, introductis abeffe fpectaculo velles. Andabatæ oculis obfutis cæci pugnabant; unde proverbium, *andabatarum more pugnare*, in eos, qui inter fe litigant de re aliqua, quam non intelligunt. Frid. Gronovius.

282, 15. *Tot interregnis.* Hoc anno refpublica fuit per fex menfes sine magiftratibus. Prodebantur interreges, quorum non ultra quinque dies poteftas erat. Itaque ille, unde petebatur, judicium pati coactus non effet, si ab fingulis interregibus binas poftulaffet *advocationes*, feu tempus advocandi amicos, & de petitoris actione deliberandi.

284, 3. *Titius.* Ita nomen fcribitur in plerisque mff. quos inter duo regii. Victorius maluit

Sejus, e codice Mediceo, qui habet *Zeius*.

Ibid. 15. Rempublicam adminiſtrare.

285, 26. *Treviros.* Galliæ populos. *Audio capitales eſſe*, i. e. bellicoſos. In his Cicero pro more ſuo jocatur. Inter minores magiſtratus erant Romæ *triumviri* ſeu *treviri capitales*, quorum munus erat præeſſe carceri, punire ſontes, cognoſcere de furtis ſervorum, &c. Erant etiam *triumviri* ſeu *treviri monetales*, quos ita inſcribebant *a. a. a. f. f.* hoc eſt auro, argento, ære flando feriundo.

286, 4. *Vectius.* Ita nomen ſcribitur in mſſ. & editis veteribus. Recentiores maluerunt *Vettius*.

Ibid. 19. *Quàm ſæpiſſime cognoſcerem.* Ita regius optimus. Alter cum vulgatis, *quàm ſæpiſſime cognoſcere*.

288, 3. Spectandi cupidum.

Ibid. 4. *In hibernis inlectus.* h. e. delinitus, ineſcatus, captus aliquâ illecebrâ. Ita Gulielmius & Frid. Gronovius, pro vulgato, *in hibernis injectus.*

291, 22. *Græculam tibi misi cautionem.* h. e. firmiorem, quàm veſtræ ſunt. Ego tibi cavere volui hac epiſtolà, meà manu ſcriptâ, cujus promisſis cave fidem abroges. Ita Turnebus. At Victorius & Manutius intelligunt de epiſtola Græcè ſcripta ad Cæſarem.

Ibid. 29. *In palimpſeſto.* Membrana fuit iterum abraſa, ut in ea rurſus aliquid ſcriberetur.

292, 3. *Quàm hæc exſcribere.* Quàm epiſtolas tuas, in palimpſeſto ſcriptas, in chartam puram transferre. Ita Canterus poſt Manutium. Alii hæc verba delent, in quibus variant codices. Scribitur enim in quibuſdam, *quàm hæc ſcribere*, in aliis, *quàm hæc non ſcribere.*

293, 11. *Propè subnegaram, non tribuerem certè.* Ita Camerarius, & favent codices, in quibus scribitur *propè subnegaram, non tribuere* aut *tribuerim certè.* Vulgò editur, *propè subnegarem, non tribuerem certè*, sensu impedito, & parum commodo.

294, 16. *Lupercal.* locus in urbe Roma, sic dictus a fano Panis Luperci. Ibi domum ædificabat Trebatius.

Ibid. 23. *Lotum.* Loti deliciarum causâ summâ arte in domibus colebantur: advenæ autem raram arborem visebant, & ejus jucundo adspectu tenebantur. Illâ autem excisâ, Trebatius & prospectui consulebat, & rebus suis, quum domus non jam hospitum frequentiâ celebraretur, & oneri esset domino: nam in verbo *prospexeris* videtur sensus esse ambiguus. Ita Victorius & Grævius locum legunt & interpretantur. Manutio magis arridet *lucum*: sed *lucum*, dicatam alicui deorum silvam, exscindere, nefarium facinus veteres existimabant.

295, 6. Niconis de edacitate.

Ibid. 19. *Si bonorum.* Legendum censet Manutius *ni bonorum*: est enim hæc formula sponsionum.

296, 18. *Scævolæ & Testæ.* Trebatii cognomina, quæ per copulam disjungit, quasi plures essent in uno Trebatio jureconsulti.

Ibid. 27. *Tantùm quòd.* i. e. vix, modò, commodùm, simul ac. Ita cum Victorianis codicibus regii. Malè in quibusdam omittitur *quòd.*

297, 19. *Damasippus.* De quo Horatius Satir. 2, 3.

300, 10. *Patriâ suâ.* Sardiniâ. De Tigellio vide Horatium Satir. 1, 3.

Ibid. 11. *Eumque addictum jam tum puto esse.* Duo ultima verba delet Frid. Gronovius. Eum; præsertim, inquit Cicero, quem jam ante tot annos prædicavit *Calvus* poëta, ut Hipponax Anthermum & Bupalum, & quasi præco venalem exposuit, tradiditque infamiæ velut proprium & addictum.

Ibid. 26. *Salaconis.* Salaco is dicitur, qui simulat se divitem esse, quum sit pauper, in pauperie superbiens, aut etiam luxuriosus & mollis.

301, 11. *Ne, si istum habuerimus.* Fortè vox excidit, ut legendum sit, *ne, si istum*, nempe Tigellium, *habuerimus inimicum*, *rideamus* risum Sardonicum; quod dicitur de iis, qui in maximo suo damno & periculo rident & jocantur. *Manum de tabula.* Proverbium sumptum a pueris pictorum, qui, absente magistro, sumpto penicillo, aliquid & ipsi furtim pingere conantur. *Magister adest.* Nempe Cæsar. *Vereor ne in Catonium Catoninos.* Ne ad inferos demittat Catoni deditos, meipsum & te, qui Catonis laudes scripsimus.

Ibid. 22. *Urge igitur.* Ita cum vulgatis codex unus e regiis. Alter, *urgeo igitur*, quod videtur rectum.

302, 12. Vesicæ & intestinorum morbos.

Ibid. 16. Intestinorum morbum.

Ibid. 22. Mediocritatem, frugalitatem.

Ibid. 29. Alvi profluvium.

304, 28. *Ubi nec Pelopidarum.* Supple *nomen, nec facta audiam.*

306, 5. Usu quidem tuus, possessione autem Attici.

Ibid. 17. *Nostra refigere.* Hoc est, pecunias, quas hîc habeo collocatas, & quasi fixas, libe-

rare & relegere. Ita Frid. Gronovius , & sic etiam regii codices. Vulgò editur *nostra desigere.*

309 , 19. Festivitas, lepos, vel etiam mimica & scurrilis facetia. Hinc Volumnio isti cognomen *Eutrapelo.*

310 , 3. Venere carens , venustatis expers.

Ibid. 4. *Nisi...* ambigua oratio , *nisi...* superlatio , exsuperantia , *nisi* agnominatio , *nisi...* præter exspectatum.

Ibid. 9. Artificiosa.

312. 12. *Illis interioribus litteris.* i. e. reconditis , subtilioribus. Addunt vulgati *meis* , quæ vox sensum obscurat , & malè hic ab oscitante librario repetita est. Intelliguntur enim litteræ interiores non Ciceronis , sed ipsius Volumnii.

313 , 11. *Quod tibi decedens.* Immo *discedens* , ab ipso scil. Cicerone , quem proficiscentem in Ciliciam prosecutus erat. Nisi fortè Cœlius *decedere* posuit , pro *discedere.*

314 , 22. *Auditionem accepi.* Durior & horridior interdum Cœlius est , in explicanda sententia , quis enim sic loquatur ? *ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi.* Fortasse hoc illud est , cur in eo *sordes verborum* Tacitus appellet , & subjungat *amarior Cœlius* , & Quinctilianus *asperitatem* ei tribuat in dicendo. Manutius.

315 , 13. *Subrostrani.* Homines urbani , otiosi , qui totum diem sub rostris ambulant , circulos faciunt , &c. Iidem dicuntur *subbasilicani* , aut etiam *columnarii.*

Ibid. 18. *Embæneticam.* Navicularia scil. artem , quæ vox huic loco parum est commoda. Turnebus conjiciebat *empeneticam* , a Græco πεινᾷν , i. e. esuritionis artem. Frid. autem Gronovius ἐμετικὴν *facere* , seu curare se vomitoriis. Vos-

sius ad Catullum notat, Bauli olim fuisse tabernam & deversorium totius Campaniæ affluentissimum.

316, 1. *Me repræsentante.* Vox corrupta. Manutio non displicebat, *me prehensante*; Frid. Gronovio, *me in re præsenti*, i. e. quum ipse adessem.

318, 23. Opus accuratè scriptum.

Ibid. 31. Doctrinam, loci alicujus philosophici explicationem.

319, 15. *M. Calidium... postulatum a Galliis duobus.* Hanc conjecturam Corradi pluribus firmat Pighius ad annum Urbis 703. probatque Grævius. Vulgò editur, *M. Claudium... postulatum a Gallis duobus.*

320, 1. *Hoc scaturit.* Ebullit, fervidè jactat, ut fons aquas ejaculatur. Nec malè Lambinus conjicit, *hic senaturit.*

Ibid. 26. *Inde Hirrum cuncti ad non faciendum flagitare.* Erat enim in eo culpa eadem, quæ in Viniciano. Ita dedimus ex optimo regio, & est dictio Cœliana. Vulgò editur *jam* vel *an non faciendum.*

321, 5. *Quo appeteretur.* Frid. Gronovius e conjectura, *quando repeteretur.*

Ibid. 16. *Factum iri.* Usitatius erat *actum iri*: sed Cœlianum est.

Ibid. 25. *Curesque mihi ut vehantur.* Mallet Grævius *venentur.*

323, 12. *In quodam incili jam omnia adhæserunt.* Hanc Manutii emendationem probant Frid. Gronovius & Grævius. Mendosè codices, *in quodam incilicia omnia adhæserunt.* Incilia in agris & in viis excitantur ad cohibendam aquam, & aliò derivandam.

325, 6. *Consepta.* i. e. munita, ne accusatio valeat. Ita codices regii. Alii legunt *confecta*, vel *conficta*.

Ibid. *Frigessimus.* Fortè, inquit Frid. Gronovius, *senescimus*. Idem infrà legit *potiùs sine Parthis*.

326, 22. *Nondum retulerat.* Locus obscurus, nisi fortè legendum cum Pantagatho &. Ursino, *mundum retulerat*. Paulò pòst idem Ursinus, pro *minimè vellem*, reponit *minimè nollem*.

327, 27. *Si quid in Thuriis suis esset, ut Vestorius teneret.* i. e. haberet, possideret, non tamquam ob debitum, quod exigebat Vestorius, Sempronius abjurabat, sed in gratiam Ciceronis arbitri inter eos sumpti. Ita Frid. Gronovius locum emendavit, proximè ad regios codices, in quibus mendosè tantùm scribitur *injuriis*, pro *in Thuriis*. Vulgò editur nullo sensu, *si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur*.

328, 9. *Loqui.* Passionem tribuit verbo, actionem potiùs requirenti: sed antiquum fuit, inquit Frid. Gronovius, id est, Cœlianum.

330, 6. *Sex abducere.* Rectè monet Frid. Gronovius, mendum esse in numero, qui haud dubiè multò major esse debuit.

Ibid. 13. *A. D. pridie &c.* Ita locus scribitur in uno e regiis mss. ut voluit Frid. Gronovius. Vulgò editur I. V. quas litteras explicare fatetur se non posse Victorius.

333, 27. *Curionem... objurgat; ac repulsâ se mutavit.* Ita Grævii codex optimus, pro vulgato, *Curionem... objurgatus, hac repulsâ se mutavit*.

334, 23. *Memoriâ teneas.* Ita rectè codices regii, pro vulgato *teneres*.

335. 4. *Si nullam spem... ostenderis.* Ita cum

editis veteribus unus e regiis codicibus. Vulgati, *si ullam spem... ostenderis.*

339, 4. *Comitiales eripiebantur.* Consules nimirum diebus comitialibus de cœlo servabant, ne Curio posset agere cum populo, quod non licebat, quum augures, consules, aut reliqui magistratus in auspicio erant : quæ ratio, reip. sanè utilis, obsistendi perniciosis legibus tribunorum.

Ibid. 10. *Se his supplicationibus... non usuros.* Non decreturos cuiquam imperatori supplicationes, præterquam Ciceroni.

Ibid. 19. *Quum de hostibus ageretur.* Rectè hanc lectionem mendi arguit Victórius; reponit autem ex Mediceo codice *de hostiis*, nec tamen sensum loci hujus satis aperit. Planum esset *de supplicationibus*, quæ vox compendiosè scripta potuit imponere librariis. Videtur in decernendis supplicationibus requisitus fuisse numerus senatorum legitimus : triumphi quidem *judicatio* dicitur ep. 9. libri 3. res *longi subsellii*. Porrò senatores raro conveniebant justo numero ; quivis autem senator, qui vellet impedimento esse, ne fieret senatusconsultum, poterat, inquit Festus, dicere consuli, *numera senatum.*

341, 28. *Collegam tentasse.* L. Pisonem, qui censor cum Appio. Vulgò *collegium.* Emendarunt Frid. Gronovius & Grævius.

342, 3. *Ipsum ut prehenderem.* Ita iidem Gronovius & Grævius emendarunt vulgatum, *ipsum reprehenderem.*

Ibid. 18. *Polam Servium.* Vulgò *palàm Servium.* Emendavit Manutius certissimâ conjecturâ, quam firmat infrà Cœlius ipse. Vide ad Q. Fr. 1, 13.

343, 3. *Quadraginta diebus.* Ita regii codices. Vocem posteriorem omittunt vulgati.

Ibid. 20. *Decussa.* Translatio a veste, de quâ decutiuntur sordes. Quidam legunt *decursa.*

344, 3. *Stomacho est Magnus.* Vulgati *stomacho est scil. Pompeius Magnus.* Sed voces ex nota marginali perperam insertas rectè deleverunt Manutius & Lambinus.

Ibid. 8. *Quemadmodum hoc Pompeius laturus est, quum cognoscat, quidnam reipublicæ futurus sit?* hoc est, quo loco ejus futura sit auctoritas in rep. *Si autem non curet &c.* Ita teste Manutio, Sigonii liber, ut habent duo regii codices. Locus est in vulgatis non uno modo interpolatus, *quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, quum cognoscat quidnam reipublicæ futurum sit, si aut non possit, aut non curet.*

346, 6. *Omnino satis spatii sit.* Fortè, inquit Frid Gronovius, *opto satis spatii sit.*

Ibid. 26. *Summo periculo.* Ita cum Grævio dedimus e regio codice, in quo compendiosè scribitur *suo*, pro *summo*, unde vulgatum *tuo periculo.*

348, 14. *Psecade*, i. e. ancillâ, servâ *natus.* Hanc Pantagathi lectionem receperunt Lambinus & Grævius. Vulgò *ipse catenatus.*

Ibid. 21. *Exanimatus tuis litteris, quibus te nonnihil triste cogitare ostendisti... has ad te illico litteras scripsi.* Ita regii codices. Locus in vulgatis abundat vocibus superfluis, & malâ interpunctione laborat.

349, 14. *Quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam... odisse.. cogamur, aut impiam cogitationem... habeamus.* Supple ex sensu, *ne quid de te gravius consulas.* Locum in vulgatis interpolatum dedimus ex utroque regio codice.

350, 6. *Sed tamen ab eo petivi.* Voculam *sed* quam ignorant regii delevimus.

351, 28. *Irritavi in me Catonem.* Regii codices, & quidam alii scribunt *arruntanum me Catonem*, unde Frid. Gronovius divinabat, *alterum me Catonem* scil. videbitis.

352, 5. *Quod firmissimum est.* Lege cum Frid. Gronovio, *quo firmissimus est*, nempe Cæsar.

354, 20. *Dijudicetur.* Ita Victorius e vestigiis mss. in quibus, omissis litteris, quod non insolitum librariis, scribitur *dividetur.* Alii malunt *videatur.*

355, 11. Obsoleta, non recens.

356, 14. Sensim, latenter, clam.

357. 7. Libros de ratione regendæ reipublicæ.

Ibid. 9. *Navare rempublicam.* Grævius mallet *juvare*, & sic habet Maphæi liber.

358, 17. Noctuam Athenas. Vide suprà lib. 6, 3.

Ibid. 24. De rebus possibilibus *me scito* secundùm Diodorum, seu ex sententia Diodori judicare.

Ibid. 27. Ex iis rebus, quæ fieri non possunt.

Ibid. 28. Judicium, sententia... Chrysippine.

359, 4. Secundùm Chrysippum possibile est.

Ibid. *De Coctio.* Quid si *de Cocceio*, de quo ad Att. lib. 12, 13.

Ibid. 7. *Si hortum in bibliotheca habes.* Significat e bibliotheca se non egressurum, nisi fortè deambulandi causâ in horto, qui si esset in bibliotheca, nihil ultrà requireret.

360, 24. *Scripsisse: ut &c.* lege *scripsisse, ut &c.*

362, 9, *Actis.* Amœnis littoribus, villis ad mare.

363, 12. Duobusque simul euntibus. *Complendum ex Homeri Iliados K. 224.* alter alterum prævertisset cogitando, quod e re foret.

Ibid. 14. *Equis viris.* Omni conatu, translatio a

certamine militari. Quum verò celeritas indicatur, *equis velis* dicitur, fugientium similitudine terrâ marique. Manutius.

Ibid. 24. Rejectum. Vide de finibus 3, 51.

364, 4. Multi discipuli præstantiores magistris.

365, 16. *Hæc*, nempe tempora, *ipsi præstare debemus*. Horum temporum nobis reddenda ratio est : otiosi enim sumus. Frid. Gronovius legit *hanc ipsi*, scil. horum temporum caussam, *præstare debemus*, neque jam obtentui esse potest fortuna reipublicæ.

368, 19. Veru notat, tamquam spurios rejicit. Obelus fuit signum criticorum, quo spuria a genuinis discernebant. *Ego... judicaturus sum, utrùm sint* poetæ *an* inserti, subdititii, interjecti.

Ibid. 23. *Ingentium Squillarum*. Locus in mss. mendosus. Frid. Gronovium sequimur. Alii reponunt *culinarum*, vel *gallinarum*, aut *cochlearum*. Idem Gronovius pro *Sophia*, legit *Sepia*, qui piscis est atro sanguine, cujus effusione se tutatur.

Ibid. 28. Convictorem, convivam.

371, 10. *Aliorum*. Cæsarianorum.

377, 12. *Pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuæ*. Ita e suis mss. Manutius & Corradus, quos sequitur Olivetus ; & sic etiam affert e Palat. 6. & prisca editione Gebhardus. Quia tamen in alia plerique codices abeunt, Gruterus & Grævius cum Victorio locum notarunt asterisco.

378, 2. *Oblitas*. Inquinatas, maculatas Latinorum municipum sermone & formulis, a verbo *oblinor*. Ita Cellarius.

Ibid. 19. *Commorationis urbanæ*. Regii codices vitiosè cum quibusdam editis habent *moderationis urbanæ*.

380, 28. *Ab his me amari putem. Nam etsi &c.*

Rectè Corradus legendum esse monet, *ab his me amari putem; tametsi &c.* hac quasi correctiunculâ adjunctâ superioribus.

382, 3. Facetè dictorum.

383, 21. *Atellanum.* Antonius Augustinus reponit *Atellanam*, nempe fabulam, quæ modestior: *sed, ut nunc fit, mimum introduxisti*: quia Pætus Ciceronem liberiùs irriserat.

Ibid. 22. *Quem tu mihi Polypum.* Piscis est vilis pretii, quem denario empturum se Pætus scripserat. Ita Corradus & Ursinus. Victorius *Denarium* vult esse quoddam edulium, & eodem sensu vocem eamdem accipit infrà ep. 18.

Ibid. 23. *Tyrotarichi patinam.* Tyrotarichus, genus cibi e caseo & salsamentis, ut notatio verbi docet.

384, 1. *Quæsticulis te ferebam attentiorem.* Nihil certius hac emendatione Frid. Gronovii. Vulgatum *faciebam* ab hujus loci sententia prorsus alienum.

Ibid. 4. *Æstimationem... accipere.* Ex lege Julii Cæsaris, debitores, ut se ære alieno liberarent, prædia dabant creditoribus, non eo pretio, quo tum erant post civile bellum, sed quo fuerant ante bellum. Hinc *æstimationem accipere*, pro jacturam facere.

Ibid. 12. *Me ad... cœnam vocare, feram id quoque.* In vulgatis legitur *revocare* & *referam.* Correximus ex regio codice, in quo scribitur *voca referam*, ubi perspicuum est ultimam syllabam vocis *vocare* adhæsisse voci proximè sequenti.

Ibid. 21. *Lucanicis.* Lucanica, notum genus suilli farciminis, a Lucanis populis inventum.

Ibid. 30. *Salis enim satis est.* Scripserat Pætus villam Selicianam in littore positam, salinas habe-

re : unde Cicero jocans, *ſalis ſatis eſt*, ſeu materia non deeſt jocis & facetiis in Cæſarianos, *ſannionum* ſeu deriſorum *parum*, qui audeant in eos liberè jocari.

387, 7. *Diſcipulos*. Hirtium & Dolabellam.

388, 10. *Ateriano jure*. Ludit in voce *jus*, quod & liquidum cibi & leges ſignificat. Videtur Aterium juriſconſultum penes ſe habuiſſe Pætus. Frid. Gron.

Ibid. 13. Quæ præfari ſolemus in aliquam diſputationem ingreſſuri. *Diſce ex cœnis Hirtianis quales tuæ eſſe debeant.*

390, 20. Serò diſcentes, ſeri ſtudiorum.

Ibid. 22. *Sportellæ*. Obſonium, cibus, qui opponitur Cœnæ juſtæ. *Artolagani*. Genus placenti vilioris.

391, 25. Aberratio, ſpei fruſtratio, infelix ſucceſſus.

392, 11. *Qui cenſor... quum conſul*. Vulgò *qui conſul... quum cenſor*. Errorem natum ex vetuſtis ſcribendi formulis correxit Pighius.

393, 23. *Amo verecundiam, vel potiùs libertatem loquendi* Hæc inter ſe, & cum epiſtolæ clauſula pugnant. Rectè igitur Lambinus cenſet etiam invitis libris legendum *tu potiùs*, aut ut voluit Manutius, *alii potius*.

396, 1. *De Aurelia aut Lollia*. Scortis nobilibus.

Ibid. 7. *Stultorum plena ſunt omnia*. Has voces pro ſpuriis habet H. Stephanus, auctoritate veteris codicis; nec habent ſanè quod hîc agant.

Ibid. 9. *Colei Lanuvini*. Nomen aut cognomen familiæ Lanuvianæ. *Cliternini non honeſti*, quia nulla ibi familia Coleorum.

Ibid. 14. Sapiens liberè loqueris.

Ibid. 21. *Honorem igitur* supple habebimus *Kalendis Martiis*, quem diem, Junoni sacrum, matronas religiosè coluisse scripsit Macrobius. Hinc Horatius, *Martiis cælebs quid agam Kalendis &c.*

398. 25. *Spurinna.* Aruspex, qui Cæsarem monuerat, ut caveret Idus Martias, quibus interfectus est.

399, 12. *Id est, compotationes aut concænationes.* Rectè Lambinus delet has voces, ut foris profectas & alienas, miniméque Ciceronis.

400, 16. Institutionem Cyri, a Xenophonte scriptam.

Ibid. 19. *Ad imperandum.* Ut tibi imperetur, *ad parendum*, quod Cicero subjunxit. Sic Virgilius, *cantando rumpitur anguis*, h. e. dum incantatur.

402, 9. Quæstionem, de qua scil. disputaret Dio philosophus, quo Pætus utebatur.

Ibid. 24. *Quod in solum.* Nempe venit: proverbium de rebus, quas temerè ac fortuitò, ut casus fert, arbitratu nostro, non ratione dicimus aut facimus.

405, 2. *Quæ ita longa est.* Hirtio & Pansæ successuri erant in consulatu Plancus & D. Brutus.

407, 23. *Quam mihi tecum statuo esse communem.* Grævius e suis mss. reponit *statuo habere communem.*

410, 3. *Præter bonam famam.* Quam nondum mereri potuerat, quia serviendum fuerat temporibus & Cæsari.

Ibid. *Proinde, ut ipse mereor.* Ita codices, eodem sensu, quo, *perinde, ut ipse mereor.*

411, 13. *Incredibilem mihi lætitiam attulerunt.* Ita codices regii cum editis veteribus, nec erat, cur Lambinus mutaret, daretque *attulerat.*

412, 4. *Id erit totum & proprium & tuum.* Ita

regii codices. Malè in vulgatis omittitur copula secundo loco, ut a Grævio notatum est.

414, 8. *In experiendo.* Editi quidam *in expendendo*, quod rectum videtur. Vulgatum servant codices regii.

416, 7. *Magna mihi ipse.* Vulgò *magna in spe.* Ursinum & Grævium sequimur.

Ibib. 17. *Aliquantum nobis temporis, & magni laboris & multæ impensæ opus fuit.* Ita regii codices & veteres editi. Recentiores *magni laboris, & multæ impensæ opus fuerunt*, quod videtur a manu correctrice profectum.

419, 17. *Contràque ipse pugno.* Nempe ut ne cui liceat sibi quidquam concupiscere invitâ patriâ. Ita regius optimus: alter vitiosè *contra quem.* Vulgati, *contra quod.*

424, 3. *Tua dignitas affert.* Ita ex Mediceo codice Victorius & Manutius. Rectè: nam in his verbis *ita te victorem complectar*, genus agnoscimus jurandi & affirmandi non invenustum. Nullius est sensûs vulgata lectio *afferat*, profecta ab aliquo, qui locum, dum se emendare credidit, corrupit.

427, 19. Urbium eversorem, *seu* vastatorem.

428, 5. *Reipublicæ temporibus admonitum, tecum & reipublicæ satis esse facturum.* Grævium offendit vox *reipublicæ* tam paucis interjectis verbis iterata. Itaque quòd vox *satis* non exstat in pluribus mss. locum sic constituit. *Lepidum reipublicæ temporibus admonitum, tecum esse facturum*, seu consensurum tecum in tuenda republica.

432, 17. *Quo obside fide illius.* Antiquè dictum pro *fidei.* Vulgati malè distinguunt post vocem *obside.*

Ibid. 20. *De tribus fratribus Sex. Gaviano pro-*

bavit. Quo de negotio agatur, incertum. Codices regii scribunt *Segoviano.*

433, 25. *Exercitu concordi, & bene de republica sentiente.* Ita Lambinus auctoritate veterum codicum. Pro his Gebhardus maluit vulgatum, *sicut milites faciunt*, quod videtur esse alienum.

434, 1. *Aut timori videbam.* Abundat vox ultima, quum præcesserit verbum *sciebam*, nec tamen delenda, inquit Frid. Gronovius. Valet enim tantum, ac si repetisset *sciebam* cum verbo *inquam.* In his cum Grævio Manutium & Lambinum sequimur. Præiverat H. Stephanus.

Ibid. 16. *Mulionis.* Victum enim adolescens sibi comparaverat comparandis mulis, farreque in castra convehendo.

Ibid. 20. *Nisi uno loco me tenerem.* Rutilius legit, *nisi uno loco metaremur*, castra posita haberemus, idque probat Frid. Gronovius.

436., 23. *Ut errare id... voluisti.* Ut in ea re errare voluisti, quum ea de Lepido sperasti, quæ vera esse cupiebas. Ita Manutius. Alii, *ut errare, mi Plance, voluisti.* Egnatius legebat, *verùm ut errans id, Plance, voluisti, qui enim id te fugeret, aut sic decipi &c.*

438, 5. *Quum in Isara flumine.* Ita e vestigiis mss. Corradus, idque placuit Grævio, qui tamen vocem ultimam delet tamquam glossema e margine ipsis Planci verbis insertum. Vulgò *quum Isaram flumen.*

439, 5. *Duobus jam consulibus singularibus.* Grævius rectè delet vocem ultimam.

Ibid. 16. *Misericordiam... defuturum.* Vide Gellium 1, 3. & Sanctii Minervam 3, 11.

442, 3. *Si uno loco essem.* Si eodem loco me

tenerem, neque accederem ad Lepidum. Sed hic quoque Manutius & Lambinus reponunt, *nisi uno loco essemus*, ut suprà ep. 18. *nisi uno loco metaremur*. Mox pro *meâ patientiâ*, Corradus legit *meâ pertinaciâ*.

443, 11. *Elapsus sum his*. Legebat Cardinalis Accoltus, *elapsus sum bis*.

444, 12. *Cularone*. Hodie *Gratianopolis*. Ita Grævius ex emendatione certissima Scaligeri & Sirmundi. Vulgò *Civarone*. Regii codices mendosè *Cujarone*.

445, 23. *Subito impetu*. Pro *impetui*. Sed ita efferri solent in tertio casu nomina ejusmodi, ut apud Virgilium *adspectu*, *curru &c*.

448, 17. *Famâ sententiâque omnium*. Ita e regiis codicibus alter, ut voluit Manutius: alter cum vulgatis, *famâ scientiâque omnium*.

Ibid. 23. *Quando maturè futura sunt*. Ita regii codices, & sic dedit Grævius, pro vulgato, *quum maturè futura sunt*.

450. 16. *Scilicet ne cum maximo periculo*. Primam vocem deletam a Victorio, restituit Grævius e mss. suis, quibus accedunt regii.

451, 7. *Quando ex his pendes*. Ita codices & veteres editi, quos Grævius secutus est. Vulgò, *quum ex his pendes*.

455, 2. *Unam suam*. Quam nempe dudum habuerat in consulatu. *Alteram Silani*. Cui Silanus præerat. Regii codices scribunt, *alteram scilicet illam evocatorum partem*: unde mendi suspicio. Solius imperatoris erant prætoriæ cohortes.

Ibid. 29. *Ampliùs passus quingentos*. Deest numerus plerisque in mss. Servant duo codices Manutii & Grævii unus.

457, 6. *A. d. XII.* Manutius legendum censet *a. d. XVI.* ut postridie quàm gesta res est, scripserit Galba. Nam si quatriduo post prœlium scripsisset, omnino aliquid de Pansæ vulneribus, ipsoque Bononiam delato cognovisset, & Ciceroni significasset.

458, 4. *Quia utrobique.* Omnino lege cum Frid. Gronovio, *qui utrobique.*

459, 12. *Quantas habuerim contentiones.* Quoties, & quàm vehementer contenderint Lepidus & Antonius. Ita rectè Manutius. Alii *conciones.*

Ibid. 20. *Vindicare in libertatem.* Ita Grævius. Alii *in libertate.*

461, 6. *Prætextam.* Genus fabulæ, cujus argumentum Romanum, actores autem viri prætextati, h. e. magistratus Romani.

Ibid. 13. *Auctorari sese nolebat.* h. e. addicere se suâ sponte ad gladium, & sic fieri auctor libertatis amittendæ. Ita locum emendavit H. Stephanus. Hinc *auctoramentum,* merces seu pretium *auctorati.* Vulgò mendosè, *auctore se nolebat.*

462, 20, *Si quod jussistis feci.* Conjicit Frid. Gron. *sicut, quod non jussistis, feci,* nempe eo animo erga rempublicam.

463, 11. *Tamenetsi.* Pro vulgato *tametsi.* Ita codices & veteres editi cum Mureto, quem vide Var. Lect. 11, 17.

Ibid. 20. *Et veterani milites Cæsaris partium.* Ita duo regii. Vulgati omittunt vocem *milites.*

464, 3. *Palparer.* Regii codices, ut & ceteri vitiosè habent *palmarer.* Emendavit Victorius.

465, 2. *Et secundam legionem.* Ita rectè Manutius emendavit vulgatum, *& quartam legionem.* Secunda legio cum Antonio fuit: quarta verò du-

dum reliquerat Antonium, & se ad Octaviani auctoritatem contulerat. Vide Phil. 3.

Ibid. 11. *Sed habere equitum XV.* i. e. quindecim millia. Ita hic, & in epistola sequenti dedimus ex libro vetere Ursini. Et quidem Antonio multos equites fuisse constat ex epistola, quæ proximè sequitur, & ex decima libri sequentis. In uno codice Manutii scribitur *equitum V.* seu quinque millia. In aliis mss. numerus deest.

FINIS.

